

**SAVAŞ ALANLARI TURİZMİ ÜZERİNE
COĞRAFİ BİR DEĞERLENDİRME:
ANTEP SAVUNMASI ÖRNEĞİ**

Erol UZUN

**Doktora Tezi
Coğrafya Anabilim Dalı
Doç. Dr. Serhat ZAMAN
2014
Her Hakkı Saklıdır**

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

Erol UZUN

**SAVAŞ ALANLARI TURİZMİ ÜZERİNE COĞRAFİ BİR
DEĞERLENDİRME: ANTEP SAVUNMASI ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Serhat ZAMAN**

ERZURUM – 2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

10./01/2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Savaş Alanları Turizmi Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme: Antep Savunması Örneği" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ ☐ Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

10.01.2014

Prof. Dr. ERROL UZUN

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Serhat ZAMAN danışmanlığında, Erol UZUN tarafından hazırlanan bu çalışma 08.01.2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Coğrafya Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Halil KOCA

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Serhat ZAMAN

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. M. Emin SÖNMEZ

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Yaşar GÖK

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Günay KAYA

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
TABLolar DİZİNİ	XI
ŞEKİLLER DİZİNİ	XIII
HARİTALAR DİZİNİ	XIV
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	XV
KISALTMALAR DİZİNİ	XIX
GİRİŞ	1
I. Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları	1
II. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi.....	4
III. Araştırma Sahasıyla İlgili Literatür Çalışması	9
IV. Savaş Alanları Turizmi	13

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA, TÜRKİYE VE GAZİANTEP’TE TURİZM

1.1. DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE TURİZM.....	19
1.2. GAZİANTEP’TE TURİZM.....	25
1.2.1. Turizmin Gelişimi.....	25
1.2.2. Savaş Alanları Turizminin Gelişimi	27
1.2.2.1. Savaş Alanları Turizmi – Mesafe İlişkisi.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

GAZİANTEP İLİNİN SAVAŞ ALANLARI TURİZM POTANSİYELİ

2.1. ANTEP SAVUNMASI’NIN TARİHSEL GELİŞİMİ	31
2.2. ANTEP ŞEHRİ DIŞINDA SAVAŞIN MEYDANA GELDİĞİ SAHALAR	34
2.2.1. Kilis- Antep Yolu	34
2.2.1.1. Yolum Savaş Dönemindeki Önemi.....	34
2.2.1.2. Kilis Yolu Boyunca Savaşın Meydana Geldiği Yerler ve Savaş Alanları-Turizm İlişkisi	36

2.2.1.2.1. Acar Köyü ve Acar Dağı.....	40
2.2.1.2.2. Kızılburun- Dazburun (I. Savunma Hattı).....	42
2.2.1.2.3. Cercik (Polatbey) Köyü	45
2.2.1.2.4. Yanan Köy (Yavuzlu Beldesi).....	49
2.2.1.2.5. Kantara (Ceritler) Köyü.....	51
2.2.1.2.6. Kazıklı Köyü.....	52
2.2.1.2.7. Kertil (II. Savunma Hattı).....	53
2.2.1.2.8. Çapalı Köyü.....	55
2.2.1.2.9. Beşgöz Köyü	56
2.2.1.2.10. Şahinbey Tepesi ve Almalı Dağı (III. Savunma Hattı)	57
2.2.1.2.11. Dokurcun Değirmeni	58
2.2.1.2.12. Mülk (Şahinbey Mülk) Köyü	62
2.2.1.2.13. Mizmiz (Deredüzü) - Geneyik - Küçükkızılhisar Yolu.....	62
2.2.1.2.14. Ulumahsere (Zeytinli) Köyü.....	65
2.2.1.2.15. Mazmahor (Bağlarbaşı) ve Balaban Boğazı	68
2.2.1.2.16. Körkün Köyü (Büyükşahinbey Mahallesi).....	70
2.2.2. Akçakoyunlu-Antep Yolu	73
2.2.2.1. Yolun Savaş Dönemindeki Önemi.....	73
2.2.2.2. Akçakoyunlu Yolu Boyunca Savaşın Geçtiği Yerler ve Savaş Alanları -Turizm İlişkisi	75
2.2.2.2.1. Nurgana Köyü (Yeşilkent Mahallesi).....	78
2.2.2.2.2. Babilge/Bebirge Köyü (Osmanlı Mahallesi) ve Aşağıkilisecik Köyü (Bayramlı Mahallesi).....	80
2.2.2.2.3. Nafak Boğazı.....	82
2.2.2.2.4. İkizkuyu	84
2.2.2.2.5. Karaburun Tepesi.....	87
2.2.2.2.6. Yona (Çaybeyi) Köyü	88
2.2.2.2.7. Akçakoyunlu (Sacır) İstasyonu.....	90
2.2.3. Şehrin Kuzeyindeki Yollar	93
2.2.3.1. Maraş-Antep Yolu'nun Önemi ve Savaş Alanları.....	93
2.2.3.1.1. Dülük-Sam-Beylerbeyi-İbrahimli Köyleri.....	94
2.2.3.1.2. Güce Köyü (Aktoprak Mahallesi)	96

2.2.3.2. İslâhiye-Antep Yolu’nun Önemi ve Savaş Alanları.....	98
2.2.3.2.1. Boyno ve Büyük Araptar (Yeşilce) Köyleri	98
2.2.3.2.2. Sakçagözü (Keferdiz).....	101
2.2.4. Urfa-Antep Yolu’nun Önemi ve Savaş Alanları.....	103
2.3. GAZİANTEP ŞEHİRİ İÇİNDE SAVAŞIN MEYDANA GELDİĞİ	
SAHALAR	105
2.3.1. Şehri Çevreleyen Tepeler ve Bu Tepelerin Antep Savunması’ndaki Önemi	105
2.3.1.1. Karataş Tepesi ve Dutluk.....	106
2.3.1.2. Kargasekmez Tepesi, Azez Yokuşu ve Kurbanbaba.....	109
2.3.1.3. Kolejtepe	112
2.3.1.4. Mardintepe-Düztepe.....	114
2.3.1.5. Aydınbaba	115
2.3.1.6. Sarımsaktepe (Karayılan).....	117
2.3.1.7. Perilikaya ve Salâvat Yokuşu	119
2.3.1.8. Cünüt Tepe ve Acemkayası	121
2.3.1.9. Çıksorut, Kuşçu Dağı ve Hacıbaba	125
2.3.1.10. Dülükbaba	128
2.3.1.11. Battal Höyük	129
2.3.1.12. Türktepe	132
2.3.2. Şehir İçinde Savaş’ın Yoğun Olarak Yaşandığı Cepheler.....	134
2.3.2.1. Mağarabaşı Cephesi	138
2.3.2.2. Çınarlı Cephesi	139
2.3.2.3. Musullu ve Balıklı Cepheleri	142
2.3.3. Şehir İçinde Savaşa Sahne Olan Tarihi Mekânlar	144
2.3.3.1. Hanlar	144
2.3.3.1.1. Tütün Hanı	147
2.3.3.1.2. Kürkçü Hanı.....	148
2.3.3.1.3. Sabun Hanı (İmalat-ı Harbiye Fabrikası)	149
2.3.3.1.4. Belediye Hanı (Şire Hanı).....	152
2.3.3.1.5. Bayazhan.....	155
2.3.3.1.6. Millet Hanı.....	157

2.3.3.1.7. Diğer Hanlar	160
2.3.3.2. Camiler	161
2.3.3.2.1. Karatarla Cami	163
2.3.3.2.2. Şeyh Fethullah (Şeyh) Cami.....	165
2.3.3.2.3. Diğer Camiler	168
2.3.3.3. Geleneksel Antep Evleri'nin Savaşta Yeri ve Önemi.....	169
2.3.3.3.1. Geleneksel Antep Evleri Mağaralarının Savaş Dönemindeki Önemi	172
2.3.3.3.2. Cenanilerin Konağı.....	177
2.3.3.3.3. Dayı Ahmet Ağa Konağı.....	179
2.3.3.4. Tarihi Mahalleler	180
2.3.3.5. Antep Kalesi	183
2.3.3.6. Askeri Fırın	186
2.3.3.7. Kiliseler.....	189
2.3.3.7.1. Kendirli Kilisesi.....	190
2.3.3.7.2. St. Mary Kilisesi (Kurtuluş Cami)	192
2.3.3.8. Amerikan Müesseseleri	194
2.3.3.8.1. Amerikan Koleji (Merkezi Türkiye Koleji).....	194
2.3.3.8.2. Amerikan Hastanesi.....	197
2.4. SAVAŞ ALANLARI TURİZMİNİN DİĞER TURİSTİK ÇEKİCİLİKLERİ	199
2.4.1. Müzeler	199
2.4.1.1. Gaziantep Savaş Müzesi.....	202
2.4.1.2. Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi	205
2.4.1.3. Bayazhan Kent Müzesi.....	208
2.4.1.4. Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi.....	210
2.4.1.5. Atatürk Anı Müzesi	211
2.4.2. Şehitlerin Mezarları (Mezarlıklar)	212
2.4.2.1. Şehitlik	212
2.4.2.2. Şahinbey Anıt Mezarı.....	214
2.4.2.3. Özdemir Bey'in Mezarı.....	216
2.4.2.4. Boyno oğlu Memik Ağa'nın Mezarı.....	217

2.4.2.5. Karayılan'ın Mezarı	218
2.4.3. Anıtlar.....	219
2.4.3.1. Şehitler Abidesi	220
2.4.3.2. Mağarabaşı Anıtı	221
2.4.3.3. Şehreküstü Şehitler Anıtı.....	222
2.4.3.4. Sarımsaktepe Taarruzu Anıtı.....	223
2.4.3.5. Şehit Kâmil Anıtı	224
2.4.3.6. 14 Şehit Anıtı	225
2.4.3.7. Karayılan Anıtı	226
2.4.3.8. Ali Şefik Özdemir Bey Anıtı	226
2.4.4. Kurtuluş Yıldönümü Etkinlikleri	227

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZİANTEP İLİ TURİZM TALEBİ ANALİZİ VE YEREL HALKIN TURİZME BAKIŞI

3.1. TURİZM TALEBİ OLARAK GAZİANTEP'İN ZİYARETÇİ PROFİLİNİ BELİRLEMENİN ÖNEMİ	229
3.2. VERİLERİN OLUŞTURULMASI, TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	230
3.3. İKLİM-TURİZM İLİŞKİSİ VE MEVSİMSEL TURİST PROFİLİNİN GÖSTERDİĞİ DEĞİŞİMLER.....	236
3.4. TURİZM TALEBİ ANALİZİ	246
3.4.1. Yerli ve Yabancı Ziyaretçi Profiline Analizi	247
3.4.1.1. Demografik Soruların Veri Analizi.....	247
3.4.1.1.1. Cinsiyet Durumu	248
3.4.1.1.2. Yaş Durumu	249
3.4.1.1.3. Medeni Durum	250
3.4.1.1.4. Öğrenim Durumu	250
3.4.1.1.5. Meslek Durumu.....	251
3.4.1.1.6. Geldikleri Yer.....	252
3.4.1.1.7. Milliyet (Etnik Köken).....	254
3.4.1.1.8. Gelir Durumu	255
3.4.1.2. Olgusal Sorular	257

3.4.1.2.1. Seyahat Boyunca Karşılaşılan Sorunlar	257
3.4.1.2.2. Tercih Edilen Ulaşım Türü	260
3.4.1.2.3. Seyahat Şekli.....	261
3.4.1.2.4. Ziyaret İçin Ayrılan Toplam Süre.....	262
3.4.1.2.5. Konaklama Durumu	263
3.4.1.2.6. Gaziantep’te Ziyaret Edilen Mekânlar	264
3.4.1.2.7. Turizm İmajı	266
3.4.1.2.8. Ziyaretin Memnuniyet Derecesi	267
3.4.1.3. Yargısal Sorular	268
3.4.1.3.1. Seyahat Amaçları	269
3.4.1.3.2. Ziyaretçilerin Seyahat Yeri Kararı Üzerinde Belirleyici Kaynaklar	269
3.4.1.3.3. Turistik Yerlerin Ziyaretçiyi Cezbeden Özellikleri.....	270
3.4.1.3.4. Ziyaretçilerin Tercih Ettikleri Turizm Türleri.....	271
3.5. GAZİANTEP HALKININ TURİZME VE TURİSTE BAKIŞININ ANALİZİ.....	272
3.5.1. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Demografik Özellikleri.....	273
3.5.1.1. Cinsiyet Durumu.....	273
3.5.1.2. Yaş Durumu	274
3.5.1.3. Medeni Durum	275
3.5.1.4. Öğrenim Durumu	275
3.5.1.5. Meslek Durumu	276
3.5.1.6. Gelir Durumu.....	277
3.5.2. Ankete Katılanların Turistle İletişim Durumu.....	277
3.5.3. Ankete Katılanların Turiste Bakış Açısı	278
3.5.4. Ankete Katılanların Turizme Bakış Açısı	279
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	281
KAYNAKÇA	296
ÖZGEÇMİŞ.....	306

ÖZET

DOKTORA TEZİ

SAVAŞ ALANLARI TURİZMİ ÜZERİNE COĞRAFI BİR DEĞERLENDİRME:
ANTEP SAVUNMASI ÖRNEĞİ

Erol UZUN

Danışman: Doç. Dr. Serhat ZAMAN

2014, 306 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Serhat ZAMAN (Danışman)

Prof. Dr. Halil KOCA

Doç. Mehmet Emin SÖNMEZ

Yrd. Doç. Dr. Yaşar GÖK

Yrd. Doç. Dr. Günay KAYA

Çalışma konusunun temel dayanağını oluşturan Antep Savunması, 3 Şubat 1920 ile 8 Şubat 1921 tarihleri arasındaki dönemde meydana gelen çok sayıdaki savaş ve olayı kapsamaktadır. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte başlayan süreçte Gaziantep ili savaş alanları turizm potansiyelini taşımakla birlikte, Antep Savunması içerisinde geçen çatışmaların meydana geldiği topografya haricindeki turizm çekicilikleri 1990'lı yıllardan itibaren oluşturulmaya başlanmıştır. Şehitlik, anıtlar, Antep Savunması temalı müzelerin açılış tarihleri, ilde savaş alanları turizminin son on yılda gelişmeye başladığını göstermektedir. Gelişimi yakın döneme rastlarsa da, Gaziantep Savaş Müzesi'nin yılda 200 bini bulan ziyaretçi sayılarına ulaşması, savaş alanları turizmine olan talebin önemli bir göstergesidir. Konu turizm çekicilikleri açısından incelendiğinde ise; tarihi mahalleler, hanlar, dini mekânlar (camiler, kiliseler ve sinagog), Amerikan müesseseleri, müzeler, şehitlik, şehitlerin anıt ve mezarları, kurtuluş yıldönümü etkinlikleri, şehir içinde ve dışında savaşın cereyan ettiği sahalara ve bu sahalarda yer alan kültürel mirasıyla Gaziantep, büyük turizm potansiyeline sahiptir.

İlde hüküm süren iklim şartları, savaş alanları turizminin tamamlayıcı bir kaynağıdır. Turizm İklim İndeksine (TCI) göre Gaziantep, kış haricindeki mevsimlerde yüksek turizm konfor şartlarına sahiptir. Kış mevsiminde, düşük CID, CIA ve güneşlenme süresi nedeniyle turizm konforu sınır değerdedir. Sonbahar ise, turizm konforunun en yüksek olduğu mevsim konumundadır. Ziyaretçilerin memnuniyet derecesinin en yüksek seviyelere ulaşması beklenen bu dönem, aynı zamanda savaş alanları turizminin geliştirilebileceği en ideal mevsim olarak ön plana çıkmaktadır.

Savaş alanları turizm potansiyelinin yüksekliği, sonbahar ve ilkbaharın elverişli iklim şartlarına, gelişmiş hava ve kara yolu ulaşım ağına rağmen ilin önemli turizm sorunları da bulunmaktadır. Eylül 2011 ile Eylül 2012 tarihleri arasında, 3.740 turist ve günübirlikçiye, uygulanan anketlerden elde edilen verilere göre gelen ziyaretçilerin % 12.4'ü Gaziantep'teki seyahatleri süresince en az bir sorunla karşılaştığını belirtmişlerdir. Ulaşım (şehir içi trafik yoğunluğu) ve park yeri sorunu, bilgilendirme ve yer-yön tanıtıclarının eksikliği, halkın bazı rahatsız edici davranışları, içkili mekân ve eğlence mekânlarının yetersizliği, en sık karşılaşılan sorunlar arasındadır.

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmayla; ilin savaş alanları turizm potansiyelinin ve genel turizm talebinin belirlenerek turizm alanındaki özgün ve üstün yönlerinin ön plana çıkarılması, turizm sorunlarının ortaya konulması, bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin getirilmesi ve bu yolla ilde turizmin gelişimine ve sürdürülebilirliğine katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda üç bölümden oluşan çalışmanın ilk kısmında resmi kurumlara ait bulgular coğrafyanın bağlantı, dağılışı ve nedensellik ilkeleri çerçevesinde ele alınmış, ikinci kısımda ilin savaş alanları turizm potansiyeli belirlenmeye çalışılmış ve üçüncü kısımda ise ilin turizm talebi ile Gaziantep halkının turizme ve turiste bakışı analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep, Antep savunması, savaş alanları turizmi, turizm talebi

ABSTRACT

PH. D. DISSERTATION

**A GEOGRAPHICAL EVALUATION ABOUT BATTLEFIELD TOURISM:
ANTEP DEFENCE EXAMPLE**

Erol UZUN

Advisor: Asst. Prof. Dr. Serhat ZAMAN

2014, 306 pages

Jury: Assoc. Prof. Dr. Serhat ZAMAN (Advisor)

Prof. Dr. Halil Koca

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Emin SÖNMEZ

Assist. Prof. Dr. Yaşar GÖK

Assist. Prof. Dr. Günay KAYA

Antep defense which constitutes the basis of this study includes many battles and events occurred between February 3rd 1920 and February 8th 1921. Apart from the fact that Antep carried the potential of battlefield tourism together with the course started as of the establishment of republic, tourism attractiveness out of the topography where the battles took place started after 1990's. Opening dates of war cemetery, monuments and museums with Antep defense theme show that battlefield tourism started to develop in the last 10 years. Although its development coincides to a recent period, the number of visitors visiting Gaziantep War Museum reaching to 200.000 is an indicator of demand for battlefield tourism. Considering the tourism attractiveness; with its historical neighborhoods, inns, religious localities (mosques, churches and synagogue), American establishments, museums, war cemetery, monuments and graves of martyrs, independence anniversary activities, fields where war took place (in and out of city) and the cultural heritage, Gaziantep has a great tourism potential.

The climatic condition in the city is a complementary source of the battlefield tourism. According to tourism climate index, Gaziantep has high tourism comfort conditions in seasons other than winter. Due to low CID, CIA and sunshine duration, the tourism comfort is at a limit value. Autumn, however, is the month when tourism comfort is at maximum level. This period when it is expected that the satisfaction level of visitors will reach to maximum, also is the most ideal season for the development of battlefield tourism.

In spite of the high potential of battlefield tourism, suitable climate conditions in autumn and spring and developed air and ground transportation network, city also has important tourism problems. According to the data obtained from the surveys applied to 3.740 tourists and day trippers between September 2011 and September 2012, 12.4 % of the visitors stated that they faced at least one problem during their visit to Gaziantep. Transportation (city traffic jam) and parking lot problem, lack of informative and directive signs, disturbing behaviors of local people, insufficiency of public houses and venues of entertainment are among the most encountered problems.

The aim of this study which is prepared as a dissertation is to determine the battlefield potential and general tourism demand of the city, is to feature the unique and advantageous properties related with tourism, to emphasize the tourism problems, to bring suggestions for these problems and accordingly to contribute to development and sustainability of tourism in the city. In accordance with the aforementioned aims, in the first part of the study which is composed of 3 parts, the findings of formal authorities have been examined under the scope of connection, distribution and causality principles of geography. In second part, the battlefield tourism potential of the city has been determined and in third part the tourism demand of the city and the attitudes of Gaziantep local people towards tourism and tourists have been analyzed.

Keywords: Gaziantep, Antep defense, battlefield tourism, tourism demand

ÖNSÖZ

Savaş alanları, geçmiş zaman dilimindeki olayları ve bu olayların geçtiği coğrafyayı araştırma kapsamına almayı gerekli kılarken, turizm ise konuyu günümüz şartlarında ele almayı zorunlu kılmaktadır. Bir nevi geçmişle günümüzün sentezine dayanan ve tarihle coğrafyanın buluştuğu yer olarak belirtilen savaş alanları turizmi, zorlu bir araştırma sürecini beraberinde getirmektedir. Tarihi kaynaklar çok iyi analiz edilse de, araştırma sahasında topografyada ve yerleşim yerlerinde zaman içerisinde meydana gelen bir takım değişimler, mevcut bilgilerle sonuca ulaşmayı güçleştirmektedir. Özellikle kent savunması şeklinde gelişen savaşlara sahne olan yerleşim yerlerinin günümüzde hızla büyümesi; geçmişe ait izlerin hızla yok olmasına, savaşlara sahne olan şehrin eski yerleşim yerlerinin çevresindeki tepelerin tamamıyla yerleşmeler tarafından işgal edilmesine, sokak, yokuş, tepe, mahalle vb yer adlarının ve yerleşmelerin tarihi dokusunun değişmesine neden olmaktadır. Araştırmanın sürdürüldüğü dönem ile savaşın meydana geldiği tarih arasındaki zamansal mesafe uzaklığı, ilk elden görgü tanıklarına ulaşma imkânını da ortadan kaldırmaktadır. Belirtilen tüm bu nedenlerden dolayı, savaş alanları turizmi üzerine yapılan araştırmaların, belirli sınırlılıklar içerisinde sürdürüldüğünün önceden bilinmesinde yarar bulunmaktadır.

Beşeri bilimlerde, insanların algı, fikir, inanış ve demografik özellikleri hakkında bilgilerin elde edilmesi son derece güçtür. Turist profilinin ve yerel halkın turizme karşı tutumunun tespitinde veri toplama aracı olarak kullanılan anketlerde, genel itibarıyla, insanların bazı özel bilgileri istenmektedir. Ayrıca turist ve gönüllükçiler, zamanı sınırlı fakat değerli olan insanlardır. Bu nedenle, anket katılımcılarına gerekli güvenin verilmesi ve anket formalarının bir iki dakikayı geçmeyecek sayıdaki soruyla sınırlı tutulması gerekmektedir.

Üç yıl boyunca süren araştırma ve rapor hazırlama sürecinin ürünü olan bu tez çalışması, birçok insanın katkısıyla oluşturulmuştur. Çalışmanın her aşamasında, vaktini, bilgilerini benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Serhat ZAMAN'a saygı ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca saha araştırmalarıma katılan hocam Yrd. Doç. Dr. Ökkeş KESİCİ'ye en derin duygularıyla saygılarımı sunmayı bir borç bilirim. Yine, gerek öğrencilik dönemim ve gerekse tez yazım aşamasındaki katkılarından dolayı

hocalarım Prof. Dr. Hayati DOĞANAY, Prof. Dr. Halil KOCA ve Yrd. Doç. Dr. Yaşar GÖK ile tezin savunma aşamasındaki katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Günay KAYA ve Doç. Dr. M. Emin SÖNMEZ'e ayrı ayrı teşekkür ederim. Ayrıca anket verilerinin oluşturulmasında ve analizinde yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Nihat ŞİMŞEK ile Yrd. Doç. Dr. Gülşen KUM'a ve öğrencim Pınar DOĞAN'a, arazi çalışmalarında beni yalnız bırakmayan arkadaşım Arş. Gör. M. İbrahim COŞKUN'a teşekkür ederim. Son olarak, anket verilerinin oluşmasına katkı sağlayan binlerce ziyaretçiye, yine katıldıkları anket ve mülakatlar aracılığıyla bilgilerini benimle paylaşan ve bu işe zaman ayıran Gaziantep halkına, bıraktıkları miras ve gösterdikleri fedakârlıklardan dolayı Antep Savunması'nın aziz şehit ve gazilerine minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Erzurum – Ocak 2014

Erol UZUN

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Savaş Alanları Turizmi İçerisinde Değerlendirilen Müzelerin Ziyaretçi Sayıları	28
Tablo 2.1. Araştırma Sahası Sınırları İçerisinde Tespit Edilen Hanlar	146
Tablo 2.2. Şehir İçindeki Cepheler ve Bu Cephe Alanlarını İçine Alan Günümüzdeki Mahalle Yerleşimleri	181
Tablo 2.3. Cephelerin Gerisinde Kalan Tarihi Mahalle Yerleşimleri ve Günümüzdeki Adları	181
Tablo 2.4. 2013 Yılı İtibariyle Gaziantep'teki Mevcut Müzeler	200
Tablo 2.5. Gaziantep'teki Mevcut Müzelerin 2008-2013 Yılları Arasındaki Ziyaretçi Sayıları	201
Tablo 3.1. TCI Sayısal Değerlerinin Turizm Konfor Değeri Olarak Karşılığı	239
Tablo 3.2. Ankete Katılan Ziyaretçilerden (Turist ve Günübirlikçiler) Elde Edilen Anket Sayılarının Mevsimlere Göre Dağılımı	240
Tablo 3.3. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Tercih Ettikleri Ulaşım Türüne Göre Mevsimsel Dağılımı (%)	240
Tablo 3.4. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Mevsimsel Seyahat Amaçları İçerisinde Tur Programlarının Önemi (%)	241
Tablo 3.5. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Konaklama Sürelerinin Mevsimsel Dağılışı (%)	242
Tablo 3.6. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Cinsiyete Göre Mevsimsel Dağılışı (%)	243
Tablo 3.7. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Yaş Gruplarına Göre Mevsimsel Dağılışı (%)	244
Tablo 3.8. Ankete Katılan Ziyaretçilerin İki Meslek Grubuna Göre Mevsimsel Dağılışı (%)	245
Tablo 3.9. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Lisansüstü Öğrenim Durumlarının Mevsimsel Dağılışı (%)	246
Tablo 3.10. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Gelir Durumunun Mevsimsel Dağılışı (%)	246
Tablo 3.11. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Yaş Profili (%)	249
Tablo 3.12. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Öğrenim Durumu (%)	251
Tablo 3.13. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Meslek Kollarına Göre Dağılımı (%)	252

Tablo 3.14. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Geldikleri Yerlere Göre Dağılımı	253
Tablo 3.15. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Milliyetlere Göre Dağılımı.....	255
Tablo 3.16. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Gelir Durumu	256
Tablo 3.17. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Karşılaştıkları Başlıca Sorunlar	258
Tablo 3.18. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Tercih Ettikleri Seyahat Şekilleri (%).....	261
Tablo 3.19. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Gaziantep’te Kalış Süreleri (%)	263
Tablo 3.20. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Konaklama Durumu Ve Türü Tercihleri (%).....	263
Tablo 3.21. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Gaziantep’teki Belli Başlı Mekânları Ziyaret Etme Oranları (%).....	265
Tablo 3.22. Gaziantep’in, Ankete Katılan Ziyaretçilerin Zihinlerinde Yarattığı Turistik Yer İmajının Özellikleri (%).....	267
Tablo 3.23. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Memnuniyet Dereceleri (%).....	268
Tablo 3.24. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Seyahat Amaçları (%)	269
Tablo 3.25. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Seyahat Yeri Kararını Etkileyen Kaynaklar (%)	270
Tablo 3.26. Turistik Yerlerin Ziyaretçiyi Cezbeden Özellikleri (%)	271
Tablo 3.27. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Tercih Ettikleri Turizm Türleri (%)	272
Tablo 3.28. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Meslek Kollarına Göre Dağılımı	276
Tablo 3.29. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Aylık Gelir Durumu.....	277
Tablo 3.30. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Turisti Tanımlama Şekli	278

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Araştırma Süreci ve Çalışmanın Raporlaştırılması Aşamaları	6
Şekil 2. Çalışmanın Bölümlerine Göre İzlenen Süreç ve Kullanılan Yöntemler	9
Şekil 1.1. Dünya’da ve Avrupa’da Turist Sayısının 1985-2012 Yılları Arasındaki Dağılımı.....	22
Şekil 1.2. Türkiye’ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	24
Şekil 1.3. Türkiye’nin Turizm Gelirinin Yıllara Göre Dağılımı.....	24
Şekil 1.4. Gaziantep’e Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	26
Şekil 1.5. Gaziantep’e Gelen Yerli Ziyaretçi Sayısının Yıllara Göre Dağılımı.....	27
Şekil 3.1. Anketlerin Oluşturulma ve Anket Verilerinin Analiz Süreci	230
Şekil 3.2. Gaziantep İstasyonu Mevsimlik TCI Dağılımı.....	239
Şekil 3.3. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Cinsiyet Profili (%).....	248
Şekil 3.4. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Medeni Durumu.....	250
Şekil 3.5. Ankete Katılan Ziyaretçiler İçerisinde, Seyahatleri Esnasında, Sorunla Karşılaşanların Oranı.....	257
Şekil 3.6. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Seyahatleri Esnasında Tercih Ettikleri Ulaşım Türü.	261
Şekil 3.7. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Cinsiyet Profili	274
Şekil 3.8. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	274
Şekil 3.9. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Medeni Durum Profili	275
Şekil 3.10. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Öğrenim Durumu	276
Şekil 3.11. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Turistle İletişim Kurma Durumu.....	278
Şekil 3.12. Ankete Katılan Gaziantep Halkının, Turistlerin Çevreye ve Tarihi Değerlere Karşı Gösterdiği Duyarlılık Konusundaki Düşünceleri	279
Şekil 3.13. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Turizmin Yaratacağı Değer Konusundaki Görüşleri	280
Şekil 3.14. Ankete katılan Gaziantep Halkının, Ailesinden Bir Bireyin Turizm Sektöründe Meslek Sahibi Olma İsteği	280

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası.....	2
Harita 2. Gaziantep İli Lokasyon Haritası	3
Harita 1.1. Gaziantep Şehri Dışında ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin Hizmet Alanını Oluşturan 20 km Yarıçaplı Daire Sınırları İçerisinde Kalan Savaş Alanlarının Dağılışı	30
Harita 2.1. Kilis-Antep Yolu Üzerinde Savaşlara Sahne Olduğu Tespit Edilen Yerler.....	39
Harita 2.2. Akçakoyunlu-Antep Yolu Üzerinde Savaşlara Sahne Olduğu Tespit Edilen Yerler	77
Harita 2.3. Maraş-Antep Yolu İle İslahiye-Antep Yolu Üzerinde Savaşlara Sahne Olduğu Tespit Edilen Yerler	93
Harita 2.4. Şehir İçinde Savaş'ın Yoğun Olarak Yaşandığı Cepheler ve Savaş Esnasında Mahallelerin Durumu	137
Harita 2.5. Gaziantep İli Jeoloji Haritası	170

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 2.1. Kilis’e Hâkim Konumda Bulunan Acar Köyünden Kilis Şehrinin Görünümü (13.04.2013).	40
Fotoğraf 2.2. Kertil Tepesi’nden (II. Savunma Hattı’ndan), Kilis Yolu ile Dazburun-Kızılburun Savunma Hattı’nın Görünümü (28.04.2013).	43
Fotoğraf 2.3. Kızılburun Yamacından, Siper Olduğu Tahmin Edilen Taş Yığınının ve Kilis Yolu’nun Görünümü (20.04.2013).	45
Fotoğraf 2.4. Kurtuluş Savaşı’nda Kuvayi Milliye komutanı Polat Bey ve Birliğinin Cercik’te Karargâh Olarak Kullandıkları Evin Günümüzdeki Görünümü (13.04.2013).	48
Fotoğraf 2.5. Abdullah Yananlı’nın Evinden Bir Görünüm (17.04.2013).	50
Fotoğraf 2.6. Kızılburun’dan, II. Savunma Hattı’nın Görünümü (20.04.2013).	54
Fotoğraf 2.7. Şahinbey Tepesi’nden III. Savunma Hattı’nın Görünümü (05.05.2013).	57
Fotoğraf 2.8. Tarihi Dokurcun Değirmeni’nin Günümüzdeki Görünümü (13.04.2013).	60
Fotoğraf 2.9. Şahinbey Tepesi’nden Kuzeybatıdaki Taşlık Savunma Hattının Görünümü (05.05.2013).	63
Fotoğraf 2.10. Fransızların Önce Geceleme ve Daha Sonra Karakol Olarak Kullandıkları Yaşlı Dut Ağaçları ve Kuyunun Bulunduğu Konaklama Yeri (05.05.2013).	67
Fotoğraf 2.11. Bozdağ’dan Balaban Boğazı’nın Görünümü (24.06.2013).	69
Fotoğraf 2.12. Bozdağ’dan Korkün Köyünün (B.Şahinbey Mahallesinin), Gaziantep Havalimanı’nın ve Oğuzeli’nin Görünümü (24.06.2013).	71
Fotoğraf 2.13. Bozdağ’dan, Kilis Yolu’nun ve Bozdağ’ın Yakın Zamanda Yoğun Yerleşmeye Sahne Olacağının Kanıtı Olarak Alabileceğimiz Toprak Yolun Görünümü (24.06.2013).	72
Fotoğraf 2.14. Perilikaya’dan, Nurgana Köyü’nün (Yeşilkent Mah.) ve Bozdere’nin görünümü	79
Fotoğraf 2.15. Osmanlı Mahallesi Adını Alan Babilge Köyü İle Aşağıkilisecik’in Günümüzdeki Görünümü	82
Fotoğraf 2.16. Gafurun Dağı’ndan Nafak Boğazı’nın Görünümü (25.06.2013).	83

Fotoğraf 2.17. Bazalt ve Kesme Kireçtaşı Kullanılarak İnşa Edilmiş Geleneksel Bir İkizkuyu Evi (25.05.2013).	86
Fotoğraf 2.18. Karaburun Tepesi'nden Akçakoyunlu Yolu ve Kayacık Barajının Görünümü (25.06.2013).	88
Fotoğraf 2.19. Gaziantep Kuvayı Milliyesi'nin Zaman Zaman Toplandığı Yona Okul Binasından Bir Görünüm (25.05.2013).	89
Fotoğraf 2.20. Akçakoyunlu Demiryolu İstasyonu'ndan Bir Görünüm (21.08.2013). ..	92
Fotoğraf 2.21. Sam Hanı İçinden Bir Görünüm (11.05.2013).	96
Fotoğraf 2.22. Güce Köyü, Karargâh Ve Telgrafhane Merkezi Olduğu Tahmin Edilen Yapı (30.06.2013).	97
Fotoğraf 2.23. Büyük Araptar köyü (Yeşilce Mahallesi) ve Gaziantep-İslâhiye Yolu'ndan Bir Görünüm (30.06.2013).	100
Fotoğraf 2.24. Hurşit Ağa Konağı'nın Günümüzdeki Görünümü (03.11.2012).	102
Fotoğraf 2.25. Bazalt Taşları İle Kaplı Karataş'tan Bir Görünüm (04.05.2013).	107
Fotoğraf 2.26. Karataş'tan, Dutluk-Kargasekmez-Kurbanbaba-Düztepe'nin Görünümü (04.05.2013).	108
Fotoğraf 2.27. Kargasekmez Tepesi'nden, Gaziantep şehrinin Görünümü (04.05.2013).	110
Fotoğraf 2.28. Azez Yokuşu'nun Günümüzdeki Görünümü (04.05.2013).	112
Fotoğraf 2.29. Kargasekmez Tepesi'nden, Kolejtepe'nin Görünümü (04.05.2013). ..	113
Fotoğraf 2.30. Aydınbaba'dan Düztepe ve Mardintepe'nin Günümüzdeki Görünümü.	114
Fotoğraf 2.31. Türktepe'den, Aydınbaba Tepesi'nin Görünümü (19.05.2013).	116
Fotoğraf 2.32. Sarımsaktepe'nin Eğimli ve Işınsal Uzanışa Sahip Sokaklarından Bir Örnek.	118
Fotoğraf 2.33. Küçük Salâvat ve Karşı Yöndeki Büyük Salâvat Yokuşlarından Bir Görünüm.	121
Fotoğraf 2.34. Kuşçu Dağı'ndan, Cünüt Tepe ve Perilikaya'nın Görünümü (02.07.2013).	122
Fotoğraf 2.35. Gün Geçtikçe Meskenler Tarafından İşgal Edilen Acemkayası'nın Günümüzdeki Görünümü (02.07.2013).	124

Fotoğraf 2.36. Çıksorut'tan Nizip ve Şanlıurfa Yolu İle Kuşçu Dağı'nın Görünümü (18.05.2013).	127
Fotoğraf 2.37. Çıksorut'tan Kuşçu Dağı, Hacıibaba, Dülük Baba Dağı ile Adana- Şanlıurfa Yolunun Görünümü (18.05.2013).	128
Fotoğraf 2.38. Tepe Noktası Kızılçamlarla Kaplı Olan Battalhöyük'teki Kafeterya ve Restoranttan Bir Görünüm (20.05.2013).	130
Fotoğraf 2.39. Hacıibaba Tepesinden Türktepe ve Gaziantep Kalesi'nin Görünümü (20.05.2013).	133
Fotoğraf 2.40. Çınarlı Cephesi'nin Doğu-Kuzeydoğu İstikametinden Görünümü (20.06.2013).	141
Fotoğraf 2.41. Tütün Hanı'nın Avlusundan Bir Görünüm ve Günümüzdeki Kullanım Durumu	147
Fotoğraf 2.42. Kürkcü Hanı Avlusu'ndan Hanın Görünümü (17.11.2012).	148
Fotoğraf 2.43. Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi'nde Yer Alan İmalat-ı Harbiye Fabrikası'nın Temsili Olarak Resmedildiği Panodan Bir Görünüm (06.10.2012).	151
Fotoğraf 2.44. Şire Hanı'nın, Otel ve Restorant Olarak İşletilebilmesi İçin Yapılan Düzenlemelerden Bir Görünüm (17.11.2012).	155
Fotoğraf 2.45. Bayazhan'ın, Güney Yönünden, Günümüzdeki Görünümü (03.11.2012).	156
Fotoğraf 2.46. Millet Hanı Avlusundan Bir Görünüm (15.12.2012).	159
Fotoğraf 2.47. Karatarla Cami ve Avlusundan Bir Görünüm (07.09.2013).	164
Fotoğraf 2.48. Şeyh Fethullah Cami ve avlusundan bir görünüm (07.09.2013).	166
Fotoğraf 2.49. Ömeriye Cami Minaresi'nin Dış Cephesi Üzerinde Antep Savunması'ndan Kalan Kurşun İzleri (27.07.2013).	169
Fotoğraf 2.50. Günümüzde Kafeterya Olarak Kullanılan Tütün Hanı Mağarası'ndan Bir Görünüm (17.11.2012).	173
Fotoğraf 2.51. Cenani Konağı'nın Dış Cepheden Görünümü (15 Aralık 2012).	178
Fotoğraf 2.52. Tarihi Mahalle Yerleşimlerinden Biri Olan Bey Mahallesi'nin Sokak Düzenlemesinden Bir Görünüm (08.12.2012).	182
Fotoğraf 2.53. Gaziantep Kalesi'nin Güney Cephesinden Bir Görünüm (06.07.2013).	184

Fotoğraf 2.54. Antep Harbi'nde Askeri Fırın Olarak Kullanılan Tarihi Binadan Bir Görünüm (03.11.2012).	188
Fotoğraf 2.55. Kendirli Kilisesi'nden Bir Görünüm (23.09.2012).	191
Fotoğraf 2.56. St Mary Kilisesi (Kurtuluş Cami)'nden Bir Görünüm (22.12.2012). ..	194
Fotoğraf 2.57. Amerikan Koleji'nden Geriye Kalan ve Okul Binası Olduğu Tahmin Edilen Üç Katlı Yapının Batı Cephesinden Görünümü (14.04.2013). ..	197
Fotoğraf 2.58. Amerikan Hastanesi'nden Bir Görünüm (07.09.2013).	198
Fotoğraf 2.59. Gaziantep Savaş Müzesi Dış Cephesinden Bir Görünüm (07.09.2013).	202
Fotoğraf 2.60. Gaziantep Savaş Müzesi İçinden Bir Görünüm (03.11.2012).	203
Fotoğraf 2.61. Gaziantep Savaş Müzesi Mağarası'nın İçinden Bir Görünüm (03.11.2012).	204
Fotoğraf 2.62. Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi İçinden Bir Görünüm (03.11.2012).	206
Fotoğraf 2.63. Bayazhan Kent Müzesi'nin İçinden Bir Görünüm (01.09.2012).	210
Fotoğraf 2.64. Şehitlik'in İçinden Bir Görünüm (05.01.2013).	213
Fotoğraf 2.65. Şahinbey Anıt Mezarı'ndan Bir Görünüm (11.11.2012).	214
Fotoğraf 2.66. Özdemir Bey'in mezarı (07.09.2013).	217
Fotoğraf 2.67. Memik Boyno'nun mezarı (30.06.2013).	218
Fotoğraf 2.68. Karayılan'ın Mezarı (07.09.2013).	219
Fotoğraf 2.69. Şehitler Abidesi'nden Bir Görünüm (17.11.2012).	220
Fotoğraf 2.70. Mağarabaşı Anıtı'ndan Bir Görünüm (02.06.2013).	222
Fotoğraf 2.71. Şehitler Anıtı (02.06.2013).	223
Fotoğraf 2.72. 14 Şehit Anıtı'ndan Bir Görünüm (14.10.2012).	226

KISALTMALAR DİZİNİ

AVM	: Alışveriş merkezi
CIA	: Günlük konfor indeksi
CID	: Gündüz konfor indeksi
Cm	: Santimetre
Çev	: Çeviren
Ed	: Editör
DHMI	: Devlet Hava Meydanları İşletmesi
GZFT	: Güçlü yönler, Zayıf yönler, Fırsatlar, Tehditler
Haz	: Hazırlayan
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
km	: Kilometre
km²	: Kilometrekare
m	: Metre
MTA	: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü
s	: Sayfa
SPSS	: Statistical Packages for the Social Sciences
Ss	: Sayfa sayısı
SWOT	: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats
TCI	: Turizm iklim indeksi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİH	: Türk İstiklal Harbi
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNWTO	: United Nations World Tourism Organization
Vd	: Ve diğerleri

GİRİŞ

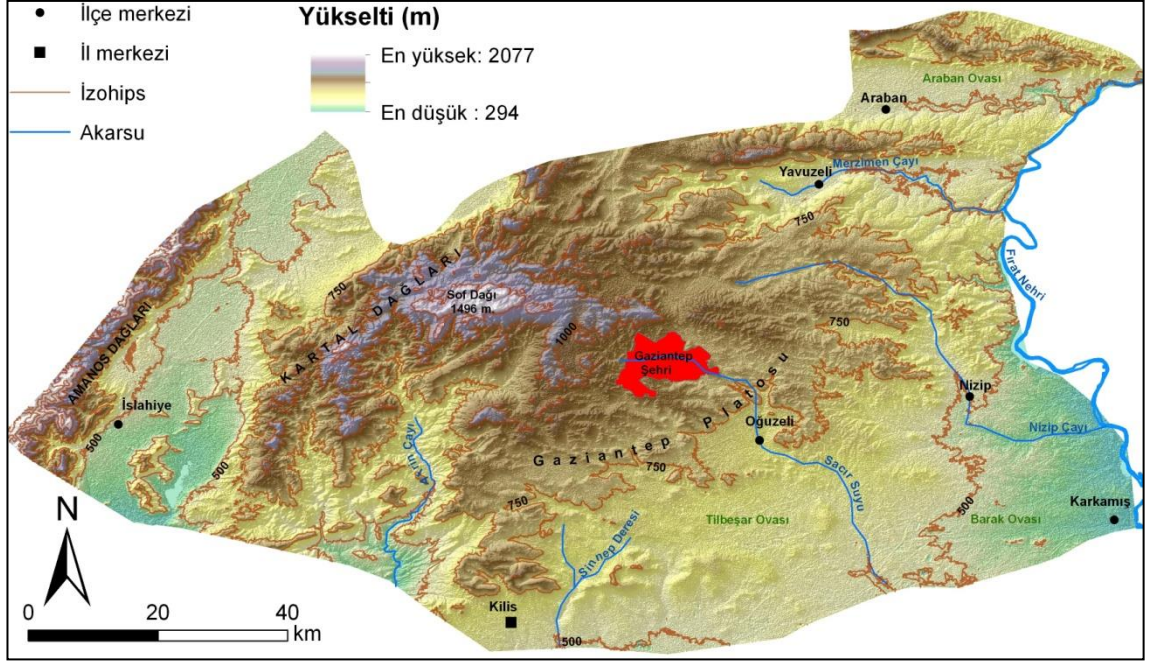
I. Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları

Araştırma konusunu oluşturan savaş alanları, 3 Şubat 1920 ile 8 Şubat 1921 tarihleri arasındaki Antep Savunması sresince meydana gelen tüm çatışmaların geçtiği sahayı kapsamaktadır. Bu nedenle araştırma sahası, genel itibarıyla Gaziantep il sınırları içerisindeki alanlardan ibaret olmakla birlikte, Kilis-Antep Yolu üzerinde bir yıl boyunca süren çatışma ve olayların devamını teşkil eden fakat Kilis'in il olmasıyla Kilis ili sınırlarına dâhil edilen Acar Köyü, Kızılburun Tepesi, Cercik (Polatbey) Köyü, Kantara (Ceritler) Köyü, Til Habeş'i (Yavuzlu Beldesi) de içine alan geniş bir sahaya tekabül etmektedir. Kilis il sınırları içinde kalan yerlerden; Acar Köyü, Kızılburun Tepesi, Ceritler Köyü ile Yavuzlu Beldesi günümüzde, Kilis merkez ilçesi sınırlarına, Polatbey Köyü ise Polateli İlçe sınırlarına dâhildir. 6.887 km²'lik* yüzölçüme sahip Gaziantep ili ile Kilis il sınırları içerisinde kalan yaklaşık 108 km² savaş alanlarından oluşan araştırma sahası; güneybatıdan ve güneyden Acar, Kızılburun, Ceritler, Yavuzlu dışında kalan Kilis il sınırları ve Suriye sınırıyla, doğuda Fırat Nehri'yle, kuzeyde Kahramanmaraş, kuzeydoğu'da Adıyaman, batıda Osmaniye, güneybatıda ise Hatay illeriyle çevrili yaklaşık 6.995 km²'lik alana sahiptir.

Araştırma sahasında önemli yükselti farklarının olması ve Güneydoğu Anadolu ile Akdeniz iklim bölgeleri arasında geçiş kuşağı üzerinde bulunması nedeniyle araştırma sahasının coğrafi bütünlük gösterdiği söylenemez. İlin batısında Osmaniye sınırı boyunca Amanos Dağları ve bu dağlık kesimin doğusunda Hatay-Kahramanmaraş Grabeni uzanırken, bu graben sahası ile Gaziantep şehri arasında ise ortalama olarak 1000-1500 m yükseltileri arasında değişen ve en yüksek yerini Sof Dağı'nın oluşturduğu bir dağ grubu daha yer alır. Bu dağ grubundan sonra, araştırma sahasının da önemli bir kısmını içine alan ve kuzeyden güneye, kuzeybatı'dan güneydoğuya doğru yüksekliğini kaybederek alçalan Gaziantep Platosu ile genel hatlarıyla plato sahanın

* Gaziantep Valiliği tarafından İl 'in alanı 6222 km² olarak belirtilirken, Harita Genel Komutanlığı ile TÜİK tarafından aynı alan 6.887 km² olarak verilmiştir. Bu çalışmada ise, TÜİK ve Harita Genel Komutanlığı tarafından verilen İl yüzölçümü esas alınmıştır.

güney ve güneydoğusunda yer alan Kilis, Elbeyli, Tilbeşar, Nizip ve Barak ovaları uzanmaktadır.¹

Harita 1. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası

Gaziantep, günümüzde sahip olduğu nüfus itibariyle Türkiye'nin 7. büyük ilidir.² Bulunduğu yer itibariyle Akdeniz ile Güneydoğu Anadolu bölgeleri arasında geçiş konumunda bulunmaktadır. Günümüzde Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde yer alsa da, bu yöreyi Akdeniz bölgesine katmayı ve Akdeniz'in doğu sınırını ise Fırat'a kadar uzatmayı bile uygun gören coğrafyacılar bulunmaktadır.³

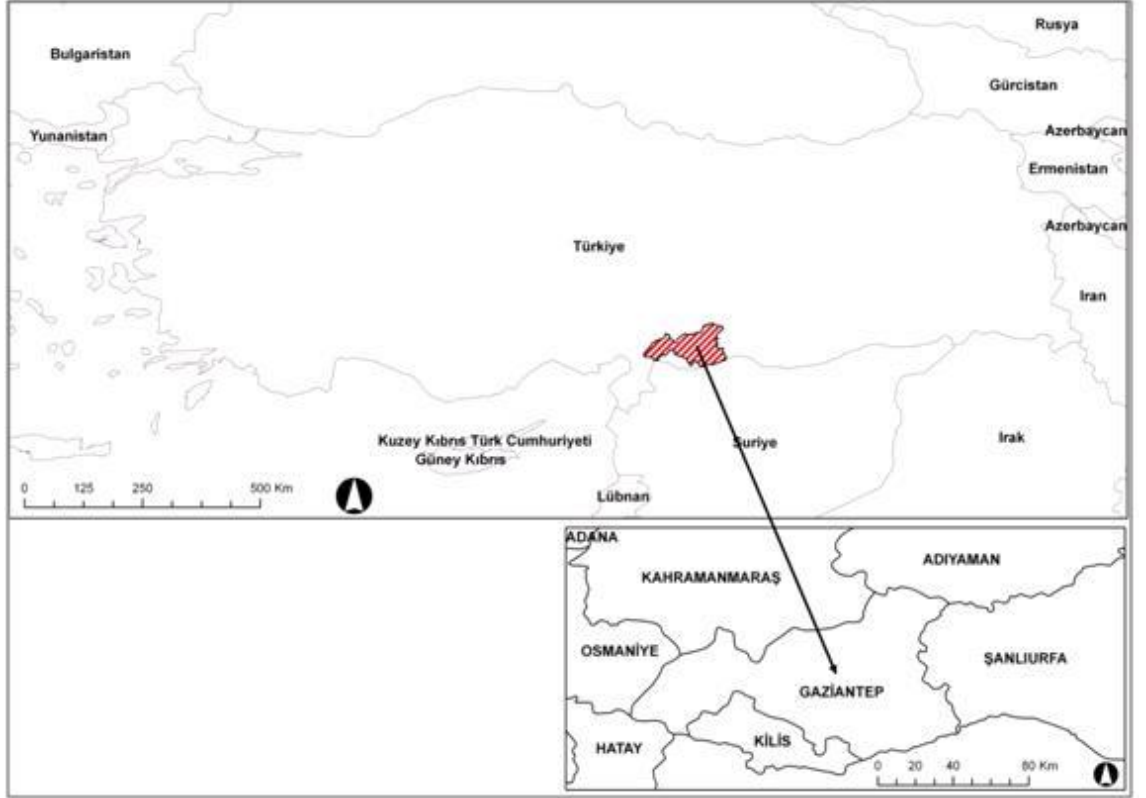
Antep Savunması öncesindeki durum itibariyle bakıldığında ise, Antep, idari yapı ve bulunduğu konum itibariyle bugünkü şartlardan önemli derecede farklılıklar göstermekteydi. Kurtuluş Savaşı öncesine kadar Osmanlı Devleti idaresi altında olan Antep, en son yapılan 1908 (hicri 1326) tarihli Halep Vilayet Salnamesi'ne göre, Halep Sancağı'na bağlı bir kaza konumundaydı. Antep Kazası'nın bünyesinde, 8 nahiye ve 207 köy yer almaktaydı. İlin kuzeydoğu yönünden 108 km²'lik kısmı araştırma sahasına

¹ Ejder Kalelioğlu, "Gaziantep Yöresi'nin Fiziki Coğrafyası", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, (3-4), 1971, ss. 139-204, s. 140-146; Hadi Albayram, *Gelişimi, Yapısı ve Sorunları ile Gaziantep Sanayii*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2004, s. 4. Ayrıca bakınız: Harita 1.

² Bakınız: TÜİK 2012 Yılı İstatistikleri.

³ Ejder Kalelioğlu, "Gaziantep Platosu ve Çevresinin İklimi", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, (1), 1966, ss. 297-320, s. 297.

dâhil edilen ve yine Halep Sancağı içerisinde yer alan Kilis ise, kendisine bağlı 9 nahiye ve 469 köye sahipti.⁴ Osmanlı'nın idari birimlerine gelince durum şöyleydi; idari birimler Eyâlet, Sancak ve Kaza olarak üç kademeye ayrılmaktaydı. 1864'te Eyâletlerden “Vilâyet” sistemine geçilince, 1870 yılında yukarıda verilen idarî birimlere “Nahiye” teşkilatı da eklendi. TBMM Hükümeti döneminde ise Misak-ı Millî sınırları içinde 15 Vilâyet, 53 Sancak (Liva), 302 Kaza ve 679 Nahiye bulunmaktaydı. Bu dönemlerde kaza olan Antep, Güney Cephesi olarak adlandırılan Urfa, Kilis, Maraş, Adana'nın kesişim noktasında ve Suriye'nin kuzey kesimine hâkim konumdaydı.⁵ Cumhuriyetin ilânından hemen sonra (1924'te) ise vilâyetler Türkiye Cumhuriyeti şartlarına göre yeniden düzenlendi.⁶

Harita 2. Gaziantep İli Lokasyon Haritası⁷

⁴ Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep*, (Ed. Cengiz Eroğlu vd.), ORSAM kitapları, Ankara 2012, s. 39.

⁵ T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, *Türk İstiklal Harbi (TİH) IV. Cilt Güney Cephesi*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri no:1, Ankara 1966, s. 36.

⁶ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın no:21, Ankara 2006, s. VII, Erişim Tarihi: 10.09.2013, <http://www.devletarsivleri.gov.tr>.

⁷ ArcGIS ArcMap 10.2 programı ile hazırlanmıştır.

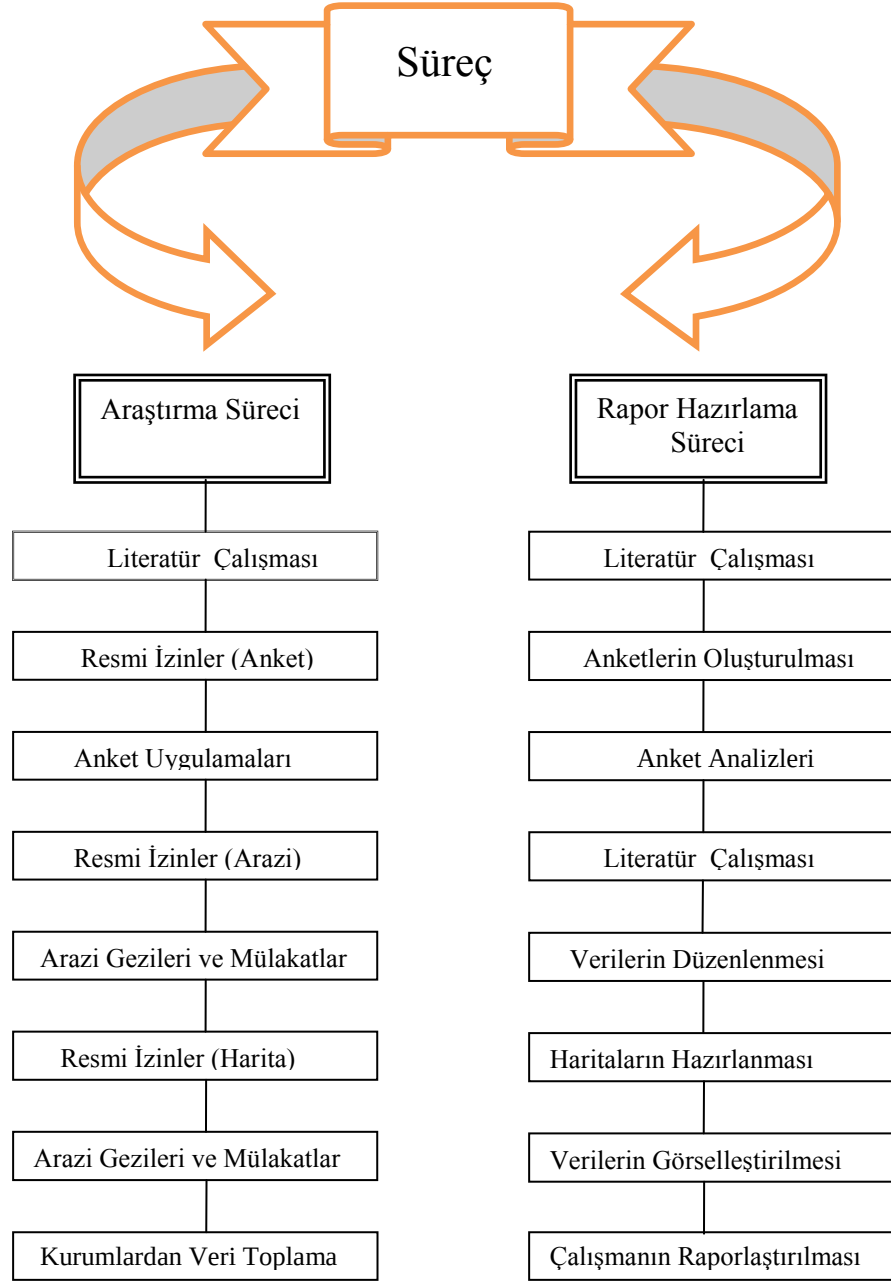
II. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bir parçasını oluşturan Antep Savunması, dâhil olduğu Güney Cephesi'ndeki mücadelenin en uzun süreni ve en şiddetli olanıdır. Antep'teki mücadelenin daha uzun sürmesi ve daha şiddetli geçmesi, ilin savaş alanları turizmine olumlu olarak yansımıştır. Antep Savunması süresince cereyan eden olaylar ve bu olayların gerçekleştiği coğrafi yeryüzü bakımından savaş alanları turizmi, Gaziantep'e özgü nitelikler barındırmaktadır. Antep'e 6 Şubat 1921'de TBMM tarafından "Gazilik" unvanı verilmesi ve 2008'de İstiklal Madalyası ile onurlandırılmasının yanı sıra 1935'ten günümüze, şehitlik, Antep Savunması'nın kahramanları adına yaptırılan anıtlar, Antep Savunması'nı konu edinen müzeler veya Antep Savunması'yla ilişkili tarihi Antep konakları, dini mekânlar, hanlar ve tarihi mahalleler gibi turizme sonradan kazandırılan yeni çekicilikleriyle Gaziantep, savaş alanları turizmi açısından zengin kaynaklara sahiptir. Öte taraftan ilde faaliyet gösteren kurumların ve şahısların özgün olmayan turizm çekicilikleri yaratma çabası, "gazi" unvanı" verilmiş bir kentin kendi öz değerlerine duyarsız kalması, turizmde özgünlüğün üstünlük kaynağı olduğu gerçeğinin fark edilmemiş olması ve Türkiye'de savaş alanları turizmi üzerine yapılan araştırmaların yetersizliği, araştırmanın ana gerekçelerini oluşturmaktadır. Tüm bu gerekçeler doğrultusunda, "Savaş Alanları Turizmi Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme: Antep Savunması Örneği" adlı bu çalışmayla; Gaziantep'in savaş alanları turizm potansiyelinin ve genel turizm talebinin belirlenerek turizm alanındaki özgün ve üstün yönlerinin ön plana çıkarılması, turizm sorunlarının ortaya konulması, bu sorunlara çözüm önerilerinin getirilmesi ve bu yolla ilde turizmin gelişmesine ve sürdürülebilirliğine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Çalışma, üç ana bölüm ile sonuç ve önerilerden oluşmakla birlikte, izlenen yöntemler, araştırma sürecine ve çalışmanın bölümlerine göre farklılık göstermektedir (bakınız: şekil 1 ve şekil 2). 2010-2013 yılları arasında üç yıl boyunca süren çalışma, araştırma ve rapor hazırlama süreçlerinden geçerek tamamlanmıştır. Araştırma süreci; arazi gezileri, anket uygulamaları, mülakatlar, literatür çalışması, resmi izinler ve kurumlardan veri toplamadan oluşurken, rapor hazırlama süreci ise; literatür çalışması, anketlerin oluşturulması, anket analizleri, resmi kurumlara ait verilerin düzenlenmesi ve görselleştirilmesi, tematik haritaların hazırlanması ve çalışmanın raporlaştırılmasından meydana gelmektedir. Araştırma sürecinde; anket uygulamaları ile tarihi yer adlarının

günümüzdeki karşılıklarının tespiti ve savaş alanlarına yapılan geziler-mülakatlar, araştırmanın yürütüldüğü toplam üç yıllık sürenin yarısını alırken, rapor hazırlama sürecinde; zamanın büyük çoğunluğu anket verilerinin analizleri ve çalışmanın raporlaştırılmasına ayrılmıştır. Ayrıca araştırma sürecinin anket uygulamaları, arazi gezileri ve bazı verilerin toplanması aşamaları öncesinde çeşitli resmi kurumlardan* izinler alınmıştır.

* İzin alınan resmi kurumlar; Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Komutanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Adana 6'ncı Mekanize Piyade Tümen Komutanlığı, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Gaziantep Bölge Müdürlüğü, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Gaziantep Şahinbey Belediyesi, Gaziantep Valiliği Havalimanı Mülki İdare Amirliği, Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Şekil 1. Araştırma Süreci ve Çalışmanın Raporlaştırılması Aşamaları

Genel itibariyle araştırma yöntemlerindeki ve veri elde etme araçlarındaki farklılık, bölümlerde yer alan verilere ve ulaşılan sonuçlara da yansımıştır. Literatür taraması her üç bölümün de üzerine inşa edildiği temel olarak ele alınırken, diğer uygulanan yöntemler ve bu yöntemlerden elde edilen veriler doğrultusunda ulaşılan

sonuçlar farklılık göstermektedir. Birinci bölüm, bazı resmi kurumlara⁸ ait bulguların coğrafyanın bağlantı, dağılışı ve nedensellik ilkeleri çevresinde ele alınmasıyla oluşturulmuştur. Bu kısım özellikle Dünya’da ve Türkiye’de turizmin gösterdiği gelişim seyri ile turizmin ve savaş alanları turizminin Gaziantep’teki mevcut durumuna yönelik tespitlerden ibarettir. Çalışmanın ikinci bölümü ise, daha çok literatür çalışması ile arazi gezileri ve mülakatlarla ulaşılan bilgilerin sentezine dayanmaktadır. Tarihi yer adlarındaki değişiklik ve doksana yılı aşkın bir süre önce meydana gelen olayların geçtiği coğrafyadaki izlerin günümüzde kaybolmaya yüz tutması, Antep Savunması’na katılan insanlardan günümüzde bilgi elde etmenin imkânlar dâhilinde olmaması gibi nedenlerle araştırma belli sınırlılıklar ve zorluklar çerçevesinde yürütülmüştür. Öncelikle Antep Savunması’nı konu edinen tüm yazılı kaynaklara ulaşılmaya çalışılırken, öte yandan literatür taramasının yetersiz kaldığı durumlarda veya yazılı kaynaklardan ulaşılamayan bilgiler yapılan yüzlerce mülakatla elde edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda yapılan yüzlerce mülakat arasından, çalışmada başvurulmuş görüşme sayısı sadece 42 ile sınırlı tutulmuştur. Araştırma kapsamında yaşanan zorluklara ve araştırma süresinin uzunluğuna rağmen bu çalışmayla, yıllarca göz ardı edilmiş ve kısmen de unutulmaya yüz tutmuş savaş alanlarının aydınlatılmasına katkı sağlanmıştır. Çalışmanın diğer önemli katkısı ise tarih araştırmalarına olmuştur. Antep Savunması’nı konu edinen yazılı kaynaklarda basit krokilerle geçirtilen veya tarih araştırmacılarının bu alandaki yetersizliklerinin yansıması olarak gösterilebilecek savaş alanlarını gösteren haritaların eksikliğinin, bu çalışmayla önemli oranda giderildiği söylenebilir.

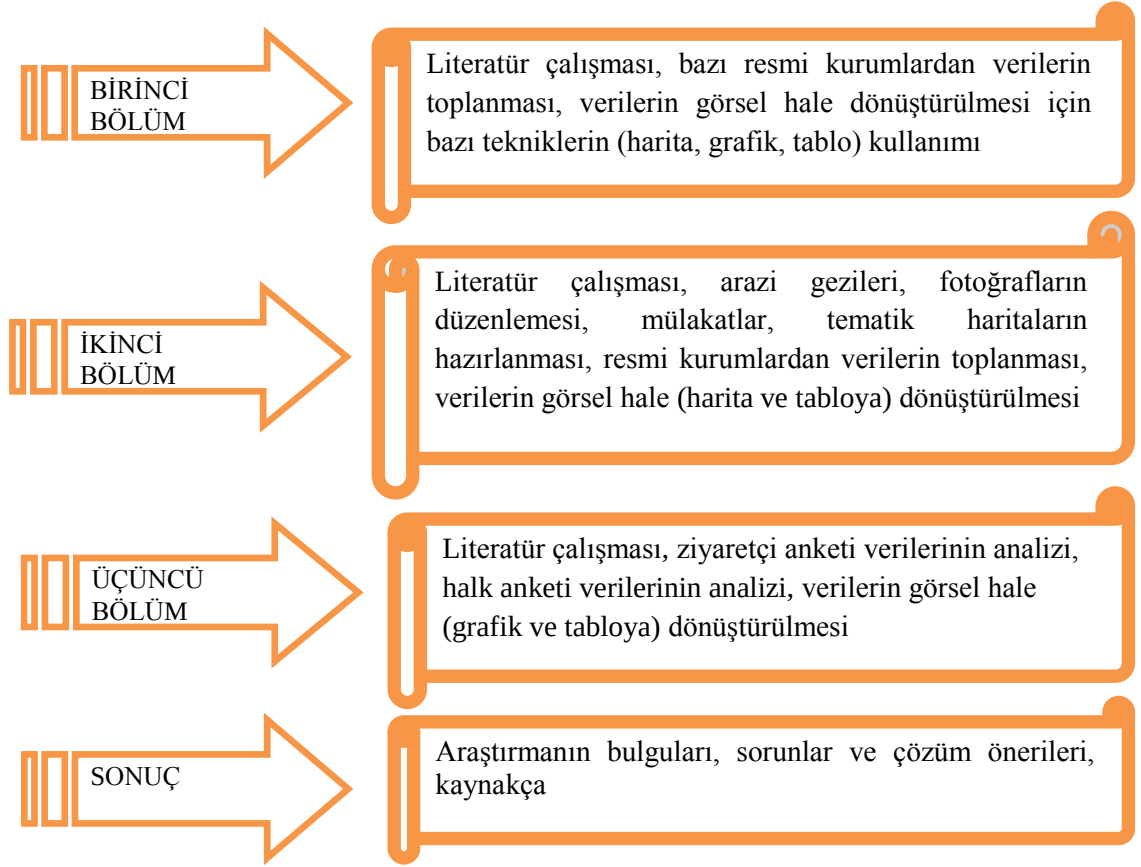
Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, ilin turizm talebi ile turizm arzı kapsamında Gaziantep halkının turiste ve turizme karşı tutumları analiz edilmiştir. Bu kapsamda, mevsimsel turist profilindeki değişimi de analiz etmek amacıyla, bir yıl boyunca süren anket uygulamaları neticesinde, yerli-yabancı turist ve günübirlikçilerden (ziyaretçilerden) 3.790 örneklem elde edilmiştir. Bu örneklemde 50’si sadece alışveriş yapmak amacıyla, turlarla, şehir içindeki AVM’lere uğrayan Suriyeli ziyaretçilere uygulanmıştır. Fakat bu gruptan örneklemin alındığı yerlerin anket uygulama noktalarının dışında kalması, araştırmada önceden belirlenen kriterlerin dışına çıkılması, Suriye’deki iç çatışmaların başlangıç aşamasında olmasından dolayı Suriyeli

⁸ TÜİK, UNWTO, Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Gaziantep Şahinbey Belediyesi.

ziyaretçilerin anketlere şüpheyle yaklaşması ve bu grupların tamamına yakınının günübirlikçilerden oluşması gibi nedenlerle, çalışma kapsamında toplam 3.740 anket sayısı değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Eylül 2011 ile Eylül 2012 tarihleri arasında araştırma sahasında uygulanan 3.740 anketin, 2.734'ü yerli ziyaretçilerden ve 1006'sı ise yabancı ziyaretçilerden elde edilmiştir. 2011-2012 yıllarında Gaziantep'e gelen toplam ziyaretçi sayıları ile toplam anket sayısı oranlandığında, alınan örneklem büyüklüğünün % 2'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca ilin ziyaretçi profilindeki değişimin belirlenmesi amacıyla alınan örneklem büyüklüğünün mevsimlere göre eşit dağılımına da dikkat edilmiştir.

Turizm talebinin ve arzının belirlenmesinde veri toplama aracı olarak kullanılan anketlerde, anketlerin oluşturulduğu 2010-2011 yılları itibariyle çalışma sahasında daha önce turizm üzerine yapılmış bir araştırmanın mevcut olmaması, turist profilinin tespiti hususunda hazırlanan sorular ile anket uygulamalarında daha esnek bir yöntem izlenmiştir. Fakat bu esneklik ve mevcut araştırmaların yetersizliği, anket formunda çoktan seçmeli tarzda hazırlanan sorulara “diğer” seçeneğinin eklenmesi nedeniyle verilerin analizi güçleşmiş ancak çalışma sürecinin yönlendirilmesinde dikkate alınacak hususların önceden belirlenmesi amacıyla yapılan ön çalışma ile söz konusu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde üzerinde durulan konulardan biri de, Eylül 2011 ile Ocak 2013 tarihleri arasında yöre halkına uygulanan anket sonuçlarının analizidir. İki yıllık bir süre boyunca yapılan uygulamadan elde edilen geçerli anket sayısı 1.214'tür. Bu nitel araştırmayla ulaşılan sonuçlar, yerli ve yabancı ziyaretçilerde olduğu gibi, SPSS programı vasıtasıyla istatistiksel verilere dönüştürülerek analiz edilmiştir. Gaziantep'te seyahat eden ziyaretçilerin yarıya yakınının kültürel amaçlarla ile uğramaları, iletişim seviyesi ile halkın turiste ve turizme karşı tutumunun önemini bir kat daha arttıran önemli bir etkendi. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında, halkın turizme ve turiste karşı tutumu ve ziyaretçilerin karşılaştıkları başlıca sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 2. Çalışmanın Bölümlerine Göre İzlenen Süreç ve Kullanılan Yöntemler

III. Araştırma Sahasıyla İlgili Literatür Çalışması

Çalışmanın araştırma ve rapor hazırlama süreçlerinde, araştırma sahası ve yakın çevresi ile ilgili daha önce yapılmış çok sayıda çalışmadan yararlanılmıştır. Savaş alanları konusunda genel itibarıyla tarihsel, bilhassa Antep Savunması'na katılanların sonradan yazılı hale getirdikleri kaynaklardan faydalanmaya çalışılırken, turizm boyutunda ise tarihsel kaynaklarla birlikte araştırma sahası ve yakın çevresiyle ilgili yapılmış güncel çalışmalara da ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ali Nadi Ünler (1969)⁹: Ünler, Antep Savunması'nda yedek subay olarak görev yapmıştır. Kilis-Antep Yolu üzerindeki savaşıardan başlayıp, 6-7 Şubat 1921 tarihinde Kuvayi Milliye birliklerinin şehirden çıkışına kadar aldığı çeşitli görevler ve harp

⁹ Ali Nadi Ünler, *Türk'ün Kurtuluş Savaşında Gaziantep Savunması*, Kardeşler Matbaacılık, İstanbul 1969.

raporlarına dayanarak 1969 yılında oluşturduğu “Gaziantep Savunması” adlı eser, özellikle çalışmanın ikinci bölümünde yararlanılan kaynakların başında gelmektedir.

T.C. Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi (1966)¹⁰: Türk İstiklal Harbi’nin Güney Cephesi’ni tüm yönleriyle ele alan eserden, Antep Savunması’nın yeri ve öneminin anlaşılmasında ve ayrıca Antep’te savaşların meydana geldiği sahanın belirlenmesinde faydalanılmıştır.

Lohanlızade Mustafa Nureddin (1974)¹¹: Eser, Antep Savunması’nda, Fransızlar tarafından şehrin kuşatılması nedeniyle dışarıdan cephane tedarik etmekte zorlanan Antep Kuvayi Milliyesi’nin kendi silahını kendi üretmek zorunda kalması sonucunda, İmalat-ı Harbiye Fabrikası’nı kurup müdürlüğünü yapmış milis teğmen Lohanlızade Mustafa Nureddin tarafından hazırlanmıştır. Tarihe tanıklık etmesi açısından eser, Antep’te savaşın cereyan ettiği sahanın ve yaşanan olayların tespitinde yararlanılan kaynakların başında gelmektedir.

Maurice Abadi (1959)¹²: Eser, Antep Savunması’nda, Fransız garnizon komutanı olarak görev yapan Abadi tarafından 1921 tarihinde Halep’te yazılmıştır ve bir Fransız komutanının Antep Savunması yıllarında kaleme aldığı savaş hatıralarından oluşması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Bu özelliğiyle, çalışmanın ikinci bölümünde sıkça başvurulacak kaynaklardan biridir.

Hüseyin Bayaz (1994)¹³: Eser, H. Bayaz’ın vefatından sonra çocukları tarafından yayınlanmıştır. Çalışma, Antep Savunması boyunca meydana gelen olaylar ve bu olayların geçtiği savaş alanlarını belgeler ışığında ele alması sebebiyle önem taşımaktadır.

Adil Dai (1992)¹⁴: Antep Savunması’nda meydana gelen gelişmelerin başından sonuna kadar ele alındığı çalışmalardan biridir. Bu özelliği nedeniyle, çalışmanın ikinci bölümünde sıkça başvurulacak kaynaklardan birini oluşturmaktadır.

¹⁰ T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, *Türk İstiklal Harbi (TİH)* IV. Cilt Güney Cephesi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri no:1, Ankara 1966.

¹¹ Lohanlızade Mustafa Nureddin, *Gaziantep Müdafaası*, Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları, Sayı 61, Gaziantep 1974.

¹² Maurice Abadi, *Türk Verdünü Gaziantep*, (Çev. Ali Nadi Ünler, Şakir Sabri Yener, Ömer Asım Aksoy) Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları, Gaziantep 1959.

¹³ Hüseyin Bayaz, *Antep Savunması Günlüğü*, Cem Yayınevi, İstanbul 1994.

¹⁴ Adil Dai, *Olaylarla Gaziantep Savaşı*, Gaziye Matbaası Basımı, Gaziantep 1992.

Sahir Üzel (1952)¹⁵: Antep Savunması'nı konu edinen diğer bir önemli çalışma olup, özellikle savaş alanlarının adlarının sıkça geçmesi sebebiyle başvuru kaynakların başında gelmektedir.

Şinasi Çolakoğlu (1991)¹⁶: Çalışma, Kilis'in Fransızlar tarafından işgalinden, kurtuluşu sonrasına kadar geçen dönemdeki gelişmeleri ele almaktadır. Bu yönüyle, çalışmadan, Kilis-Antep Yolu'nda savaşın meydana geldiği alanlar ile savaşlar süresince meydana gelen olayların belirlenmesinde faydalanılmıştır.

Burhan Bozgeyik (1998)¹⁷: Antep Savunması boyunca savaşların şehir içinde ve Kilis-Antep Yolu'nda geçtiği yerlerin belirlenmesinde faydalanılmıştır.

Bilgehan Pamuk (2009)¹⁸: Antep Savunması içerisindeki tüm olayların ve savaşların geçtiği yerlerin ele alındığı çalışma, savaş alanlarının tespitinde başvuru kaynaklardan biridir.

M. Birol Güngör (2004)¹⁹: Antep Savunması'nı konu edinen çalışmalardan birdir. Özellikle savaş alanlarının ve savaşlar boyunca geçen olayların belirlenmesinde, faydalanılan eserlerden biri olmuştur.

Hülya Canbakal (2009)²⁰: Zeynep Yelçe tarafından Türkçeye çevrilen eser, 17. yüzyıl Antep şehrini konu edinmektedir. Bu yönüyle, Gaziantep Savunması içerisinde geçen tarihi yer adlarının, özellikle tarihi mahalleler ile cadde adlarının, günümüzdeki karşılıklarının tespitinde faydalanılan yol gösterici kaynaklardan birini oluşturur.

Nusret Çam (2006)²¹: Gaziantep'te yer alan Türk Kültür varlıklarını konu edinen kapsamlı çalışmalardan biridir. Eserde, çalışmamızda savaş alanları turizmi kapsamında değerlendirilen somut mirasa ait bazı çekicilikler hakkında ayrıntılı bilgiler sunulmaktadır.

¹⁵ Sahir Üzel, *Gaziantep Savaşı'nın İç Yüzü*, Doğu Ltd. O. Matbaası Basımı, Ankara 1952.

¹⁶ Şinasi Çolakoğlu, *Kilis Direniş-Kurtuluş ve Sonrası*, Ankara 1991.

¹⁷ Burhan Bozgeyik, *İstiklal Harbinde Gaziantep*, (3. Baskı), Gaziantep Şehitkâmil Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Gaziantep 1998.

¹⁸ Bilgehan Pamuk, *Bir Şehrin Direnişi: Antep Savunması*, (I. Baskı), IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.

¹⁹ M. Birol Güngör, *Antep Harbi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.

²⁰ Hülya Canbakal, *Society and Politics in an Ottoman Town: Ayntab in the 17th Century*, (I. Baskı), (Çev.Zeynep Yelçe), 17. Yüzyılda Ayntab, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

²¹ Nusret Çam, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Gaziantep 27*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXVIII(10), Ankara 2006.

Naim A. Güleriyüz (2012)²²: Eserde, Antep Yahudilerinin sosyo-kültürel yaşantısına ve yaşadıkları mahallelere ilişkin detaylı bilgiler verilmiştir. Çalışmamızda ise “Şehir İçinde Savaşların Yoğun Olarak Yaşandığı Cepheler” kısmında yararlanılmıştır.

Ramazan Erhan Güllü (2009)²³: Yüksek lisans tezi olan çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde ve Prof.Dr. Ali Arslan danışmanlığında hazırlanmış olup, çalışmadan “Şehir İçinde Savaşların Yoğun Olarak Yaşandığı Cepheler” kısmında yararlanılmıştır.

Ali Atalar (2004)²⁴: Geleneksel Antep evlerinin mimari ve fonksiyonel özelliklerinin ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı çalışmadan, bu evlerin ve mağaralarının Antep Savunması’ndaki yeri ve önemi bahsinde yararlanılmıştır.

T.C. Gaziantep İl Özel İdaresi (2007)²⁵: Gaziantep ilçelerinde yer alan Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları hakkında bilgilerin sunulduğu eser, özellikle arazi gezileri öncesinde gerekli olan temel bazı bilgilerin elde edilmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

Ökkeş Kesici (1994)²⁶: Kilis Yöresi’nin fiziki ve beşeri özelliklerinin ayrıntılı bir şekilde işlendiği (yayımlanmış) doktora tez çalışmasıdır. Kilis-Antep Yolu boyunca savaşların meydana geldiği sahanın fiziki özellikleri ile savaş alanları arasındaki ilişkinin belirlenmesi esnasında yararlanılan önemli coğrafi çalışmalardan biridir.

Ejder Kalelioğlu (1971)²⁷: Coğrafya Araştırmaları Dergisi’nde yayımlanmış ve yüzeysel bir şekilde Gaziantep Yöresi’nin fiziki özelliklerini inceleyen bir makale çalışmasıdır. Bu makale çalışmasından, araştırma sahasının yeri ve sınırları bahsinde yararlanılmıştır.

²² Naim Avigdor Güleriyüz, *Gaziantep Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. Yayınları, İstanbul 2012.

²³ Ramazan Erhan Güllü, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gaziantep Ermenileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.

²⁴ Ali Atalar, *Osmanlı Dönemi Antep Evleri*, Merinos Halı A.Ş.’nin kültür hizmeti yayını, İstanbul 2004.

²⁵ T.C. Gaziantep İl Özel İdaresi, *Gaziantep İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri*, Gaziantep İl Özel İdaresi Yayınları, Gaziantep 2007.

²⁶ Ökkeş Kesici, *Kilis Yöresinin Coğrafyası*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kilis Kültür Deneği Genel Yayın No.12, Araştırma Dizisi-1, Kilis 1994.

²⁷ Kalelioğlu, “Gaziantep Yöresi’nin Fiziki Coğrafyası”, ss. 139-204.

Hadi Albayram (2004)²⁸: Çalışma, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Doç.Dr. Mehmet Tıraş danışmanlığında hazırlanmış bir yüksek lisans tezidir ve araştırma sahasının batı sınırının belirlenmesinde yararlanılmıştır.

M. Emin Sönmez (2012)²⁹: Gaziantep şehrinin alansal gelişimi ile şehrin kuruluş yerinin belirlenmesi ve gelişiminde etkili olan faktörlerin ele alındığı çalışmanın sonuçları, araştırma süreci içerisinde incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Tuba Kaplan (2011)³⁰: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı alanında ve Doç. Dr. Ruhi Ersoy danışmanlığında hazırlanmış olan bu yüksek lisans tez çalışmasında, Gaziantep İli'nin kültür turizm potansiyeli ele alınmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçlar, araştırma süreci içerisinde incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Veysel Mehmet Gültekin (2011)³¹: Gaziantep turizminin, turizm pazarlaması kapsamında ele alındığı bu yüksek lisans tez çalışması, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme alanında ve Yrd. Doç. Dr. Turan Pekmezci danışmanlığında hazırlanmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçlar, araştırma süreci içerisinde incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

IV. Savaş Alanları Turizmi

Savaşlar, tarih boyunca insanların hayatlarını etkilemiş ve hatta zaman zaman tüm insanlığın kaderini belirleyecek kadar çok yönlü etkiler yapmıştır.³² Tarihsel, arkeolojik, ekonomik, politik, psikolojik yönleri bulunan savaşlar, birçok bilimin yanı sıra coğrafyanın da ilgi alanını oluşturmaktadır. Savaş alanlarının mekânsal dağılımı ve savaş alanlarında arazi kullanımı coğrafyanın konusudur. Savaş alanlarının seçilme

²⁸ Hadi Albayram, *Gelişimi, Yapısı ve Sorunları ile Gaziantep Sanayii*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2004.

²⁹ Mehmet Emin Sönmez, *Yerleşme Yeri Seçimi ve Alansal Gelişimi Açısından Gaziantep*, Özserhat Yayıncılık, Malatya 2012.

³⁰ Tuba Kaplan, *Gaziantep Kültür Turizmine Halkbilimsel Bir Yaklaşım*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2011.

³¹ Veysel Mehmet Gültekin, *Gaziantep Turizmi ve Turizm Pazarlaması Sorunları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2011.

³² Alpaslan Aliagaoglu, "Savaş Alanları Turizmi İçin Tipik Bir Yer: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı", *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 78, 2008, ss. 88-104, s. 88; Barış Yeşildağ, *Savaş Alanları Turizmi Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2010, s. 12.

nedenleri, mekânın savaşlar üzerindeki etkisi, savaşların yerleşmeler üzerindeki etkisine aranacak yanıtların tamamı coğrafyada yer alır. Savaşlara ait kanıtların birçoğu zamanla kaybolur ve hatta bu nedenle bazılarının yeri bile kesin olarak belli değildir. Yerin belirlenmesi için arkeolojinin yanı sıra coğrafyadan da faydalanılabilir. Savaş alanlarının farklı kültürlerin hâkimiyetine girmesinden dolayı, bazı kültürlerle ilişkisi kesilse de coğrafyayla ilişkisi kaybolmaz. Hatta savaş alanlarında elde edilen bulguların tamamı müzelere taşınmış olsa da, savaş alanları, savaşı etkileyen coğrafyasıyla taşınamaz özelliktedir.³³ Savaş alanları, ulusal park alanları statüsünde koruma altına alınması gereken yerlerdir. Ulusal park statüsüne alınan savaş alanları bazı doğal çekicilikleri itibarıyla benzer özellikler gösterse de, savaş süresince geçen tarihsel olaylar, savaşların sebep ve sonuçları bakımından özgünlük gösterirler.³⁴ Bu nedenle savaş alanları, bölgelere göre gösterdikleri farklı özellikleriyle de coğrafyanın ilgi alanına girmektedir.

Bugüne kadar yapılmış araştırmalar, savaş ve turizmin birbirini olumsuz etkilediğini göstermektedir.³⁵ Savaşlar, esasında, turistlerin özgürlüğünün ve turizmin nihai paradoksudur.³⁶ Bir yandan oluşturduğu güvenlik kaygısı nedeniyle turizmi sınırlarken, öte yandan savaş alanları turizm hareketinin de doğmasına yol açmaktadır. Söz konusu paradoks, turizmin, tarihi yapıları ve doğal çevreyi koruyan özelliği ile mekân tüketen bir sektör haline dönüşmesinin ve savaşlarda birbirine düşman olan milletlerin yine aynı savaş alanlarında barış ortamında bir arada bulunmasının çelişen karakteriyle birleşince daha da büyümektedir. Fakat buna rağmen, günümüzde milyonlarca ziyaretçinin uğrak yeri olan savaş alanları ve savaşla ilişkili çekicilikler, turizmin gelişiminde önemli rol oynamaya devam etmektedir.

Bir çekicilik olarak savaş alanları turizminin uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğu düşünülmeyle birlikte, 19. yüzyıla kadar savaş alanları ziyaretleriyle ilgili elde somut bir kanıt bulunmamaktadır.³⁷ 1815 yılında gerçekleşen Waterloo Savaşı'nın³⁸

³³ Suna Doğaner, "Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları", *Türk Coğrafya Dergisi*, 46, 2006, ss. 1-21, s. 4-5.

³⁴ Doğaner, s. 5.

³⁵ Valene L. Smith, *War and Tourism An American Ethnography* [Abstract], *Annals of Tourism Research*, 25 (1), 1998, ss. 202-227, s. 202.

³⁶ Bruce Prideaux, *Echoes of War: Battlefield Tourism*, (Ed. Chris Ryan), *Battlefield Tourism History-Place and Interpretation*, ss. 17-28, Elsevier, Amsterdam and Oxford 2007, s. 17.

³⁷ Stephen Thomas Miles, *Battlefield Tourism: Meanings and Interpretations* (PHD Thesis), University of Glasgow, Glasgow 2012, s. 4.

meydana geldiği Belçika toprakları, I. Dünya Savaşı'na kadar Avrupa'da en fazla ziyaret edilen savaş alanı olarak bilinmekte ve savaş alanları turizminin kitlesel boyutta ortaya çıktığı ilk yer olarak kabul edilmektedir.³⁹ İki dünya savaşı arasındaki yaklaşık 21 yıllık sürede, I. Dünya Savaşı'nın ve 1930 yılında başlayan Dünya Ekonomik Krizi'nin savaş alanları turizmi üzerinde büyük etkileri görüldü. Savaşlar ve ekonomik durgunluk, insanların yaşam standartlarını, beklentilerini değiştirdi. I. Dünya Savaşı, bu olumsuz etkileri yanında, teknolojiye ve savaş alanları turizminde olumlu gelişmeleri de beraberinde getirdi. Ordunun kullanması için stoklanan çok fazla miktardaki araç, savaş sonrasında ihtiyaç fazlası konumuna düştü. Bu durum, Avrupa'daki savaş alanlarında yer alan mezar ve anıtlara ziyaretçi taşımada, tur operatörlerine ucuz ulaşım imkânı sağladı. İngiliz tur firmaları çok sayıda ziyaretçiyi, Fransa ve Belçika'daki savaş alanlarına (mezarlıklara) taşımaya başladılar.⁴⁰

19. yüzyılda savaş alanları içerisinde ön plana çıkan ikinci yer, Amerikan İç Savaşı'nın dönüm noktası olan Gettysburg'dur. 1-3 Temmuz 1863 tarihleri arasında, üç gün süren bu savaşta ölü, yaralı ve kaybolanlarla birlikte yaklaşık 40 bin asker kaybı yaşandı. 1860-1865 tarihleri arasında gerçekleşen Amerikan İç Savaşı ise geride; ölü, yaralı veya esir düşen yaklaşık olarak 108 bin asker ve 10 bin savaş alanı bıraktı. Daha sonra bu savaş alanlarından bir kısmı yerleşim yerleri tarafından işgal edilirken, 400 savaş alanı ise 1993'te ABD hükümeti tarafından koruma altına alınmıştır. Günümüzde bu alanlar, ziyaretçi akınına uğrayan savaş alanları arasındadır. Örneğin, savaş alanları içerisindeki en popüler yer olan Gettysburg, her yıl 2 milyon insan tarafından ziyaret edilmektedir.⁴¹

Bugün savaş alanları turizmi, ulusal ve uluslar arası turizmin önemli bir parçasıdır. Yukarıda belirtilen savaş alanlarının haricinde, Dünya'daki başlıca savaş

³⁸ 1815 yılında Fransa ile İngiltere-Prusya ittifak güçleri arasında, Belçika'nın Bürüksel kentinin 12 km ve Waterloo kasabasının 2 km kadar uzağında yapılan ve Napolyon'un son savaşı olan Waterloo Savaşı, Fransız ordusunun yenilgisi ve imhası ile sonuçlanmıştır, Erişim Tarihi: 09.12.2013, http://ftpmirror.your.org/pub/wikimedia/images/wikipedia/tr/8/89/Waterloo_Muharebesi.pdf, Waterloo yenilgisinden sonra Napolyon ise, 1825 yılında kanserden öleceği St. Helena adasına sürülmüştür (Oral Sander, *İlkçağlardan 1918'e Siyasi Tarih*, (23. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara 2012, s. 174).

³⁹ A. V. Seaton, "War and Thanatourism: Waterloo 1815-1914", *Annals of Tourism Research*, 26(1), 1999, ss. 130-158, s. 130; Miles, s. 4.

⁴⁰ Leonard J. Lickorish, Carson L. Jenkins, *An Introduction to Tourism*, Butterworth-Heinemann, First Published, Oxford 1997, s. 21.

⁴¹ Prideaux, s. 19; (A. Goodheart, *Hallowed Ground Us Civil War Battlefields See New Conflicts*, *National Geographic*, 2007 (4), ss. 62-85'den naklen).

alanları turizm çekiciliklerine; Fransa ve Belçika'daki Batı Cephesi (Western Front), İskoçya'daki Culloden, ABD'deki Pearl Harbour ile Türkiye'deki Gelibolu dâhil edilebilir.⁴²

Avustralyalılar ve Türkler açısından Gelibolu Yarımadası, savaş alanları turizminin mihenk taşıdır. Bu yerin önemi, Anzak (Avustralya ve Yeni Zelanda) askerlerinin 25 Nisan 1915'te işgal ettikleri ve Gelibolu Yarımadası'nda 8.5 ay boyunca Türk güçlerine karşı savaştıkları Anzak Koyu'ndan ileri gelmektedir. Gelibolu'ya geleneksel Anzak Günü ziyaretleri 25 Nisan 1925 yılında başlasa da, gerçek popülerliğini Avustralya başbakanının 1990 yılında Anzak Koyu'nu ziyaret etmesiyle kazandı. Geleneksel Anzak Günü şenliklerine katılan Avustralyalıların sayısı bu tarihten sonra gün geçtikçe arttı. 2005 yılında 20 bine ulaşan Avustralyalı ziyaretçi sayısının, Anzak çıkarmasının yüzüncü yıl dönümüne denk gelen 2015 yılındaki Anzak Günü'nde 50 bine ulaşması beklenmektedir.⁴³

Savaş alanları, diğer turistik tecrübelerden daha derin duygular yaratır. Bir millete, geçmişte ve bir yerlerde ortaya çıkmış, ulusal ıstırabını veya gururunu hatırlatır. Bu nedenle ulusal kimlik bağlamında, savaş alanlarının ifade edilebilir bir anlamı vardır. Bu anlam, savaş alanlarında karşılaşmış iki ulusun bakış açısına göre farklılık gösterebilir. Örneğin Gelibolu, Avustralyalılar için askerlerinin toprağa düştüğü ve bir ulusun doğduğu yer anlamını çağrıştırırken, Türkler açısından bir savaş alanı olarak Türk ordusunun batılı güçleri yendiği yer olarak hatırlanmaktadır.⁴⁴ Kısaca özetlemek gerekirse, savaş alanlarına yüklenen anlam ve verilen önem, ziyaretçilere göre farklılık göstermektedir.

Savaşların turizm faaliyetlerine en önemli katkılarından biri, askeri çekiciliklerin ortaya çıkmasını sağlamak olmuştur.⁴⁵ Savaş alanları, müzeler, şehitlik ve mezarlar ile çoğu zaman onların yakınında bulunan anıtlar, kaleler, limanlar, orduların kullandıkları yollar, karargâhlar, silahlar, kurtuluş ve savaş yıl dönümleri, savaşlarda yaşanan olaylar, kent savunmasına sahne olan yerlerde bütünüyle kentin kendisi, savaş

⁴² Vecihi (John) Basarin, *Battlefield Tourism - Anzak Day Commemorations at Gallipoli: An Empirical Analysis* [Abstract], (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Deakin University, Melbourne 2011.

⁴³ Basarin, [Abstract].

⁴⁴ Prideaux, s. 18-19.

⁴⁵ Aliagaoglu, s. 88.

alanları turizminin başlıca çekiciliklerini oluşturmaktadır.⁴⁶ Bunlardan savaş alanları, savaşı anlatan kaynaklarda adı geçen dağ, tepe, yamaç, nehir vb gibi topografyadaki coğrafi kanıtlardan meydana gelmektedir.⁴⁷ Şehitlik ve mezarlıklar ile anıtlar, savaş anında büyük kahramanlıklar gösterenlerin veya büyük saygıyı gerektiren hikâyelerin anısına yapılmıştır.⁴⁸ Genellikle sonradan oluşturulan bu yapılar, çoğu zaman, savaş alanları turizm çekiciliklerini zenginleştirme sürecinin önemli birer unsuru haline gelmektedirler.⁴⁹ Savaş alanları turizminin en önemli çekiciliklerinden birini de, savaşa ait gerçek kanıtların sergilendiği müzeler oluşturmaktadır. İçerisinde sergilenen çekicilikler büyük benzerlik gösterse de, askeri müze, kurtuluş müzesi ve savaş müzesi gibi farklı adlarla adlandırılmaktadır. Genel itibariyle değerlendirildiğinde savaş alanları turizmine ait çekicilikler, ilk başlarda, savaşa katılan askerlerin aileleri ve yakınları tarafından ilgi görürken, daha sonraları artan ziyaretçi sayısı ile birlikte turizme açılmak zorunda kalmıştır.⁵⁰ Ayrıca savaş alanları turizme açılmadan önce, asker yakınlarının ziyaretleri haricinde yapılan anma törenleri ile yıldönümleri turizm hareketlerinin oluşmasına katkı sağlayan diğer faktörlerdir.⁵¹

Bugün turizm literatüründe, savaş alanları turizmi, savaş alanları turizminin yanı sıra “keder turizmi, ölüm turizmi, hüznün turizmi, savaş turizmi, özel ilgi turizmi” gibi farklı adlarla da adlandırılmaktadır.⁵² Fakat savaş alanları turizmi, söz konusu turizm türlerinden belirli yönlerden ayrılmaktadır. Örneğin toplumların zihinlerinde yer edinen her hüznü olay veya ölüm vakası keder turizmi kapsamına girdiği halde, savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilemez. Savaş alanları turizmi, savaşın içerisindeki hüznü olaylar ve ölümlerin haricinde savaşın geçtiği tüm topografyayı da içine alır. Dolayısıyla ziyaretçiler arasında hüznün ve ölüm duygularının yanı sıra ulusal gurur gibi

⁴⁶ Alişaoğlu, s. 88; Basarin, s. 51; Doğaner, s. 4; Faruk Alaeddinoğlu, Alpaslan Alişaoğlu, “Savaş Alanları Turizmine Tipik Bir Örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı”, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (2), 2007, ss. 215-225, s. 222; Yeşildağ, s. 9.

⁴⁷ Doğaner, s. 4.

⁴⁸ Alişaoğlu, s. 98.

⁴⁹ Alaeddinoğlu, Alişaoğlu, s. 222.

⁵⁰ Doğaner, s. 5.

⁵¹ Yeşildağ, s. 12.

⁵² Bakınız: Ahmet Serhan Güngör, *Kurtuluş Savaşı Alanlarının Turizm Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010; Alaeddinoğlu, Alişaoğlu, 2007; Alişaoğlu, 2008; Burhan Kılıç, Hande Akyurt, “Destinasyon İmajı Oluşturmada Hüznün Turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), ss. 209-232; Doğaner, 2006 ; Maricki Moeller, *Battlefield Tourism in South Africa with Special Reference to Isandlwana and Rorke's Drift KwaZulu-Natal*, (MPhil Thesis), University of Pretoria, Pretoria 2005; Seaton, 1999; Smith, 1998; Yeşildağ, 2010.

savaş alanlarının ifade edilebilir farklı anlamları da vardır. Zafer veya kurtuluş yıl dönümü adı altında düzenlenen etkinliklerde de bu farklılığı görmek mümkündür. Keder, hüznün ve ölüm turizminde turizm olgusuna “olay odaklı” bir bakış söz konusuysa, savaş alanlarının “tarihle coğrafyanın buluştuğu yer”⁵³ olması nedeniyle mekân ön plana çıkmaktadır. Belirtilen nedenlerden dolayı, savaş alanları turizminin ölüm, keder veya hüznün turizmi adları altında sınıflandırılmasının doğru bir yaklaşım olduğu söylenemez fakat özel ilgi turizminin bir türü olarak belirtilebilir.⁵⁴ 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kitlesel bir nitelik kazanmaya başlayan turizm, 1990’lı yılların başından itibaren hızlı bir değişim eğilimine girmiştir. Bu eğilimlerin başında ise, ziyaretçilerin seyahat motivasyonlarında özel ilgi alanlarının oluşmaya başlaması gelmektedir. Özel ilgi turizmi, ilgileri belirli alanlarda yoğunlaşan bireylerin bu ilgilerini geliştirmek amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatler olarak tanımlanabilir. Bu turizm türü, kitle turizminin hareketsiz ve dar alanda sıkışıp kalmış tatilcilerinin sahip olduğu genel ilgilerin tersine daha aktif, çevreye daha duyarlı, daha toplumsal özellikler taşımaktadır.⁵⁵ Fakat özel ilgi turizmi içerisine dâhil edilen tüm turistlerin benzer özellikler taşıdığı söylenemez. Brotherton ve Himmetoğlu (1997)⁵⁶, özel ilgi turist tiplerini; amatör, meraklılar, uzmanlar ve fanatikler şeklinde sınıflamıştır. İlgi alanlarını hayatlarının merkezlerine yerleştirmiş, kendi rehberliğini kendisinin yapabildiği, amatörler ve meraklılarla birlikte seyahat etmekten ve bir arada olmaktan pek hoşlanmayan, içsel motivasyonlu, sahip oldukları yüksek derecedeki bilgi ve becerileriyle uzmanların⁵⁷, savaş alanları turizminin ideal turist tipini oluşturdukları söylenebilir. Özellikle tarihi olaylara karşı yüksek derecede ilgi duyan ve bu alan üzerine araştırmalar yürüten insanlar, savaş alanlarının potansiyel ziyaretçileridir.

⁵³ Nazmiye Özgüç, *Turizm Coğrafyası*, (5. Baskı), Çantay Kitabevi, İstanbul 2007, s. 140; Nuala C. Johnson, “Where Geography and History Meet: Heritage Tourism and the Big House in Ireland, *Annals of the Association of American Geographers*”, 86 (3), makalenin ilk basımı 1996 fakat online 2005, ss. 551-566’a atfen miras turizmi için kullandığı deyim, savaş alanları turizmi için kullanılmıştır.

⁵⁴ Güngör, *Kurtuluş Savaşı Alanlarının Turizm Coğrafyası*, s. 15; Moeller, s. 10.

⁵⁵ Abdullah Tanrısevdi, Şenol Çavuş, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14 (1), 2003, ss. 9-22, s. 9-11.

⁵⁶ Bob Brotherton, Bülent Himmetoğlu, “Beyond Destination – Special Interest Tourism”, *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 8 (3), 1997, ss. 11-30, s. 19.

⁵⁷ Brotherton, Himmetoğlu, s. 19; Nazife Küçükaslan, *Özel İlgi Turizmi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2007, s. 151; Tanrısevdi, Çavuş, s. 13.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA, TÜRKİYE VE GAZİANTEP’TE TURİZM

1.1. DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE TURİZM

İnsanların, var oldukları tarihten bu yana, gezmek, görmek ve tanımak vb. amaçlarla önce kendi çevresinden başlayıp teknolojinin gelişmesiyle birlikte daha uzak çevrelere doğru gerçekleştirdikleri seyahatlerin çok uzun bir geçmişi vardır.⁵⁸ İlkçağ’dan başlayarak kısa mesafeler arasında gerçekleştirilen yer değiştirme hareketlerinin insanın fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çabalarının sonucu olduğu bilinmekle birlikte, bu hareketler (seyahatler) içerisinden turistik motivasyonlu olanları ayırtmak ve bunların başlangıç zamanını belirlemek son derece güç gözükmemektedir.⁵⁹ Bununla birlikte, turizm amaçlı seyahatlerin İ.Ö. 4000 yıllarında Sümerler tarafından tekerleğin icadıyla birlikte yaygınlaştığı, İ.Ö. 3000-2000 yıllarında Eski Mısır piramit ve tapınaklarının ziyaretiyle hız kazandığı tahmin edilmektedir. Daha sonraları ise, İ.Ö. 700’lerde, Antik Yunan toplumları tarafından spor şenlikleri olarak düzenlenen Olimpiyat Oyunları ile Roma İmparatorluğu’nun sağladığı güvenlik ve geniş ulaşım ağı sayesinde, daha büyük kitlelere turizm amaçlı seyahatlere katılma olanağı doğdu.⁶⁰

Ortaçağ’da Avrupa nüfusunun önemli bir kısmı kırsal alanlarda nadiren yer değiştiren, statik tarım toplumundan oluşmaktaydı. Buna ilaveten, Roma İmparatorluğu’nun yıkılışı ile birlikte Avrupa’da iletişim ve seyahat alanında önemli katkılar sağlayan ulaşım ağının gelişimi durdu ve hatta İngiltere gibi kıtanın bazı yerlerinde ulaşım daha da kötüleşti. Kullanılan ulaşım araçlarının (atlar ve at arabalarının) ise, kapasitesi çok sınırlıydı ve genellikle mevsimsel gerçekleşen seyahatlerde, bu ulaşım araçlarıyla saatte ancak 5-6 km yol alınabilmekteydi. Bu olumsuzluklar nedeniyle turizmin gelişimi; hac ziyaretleri şeklinde gerçekleşen dini seyahatler, ticari faaliyetler sonucu gerçekleşen seyahatler ile üniversite öğrencileri ve

⁵⁸ Özgüç, 2007, s. 191; İrfan Mısırlı, *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*, (3. Baskı), Detay Yayıncılık, Ankara 2008, s. 8.

⁵⁹ Hayati Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, (3. Baskı), Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2011, s. 17; Sait Evliyaoğlu, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık Basımı, Ankara 1988, s. 24.

⁶⁰ Doğanay, s. 17-19; Mısırlı, s. 8; Özgüç, 2007, s. 191.

öğretmenlerinin eğitim amaçlı seyahatlerinden oluşan birkaç turizm hareketiyle sınırlı kaldı.⁶¹

Yeniçağ turizm hareketlerinde, Rönesans ile birlikte bilim ve sanata duyulan ilgi sonucunda kültürel ve bilimsel amaçlı seyahatler ön plana çıkmaya başladı.⁶² Reform ve laiklik hareketleri de kültürel ve bilimsel amaçlı seyahatler üzerindeki teşvik edici bu etkiyi daha da arttırdı. Romalılar döneminde önemli bir turizm çekiciliği olan kaplıcalar, bu çağda sağlık amaçlı seyahatlerin gerçekleştiği yerler olarak büyük ilgi gördü. Özellikle elit (zenginler ve aristokratlar) sınıfın gerçekleştirdiği bu seyahatler çok sınırlıydı. 17. yüzyılda Avrupa'nın en ünlü kaplıcalarının nüfusu hiçbir zaman 2 bini aşmadı. Fakat sağlık turizmi ve dolayısıyla kaplıcalar, 18. yüzyılda deniz turizminin ortaya çıkıp gelişmesine öncülük ettiği için önemliydi.⁶³

Yakın Çağ'da turizm, bireysel ve belirli sınıflara özgü bir faaliyet olmaktan çıkıp, kitlesel hareketlere dönüşmeye başlamıştır. 1841 yılında Thomas Cook adlı bir kişinin, İngiltere'nin iki kenti arasında 500 civarındaki bir grupla gerçekleştirdiği demiryolu gezisi, modern anlamda ilk turizm hareketi sayılmaktadır.⁶⁴ Daha sonra Cook, Avrupa, Amerika, Mısır ve uzak birçok yere çok sayıda tur düzenledi ve bu turlara katılanların sayısı gün geçtikçe arttı. Örneğin 1861 yılında Paris'e düzenlenen sergiye turla giden ziyaretçilerin sayısı 75 bini buldu.⁶⁵ Sanayi devriminin getirdiği refah, teknolojiyle birlikte ucuz ve güvenli ulaşım araçlarının gelişmesi, kentleşme ve nüfustaki artışla birlikte para, boş zaman ve ilgi de arttı.⁶⁶ Teknoloji, sanayi, yaşam şeklindeki büyük değişiklikler toplumun kalıplarında büyük değişimler yarattı ve 19. yüzyıla gelindiğinde, turizmde, zevk için seyahatler başladı.⁶⁷ Fakat turizmdeki bu gelişmeler ve değişimler, I. Dünya Savaşı ile savaşın ardından yaşanan ekonomik durgunluk nedeniyle kesintiye uğradı.⁶⁸ I. Dünya Savaşı, bu olumsuz etkileri yanında kuşkusuz savaş sonrasına olumlu yansıyan bazı önemli gelişmeleri de beraberinde getirdi.

⁶¹ Lickorish, Jenkins, s. 10-14.

⁶² Doğanay, s. 21; Evliyaoğlu, s. 26.

⁶³ Lickorish, Jenkins, s. 14-15.

⁶⁴ Evliyaoğlu, s. 26; Lickorish, Jenkins, s. 17; Mısırlı, s. 8; Özgüç, 2007, s. 196; Stephen Williams, "Tourism Geography", *Routledge Contemporary Human Geography Series*, London and New York 1998, s. 43.

⁶⁵ Lickorish, Jenkins, s. 19.

⁶⁶ Doğanay, s. 22-23; Lickorish, Jenkins, s. 10-20; Mısırlı, s. 8-13; Özgüç, 2007, s. 192-201.

⁶⁷ Lickorish, Jenkins, s. 16.

⁶⁸ Ersin Güngördü, *Türkiye'nin Turizm Coğrafyası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003, s. 8; Lickorish, Jenkins, s. 21; Özgüç, 2007, s. 201.

Kadınlar toplumda çok daha aktif bir rol üstlenmeye başlarken, teknolojiye hızlı ilerlemeler oldu. Örneğin ordunun kullanması için stoklanan çok fazla miktardaki araç, savaş sonrasında ihtiyaç fazlasıydı. Bu durum Avrupa'daki savaş alanlarında yer alan mezar ve anıtlara ziyaretçi taşımada tur operatörlerine ucuz ulaşım imkânı sağladı.⁶⁹

Modern turizm dönemi olarak adlandırılan II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde adeta ikinci bir sanayi devrimi yaşandı. Bunun sonucunda refah seviyesi ve harcanabilir gelir miktarı artarken, yaşam şeklinde ve alışkanlıklarda daha önce görülmemiş bir hızda büyük değişimler yaşandı. Bu hızlı değişimler, özellikle sanayileşmiş zengin ülkelerde, seyahat hareketlerine kitlesel büyüme olarak yansdı. Ulaşım araçları ve iletişim, bilhassa yabancı ülkelerin turizm çekiciliklerini sürekli tanıtan televizyon, insanların artan refah seviyesini ve harcanabilir gelirini gelişen turizmin lehine yönlendiren önemli etkenler oldu. Bütün bu gelişmelere otomobil sahip olan kişi sayısındaki artış da eklenince, gelişmiş ülkelerin nüfusları sürekli yer değiştiren (mobil) bir hal aldı.⁷⁰ 1980'lerden itibaren ise, turizm organizasyonlarındaki gelişmelerle birlikte, hava yolu ulaşımının Dünya'daki nüfusun büyük bir kısmı tarafından erişilebilir hale gelmesi uzun mesafeli yolculukları da mümkün kıldı.⁷¹ Dünya'daki bu gelişmeler, 1950 yılında 25 milyon olan uluslar arası turist sayısının 1980'de 278 milyona, 1995'te 528 milyona ve 2012'de ise 1,03 milyara ulaşmasını sağlayacak kadar turizmin gelişmesine olumlu katkı sağladı.⁷²

Bugün Dünya turizmine bakıldığında turist sayısının 1 milyarı aştığı ve yıllık büyüme hızının ise % 4 civarında seyrettiği görülmektedir (bakınız: şekil 1.1). 2011 yılından 2012'ye gelindiğinde uluslar arası turizme yeni eklenen turist sayısı yıllık bazda 40 milyon olarak hesaplanmıştır. Daha anlaşılır bir ifadeyle, her yıl, Türkiye nüfusunun yarısından fazla miktarda yeni turist uluslar arası turizm faaliyetine katılmaktadır. Turizmin, turist sayısında sağladığı bu gelişmeler uluslar arası turizm gelirine de olumlu yansımıştır. Uluslar arası turizm geliri 2012 yılında % 4 oranında artış göstererek 837 milyar € gibi devasa bir büyüklüğe ulaşmıştır.⁷³

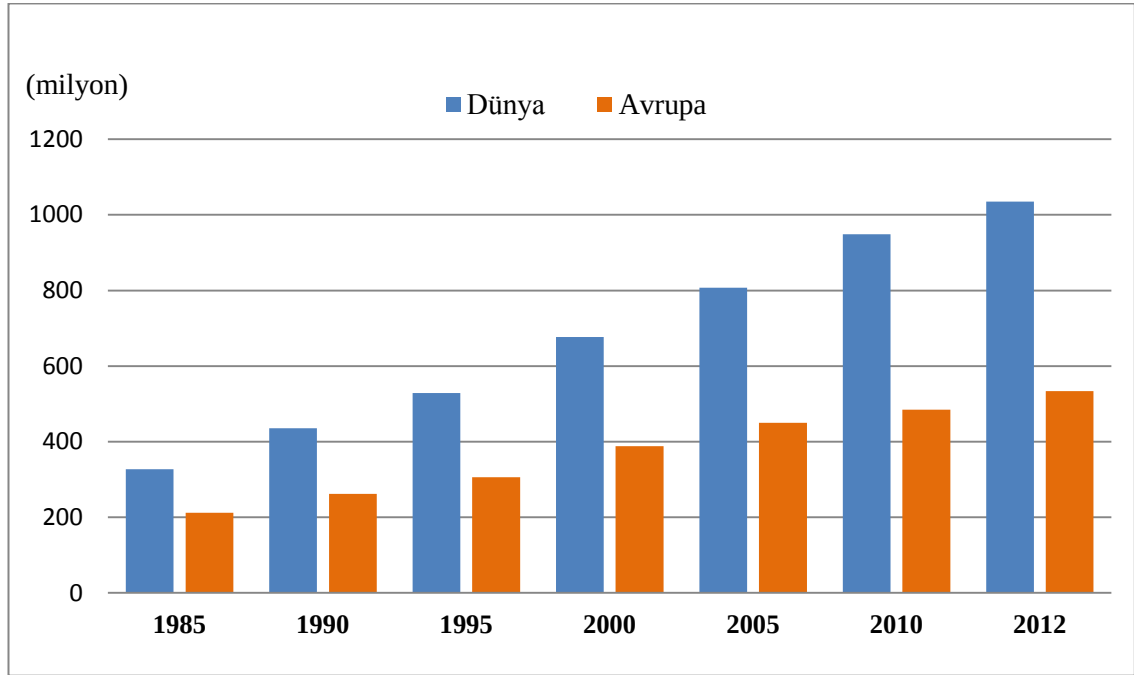
⁶⁹ Lickorish, Jenkins, s. 21.

⁷⁰ Lickorish, Jenkins, s. 23.

⁷¹ Özgüç, 2007, s. 202.

⁷² <http://mkt.unwto.org/en/publication/unwto-tourism-highlights-2013-edition>, Erişim Tarihi: 26.11.2013.

⁷³ <http://mkt.unwto.org/en/publication/unwto-tourism-highlights-2013-edition>, Erişim Tarihi: 26.11.2013.

Şekil 1.1. Dünya’da ve Avrupa’da Turist Sayısının 1985-2012 Yılları Arasındaki Dağılımı⁷⁴

Bugün uluslararası turizme katılanların oranı, Dünya nüfusunun % 14’ünü bulmaktadır. Daha öncede belirtildiği üzere 2012 yılı itibariyle uluslar arası turizm geliri ise 837 milyar €’dur. Dünya turizminde yaşanan bu büyük gelişmelere rağmen, Dünya’nın farklı bölgelerinde yaşayan insanların uluslar arası turizme eşit katılım gösterdiği veya turizm gelirinden aynı seviyede faydalandığı söylenemez. 2012 yılında uluslar arası turist sayısının % 52’sini alan Avrupa, toplam turizm gelirinin de % 43’ünü elde ederken, Dünya nüfusunun büyük bir kısmını barındıran Asya ve Pasifik (Rusya haricindeki) bölgesi, uluslar arası turizme % 23 oranında katılım göstermiş ve toplam turizm gelirinin de % 30’unu elde etmiştir.⁷⁵ Dünya üzerindeki eşitsiz dağılıma rağmen, Asya ve Avrupa örneğinde olduğu gibi, turizm gelirindeki durumun gelişmekte olan bölgelerin lehine bir gelişim seyri gösterdiği söylenebilir.

Aldığı uluslararası ziyaretçi sayısı ve elde ettiği turizm geliri açısından Türkiye de dünya turizminde söz sahibi olan ülkelerden biridir. 2012 yılında 32 milyona yaklaşan turist sayısı ile Türkiye, dünyada en fazla turist alan ülkeler sıralamasında Almanya, İngiltere ve Rusya Federasyonu’nu geride bırakarak 6. sırada yer almıştır. Fakat turizm

⁷⁴ <http://www.e-unwto.org>, Erişim Tarihi: 26.11.2013.

⁷⁵ <http://mkt.unwto.org/en/publication/unwto-tourism-highlights-2013-edition>, Erişim Tarihi: 26.11.2013.

geliri sıralamasına bakıldığında, dünyanın ilk on ülkesi dışında kaldığı görülmektedir.⁷⁶ Türkiye’de turist başına düşen ortalama harcama miktarının düşüklüğü söz konusu farklılığın ana nedeni olarak gösterilebilecek önemli bir soruna işaret etmektedir.

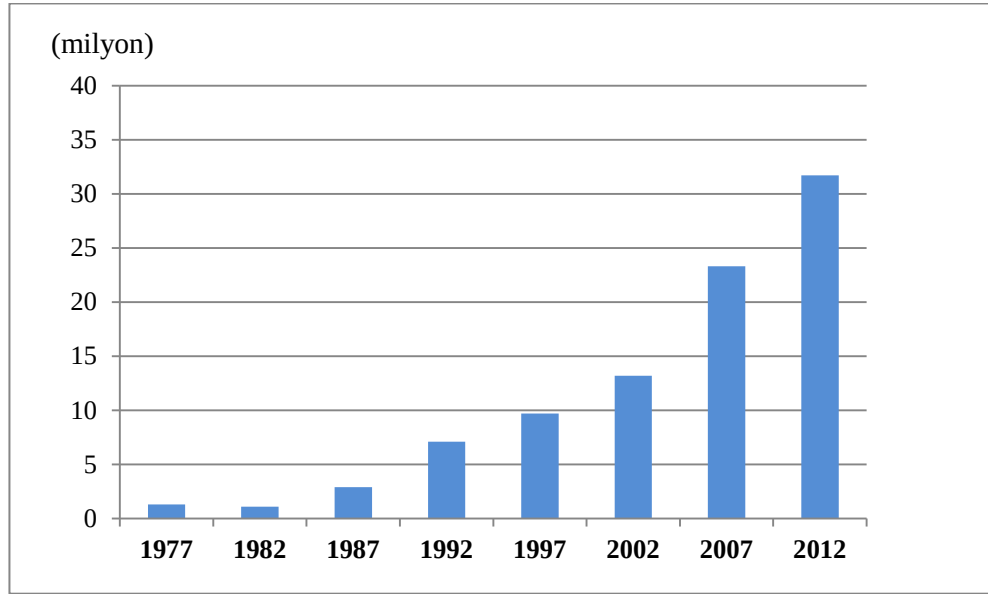
Esasında Türkiye’de turizm hareketlerinin başlangıcı yakın zamana rastlar. Aya İrini Kilisesi’nin 1846’da askeri müzeye dönüştürülmesi turizm faaliyetlerinin başlangıç noktası olarak kabul görmektedir.⁷⁷ Modern konaklama tesisleri açısından bakıldığında Pera Palas Oteli’nin açıldığı 1892 yılı, Cumhuriyet döneminde turizmde kurumsallaşma adına atılan adımlara bakıldığında ise Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu’nun kurulduğu 1923 yılı başlangıç tarihi olarak alınabilir.⁷⁸ Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında yüzyılı bulan bir gecikmeyle modern turizm hareketleri başlamış olsa da, Türkiye’nin yakın zamanda ve özellikle 1980 sonrasında gösterdiği ilerleme hızı son derece yüksektir. 1977 yılında Türkiye’ye gelen ziyaretçilerin sayısı 1.3 milyon iken, 35 yıllık kısa bir zaman diliminde bu sayı 32 milyonu bulmuştur (bakınız: şekil 1.2). Aynı yükseliş Türkiye’nin turizm gelirinde de görülmektedir. 1977 yılında 200 milyon \$ civarında olan yıllık turizm geliri, 2012 yılında 29 milyar \$’ın üzerine çıkmıştır (bakınız: şekil 1.3). Turist sayısı ve gelirinde sağlanan bu artışa rağmen, verilen rakamlar, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın “Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı”⁷⁹nda 2013 yılı için ortaya koyduğu 40 milyon turist ve 50 milyar \$’lık dış turizm gelirinin çok gerisinde kalmıştır.

⁷⁶ <http://mkt.unwto.org/en/publication/unwto-tourism-highlights-2013-edition>, Erişim Tarihi: 26.11.2013.

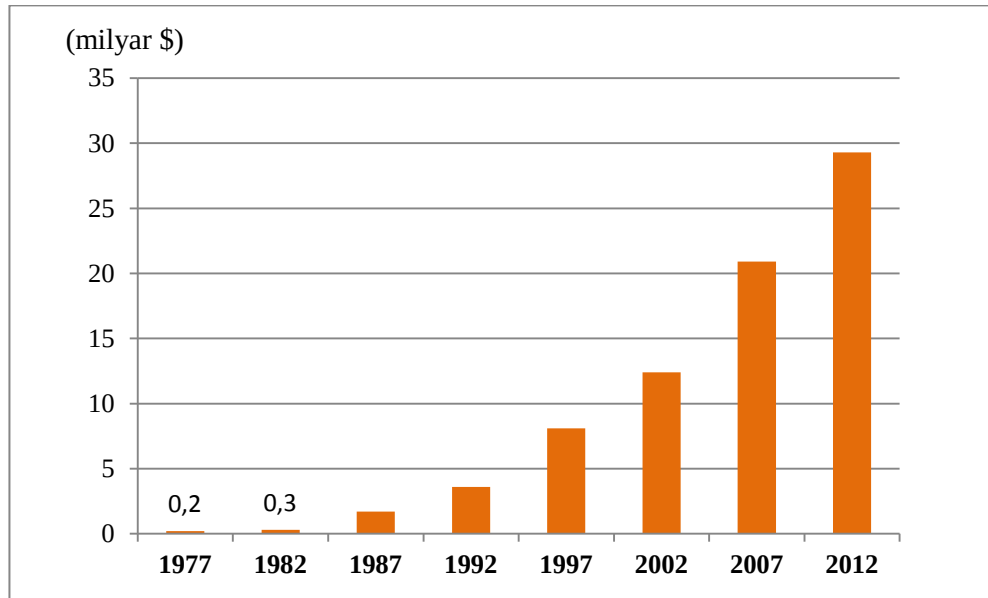
⁷⁷ Evliyaoğlu, s. 40; Mısırlı, s. 16.

⁷⁸ Mısırlı, s. 16.

⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013*, Ankara 2007.

Şekil 1.2. Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayısının Yıllara Göre Dağılımı⁸⁰

Şekil 1.3. Türkiye'nin Turizm Gelirinin Yıllara Göre Dağılımı⁸¹

Türkiye'ye 2012 yılı itibariyle giriş yapan 32 milyona yakın ziyaretçinin, büyük çoğunluğunun (yaklaşık % 57'sinin) Avrupa ülkelerinden gelen ziyaretçilerden

⁸⁰ <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 27.11.2013.

⁸¹ <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 27.11.2013.

oluştugu gör÷lmektedir. Ûlkeler bazında ise Almanya başta gelirken, bu Ûlkeyi Rusya Federasyonu, İngiltere, Bulgaristan, Gürcistan, Hollanda, İran ve Fransa izlemektedir.⁸²

1.2. GAZİANTEP’TE TURİZM

1.2.1. Turizmin Gelişimi

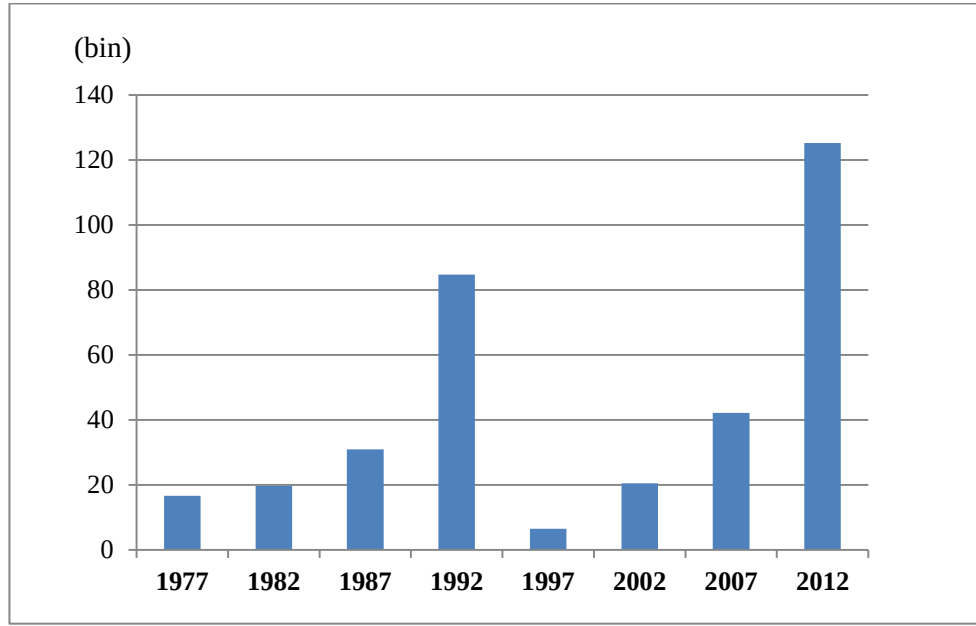
Gaziantep’te turizmin başlangıcı konusunda kesin bir tarih belirlemek zor olsa da, Gaziantep Arkeoloji Müzesi’nin açılış yılı dikkate alınarak hareket edildiğinde modern turizm hareketlerinin 1969 yılından sonra hız kazandığı söylenebilir. 2013 yılı itibariyle ilde bulunan 15 müzeden sadece 3’ü 2000 yılı öncesinde açılmıştır. 2000 yılından sonraki dönemler incelendiğinde ise; 2007 ve 2008’de ikişer, 2009 ve 2011’de üçer, 2013’te ise iki müzenin hizmete girdiği gör÷lmektedir (bakınız: tablo 2.4). Mevcut müzelerin % 80’ninin 2000 yılı sonrasında açılması bile Gaziantep’te müzeciliğin ve dolayısıyla turizmin gelişiminin yakın zamanlara rastladığını göstermektedir.

Gaziantep’te turizmin gelişimi ziyaretçi sayısı açısından değerlendirildiğinde; 1992 yılına kadar genel itibariyle artış eğiliminde olan yabancı ziyaretçi sayısının 1994 yılında 138.471 kişiyle Gaziantep turizminin zirvesine ulaştığı fakat bu tarihten iki yıl sonra da (1996’da) 2.675 kişiyle de en düşük seviyeye indiği gör÷lmektedir.⁸³ Söz konusu tarih ve daha sonrasındaki birkaç yıl süresince ilin içerisinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde süren Türkiye’nin iç güvenliği ile ilgili bazı sorunların bu düşüşte etkili olduğu düşünülebilir ve bu durum turizm ile güvenlik sorunu arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir. Öte yandan Gaziantep Havalimanı’nda, 1976 yılında iç hatlar ve 1993 yılında ise dış hat uçuşlarının başlamasıyla birlikte ile erişim imkânı artmış ve böylece havayolu ulaşımı, ziyaretçi sayısının günümüzdeki değerlere ulaşmasına önemli katkı sağlamıştır.⁸⁴

⁸² TÜİK Turizm İstatistikleri 2012.

⁸³ TÜİK Turizm İstatistikleri.

⁸⁴ <http://www.gaziantep.dhmi.gov.tr>, Erişim Tarihi: 27.11.2013.

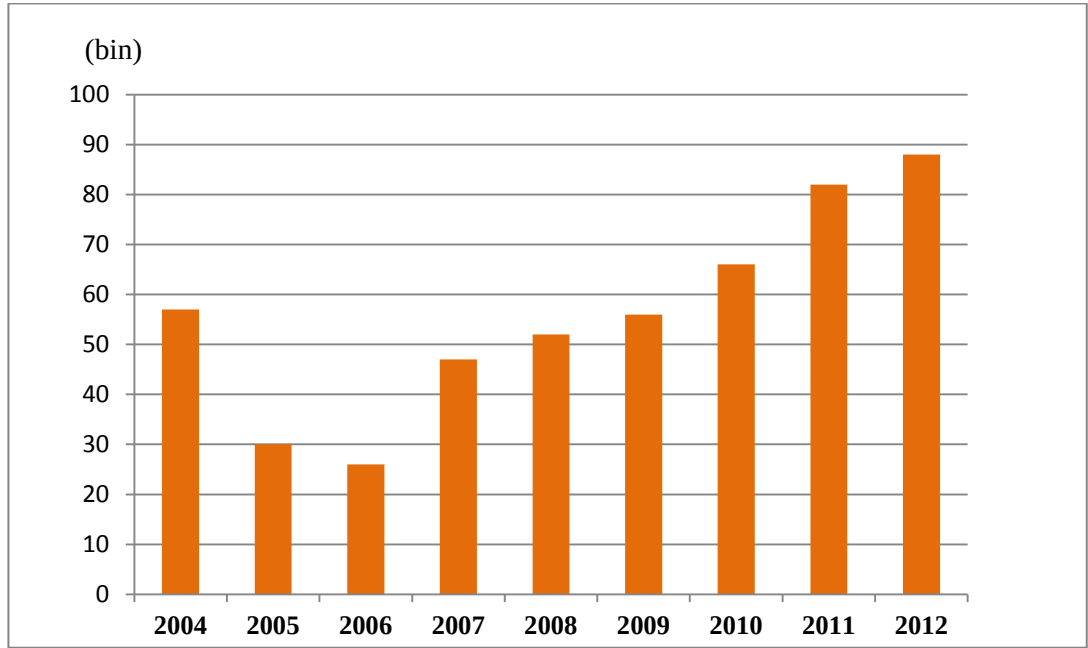

Şekil 1.4. Gaziantep’e Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayısının Yıllara Göre Dağılımı⁸⁵

Türkiye’de dış turizme verilen önem ve dış turizmin gelişmesi için gösterilen çabalar, iç turizmde gösterilmemiştir. Sadece turizmde ölü sezon olarak adlandırılan mevsimlerde ve yıllarda, turistik işletmeler doluluk oranlarını arttırmak amacıyla iç turizme yönelmişlerdir.⁸⁶ Turizm istatistiklerinde de geçmiş yıllara dönük yeterli veri bulunmamakla birlikte, yakın zamana ait verilerin de doğruluğu sorgulanabilir. 2012 yılında Gaziantep’e gelen turist ve günübirlikçilere uygulanan anketlerde, bilhassa yabancı ziyaretçilerin ağırlıklı olarak uğradıkları turizm çekiciliklerinden örneklem alınmaya çalışıldığı halde, bir yıl süren araştırma sonucunda elde edilen örneklemin 2.734’ü yerli ve 1.006’sı yabancı ziyaretçilerden sağlanmıştır. Bununla birlikte araştırma sahası sınırları içerisinde yapılan gözlemlere de dayanarak, Gaziantep’e gelen yerli ziyaretçi sayısının yabancı ziyaretçi sayısının birkaç katı olduğu söylenebilir. Fakat resmi verilere göre; 2012 yılında Gaziantep’e gelen yabancı ziyaretçi sayısı 125 bin, yerli ziyaretçi sayısı ise 88 bindir (bakınız: Şekil 1.4 ve Şekil 1.5). Bu nedenle şekil 1.5’teki veriler sadece söz konusu bilgilerdeki çelişkiyi vurgulamak amacıyla verilmiştir.

⁸⁵ TÜİK Turizm İstatistikleri.

⁸⁶ Özlem Güzel, “Türkiye’de İç Turizm Pazarı Analizi ve Pazarı Canlandırmaya Yönelik Alternatif Turizm Olanakları”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 2011, ss. 127-144, s. 129.

Şekil 1.5. Gaziantep’e Gelen Yerli Ziyaretçi Sayısının Yıllara Göre Dağılımı⁸⁷

1.2.2. Savaş Alanları Turizminin Gelişimi

Çalışma konusunun temel dayanağını oluşturan Gaziantep Savunması, 3 Şubat 1920 ile 8 Şubat 1921 tarihleri arasındaki dönemde meydana gelen olayları kapsamaktadır. Antep’teki savaşın sona erdiği tarihte Batı Cephesi’ndeki Kurtuluş Savaşı mücadelesinin devam etmesi ve bunun sonucunda ülke genelinde süren güvenlik sorunu nedeniyle, 1920’den Lozan Antlaşması’nın imzalandığı 1923 yılına kadar geçen süredeki dönemi savaş alanları turizminin başlangıç tarihi olarak ele almak mümkün gözükmemektedir. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte başlayan süreçte Gaziantep, savaş alanları turizm potansiyelini taşımakla birlikte söz konusu dönemin turizm hareketleriyle ilgili kamuoyuyla paylaşılan bir bilgi veya belge mevcut değildir. Bilinen bilgilerden hareket edildiğinde, Atatürk’ün 26 Ocak 1933 tarihinde gerçekleştirdiği Gaziantep ziyareti veya 25 Aralık 1935 tarihinde Antep Savunması’nda hayatını kaybeden şehitlerin, kemiklerinin, bugünkü Şhreküstü Şehitler Parkı’nın bulunduğu yerden şehitliğe nakledilmesi esnasında gerçekleştirilen büyük tören, savaş alanları turizminin başlangıç tarihi olarak kabul edilebilir. Fakat Antep Savunması içerisinde geçen çatışmaların meydana geldiği sahalar haricindeki savaş alanları turizmi çekicilikleri, 1990 yılından sonra oluşturulmaya başlanmıştır. Örneğin savaş alanları

⁸⁷ Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

turizmi içerisinde değerlendirilen çekiciliklerden; 1935 yılında oluşturulan Şehitlik günümüzdeki haline 2004'te getirilirken, Şehit Kamil Anıtı ve Karayılan Anıtı 1991'de, Şehitler Abidesi 1998'de, Şahinbey Anıt Mezarı 2000'de, Şehreküstü Şehitler Anıtı 2004'te, Mağarabaşı Anıtı ile Sarımsaktepe Anıtı 2009'da ve Ali Şefik Özdemir Bey Anıtı 2011'de yaptırılmıştır. Konu savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilen müzeler açısından ele alındığında ise, en erken tarihte açılan müzenin 2007 yılında turizme hizmet etmeye başlayan Gaziantep Savaş Müzesi olduğu görülmektedir. Turizmde arzı yaratan ana unsurun turizm talebi olduğu dikkate alındığında, Gaziantep'te savaş alanları turizminin günümüzden yaklaşık 13-14 yıl önce gelişme göstermeye başladığı söylenebilir.

Savaş alanları turizmine gösterilen talebin büyüklüğü açısından çalışmaya dâhil edilen müzelerin ziyaretçi sayıları incelendiğinde, en fazla ziyaretçiyi Gaziantep Savaş Müzesi'nin aldığı görülmektedir. Diğer müzeler içerisinde, Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi yılda ortalama 160 bin civarında bir ziyaretçi sayısına ve Bayazhan Kent Müzesi ise yılda ortalama 36 bin ziyaretçi sayısına sahiptir. Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi'nin ziyaretçi kayıtlarının tutulmaması, Atatürk Anı Müzesi'nin ise 19 Mayıs 2013 tarihinde açılmış olması nedeniyle yıllık ziyaretçi sayıları henüz bulunmamaktadır (bakınız: Tablo 1.1).

Tablo 1.1. Savaş Alanları Turizmi İçerisinde Değerlendirilen Müzelerin Ziyaretçi Sayıları

Müze adı	Yıllara göre ziyaretçi sayıları					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013(*)
Gaziantep Savaş M.	245.236	301.934	251.497	194.447	209.329	84.018
Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması M.	-	-	208.410	129.130	144.261	T
Bayazhan Kent M.	-	-	62.430	26.178	19.628	13.084
Gaziantep Kültür Tarihi M.	-	-	-	-	-	-
Atatürk Anı M.	-	-	-	-	-	-

Kaynak⁸⁸

⁸⁸ Tabloda verilen bilgiler, müzelerin bağlı oldukları kurumlardan alınan istatistikî verilere dayanmaktadır.

T: Tadilatla (Kale hendeği üzerindeki köprünün yıkılması nedeniyle kapalı durumda bulunmaktadır).

(*) : Ziyaretçi sayıları yılın ilk altı ayına aittir.

Savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilen ve yukarıda adı zikredilen müzelerin açılış tarihlerine bakıldığında; Gaziantep Savaş Müzesi'nin 2007 yılında, Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi, Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi ile Bayazhan Kent Müzesi'nin 2009 yılında, Atatürk Anı Müzesi'nin 2013 yılında açıldığı görülmektedir.⁸⁹

1.2.2.1. Savaş Alanları Turizmi – Mesafe İlişkisi

İleriki konularda da ayrıntılı olarak değinileceği üzere, Gaziantep'e gelen ziyaretçilerin kalış süresi çoğunlukla 1-3 gün arasındaki sınırlı zaman dilimini kapsamaktadır. Yapılan gözlemler ve elde edilen anket analizlerine göre, Gaziantep turizmi ağırlıklı olarak kısa kent tatillerinden oluşmaktadır.⁹⁰ Bu nedenle, ilde geniş bir alana yayılan savaş alanlarının tamamının bu sınırlı zaman dilimi içerisinde ziyareti mümkün olmayabilir.

Turizm açısından mesafenin önemi arttıran bir diğer etken de ziyaretçilerin seyahat için ayırdıkları bütçenin sınırlılığından ileri gelmektedir. Genel itibariyle bireylerin harcanabilir gelir düzeyleriyle bağlantılı olan bu durum ziyaretçiler arasında değişkenlik gösterse de, zaman ve mesafe ile elde edilecek tecrübenin kalitesi arasında bir kıyaslamaya gidildiğinde bunların maddi anlamdaki karşılığının da dikkate alınacağı muhakkaktır. Ayrıca sabit gelire sahip bazı meslek gruplarının seyahat kararları üzerinde, mesafenin maliyeti de doğrudan belirleyici olabilmektedir.

Ziyaretçinin sahip olduğu boş zaman ve harcanabilir gelir düzeyiyle bağlantılı olarak mesafe, seyahat kararları üzerinde belirleyici olmaktadır. Çalışma konusu kapsamında ele alınan çekiciliklerden bir kısmı Gaziantep şehir sınırları içerisinde, bir kısmı Gaziantep şehri dışında fakat Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin hizmet alanı içerisinde yer alırken, bir kısmı da belirtilen her iki alanın da dışında kalmaktadır (bakınız: Harita 1.1).

⁸⁹ Bakınız: Tablo 2.4.

⁹⁰ Bakınız: Turizm Talebi Analizi: Ziyaret İçin Ayrılan Toplam Süre.

İKİNCİ BÖLÜM

GAZİANTEP İLİNİN SAVAŞ ALANLARI TURİZM POTANSİYELİ

2.1. ANTEP SAVUNMASI'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Fırat Irmağı'nın doğusu ve batısı, tarih boyunca çeşitli devletlerin sahip olmak istedikleri stratejik bir geçiş bölgesidir. Doğu sınırını Fırat'ın belirlediği Gaziantep, Kurtuluş Savaşı'nda “Güney Cephesi” adıyla anılan Urfa, Kilis, Maraş, Adana'nın kesişim noktasında ve Suriye'nin kuzey kesimine hâkim konumda yer alır. Gaziantep, tarihte sınırları tam olarak belirlenmemiş Kilikya Bölgesi ile tarihin ilk çağlarından itibaren bereketli hilal olarak adlandırılan Mezopotamya'nın sınırları arasında kalan önemli tarım ve ticaret sahasıdır. Zengin petrol yatakları, verimli tarım arazileri ve tarihi İpek Yolu geçiş güzergâhı olan bu bölgeler, aynı zamanda Avrupa'nın Hindistan'a yani doğunun zenginliklerine ulaştıkları en kısa karayolu güzergâhını teşkil etmektedir.⁹² Almanların 20. yüzyıl başlarında başlattıkları Bağdat-Berlin Demiryolu projesi ile Ortadoğu ve Hindistan'a demiryolları ile ulaşabilme imkânının Basra Körfezi'ne kadar gerçekleşme ihtimalinin de belirmesiyle bölgenin söz konusu önemi bir kez daha arttı.⁹³ 1516 yılında Gaziantep ile Halep arasında bir mevki adı olan Mercidabık'ta yapılan savaşın ardından Memluklardan Osmanlılara geçen bu bölgeler, I. Dünya Savaşı öncesine kadar Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde kalırken, sömürgecilik politikasını benimseyen İngiltere, Fransa ve Almanya gibi Avrupa'nın güçlü devletleri ile Rusya'nın sürekli ilgi sahasını oluşturmuştur.⁹⁴ Özellikle Bağdat-Berlin Demiryolu inşasıyla önemli iktisadi imtiyazlar sağlayan Almanya ile Mısır, Basra ve Hindistan'ı elinde bulunduran İngiltere'nin bölgedeki güç mücadelesi, I. Dünya Savaşı'nda aynı safta yer alan İngiltere ve Fransa'nın bölgeyi paylaşma konusunda düştükleri itilafta uzlaşmalarına zemin hazırladı.⁹⁵ 16 Mayıs 1916'da İngiltere ile Fransa'nın Leningrat'ta yaptıkları Sykes-Picot Antlaşması ile Kuzey Suriye ve Kilikya bölgeleri Fransa'ya bırakıldı. Fakat I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında

⁹² TİH, s. 36.

⁹³ Murat Özyüksel, *Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları*, Arba Yayınları: 20 Tarih/Anı Dizisi:3, İstanbul 1988, s. 23-26.

⁹⁴ Ömer Osman Umar, *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 9-80.

⁹⁵ Özyüksel, s. 200-207.

imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından, Sykes-Picot Antlaşması'nın şartlarına uymayan İngilizler, Adana-Maraş-Urfa ile birlikte Antep'i de işgal ettiler.⁹⁶ Bu işgalin gerçekleştiği 17 Aralık 1918 tarihi ile şehri terk ettikleri 5 Kasım 1919 tarihleri arasında yaklaşık 1 yıllık sürede Antep, İngiliz işgali altında kaldı.⁹⁷ Bu süre zarfında İngiliz birlikleri, Antep'teki Amerikan Koleji, Zerdalılık mevkiindeki binaları (şimdiki Gaziantep Lisesi'nin bulunduğu yer), Bayazhan'ı ve askeri fırını (günümüzdeki Şahinbey İlçe Halk Kütüphanesi) işgal ederek şehri ellerinde tuttular.⁹⁸ Antep şehrine gelen işgal gücü sadece İngilizlerden müteşekkil değildi. İngilizlerin yanı sıra I. Dünya Savaşı sırasında Antepli Ermeniler ile Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Suriye'ye sürülmüş olan Ermeniler de şehre giriş yaptılar. Gelen Ermenilerden bir kısmının Antep'in aydınları ve yöneticileri hakkında ileri sürdükleri suçlamalar neticesinde şehirde üst düzey görevlerde bulunan seçkin insanların bir kısmı 23 Ocak 1919'da tutuklanarak, aileleriyle birlikte önce Halep'e, oradan da Mısır'daki esirler kampına gönderildiler.⁹⁹ Ayrıca İngilizler, 8 ve 15 Mart 1919'da Antep'te yayınladıkları beyannamelerle halkın elindeki tüm silahların teslim edilmesini istediler. Halktan silahını teslim etmeyenlerin hapis veya yüz altın lirayla cezalandırılacağı bildirilirken, aynı uygulamaya Antep Ermenileri tabi tutulmadı.¹⁰⁰ Şehirdeki önemli binaları işgal ederek şehri kontrol altında tutma, şehrin ileri gelenlerini tutuklama, halktan silah toplama sadece Antep'e özgü bir uygulama değildi. Kilis'te de aynı metotlara başvurdular.¹⁰¹

İngilizlerin, Sykes-Picot Antlaşması'na aykırı olarak Suriye, Adana, Antep, Urfa, Maraş bölgesini işgal etmesi, Ortadoğu konusunda Fransızlarla aralarındaki anlaşmazlığın daha da büyümesine neden oldu. İngilizlerin özellikle Musul petrollerini ve Filistin'i ellerinde bulundurma istekleri, bölgenin paylaşımı konusunda daha önce varılan anlaşmanın uygulanmasında karşılaşılan en önemli sorundu. Fransızlar ise, Suriye ve Kilikya bölgesi ile yakın çevresi üzerindeki emellerinde son derece ısrarcıydılar ve söz konusu anlaşmazlığı uluslar arası boyuta taşıyarak bu bölgelerden kolay kolay vazgeçmeyeceğini gösterdiler. 7 Mart 1919 tarihinden itibaren İngiltere,

⁹⁶ TİH, s. 37-43; Umar, s. 349-356.

⁹⁷ TİH, s. 49-61.

⁹⁸ Ünler, s. 11.

⁹⁹ TİH, s. 50; Ünler, s. 12.

¹⁰⁰ Bozgeyik, 1998, s. 21-22; Ünler, s. 14-15.

¹⁰¹ Bakınız: TİH, s. 48-49.

Fransa, İtalya ve ABD liderleri arasında yapılan bir dizi müzakere neticesinde İngiliz ve Fransız başbakanları, Adana, Maraş, Antep, Urfa ve Suriye’de İngiliz birliklerinin yerine Fransız birliklerinin geçmesi hususunda anlaşmaya vardı. 15 Eylül 1919’da iki ülkenin anlaştıkları hususlar, ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya’nın katılımıyla düzenlenen konseyde görüşülerek karara bağlandı. Buna göre; 1 Kasım 1919’dan itibaren, İngilizler daha önce işgal ettikleri Suriye, Adana, Maraş, Antep ve Urfa bölgelerinden geri çekilecek, Musul ile Filistin bölgeleri ise İngilizlerde kalacaktı.¹⁰² Tarihe “Suriye İtilafnamesi”¹⁰³ adıyla geçen bu antlaşmayla, İngilizler 29 Ekim 1919’da Kilis’i ve 5 Kasım 1919’da Antep’i boşaltırken aynı tarihlerde her iki yerleşim bölgesi Fransızların işgaline uğradı.¹⁰⁴ 5 Kasım 1919’dan Antep’in kurtuluş tarihi olan 25 Aralık 1921’e kadar geçen iki yılı aşkın bir süre zarfında Antep şehri ve çevresi Fransızların işgali altında kaldı.¹⁰⁵

Antep Savunmasının başlangıç tarihi olarak, şehir içerisinde savaşın başladığı 1 Nisan 1920 tarihi genel kabul görmektedir.¹⁰⁶ Fakat Kilis-Antep Yolu üzerinde Kuvayi Milliye birliklerinin sürdürdüğü mücadele de Antep şehrini Fransız işgalinden kurtarma amacına dönüktü. Fransızların, Tümen Karargâhı olan Katma’dan ve Kilis Garnizonu’ndan yola çıkardığı erzakın Antep’teki Fransız Garnizonu’na ulaşmasını engellemek amacıyla Nuri Bey (Kutlar) komutasındaki Antep Kuvayi Milliye birliklerinin Kertil Sırtları’nda verdikleri 3 Şubat 1920 tarihindeki ilk önemli mücadeleyi Antep Savunması’nın başlangıç tarihi olarak ele almak daha doğru bir yaklaşım olarak gözükmektedir.¹⁰⁷ Bu nedenle, çalışma konusunu teşkil eden savaş alanları içerisine, Antep Savunması’nın başlangıç tarihi olarak kabul edilen 3 Şubat 1920 ile Antep Şehri’nin Fransızlara teslim edildiği 8 Şubat 1921 tarihleri arasında geçen olaylar ve bu olayların cereyan ettiği coğrafya dâhil edilmiştir. Savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilen turistik çekicilikler ise kati suretle belirtilen tarihlerdeki olaylarla ilişkili olmakla birlikte, sadece bu tarihlerle sınırlı tutulmamıştır. Antep Savunması’nın başladığı 3 Şubat 1920 tarihinden, çalışmanın sonlandırıldığı

¹⁰² Umar, s. 373-378.

¹⁰³ Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)*, Kültür Bakanlığı Yayınları / 1157, Kaynak Eserler Dizisi / 43, Ankara 1990, s. 48; Umar, s. 376.

¹⁰⁴ TİH, s. 57-61.

¹⁰⁵ TİH, (kronoloji), 288-292.

¹⁰⁶ Abdulselam Genç, *Üç Yapraklı Yonca Antep Maraş Urfa*, (Yayınevi bilinmiyor), Gaziantep 2010, s. 2; Bayaz s. 79; Bozgeyik, 1998, s. 27; Nureddin, s. 39; Ünler, s. 48.

¹⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ünler, s. 30.

Ekim 2013 tarihine kadar geçen süre zarfında, Antep Savunması'nı konu edinen veya onunla ilişkilendirilen tüm turistik çekicilikler konuya dâhil edilmiştir. Turizmin dinamik özelliği nedeniyle, turistik çekiciliklerin de zamanla değişime uğrayacağı dikkate alınırse savaş alanları turizminin ucu açık bir süreç olarak görülmesi gerektiği belirtilebilir.

2.2. ANTEP ŞEHİRİ DIŞINDA SAVAŞIN MEYDANA GELDİĞİ SAHALAR

2.2.1. Kilis- Antep Yolu

2.2.1.1. Yolum Savaş Dönemindeki Önemi

Maraş yolunun Fransızlara kapatılmasının ardından, Fransız karargâh merkezleri olan Katma ve Kilis'ten Antep şehrine gönderilen yardımlar (gıda, asker, cephane) için kullanılan ana güzergâhlardan biri Kilis-Antep yolu olmuştur.¹⁰⁸ I. Dünya Savaşı sonlarına doğru Katma, Ekim 1918'de Halep'e çekilen 7. Ordunun (Osmanlı ordusu) kısa süreliğine de olsa ordu karargâhı olmuş, Kilis'in yaklaşık 20 km güneybatısında ve Kilis mülki sınırları içerisinde yer alan bir köy yerleşmesi ve demiryolu istasyonundan ibaretti.¹⁰⁹ Gaziantep şehrine ise uzaklığı 80 km civarındaydı.¹¹⁰ İngilizlerin Kilis-Antep bölgesini işgal etmesinden yaklaşık iki ay önce, 28 Ekim 1918 tarihinde, Katma'dan Kilis'e gelen Mustafa Kemal Paşa'nın¹¹¹ Kilis'te geçirdiği birkaç saatlik sürede, ordunun sırtını Kilis'in kuzeyindeki dağlara (Resul Osman Dağı'na) yaslayıp savunma hattı oluşturulması önerisi, kentin savaş alanına dönüşüp harap olacağı endişesi nedeniyle şehrin ileri gelenleri tarafından kabul görmedi.¹¹² Kilislilerin şehir için gösterdiği bu hassasiyet, Fransızların bölgeyi işgalinin ardından da devam etti. Kilislilerin, Gaziantep halkının aksine, şehir içi savaşı kabul etmemiş olmasına ilaveten Kuvayi Milliye'nin sahip olduğu asker sayısı yetersizliğinin bir gerilla savaşı vermeyi zorunlu kıldığı, savaşın Kilis şehri çevresinde ve özellikle Fransızların yoğunlukla kullandığı Kilis-Antep Yolu üzerinde seyrine sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Ocak 1920 tarihinde Kolordu Kumandanlarına ve Milli

¹⁰⁸ Dai, s. 36; Çolakoğlu, 1991, s. 142-146; Ünler, s. 30;

¹⁰⁹ Halil İbrahim İnce, *Milli Mücadele'de Kilis*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2004, s. 9-10.

¹¹⁰ TİH, s. 49.

¹¹¹ İnce, s. 10-11.

¹¹² Çolakoğlu, 1991, s. 26.

kuvvetlerine verdiği emir de yukarıda sözü edilen durumu doğrular niteliktedir. Özetle şunları bildirmiştir: *“Fransızlara karşı direnişte kuvvetlerini ayrı ayrı yerlerde fakat aynı zamanda birdenbire vurmak, kuvvetlerimizi çeşitli yerlerde toplayarak büyütmek, düşmanın en küçük garnizonlarından başlayarak onları esir etmeli ve imha etmelidir. Demiryollarından, köprüler tüneller atılmalı, karayolları otomobillerin geçemeyeceği duruma getirilmelidir. Fransız birliklerinin önleri kesilmeli, birliklerinin çokluğuna bakılmayarak Kuvayi Milliye onlarla savaşa tutuşmalıdır. Fransız birliklerinin birbirlerine yardım etmeleri önlenmelidir. Başarının sırrı daima bu yolların kesilmiş olmasındadır.”*¹¹³

Suriye ve Halep’in Fransızlar tarafından işgalinden sonra, Katma’da bir Fransız Tümen Komutanlığı kuruldu ve bu tümen olanca gücüyle Kilis-Antep Yolu’nu açık tutmaya çalıştı. Sürekli, Katma demiryollarından faydalanılarak yeni askeri güçler ve erzak Kilis üzerinden Antep’e aktarılıyordu. Ayrıca 20 Ocak-10 Şubat 1920 tarihleri arasında Maraş cephesinden sonra Antep’e giriş noktalarından biri üzerinde hâkimiyetini kaybeden Fransızlar için Kilis-Antep Yolu’nun önemi daha da arttı.¹¹⁴

1920 yılının başlarından itibaren direnişi organize eden Antep Heyeti Merkeziyesi (Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti), Antep halkının Fransızlara yiyecek ve malzeme satışını yasakladı. Bunun üzerine Fransızlar, Antep’te bulunan birliklerine erzak temin etmek için ikmal yollarını kullanmak zorunda kaldılar. Fakat Fransızların Antep’e hareket eden ilk erzak kolu, Kilis yolunu tutmakla görevlendirilen Kuvayi Milliye birlikleri (çevre köylerden toplanan gönüllü çeteler) tarafından Kertil sırtlarında durduruldu ve kol, Kilis’e dönmek mecburiyetinde kaldı. 3 Şubat 1920 tarihinde meydana gelen bu ilk önemli olayda, çetelerin başında Heyeti Merkeziye üyelerinden Nuri Kutlar olmasına rağmen, gönüllü ve dağınık bu birliklerin organize edilmeye ihtiyaçları olduğu ortaya çıkmıştı. Kilis-Antep Yolu kontrol altına alınmasına rağmen, Fransızların Antep’teki birliklerine yardım ulaştırma amacıyla yeni ve daha büyük teşebbüslerde bulunacağı endişesi vardı. Bu nedenle yolu kontrol eden Kuvayi Milliye birliklerinin başına teğmen rütbeli eski bir asker olan Şahin Bey* getirildi.¹¹⁵ Şahin Bey başa geçer geçmez, Şubat

¹¹³ Çolakoğlu, 1991, s. 72.

¹¹⁴ Güngör, *Antep Harbi*, s. 109; Şinasi Çolakoğlu, *GAP’ın İki İli Kilis-Gaziantep*, (Yayınevi bilinmiyor), Ankara 2000, s. 45-50.

¹¹⁵ Pamuk, s. 315; Dai, s. 37-38; Ünler, s. 30.

ve Mart ayları arasında yani iki aydan da kısa süre zarfında, Kilis-Antep yolunun tetkikini yaparak savunmaya elverişli yerler belirledi ve değişen şartlara bağlı olarak farklı köylerde Kuvayi Milliye karargâhları kurdu. Söz konusu yol üzerinde Şahin Bey'in belirlediği üç savunma hattı boyunca (Kızılburun-Dazburun Tepeleri, Kertil Sırtları, Bostancık ve Elmalı Köyleri çevresindeki tepelik alanlar) Fransızlarla şiddetli çatışmalar yaşandı ve 28 Mart'ta Elmalı Köprüsü üzerinde Şahinbey'in şehit edilmesiyle yol Fransızların nakliye kollarına tamamıyla açılmakla birlikte yine de Gaziantep'in teslim olma tarihine kadar geçen yaklaşık bir yıllık sürede bu yol önemli çatışmalara sahne olmaya devam etti.¹¹⁶

Kilis-Antep Yolu, Fransızların önem verdiği iki önemli ikmal güzergâhından biriydi ve yolun güvenliğinin sağlanması birinci öncelikli konuydu. Bu nedenle yol üzerinde yer alan bazı köylere (Kazıklı, Beşgöz, Almalı, Ulumasere) karakollar kurdular ve savaş süresi boyunca bu yol üzerindeki köylerden başka hiçbir yerleşim yeri Fransız idaresini tanımadı.¹¹⁷

2.2.1.2. Kilis Yolu Boyunca Savaşın Meydana Geldiği Yerler ve Savaş Alanları-Turizm İlişkisi

Bir coğrafi mekânın turist çekebilme potansiyelini belirleyen temel niteliklerden biri, belki de en önemlisi, sahip olduğu eşsiz çekiciliklerdir. Çekicilikler, turizmin yer seçiminde rol oynayan coğrafi kaynaklardır.¹¹⁸ Ziyaret öncesinde turist motivasyonlarının, ziyaret sonrasında ise turist memnuniyetinin derecesi üzerinde belirleyici rol oynarlar. Bunlar bazen doğa kaynaklı bazen de beşeri kaynaklı olabilirler.

Belirli bir arazi üzerinde meydana gelseler de, kuşkusuz ki savaşlar, beşeri olayların bir parçasıdır. Fakat bu özellik, onun sunduğu bütün çekiciliklerin beşeri unsurlardan oluştuğu sonucunu doğurmaz. Zira savaşın üzerinde cereyan ettiği topoğrafik yapılar doğal unsurları oluşturur. Topoğrafyaya beşeri anlamlar yüklenmesi

*Şahin Bey: Asıl adı Mehmet Sait'tir. Gaziantep Heyeti Merkeziyesi tarafından Kilis-Antep yolunu Fransızlara kapatmakla görevlendirilmiş teğmen rütbeli eski bir askerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Şahinbey Anıt Mezarı

¹¹⁶ Burhan Bozgeyik (1998); Dai (1992); İbrahim Beşe, *İşgalden Kurtuluşa Kilis Aralık 1918-1921*, Ankara 2009; İnce (2004); Nureddin (1974); Pamuk (2009); Sahir Üzel, *Gaziantep Savaşı'nın İç Yüzü*, Doğu Ltd. O. Matbaası Basımı, Ankara 1952; Ünler (1969).

¹¹⁷ Abadi, s. 105-106; Ünler, s. 152.

¹¹⁸ Özgüç, 2007, s. 44.

onun oluşum kökeni itibariyle aidiyet gösterdiği kaynağın türünün ne olduğu gerçeğini değiştirmez.

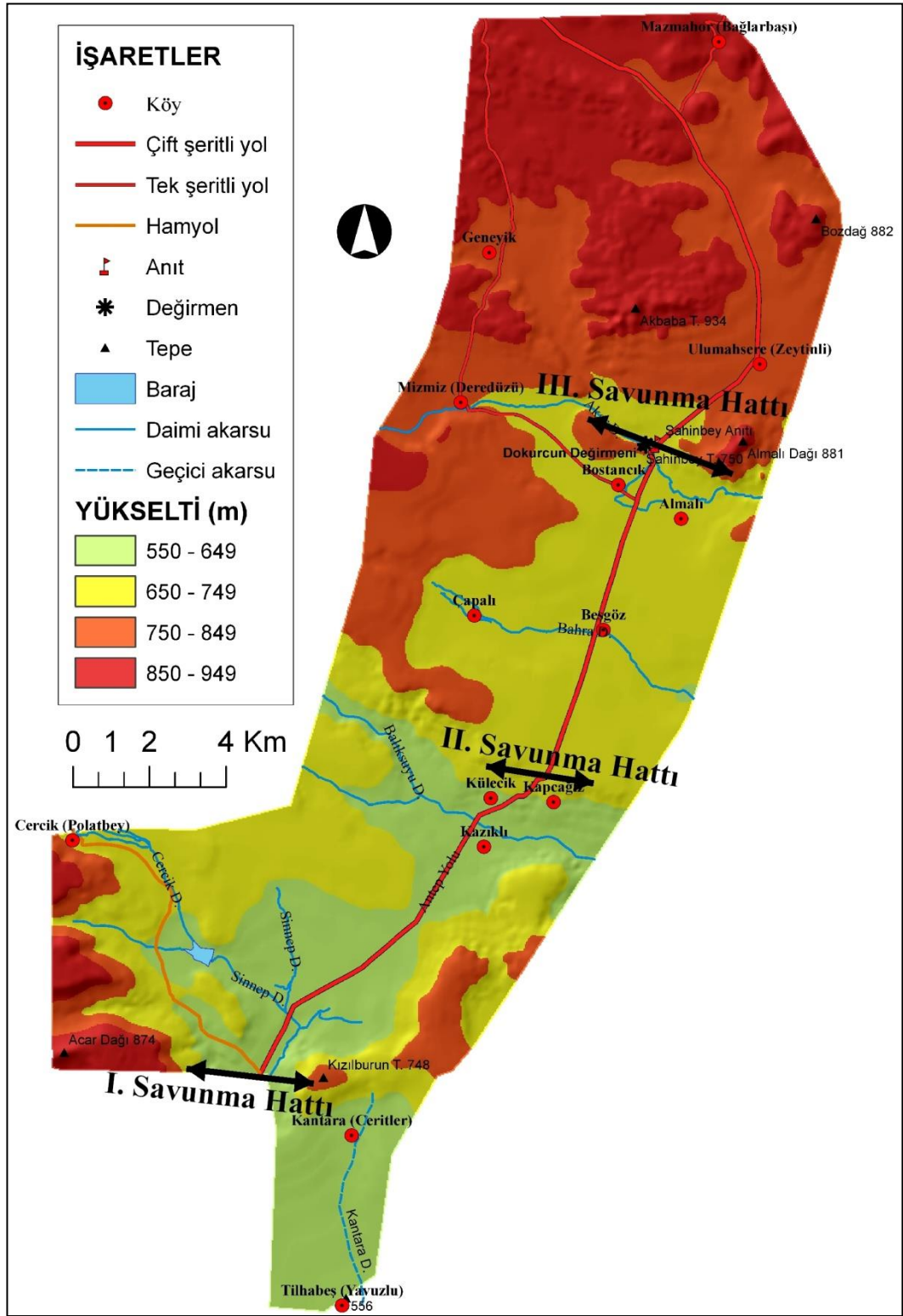
Savaşın başlangıcından bitişine kadar geçen sürede meydana gelen olayların nedenlerini ve sonuçlarını tam anlamıyla anlamak ancak bu sahaların ziyaretiyle mümkündür. Yazılı kaynaklarda verilenlerin bir adım ötesine geçebilme yani yeni sonuçlara ulaşma ve onlara yeni anlamlar yükleyebilme de savaş alanlarının ziyareti sonucunda gerçekleşir. Her seyahat veya gezi turistlere öznel olduğu kadar da gerçekçi değerlendirmeler yapabilme imkânı da sunar. Topoğrafik unsurların sahip olduğu özelliklerin yeryüzünde gösterdiği farklılıklar, ziyaretçilere başka yerlerde elde edemeyecekleri özgün deneyimler sunar. Topoğrafik unsurların özgünlüğünden dolayı, Kilis-Antep Yolu'nda savaşın gerçekleştiği ve savaşla bağlantılı olayların meydana geldiği tüm yerler ayrıntılı olarak sunulma yoluna gidilmiş olup, savaş ve mekân arasındaki bağlantıyı kurmak amacıyla tarihi olaylara da kısaca değinme gereksinimi duyulmuştur. Antep Savunması süresince Kilis yolu üzerinde savaşa sahne olduğu tespit edilen yerler; Acar köyü, Kızılburun ve Dazburun tepeleri, Cercik köyü (yeni adı Polatbey), Kantara köyü (yeni adı Ceritler), Tel Habeş köyü (yeni adı Yavuzlu Beldesi), Kazıklı köyü, Çapalı köyü, Kertil sırtları, Beşgöz köyü, Bostancık köyü, Almalı köyü, Dokurcun Değirmeni, Mizmiz (yeni adı Deredüzü) tepeleri, Geneyik köyü, Küçükkızılhisar köyü, Ulumasere köyü (yeni adı Zeytinli), Akbaba Dağları, Mazmahor köyü (yeni adı Bağlarbaşı), Körkün Sırtları (Bozdağ)'dır.

T.B.M.M.'nin 10.07.2004 tarihinde kabul ettiği 5216 sayılı kanunun geçici 2. maddesi gereğince; *“nüfusu bir milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı 20 km olan dairenin sınırı büyükşehir belediyesinin sınırını oluşturur. Bu sınırlar içerisinde kalan köylerin tüzel kişiliği sona ererek mahalleye dönüşür. Bu şekilde oluşan mahallelerin katılacağı ilçe, büyükşehir belediyesi meclisince belirlenir. Orman köylerinin tüzel kişiliği ise devam eder. Ancak ormanlarla ilgili kanun hükümleri saklı kalmak üzere, bu köyler imar bakımından büyükşehir belediyesinin mücavir alanı sayılırlar. Bu köylerde su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütme görev ve yetkisi ilgili büyükşehir belediyesine bağlı su ve kanalizasyon idaresine aittir.”*¹¹⁹ Bu kanuna dayanarak Gaziantep Büyükşehir Belediyesi hizmet sınırı, yarıçapı 20 km olan dairenin

¹¹⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5216.html>, Erişim Tarihi: 23.09.2013.

sınırı kabul edilmiş ve bu sınırın kapsadığı alanlar, Gaziantep Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 17.08.2007 tarih ve 229 sayılı kararıyla belirlenmiştir. Buna göre, savaş alanları içerisinde değerlendirilen yukarıdaki yerleşim yerlerinden Gaziantep il sınırları içerisinde yer alan; Kazıklı ve Çapalı köy statüsündeyken, Almalı ve Zeytinli orman köyü, Bostancık, Deredüzü (Mizmiz), Geneyik, Küçükkızılhisar, Bağlarbaşı (Mazmahor) ise eskiden köy statüsünde iken günümüzde Şahinbey İlçe Belediyesi'ne bağlanan mahalle yerleşimleri haline getirilmiştir. Büyükşahinbey (Körkün), mahalle ilan edilen köylerden biri olup Oğuzeli İlçe Belediyesi sınırları içerisinde kalmaktadır.¹²⁰ Acar, Polatbey (Cercik), Ceritler (Kantara), Yavuzlu (Telhabeş) ise çalışma sahasına dâhil edilen ancak Kilis il sınırları içerisinde yer alan yerleşim yerleridir. Yerleşim yerleri dışında, savaşa sahne olduğu tespit edilen yerlerden Kızılburun-Dazburun tepeleri de Kilis il sınırında kalmaktadır.

¹²⁰ Gaziantep Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Kent Planlama Şube Müdürlüğü'nce hazırlanan 1/250.000 ölçekli "Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Sınır Paftası üzerinde yer alan bilgilerden derlenmiştir.

Harita 2.1. Kilis-Antep Yolu Üzerinde Savaşlara Sahne Olduğu Tespit Edilen Yerler¹²¹

¹²¹ Harita Genel Komutanlığı'nın 1/50.000 ölçekli raster haritaları üzerinde, ArcGIS-ArcMap 10.2 programı ile bazı değişiklikler yapılması suretiyle oluşturulmuştur.

2.2.1.2.1. Acar Köyü ve Acar Dağı

Konum itibariyle Acar köyü, Kilis şehrinin kuzeydoğusunda, günümüzde şehrin doğu sınırından yaklaşık olarak 8 km mesafede yer almaktadır. Köy, Acar Dağı'nın güney eteklerine konuşlanmış olup, Kilis'e ve Kilis-Antep yoluna hâkim konumdadır. Köyün Antep Savunması yıllarındaki yerleşim yeri ise, Acar Köyü'nün günümüz yerleşim alanından 1 km kadar güneydeydi. Köyün kuzeyinde yer alan Acar Dağı'nın stratejik öneminin farkına varan İngilizler burayı, çevredeki yerleşim merkezlerini Kilis şehrine bağlayan, başta Kilis-Antep Yolu olmak üzere, yollardaki hareketliliği gözlemlemek amacıyla ileri bir karakol olarak kullandılar.¹²²

Fotoğraf 2.1. Kilis'e Hâkim Konumda Bulunan Acar Köyünden Kilis Şehrinin Görünümü (13.04.2013).

Acar Köyü, İngilizlerin hemen ardından Kilis-Antep çevresini işgal eden Fransızlara karşı sürdürülen savaşta, Kilis Kuvayi Milliye kumandanı Şahin Bey tarafından karargâh merkezi olarak seçildi. Karargâhın gözetleme yeri ise, İğdelibel

¹²² Acar Köyü'nde ikamet eden 1927 doğumlu Süleyman Ahmet Kayaoğlu ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 13.04.2013).

adıylı anılan mevkiiydi.¹²³ Fakat Kuvayı Miliye'nin karargâh merkezlerinin yeri sabit değildi. O günkü yiyecek ve konaklama imkânı ile yolların konumuna göre değışiklik göstermekteydi. Genel karargâhın Şahinbey komutasında Acar'da bulunduğu sırada; Kızılburun Müfrezesi, Dazburun Müfrezesi, Acar Müfrezesi, Kilis Merkez Müfrezesi, Mülklü Hacıağa Müfrezesi'nden oluşan gruplar Kilis-Antep Yolu'nu kapatmakla görevlendirilmişlerdi.¹²⁴ 26-28 Mart 1920 tarihleri arasında Şahinbey'in Kilis-Antep yolu üzerinde yönettiği ve şehit düştüğu savaşlardan bir gün önce İğdelibel karargâhının yeri değıştirilmiş ve İğdelibel'e göre daha yüksekte olan Acar Dağı'nın güney eteklerine çekilmişti.¹²⁵ Ayrıca 25-26 Mart tarihlerinde Kilis'teki Fransız birliklerinin hareketleri Şahinbey tarafından Acar Kasteli denilen yerden gözetlenmiş, tespit edilen gelişmeler çevre köylere resmi yazılarla bildirilmek suretiyle Antep yolu üzerindeki köylerin boşaltılması sağlanmış ve bu yöntemle sivil kayıpların önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹²⁶ Kastel; Antep-Kilis yöresinde kare, dikdörtgen veya oval şeklindeki havuzlara denir. Pınardan veya suyuollarıyla taşınan sular bir taraftan havuza dökülürken, diğer taraftan havuzun öbür köşesinde yer alan gideğen (delik) vasıtasıyla dışarıya akar.¹²⁷ Şahin Bey'in gözetleme yeri olarak kullandığı Acar Kasteli, ne yazık ki günümüzde mevcut değildir. Kastelin yeri, köylülerin verdiği bilgiler ile yaşlı dut ağacı ve onun gölgesi altında yer alan, çıkan suyu bir havuz gibi içerisinde toplayıp akış yönünü tayin eden, muazzam bazalt taşından hareketle tespit edilebilmiştir. Acar Köyü'nün 1 km kadar güneyindeki eski köy yerleşim alanı ise, yaşlı dut ağacının ve tahminen 2-3 m çapında, içerisinde 20 lt suyu rahatlıkla alacak derinlikte ovalimsi bir bazalt taşının olduğu yerdeydi. Fakat köyün yer değıştirmesinden sonra kastel'den geriye sadece bazalt taşı kalmış ve kaynak suyu da buranın 100 m kadar güneyine kurulmuş şuan ki mevcut su pompalama deposuna aktarılmıştır. Eski yerleşim yerinden 1 km uzağa taşınmış köyün, içme suyu ihtiyacını hala buradan depoya pompalanan suyla sağlıyor olması yerleşme yerinin tayininde suyun önemini göstermesi açısından da dikkat çekicidir.

¹²³ Adil Özbilge, "Karaca Kiya'nın Gaziantep Savaşı Hatıraları", *Gaziantep Kültür Dergisi*, 5(58), Ekim 1962, s. 226; Beşe, s. 151; Çolakoğlu, 2000, s. 48.

¹²⁴ Çolakoğlu, 1991, s. 97.

¹²⁵ Ünler, s. 39.

¹²⁶ Güngör, *Antep Harbi*, s. 109; Ünler, s. 39.

¹²⁷ Burhan Bozgeyik, *Her Yönüyle Gaziantep*, Gaziantep Şehitkâmil Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları No.4, Gaziantep 1996, s. 143.

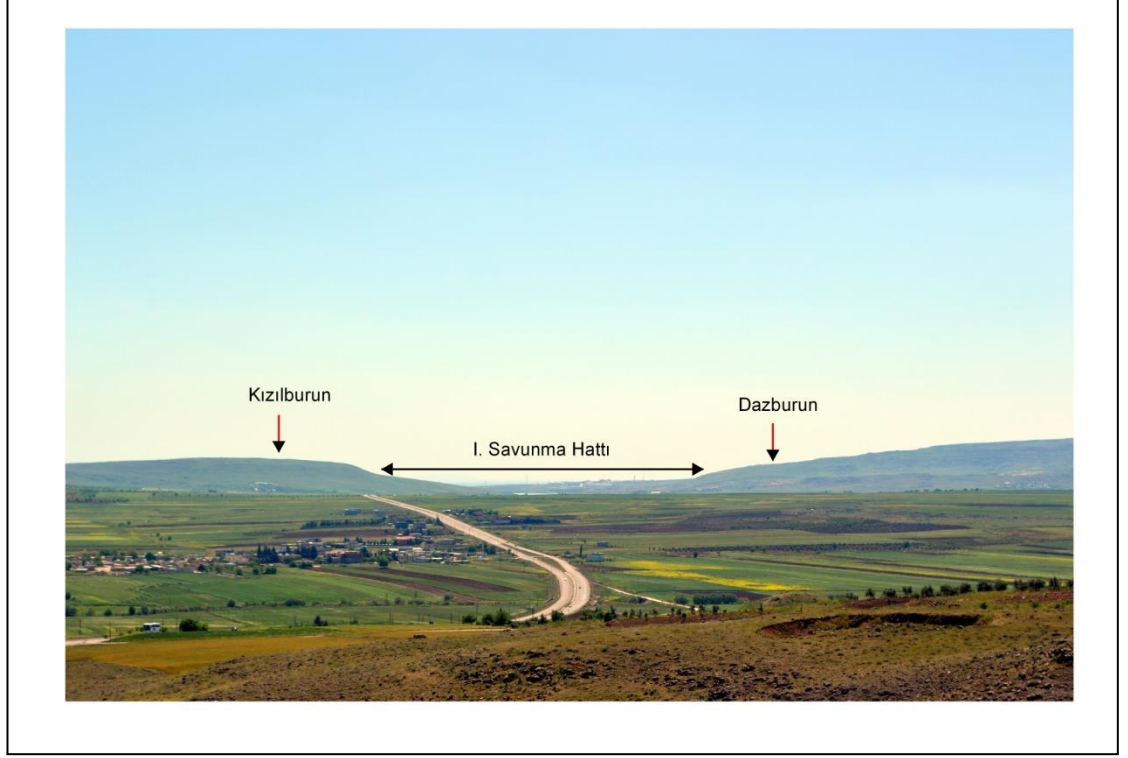
Yine yukarıda bahsi geçen diğer bir yer olan İğdelibel, eski köy yerleşim yerinin 1 km kadar güneydoğusunda (şimdiki yerleşim yerine 2 km mesafede) yer alan ve güneyindeki Kilis yoluna göre yüksek bir düzlükten oluşması nedeniyle gözetleme yapmaya elverişli bir mevkiydi. Yola hâkim olmasının yanı sıra, Kilis'teki askeri birliğin yola çıkışını rahatlıkla gözetleme ve Kızılburun-Dazburun savunma hattı ile iletişim sağlayabilme imkânı sunmaktaydı. Bu yüksek düzlüğün, Kilis'ten çıkan Fransız birliklerinin ilk uğrak yeri olan Oylum Köyü'ne uzaklığı yaklaşık 4 km, Dazburun'a uzaklığının ise 3 km olduğu dikkate alındığında iki nokta arasında tampon bölge görevi gördüğü söylenebilir.

Günümüzde İğdelibel, İğdeli Dere'nin hemen batısında yer alan yüksek düzlüktür ve genel itibarıyla zeytinlik olarak değerlendirilen bu alanın güney yamacında kurulan sanayi sitesi nedeniyle yolla doğrudan bağlantısı kesilmiştir.

2.2.1.2.2. Kızılburun- Dazburun (I. Savunma Hattı)

Antep Savunması boyunca Kuvayi Milliye birliklerinin savunma için tercih ettiği Kızılburun ve Dazburun, eski plato yüzeyinin tektonik hareketlerle ve akarsu aşındırmasıyla yüksekte kalan kısımlarına tekabül eder. Günümüzde, Kilis-Antep yolu boyunca karşılaşılan tepe ve dağ sırtlarının düz ve yükseltilerinin birbirine yakın olması söz konusu özelliğin en belirgin kanıtı olarak gösterilebilir. Savaş boyunca bu tepeler, Kilis'ten gelen Fransız birliklerinin ilk karşılandığı savunma hattı görevi görmüştür. Dazburun'un eğimli güney yamaçları yola hâkimiyeti sağlarken kuzey yamaçları ise platonun yüksek düzlüklerine tekabül etmesi sebebiyle birliklerin geri çekilmesini kolaylaştırmıştır. Dazburun, yola hâkim bir konumda olmasına rağmen Kilis'ten gelecek bir tehlikenin fark edilebileceği bir tepe değildir. Polat Bey'in Acar Köyü'nü karargâh merkezi yaptığı dönemde, gözlem noktası olarak İğdeli Dere'nin orta çıkışının güneybatısındaki yüksek düzlük alan ile Acar Kasteli mevkillerini kullanmış olması Dazburun'un söz konusu yetersizliğinden kaynaklanmaktaydı. Dazburun'un, kuzeyindeki Araphöyüğü veya güneydoğusundaki Kızılburun gibi bazalt taşlarıyla kaplı

olmaması, taşlardan siper olarak faydalanma imkânını ortadan kaldırmaktır. Zaten “daz” kelimesi “ot bitmeyen, çıplak toprak” anlamına gelmektedir.¹²⁸

Fotoğraf 2.2. Kertil Tepesi’nden (II. Savunma Hattı’ndan), Kilis Yolu ile Dazburun-Kızılburun Savunma Hattı’nın Görünümü (28.04.2013).

Kızılburun ise, kuzeydoğu-güneybatı yönlü uzanan Kilis-Antep Yolu’na hâkimiyet ve görüş mesafesi açısından Şahinbey’in oluşturduğu savunma hatları içerisinde savunma potansiyeli en yüksek yerlerin başında gelmektedir. Kilis-Antep Yolu’na hem kuzeydoğu hem de güneybatı yönlerden hâkimiyeti sebebiyle Dazburun’a göre daha elverişli bir konuma sahiptir. Kilis şehri, İğdelidere Mevki, Acar Dağı, Dazburun, Uzunlu Köyü, Küplüce Köyü, Araphöyüğü, Ceritler (Kantara) Köyü, Yavuzlu Beldesi, Kazıklı Köyü, Kertil Tepesi ve hatta Gaziantep şehrinin batı yönünden giriş kısmındaki yerleşmeler bile Kızılburun’un görüş mesafesi içerisinde kalmaktadır. Ayrıca tepenin yüzeyi tamamıyla irili ufaklı bazalt taşlarıyla kaplıdır ve bu özelliği nedeniyle üzerinde yürünülmesi son derece güç bir araziye oluşturur.

¹²⁸ Ömer Asım Aksoy, *Gaziantep Ağzı – III Sözlük ve Kullanılmayan Kelimeler*, T.D.K. Yayınları, İstanbul 1946, s. 95-96.

Savaşa tanıklık etme açısından bakıldığında, gerek Dazburun ve gerekse Kızılburun üzerinde, Kilis Yolu'nda cereyan eden savaşlarda kazılmış olması muhtemel herhangi bir siper izine rastlanmamıştır. Ünler (1969)¹²⁹, Kızılburun hattında siperler kazıldığını belirtmektedir. Bu durum gerçekleşmiş olsa da gerek siperlerin seksen yılı aşkın bir zaman diliminde, yamaçlardaki eğim ve insan faaliyetleri etkisiyle dolmamış olması beklenemez. Sadece Kızılburun'un kuzeybatıya bakan yamaçlarında, eski yolun geçtiği noktaya tahminen 400 m mesafede, bazalt taşlarının yığılmasıyla oluşturulmuş ve mevzi olma ihtimali son derece yüksek gözükken bazalt taşlı korunaklara rastlanmıştır. Çevresine göre 1 m kadar yüksek çıkıntı oluşturduğu tespit edilen üç mevzi, yaklaşık 50'şer m mesafelerle, güney-kuzey doğrultusunda, yamaç boyunca yan yana sıralanmaktadır. Bunların, Ünler'in (1969) bahsettiği siperler olma ihtimalini güçlendiren bir diğer husus da günümüzde baraj sularının dolduğu Seve Boğazı'nın en dar noktasına tekabül etmeleridir. Ve tespit edilen üç noktadan, en güneyde yer alanı sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Diğer ikisi ise sadece çıkıntı noktası ve birkaç taş yığınının ibarettir. Sağlam olanının savunma cephesinin yani korunaklı yönünün yola dönüklüğü sebebiyle bahsedilen siperler olma ihtimalini arttırsa da, yine de, söz konusu noktaların bahsedilen siperler olup olmadığı konusu belirsizliğini korumaktadır. Kızılburun'un yakınlarında yer alan yerleşim yerlerinden Yavuzlu Beldesi ile Ceritler Köyü'nde ikamet eden insanların Kızılburun'da siperlerin varlığından bahsetmeleri bile bu belirsizliği çözmede yetersiz kalmaktadır.

¹²⁹ Ünler, s. 35.

Fotoğraf 2.3. Kızılburun Yamacından, Siper Olduğu Tahmin Edilen Taş Yığınının ve Kilis Yolu'nun Görünümü (20.04.2013).

Günümüzde iki tepe arasında Seve Barajı inşa edilmiş olmasına rağmen, Kızılburun ile Dazburun'un tarihe ışık tutmaya devam etmektedir. Savaşın cereyan ettiği sahalar içerisinde yer almaları bile turizmüne konu olmaları için yeterli bir sebeptir. Ayrıca bu tepeler, Kilis Yolu üzerinde Fransızlara karşı verilen mücadelenin en yoğun yaşandığı yerlerin başında gelmektedir. Gaziantep'in merkez ilçelerinden birine, iki köy ile bir tepeye adı verilen ve Kilis Yolu üzerine dikilen anıtı ile Gaziantep'te yaşayan insanlarımız başta olmak üzere, Antep Savunması hakkında bilgi sahibi olan herkesin dikkatini çeken Şahin Bey'in şehit olmadan evvel oluşturduğu üç savunma hattından birini teşkil etmesi açısından da Kızılburun-Dazburun büyük öneme sahiptir.

2.2.1.2.3. Cercik (Polatbey) Köyü

Fransızlar 29 Ekim 1919'da Kilis'i, 5 Kasım 1919'da ise Antep'i işgal ettiler.¹³⁰ Antep ve Kilis'te halkın ileri gelenleri, işgaller karşısında halkı bilinçlendirmek

¹³⁰ T.İ.H., s. 57-61.

amacıyla her iki yerleşim yerinde Cemiyeti İslamiye adı altında bir topluluk kurdular.¹³¹ Antep'te Cemiyeti İslamiye oluşturulduğunda, Sivas Kongresi toplanma aşamasındaydı. Kongrenin ardından her iki şehirde kurulmuş olan Cemiyet-i İslamiye, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine dönüştürüldü.¹³² Daha sonra Mustafa Kemal Paşa, bütün kolordulardan Kuvayi Milliye'nin teşkilatlanmasına yardımcı olunmasını istemiş ve henüz teğmen ve yüzbaşı rütbelerine yeni ulaşmış subaylar (Polat Bey, Şahin Bey, Özdemir Bey, Kılıç Ali) bu amaçla Kilis-Antep yöresine gönderilmişti.¹³³

Süvari yüzbaşısı Kamil Bey (Polat), Heyeti Temsiliye başkanı Mustafa Kemal tarafından önce Maraş'a gönderilmiş ve Şahin Bey'in şehit edilmesinden sonra Kilis'e gelerek dağılan Kuvayi Milliye birliklerinin yeniden örgütlenmesi ile vazifelendirilmişti.¹³⁴ Polat Bey, Kilis'e ve Kilis-Antep Yolu'na yakın ve aynı zamanda Acar'a göre savunmaya daha elverişli konumda bulunan Cercik köyünde yeni bir karargâh merkezi kurdu. Cercik Karargâhı, Kuvayi Milliye birliklerinin yönetim merkezi olmakla birlikte aynı zamanda Ankara Hükümeti'ne bağlı bir yerel yönetim işlevi gördü.¹³⁵

Yukarıda belirtilenlerden de anlaşılacağı üzere, Kilis ve Antep halkı kendiliğinden örgütlenip yöreyi savunacak silahlı bir güç haline gelmedi. Kuvayi Milliye'nin yürüttüğü Antep Savunması, temel ilkeleri Sivas Kongresi'nde belirlenen Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bir parçasıydı.¹³⁶ Cephe savaşı politik etkileri açısından sakıncalı görüldüğünden, halkın direnişi olarak gösterilmeye çalışılmıştı.¹³⁷

Polatbey (Cercik), Kilis il sınırları içerisinde yer alan ve Kilis-Antep yoluna yaklaşık 9 km mesafede bir köy yerleşmesidir. Köy'ün sahip olduğu en önemli turizm çekiciliği, köylülerin "Polat Paşa'nın Karargâhı" adını verdikleri iki katlı karargâh evidir. Savaş zamanında Polat Bey ve ekibi tarafından Kuvayi Milliye adına kararların alınıp stratejilerin belirlendiği mekân olması itibarıyla büyük önem taşır. Antep Savunması'ndan günümüze kadar geçen doksan yılı aşkın bu zaman dilimi içinde, hiçbir kurum tarafından korumaya alınmayan bu karargâhın günümüze büyük oranda

¹³¹ Bozgeyik, 1996, s. 43; Çolakoğlu, 2000, s. 44; Dai, s. 24; İnce, s. 26; TİH, s. 50.

¹³² Bozgeyik, 1996, s. 43; Çolakoğlu, 2000, s. 44; TİH, s. 79; Ünler, s. 22.

¹³³ Çolakoğlu, 1991, s. 83.

¹³⁴ TİH, s. 79.

¹³⁵ Çolakoğlu, 1991, s. 166.

¹³⁶ Bayaz s. 5.

¹³⁷ Çolakoğlu, 1991, s. 175.

sağlam olarak ulaşması, köylülerin Polat Bey'e duydukları saygıdan ileri gelmektedir. Karargâh olarak kullanılan ev iki katlı, düz damlı ve kireçtaşı (keymih) kullanılarak inşa edilmiştir. Bu yapının etrafı 2 m üzerinde yükseltiye sahip avlu duvarlarıyla çevrilidir ve kuzey yönünde yer alan ambarıyla birlikte düşünüldüğünde geleneksel Antep evlerini andırmaktadır. Savaş döneminde, karargâhın alt katının esirlerin tutulduğu yer ve kuzeyindeki ambar kısmının ise çetelerin atlarının bağlandığı yer olarak kullanıldığı belirtilmektedir.¹³⁸ Ambarın inşasında çoğunlukla bazalt taşları kullanılmış olmakla birlikte, sadece duvarların kesişen kenarlarında iri kesme kireçtaşlarına yer verilmiştir. Tüm bu yapılar, uzun yıllardan beri insanların ikamet ettikleri ev ve eklentileri olarak kullanılmıştır. Günümüzde şahıs malı olan karargâhın alt katındaki oda ve mutfakları kullanılmakta, üst katı ise kullanılmadığı için dökük ve bakımsız durmaktadır. Ayrıca üst katın tavan kısmının ve duvarın üstten ilk üç sırasının sonradan yapıldığı anlaşılmakla birlikte, yapı büyük oranda orijinal halini korumaktadır. Restore edilmesi, tanıtılması halinde önemli bir turizm çekiciliği haline getirilebilir çünkü araştırma sahası sınırları içerisinde günümüze kadar ulaşan tek karargâhtır. Gaziantep'te turizm alanında faaliyet gösteren kurumların özgün olmayan turizm çekicilikleri yaratma yarışı düşünüldüğünde, "gazi" unvanı verilmiş bir kentin kendi öz değerlerine duyarsız kalması ve turizmde özgünlüğün üstünlük olduğunun fark edilmemiş olması turizm bilinci ve eğitimindeki yetersizliğin kanıtı olarak gösterilebilir. İlde turizm alanında faaliyet gösteren kurumların en başında gelen Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tanıtımlarında bile, karargâha ait herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Karargâh Evi'nin günümüze kadar ulaşmasında, köyde ikamet edenlerin büyük katkısının olduğu şüphesizdir. Fakat bugüne kadar evin restore edilip daha iyi korunması mümkünken koruma altına alınmamış olması, tarihimize ve tarihsel mirasımıza karşı takındığımız duyarsız tavra bir emsal olarak gösterilebilir (bakınız: fotoğraf 2.4).

¹³⁸ T.C. Gaziantep İl Özel İdaresi, s. 400.

Fotoğraf 2.4. Kurtuluş Savaşı'nda Kuvayi Milliye komutanı Polat Bey ve Birliğinin Cercik'te Karargâh Olarak Kullandıkları Evin Günümüzdeki Görünümü (13.04.2013).

Karargâhın kuzeyinde on gözlü bir çeşme yer almakta ve çeşmenin 20 m kadar kuzeyinde ise bir Fransız casusunun altında idam edildiği söylenen tarihi çınar ağacı bulunmaktadır. Günümüzde, tarımda sulama suyu ihtiyacını gidermek amacıyla açılan sondaj kuyuları neticesinde 2008'de ilk önce çeşme ve ardından da yine bu suyla beslenen tarihe tanıklık etmiş çınar ağacı kurumuştur.¹³⁹

Bir başka açıdan köy, adını Antep Savunması'nın kahramanlarından biri olarak ön plana çıkmış Polat Bey'in adını taşımaktadır. Savaş süresi boyunca Kilis Kuvayi Milliye komutanı olarak görev yapan Polat Bey'e, yöre halkının saygı ve sevgisinin göstergesi olarak, Kilis Belediye Meclisinin 13 Ocak 1924 tarihli kararıyla Kilis Fahri hemşeriliği unvanı verilmiş ve Gaziantep Vilayeti Genel Meclisi tarafından 5 Kasım 1927 günü Kilis Kasabasına (şuan il) bağlı Mümbiç Bucağı'nın adı Polateli ve Cercik Köyü'nün adı da Polatbey olarak değiştirilmiştir.¹⁴⁰

¹³⁹ Polatbey Köyü'nde ikamet eden köy muhtarı Mustafa Köşyanlı ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 13.04.2013).

¹⁴⁰ TİH, s. 79.

2.2.1.2.4. Yanan Köy (Yavuzlu Beldesi)

Yavuzlu, Kilis şehrinin doğusunda ve ona 12 km mesafede yer alan, eski adı Tilhabeş Köyü¹⁴¹ olan ve idari açıdan merkez ilçeye bağlı bir belgedir. Elbeyli yolu üzerinden ulaşılan belde, 1920 tarihinde Fransızlar tarafından yakıldığı için hala halk arasında “Yanan Köy” adıyla anılmaktadır. Esasında Fransızların köyü yaktığı anlamını içermediği için doğru bir ifade olduğu söylenemez. Şüphesiz “Yanan Köy” adı kimi insanların zihinlerinde aktif volkanik araziye sahip, kimilerinde ise büyük bir yangın geçirmiş yer algılamasına yol açabilir. Eğer böyle bir ifade ile anılacaksa “Yakılan Köy” yakıştırması daha doğru bir kullanım olacaktır. Yanan Köy ifadesi hikâyesiyle bağdaşmayan bir anlamı çağırırsa da gelen ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. “Neden adına yanan köy denilmiştir” sorusu bile dikkati üzerine çektiğinin göstergesidir. Yaşanmış hikâyeler, mekânın ilgi odağı olması için bazen tek başına bile yeterli olabilirler. Yakılma olayına gelince, olayın sebepleri, farklı kaynaklarda¹⁴² farklı şekillerde aktarılmıştır. Eskiden Kuvayi Milliye’nin yanında yer alırken daha sonra kanunsuz işlerle adı anılmaya başlanan ve Fransızlarla işbirliği yapan bazı aşiret reislerinin (Mülklü Hacı Ağa, Tekbıyık, Kara Yusuf, Topal Kerim), Kilis Kuvayi Milliyesi ile yaşadıkları sorunları silahlı çatışmaya dönüştürmeleri olayı tetikleyen gelişmelerden biridir. Fakat ana neden olarak, Kuvayi Milliye komutanı Polat Bey’in Tilhabeş Köyü ile başka köylerde merkezler açarak organize ettiği Kuvayi Milliye teşkilatının Fransızlarla mücadelede başarı sağlaması gösterilebilir. Olay, 31 Ekim 1920 tarihinde, birkaç kişi dışında boşaltılan köye Fransızların baskın düzenlemesiyle başlamıştır. Birkaç saatlik çatışmadan sonra, Fransızların gücünün kendi birliğinden üstün olduğunu gören Polat Bey, Kuvayi Milliye birlikleriyle birlikte köyden çekilince, köy yerleşmesi Fransızlar tarafından yakılmıştır.¹⁴³

Fransızların köyü yaktığı sırada, yanmamış bir evin günümüzde varlığını devam ettirmesi önemli bir çekicilik unsurudur. Fransız askerlerinin köye girişinden evvel köy, yerleşimciler tarafından terk edilmiş ancak Fransız birliklerinin ayrılmasından sonra köye geri dönülmüştür. Bir ev dışındaki bütün meskenlerin Fransızlar tarafından

¹⁴¹ Bazı kaynaklarda (Çolakoğlu, 1991, s. 215-216; Erdinç Gülcü, Milli Mücadele Döneminde Kilis, T.C. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (3), 2012, s. 28-29.) yerleşim yerinin adı Telhabeş olarak belirtilmiştir.

¹⁴² Bakınız: Çolakoğlu, 1991, s. 215-216; Gülcü, s. 28-29; İnce, s. 79-81; TİH, s. 79.

¹⁴³ Çolakoğlu, 1991, s. 212-216; Gülcü, s. 28-29; İnce, s. 79-81; TİH, s. 79.

yakıldığını gören köylüler, yıllarca yanmayan bu evin çatısı altında birlikte yaşayarak önemli bir dayanışma örneği gösterdiler.¹⁴⁴

Söz konusu ev, günümüzde, Abdullah Yananlı'nın Evi adıyla geçmekte olup, savaş yıllarında babasının ikamet ettiği mekândı. Tarihi ev, avluya bakan üç farklı yapıdan ibaretti. Savaş zamanında Abdullah Yananlı'nın ebeveynlerinin yaşadığı avlunun kuzeyindeki evde, savaş döneminde babası ikamet etmekteydi. Bu evin alt katı savaş dönemindeki tarihi ev iken, betonarme üst kat sonradan yapılmıştır. Bu tarihi evin duvarları bazalt taşıyla inşa edilmiş olup şuan depo amaçlı kullanılmaktadır. Kiler (mutfak) olarak kullanılan avlunun güneyindeki ikinci ev ile ahır olarak kullanılan avlunun kuzeydoğusundaki üçüncü ev, Fransızlar tarafından evleri yakılan ailelerin yaşamını sürdürdükleri mekânlar oldu.¹⁴⁵ Üç evinde girişi, etrafı yüksek duvarlarla çevrili ve zemini ise iri blok bazalt taşlarıyla kaplı bir avluya bakmaktadır. Ayrıca avluda, içi bilezik şeklinde taşlarla örülmüş bir kuyu bulunmaktadır. Avlunun sokağa bakan giriş kapısının üzerindeki kemerli yapı da ise iri bloklu kesme kireçtaşları kullanılmıştır.

Fotoğraf 2.5. Abdullah Yananlı'nın Evinden Bir Görünüm (17.04.2013).

¹⁴⁴ Yanmayan evin sahibi Abdullah Yananlı ile yapılan görüşme sonucunda, verilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 17.04.2013). Savaş zamanında evi kullanan ve belirtilen olaylara tanıklık eden kişi ise Abdullah Yananlı'nın babasıdır. Kendisi hayatta olmadığı için, oğlunun bilgilerine başvurulmuştur.

¹⁴⁵ Yanmayan evin sahibi Abdullah Yananlı ile yapılan görüşme sonucunda, elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 17.04.2013).

Günümüzde “Yanan Köy” adıyla ün yapan bu yerleşim yerinin, Türkiye çapında tanındığı söylenemez. Kilis’e uğrayan ziyaretçilerin yoldan geçerken bile yol tanıtacının alt kısmına yazılmış yazıyı bile fark etmeleri düşük bir ihtimaldir. Bunun yanı sıra belde yolu üzerinde, tarihi olayı içeren herhangi bir bilgilendirme tanıtacının bulunmaması da tanıtımda göze çarpan diğer bir eksiklik olarak belirtilebilir.

Ayrıca belde, Bilal-i Habeşi Türbesi’nin belde merkezindeki höyüğün güney eteklerinde bulunması nedeniyle inanç turizmi açısından da önem arz etmektedir. Türkiye’de, genellikle türbeler caminin avlusunda yer alırlar. Fakat bu türbenin üzerine daha sonradan bir cami yapılması nedeniyle, cami içerisindeki türbe görünümüyle farklılık göstermektedir.

Yavuzlu’nun, Yananköy adını almadan önceki adı “Habeş tepesi” anlamına gelen Tilhabeş’tir. Son olarak da, Mercidabık Zaferinin kazanıldığı toprakların belde yakınlarında olması nedeniyle, Yavuz Sultan Selim’in anısına köye Yavuzlu adı verilmiştir.¹⁴⁶ Belde de yılın her 24 Ağustos’unda bu zaferin gelenekselleşmiş anma törenleri düzenlenir. Resmi makamlar (valilik) ve halkın katılımıyla gerçekleştirilen törende, etkinlik olarak halk oyunları gösterisi ile günün anlam ve önemini belirten konuşmalar yapılır. Zafer, akşama doğru kesinleştiği için önceki yıllarda anma törenleri akşama doğru gerçekleştirilirken, günümüzde halkın isteği doğrultusunda sabah saatlerinde düzenlenmektedir.¹⁴⁷

2.2.1.2.5. Kantara (Ceritler) Köyü

Ceritler, Kilis Yoluna 6 km mesafede, Kilis merkez ilçesine bağlı bir köy yerleşmesidir. Köyün, Antep Savunması yıllarındaki adı Kantara olup konum itibarıyla Kızılburun’un güneydoğusunda yer almaktadır. Köy adlarının Türkçeleştirilmesi çalışmaları esnasında, Kantara Köyü’nde üretilen mangal kömürünün çevredeki yerleşim yerlerine dağıtılması nedeniyle, Antep ağzındaki anlamıyla “ateş küreği” anlamına gelen Cerit adının köye verildiği tahmin edilmektedir.¹⁴⁸ Aynı yıllarda, Kilis-

¹⁴⁶ Kesici, 1994, s. 80.

¹⁴⁷ Yavuzlu beldesinde ikamet eden ve Köyün yakılması esnasında ebeveynlerini yangından kurtarmaya çalışırken Fransız askerlerince yakalanıp şuan mevcut olan su deposunun yakınlarında şehit düşen Kuvayi Milliye askeri Hanifi Çekic’in yeğeni İzzettin Çekic ile yapılan görüşmede elde bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 17.04.2013).

¹⁴⁸ Aksoy, s. 130.

Antep Yolu üzerinde yer alan diğer yerleşmelerde olduğu gibi bu köy de Kuvayi Milliye birliklerine destek sağlamaktaydı. Fransız birliklerinin Antep'e doğru hareketi sırasında, köy devamlı boşaltılmakta ve Kızılburun tepesi ile onun doğu yönünde devamını oluşturan tepeler köylüler tarafından sığınma amaçlı kullanılmaktaydı. Kantara ve civar köylerden Kuvayi Milliye'ye gönüllü katılanlar ise çatışmalarda yer almanın yanı sıra köprü ve yolları tahrip etmekle görevlendirilmişlerdi. Köylerden giden Kuvayi Milliyeciler, Fransızların Antep'e gidişini engellemek amacıyla her geçiş öncesi köprüleri yıkmaktaydılar.¹⁴⁹ Söz konusu köprülerden, köye ve Kızılburun-Dazburun Savunma Hattı'na yakınlığı dikkate alındığında, Sinnep Köprüsü'nün defalarca yıkıma uğradığı anlaşılmaktadır. Ayrıca köy, Şahin Bey'in Kızılburundan Acar Dağına kadar uzanan tahminen 5 km'lik I. Savunma Hattı içerisinde yer alması itibariyle de önem arz etmektedir.¹⁵⁰

2.2.1.2.6. Kazıklı Köyü

Kazıklı köyü, günümüzden 180-190 yıl evvel (1820-30'lu yıllarda) kurulmuştur. Köyün kurucusu sayılan, Şarkevi Türkmenleri'nden Veli Kiya, Kazıklı Pınarı'nın yanı başında ilk kazığı çakarak çadırı kurmuştur. Bu nedenle köye kazıklı adı verilmiştir.¹⁵¹ Şuan köyde ikamet edenler ise kazıklı adının kaynağını, bölgeye gelen ilk Türk oymaklarının mülkiyet hakkının göstergesi olarak arazinin çevresini çitlerle çevirmesine bağlamaktadır.¹⁵²

Kazıklı, Gaziantep şehrine (Burç Kavşağı) uzaklığı yaklaşık 30 km, Kilis şehrine ise 28 km mesafededir. Bu özelliği itibariyle, Kilis-Antep Yolu'nda Fransızların mola verdikleri yerlerden biriydi.¹⁵³ Kertil sırtlarının 2 km kadar güneyinde, yolun hemen yanı başında yer alan Kazıklı, geceleme için uygun bir konumda bulunmaktaydı. Yerleşim yerinin ön plana çıkan diğer özelliği ise Şahin Bey'in II. Savunma Hattı'nı oluşturan Kertil'in hemen güneyinde yer almasıydı. Buradaki mücadelede, Kuvayi

¹⁴⁹ Ceritler Köyü'nde ikamet eden 1929 doğumlu Ali Öz ile yapılan görüşme sonucunda, elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 17.04.2013).

¹⁵⁰ Ünler, s. 31.

¹⁵¹ Nurten Akkırpık, Kazıklı, Gaziantep Kültür Dergisi, 10 (113), Mayıs 1967, s. 119.

¹⁵² Şahinbey İlçesi Kazıklı Köyü'nde ikamet eden 1953 doğumlu Samut Taşgın ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 18.07.2013).

¹⁵³ Nureddin, s. 64.

Milliye Birlikleri'nin ateş etmek amacıyla belirledikleri sınır Kazıklı köyünün Kilis-Antep Yolu kenarında yer alan köprüsü olmuştur.¹⁵⁴

2.2.1.2.7. Kertil (II. Savunma Hattı)

Kertil, kuzeybatı-güneydoğu yönlü uzanan ve Kilis-Antep il sınırını oluşturan Kazıklı köyünün kuzeyindeki tepedir. “Kertil” kelime anlamı olarak yokuşlu yol, geçit, çok dik yer anlamlarını çağrıştırır.¹⁵⁵ Tepe, güney yönden Balıklı Deresi ile aralarındaki yaklaşık 100 m’lik yükselti farkı nedeniyle eğimli bir yüzeye tekabül ederken, kuzey tarafı Şahinbey Tepesi’ne kadar uzanan araziyle aynı yükseltide yer alan düze yakın bir yüzeyden oluşur. Günümüzde Kertil Tepesi’nin eğimli güney yamacının doğu tarafında Kapcağız, batı tarafında ise Külecik köyü yer almaktadır. Tepe üzerindeki Kertil Jandarma Karakolu ise, Kapcağız köyünün kuzeyinde, doğu ve güneye hâkim bir nokta da kurulmuştur.

Kertil daha öncede bahsedildiği üzere, Antep Savunması içerisinde çatışmanın ilk başladığı yerdir. 3 Şubat 1920’de iki bölük Fransız askeri muhafazası altında 150 arabalık bir erzak konvoyu Kilis’ten Antep’e doğru giderken Kertil sırtlarında pusuya düşürülmüş ve Kilis’e geri dönmeye mecbur kılınmıştı.¹⁵⁶ Bu tepelerde meydana gelen ikinci büyük mücadele ise 27 Mart 1920 tarihinde Şahinbey’in II. Savunma hattı olarak Kertil’i seçmesi üzerine gerçekleşti. 26 Mart 1920 de Kızılburun-Dazburun savunma hattını az bir kayıpla geçen Fransızlar geceyi Sinnep Köprüsü civarında geçirdikten sonra, Antep’e doğru hareketine devam ettiler. Kuvayi Milliye kuvvetleri ise, Kızılburun bozgunundan sonra bu hattın yaklaşık 11 km kuzeydoğusunda yer alan Kertil Tepesi’ne çekildi. Birliğin sağ kanadı Külecik Köyü istikametine, sol kanadı ise Kapcağız istikametine yerleşti. Fransız keşif kolu Kazıklı’ya varıp köprüyü geçtikten sonra Kertil tepelerinden ateş açılmış ve hem Kuvayi Milliye gücünün yetersizliği hem de tepelerin makineli tüfek ve topçu ateşi karşısında savunmaya elverişli olmaması nedeniyle başarılı olunamamıştı. Çatışma esnasında Fransızlar, Kuvayi Milliye birliğinin sağ kanadına yani Külecik köyü istikametindeki tepeyi savunan Şahin Bey’in başında bulunduğu birliğin gerisine saldırarak ilerlerken ve tanklar ise yol kıvrımlarını

¹⁵⁴ Güngör, *Antep Harbi*, s. 110; Ünler, s. 41.

¹⁵⁵ Aksoy, s. 450.

¹⁵⁶ Abadi, s. 34; Bozgeyik, 1998, s. 46.

dolaşarak tepeyi ele geçirdi. Şahin Bey komutasındaki kuvvetler ise, yeniden bir savunma tertibi oluşturmak amacıyla Kertil'in yaklaşık 8 km kuzeyinde yer alan Bostancık- Elmalı köyleri çevresindeki tepelere çekildi.¹⁵⁷

Fotoğraf 2.6. Kızılburun'dan, II. Savunma Hattı'nın Görünümü (20.04.2013).

II. Savunma hattı olarak Kertil'in seçilmesinin tesadüf mü yoksa bilinçli bir kararın sonucu mu olduğunu anlamak için tepenin konumundan kaynaklanan bazı özelliklerinin bilinmesi gerekir. Kilis- Antep yolu, 640 m yükseltiye sahip Kilis şehri ile 843 m yükseltiye sahip Gaziantep şehri arasında yer alan Gaziantep platosu üzerinden geçer. İki merkez arasındaki 200 metrelik yükselti farkının, Kilis-Gaziantep yoluna düzenli bir yükselme veya alçalmayla yansıdığı söylenemez. Sadece Kertil sırtlarında bu yükselti farkı belirgin olarak göze çarpar. Ovoidan plato sahasına geçiş hissi veren bu sırtların yaklaşık 2 km güneyinde yer alan Kazıklı köyü genellikle Fransızların çadırılı konakladığı mola yerini oluştururken, Kertil sırtları ise Kilis'ten Antep'e giden Fransız birliklerinin Kuvayi Milliye birlikleri tarafından karşılandığı savunma hattını teşkil

¹⁵⁷ Çolakoğlu, 1991, s. 113; Dai, s. 41-42; TİH, s. 126; Ünler, s. 40; Üzel, s. 18-19.

etmiştir. Kertil'in yolun güney-güneybatı kısmına hâkim konumda yer alması, savunma amacıyla tercih edilmesini sağlayan ana etken olarak gözükmektedir. Günümüzde Kertil Jandarma Karakolu'nun da sözü edilen sırtların doğu tarafında kurulmuş olması tepenin söz konusu özelliğini günümüzde de sürdürdüğünün kanıtı olarak belirtilebilir.

2.2.1.2.8. Çapalı Köyü

Çapalı Köyü, Fransızların Antep'teki birliğine lojistik destek sağlamak amacıyla sürekli kullandıkları Kilis-Antep yolunu Fransızlara kapatmakla görevlendirilen Kuvayi Milliye komutanı Şahin Bey'in ilk karargâh merkeziydi.¹⁵⁸ Daha önce de belirtildiği gibi karargâh merkezleri Fransızların hareket durumu, yiyecek ve konaklama imkânları gibi farklı şartlara bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Bu merkez daha sonra, Fransızları ilk karşılama yeri olan Kızılburun-Dazburun savunma hattına yakınlığı ve Kilis'teki Fransız birliklerinin rahatlıkla gözetlenmesine imkân veren bir konumda bulunan Acar Köyü olmuştur.¹⁵⁹ Şahinbey'den sonra Kuvayi Milliye birliklerinin komutanlığını üstlenen Polat Bey ise diğer iki merkeze göre Kilis-Antep yoluna daha uzak konumda bulunan fakat Fransız birliklerinin geçişi sırasında ilk işgal edecekleri yerleşimlerin dışında kalan Cercik (Polatbey) Köyü'nü karargâh merkezi yapmayı uygun bulmuştur.¹⁶⁰

Şahinbey'in Çapalı Köyü'nde karargâh olarak kullandığı bina, 1967 yılında toprak satın alan köylüler tarafından yıkıldığı için günümüze ulaşabilen tek beşeri miras Ahmet Bayaz'ın evidir. Şahin Bey, çetelerin ve kullandıkları atların barınabileceği bir yer aramış ve o dönemde köydeki tüm arazinin sahibi Ahmet Bayaz vatansever bir davranışla, kendisine ait olan iki konaktan birini kullanmaları için Kuvayi Milliye'ye bırakmıştır. Yıkılan konak, keymih taşı (kesme kireçtaşı) ile bazalttan inşa edilmişti ve şuan ayakta duran Bayazlar'ın konağının batısında bulunmaktaydı.¹⁶¹

Yukarıda da belirtildiği üzere köy, savaş alanları turizmine hizmet edebilecek iki önemli çekiciliğe sahiptir. Bunlardan biri herkese örnek gösterilecek bir davranış sergileyen Ahmet Bayaz'ın kendisine ait konağıdır. Konak, iki katlı ve üç odalı olup

¹⁵⁸ Dai, s. 38.

¹⁵⁹ Bakınız: Acar köyü.

¹⁶⁰ Bakınız: Cercik (Polatbey) köyü.

¹⁶¹ Çapalı Köyü'nde ikamet eden 1932 doğumlu Ali Doğan ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 13.04.2013).

günümüzde kullanılmamaktadır. Yıkılan konak ile benzer özelliklere sahip olduğu söylenen bu konak, kesme kireçtaşından yapılmıştır. Evin betonarme merdivenleri ve düz damı ile ikinci katın kesme kireçtaşları arasına yerleştirilmiş briket ve moloz bazalt taşlardan yapının tamir gördüğü anlaşılmaktadır. Diğer çekicilik kaynağı olarak köyün tercih edilme nedenlerinden birini açıklığa kavuşturan konumu gösterilebilir. Köy, Kilis-Antep yoluna bağlandığı noktanın 3,5 km kadar batısında yer alır ve köyün sahip olduğu höyük üzerinden Kilis-Antep yolu rahatlıkla görülebilmektedir. Ayrıca höyük üzerinde, ziyaretçilerin ilgisini çekebilecek, taştan örülmüş iki adet kuyu bulunmaktadır.

Çapalı Köyü'nün Şahinbey tarafından karargâh merkezi olarak tercih edilmesi iki ana nedene bağlanabilir. Öncelikle Kuvayi Milliye birliklerinin savaş esnasında barınabilecekleri bir karargâh binasına ihtiyaçları vardı ve söz konusu mekân bu köy tarafından sağlamıştı. İkinci neden ise yola yakın mesafede yer almasıydı. Fakat köyün savunulması zor bir arazide bulunması, güvenlik zafiyetine yol açıyordu. Muhtemelen karargâhın Acar'a ve daha sonra da Cercik köyüne nakledilmesinin sebebi köyün bulunduğu arazi şartlarının ve konumunun getirdiği dezavantajlardı.

2.2.1.2.9. Beşgöz Köyü

Günümüzde Beşgöz; Şahinbey İlçe Sınırları içerisinde ve Kilis-Antep Yolu'nun hemen yanı başında yer alan, Zeytinli Orman Köyü'ne bağlı köyden küçük bir yerleşim yeridir. Şuan ki mevcut yol bir sınır olarak ele alınırsa, bu sınırın güney yakasına düşer.

Savaş yıllarında ise, Beşgöz'den, bir köy yerleşmesi olarak bahsedilmekte ve yaşanan iki önemli olayda adı geçmektedir. Bunlardan biri Şahin Bey'in dostu Zeki Savcı'nın köyünü yani Beşgöz'ü, yol üzerindeki konumu nedeniyle karargâh merkezi için uygun bulmamasıdır.¹⁶² Diğeri ise 1 Şubat 1920'de Halep'ten Gaziantep'e hareket eden dört Amerikalının köy civarında kimlikleri belirlenemeyen kişilerce öldürülmesi olayıdır.¹⁶³ Fakat söz konusu olay, şu an mahallede ikamet edenler tarafından doğrulanmamıştır.¹⁶⁴

¹⁶² Ünler, s. 31.

¹⁶³ Abadi, s. 34; Beşe, s. 152; Bayaz s. 54; Çolakoğlu, 1991, s. 48.

¹⁶⁴ Beşgöz'de ikamet eden 1952 doğumlu Recep Öz ve diğer köy yerleşimcileri ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi:18.07.2013).

2.2.1.2.10. Şahinbey Tepesi ve Almalı Dağı (III. Savunma Hattı)

Kertil Savunma Hattı'nda Fransızlara direnemeyen Kuvayi Milliye birlikleri, Şahin Bey'in daha önceden planladığı III. Savunma Hattı'na doğru çekildi. Antep'in önde gelen çete reislerinden biri olan Boynonun oğlu Memik Ağa ile kuvvetlerine Almalı sırtlarını, savaş yıllarındaki kahramanlıklarıyla ön plana çıkan Karayılan ile emrindeki kuvvetlere de Bostancık köyünün kuzeyindeki taşlık tepeyi savunma görevi verilmişti. Şahin Bey ise her iki kola hâkim olmak amacıyla Dokurcun Değirmeni ile Almalı Köprü'sü arasındaki bölgede (şimdiki Şahinbey Tepesi civarında) yer almaktaydı. Fransızlar sağ kanadı ve topçularıyla Almalı sırtlarına, sol koluyla da Bostancık köyünün kuzeyindeki taşlık tepelere taarruz ettiler. İlk önce Almalı sırtlarındaki kuvvetlerimiz, daha sonra da kuzeydeki taşlık tepede bulunan kuvvetlerimiz çözüldü. Şahin Bey, çetelerin siperlerini terk etmelerini durdurmaya çalıştıysa da başarılı olamadı ve tek başına Şahinbey Tepesi'nin doğusunda ve Akar Dere üzerinde yer alan taş köprü civarında savaşıarak şehit düştü.¹⁶⁵

Fotoğraf 2.7. Şahinbey Tepesi'nden III. Savunma Hattı'nın Görünümü (05.05.2013).

¹⁶⁵ Dai, s. 43; Çolakoğlu, 1991, s. 113-114; Güngör, *Antep Harbi*, s. 110-112; TİH, s. 127; Ünler, 41-43; Üzel, s. 20.

Yolun konumu ve arazi şartları dikkate alındığında, savunma hattının oluşturulduğu yer muhtemelen Almalı Dağı'nın eteklerindeki tepeler ile bunların kuzeybatısındaki Şahinbey Tepesi ve bu tepenin kuzeybatı yönündeki uzantısını teşkil eden taşlık tepeydi. Savunma hattı sahip olduğu özellikler itibarıyla gösterdiği boğaz görünümü ve güneydoğu-kuzeybatı yönündeki uzanış doğrultusuyla Kızılburun-Dazburun hattıyla benzerlik gösterir. Fakat turizm açısından bakıldığında, III. Savunma hattını teşkil eden bu sahanın turizm potansiyelinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Almalı Dağı sadece manzara seyri açısından önem arz ederken, Şahinbey Anıtı ve Dokurcun Değirmeni ile birlikte bir bütünlük göstermesi nedeniyle Şahinbey Tepesi turizmin gelişmesine daha elverişlidir. Yakınındaki turistik çekiciliklerin yanı sıra ulaşım imkânıyla da avantaja sahiptir. Almalı Dağı arazisi ise, ormanlık alan olarak değerlendirilmiştir ve erişim imkânları sınırlıdır. Bu sebeplerle günümüzde sadece Şahinbey Tepesi ziyaretçi çekmektedir.

2.2.1.2.11. Dokurcun Değirmeni

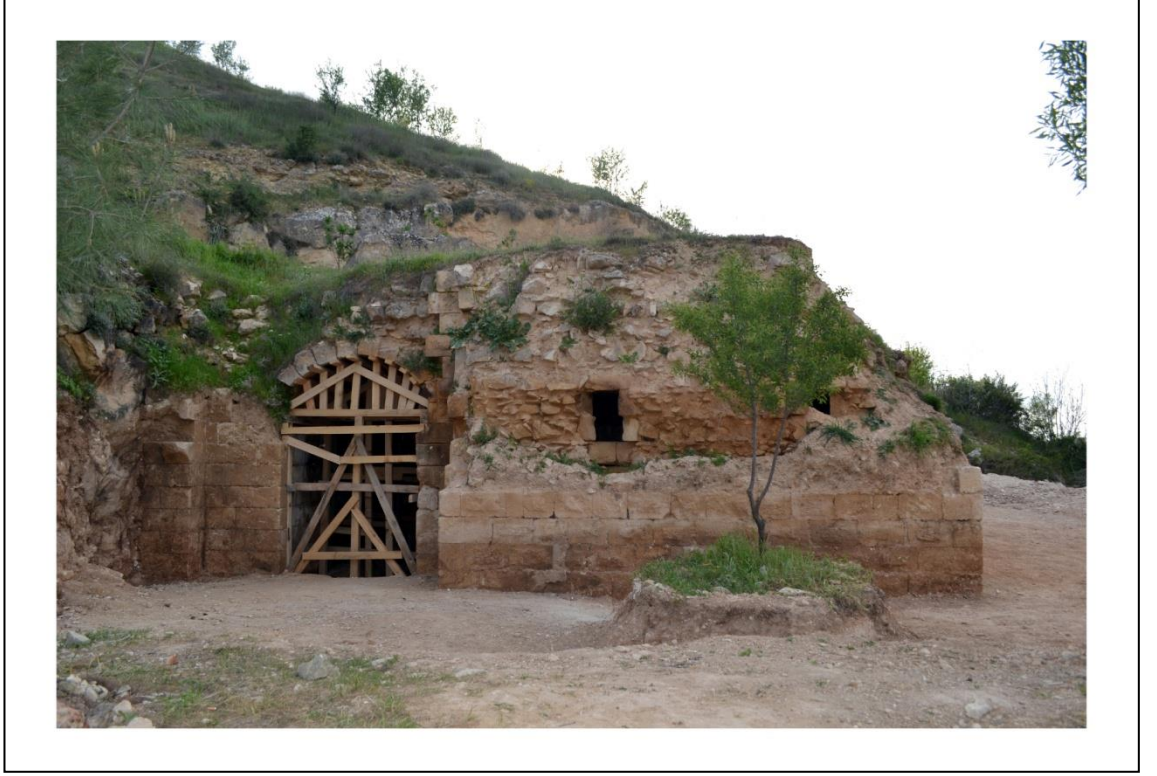
Dokurcun Değirmeni, savaş esnasında gerçekleşen acı verici toplu bir katliamın gerçekleştiği yer olarak ön plana çıkmaktadır. Gaziantep Kalesi'nin giriş yolu üzerinde 14 çocuğun şehit edilmesi olayının heykellerle resmedilmesi ile yine kalenin 100 m kadar kuzeyindeki meydana Dokurcun Değirmeni ile Şehit 14 Şehit Anıtı'nın inşa edilmiş olması, olayın Gaziantep'linin zihinlerinde acı bir yer edindiğinin en somut göstergeleri olarak keder turizmi içerisinde değerlendirilebilir. Olayın meydana gelme nedeninin Şahin Bey'in Kilis Yolu üzerinde sürdürdüğü savaştan kaynaklanması, keder turizminin bazen savaş alanları turizmi içerisinde de değerlendirilebileceğinin somut bir örneği niteliğindedir. Bu hususta, muhtemel bir yanlış algılamamanın da önüne geçmek amacıyla yukarıda verilen turizm türlerinin ilgi alanları arasındaki ayırma kısaca vurgu yapmak gerekirse özellikle şu husus belirtilebilir; toplumların zihinlerinde yer edinen her hüznü olay veya ölüm vakası keder turizmi kapsamına girdiği halde, savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilemez. Çünkü toplumların benliklerinden silemedikleri üzüntü verici olaylar; heyelan, sel, deprem, çığ, salgın hastalık, yoksulluk vs gibi farklı nedenlerle de meydana gelmiş olabilir. Söz konusu olayların, savaş alanları turizmi

içerisinde değerlendirilebilmesi için savaş esnasında meydana gelmesi veya onunla bağlantılı olması gerekmektedir.

Dokurcun Değirmeni, III. müdafaa hattında bulunan Şahin Bey ve emrindeki kuvvetlerin karargâh merkezi gibi kullanılmıştır. Kuvayi Milliye birlikleri Kertil, Bostancık ve Almalı tepelerinde Fransız kuvvetleriyle çarpıştığı esnada onlara cephane ve erzak sağlama görevini, Antep şehrinde eli silah tutan yetişkinlerin şehir çevresindeki cephelerde savunma halinde bulunmaları dolayısıyla, çocuklar üstlenmişti. Aslında Antep şehri içinde benzer görevler genellikle kadın ve çocuklar tarafından yerine getirilmekteydi. 27 Mart 1920 tarihinde Kilis Yolu üzerinde iki gün boyunca Fransız birlikleriyle çarpışan Kuvayi Milliye birliklerinin ihtiyacı olan yardım malzemesini yaşları 15-17 arasında değişen, silahsız 14 çocuk getirmişti. Dokurcun Değirmeni'ne akşam saatlerinde ulaştıklarından geceyi Şahin Bey ve kuvvetleriyle birlikte geçirdiler. Sabah saatlerinde Fransız birliklerinin Bostancık-Almalı hattına ulaşmasıyla başlayan çatışma, Kuvayi Milliye birliklerinin geri çekilmesi ve Şahin Bey'in değirmenin 100 m kadar doğusunda bulunan Almalı Köprüsü yakınında şehit edilmesiyle sonuçlanınca, 14 çocuk çareyi değirmene saklanmakta görmüştü. Fakat çocuklar büyük ağaç kapıyı kapatıp arkasına malzeme yığmalarına rağmen, Fransız askerleri kapıyı kırarak onları dışarı çıkartmış ve silahsız 14 çocuğun ellerini birbirine bağlayarak değirmenin batısındaki taşlık alanda önce kuşuna dizip, ardından süngüleyerek şehit ettiler.¹⁶⁶

Günümüzde, söz konusu olayın gerçekleştiği bu değirmen, üzerinde Türk Bayrağı'nın dalgalandığı Şahinbey Tepesi'nin kuzeydoğu yamacında yer almaktadır. Kilis Yolu ile Şahinbey Anıtı'na yaklaşık 200 m ve Şahinbey'in şehit edildiği yer olan Almalı Köprüsü'ne ise 100 m mesafededir. Dai'nin (1992), 14 çocuğun kurşuna dizildiğini belirttiği taşlık alan ise muhtemelen değirmenin batısında yer alan ve üzerinde eskiden değirmene su taşıyan arkın bulunduğu taşlık yer olmalıdır.

¹⁶⁶ Dai, s. 46-47.

Fotoğraf 2.8. Tarihi Dokurcun Değirmeni'nin Günümüzdeki Görünümü (13.04.2013).

Değirmen kesme kireçtaşından (keymıh taşından) inşa edilmiştir. Değirmenin güneyindeki Şahinbey Tepesi'nin ve devamındaki tepelik alanın kuzeydoğu yamaçları boyunca ana kayaya oyulmak suretiyle açılan ark vasıtasıyla Akar Dere'den değirmene su taşındığı anlaşılmaktadır.

Gaziantep ağzında Dokurcun, “tarım ürününün tarlada kuruması için yapılan yığınlar, biçilmiş ekin demeti”¹⁶⁷ anlamında kullanılmaktadır. Yapım tarihi tam olarak bilinmeyen Dokurcun Değirmeni ise, çevre köylerden getirilen tahıllarının öğütüldüğü bir tesis olarak 1974 yılına kadar kullanılmaktaydı.¹⁶⁸ Günümüzde turizme kazandırılmayı bekleyen değirmenin, biran evvel çözülmesi gereken çok önemli sorunları bulunmaktadır. Damının çökmesini önlemek amacıyla ağaç direklerle kasalanmış olması doğru bir uygulama olsa da geçici bir önlemden ibarettir. Aslına uygun olarak restorasyonun kısa sürede tamamlanarak turizme açılması en doğru çözüm olarak gözükmektedir. Değirmenin hemen 200 m ilerisinde yer alan Şahinbey Anıtı'nın

¹⁶⁷ Aksoy, s. 218.

¹⁶⁸ Dokurcun Değirmeni'ne öğütülmek üzere her yıl buğday getiren ve Şahinbey İlçesi, Zeytinli köyünde ikamet eden 1937 doğumlu Cemil Tanrıöver ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 13.04.2013).

turizme açıldığı esnada değirmen ve köprünün, anıtlarla birlikte bir bütünü temsil ettiklerinin fark edilmemiş olması ülkemizdeki turizm hizmetlerinin ne derece eksik yürütüldüğünün kanıtıdır. Değirmeni gösteren yer-yön ve bilgilendirme tanıtıcları mevcut değildir. Ayrıca, Şahinbey Anıtı yönünden değirmene geçişi sağlayan Akar Dere üzerindeki ahşap köprünün sağlamlaştırılması gerekmektedir. Belirtilen tüm bu sorunların dışında, Gaziantep turizmüne çok önemli hizmetlerde bulunan Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin, Dokurcun Değirmeni ve 14 Şehit Anıtı'nı temsili olarak Gaziantep Kalesi'nin 100 m kadar kuzeydoğusundaki meydana inşa etmesinin izahı güçtür. “Kültür Yolu”na¹⁶⁹ zenginlik katmak amacıyla, çevresiyle hiçbir bağı bulunmayan bir turistik çekicilik oluşmaya çalışmak turizm gerçeğinden son derece uzaktır. Aynı zamanda bu durum, iki önemli hususu yansıtmaları açısından da dikkat çekicidir. Öncelikle belirtilmesi gereken, kurumlar arasındaki işbirliğinin yetersiz olduğu gerçeğidir. Daha özel bir ifadeyle, Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin turizm konusunda bilgi paylaşımına gittikleri veya işbirliği yolunu tercih ettikleri söylenemez. İkinci husus ise, turizm alanında yeterli bilgi birikimi olmayan kişilerin turizm faaliyetlerini yönettiği gerçeğidir. Önemli turistik çekiciliklere sahip illerin turizm alanındaki başarısı öncelikle, kurumlar arasındaki işbirliğine ve turizm hizmetlerinin iyi organize edilmesine bağlıdır. Dokurcun Değirmeni ve 14 Şehit Anıtı'nın turizme sunulmasından önce bu konunun çözüme kavuşturulması, turizm planlaması açısından zorunlu bir öncelik olarak gözükmektedir.

¹⁶⁹ Kültür Yolu: Gaziantep Kalesi ve çevresindeki hanları, hamamları, camileri, çarşıları, mevlevihane ve tarihi kahvehaneleri içerisine alan ve 41 taşınmaz kültür varlığının ve birçok tescilli sivil mimari örneklerinin mevcut olduğu tarihi güzergâhtır. Diğer bir tabirle, Gaziantep şehrindeki turistik çekiciliklerin yoğunlaştığı sahaya içerisine alan, sokakların bazalt taşlarıyla döşendiği turistik yol güzergâhtır. Kültür Yolu, “Gaziantep Kültür Yolu Projesi”nin Gaziantep Kalesi çevresindeki sahaya uygulanması neticesinde oluşturulmuş, Gaziantep Belediyesi ile Çekül Vakfı'nın ortaklaşa hazırladığı kapsamlı turizm projelerinden biridir. 2013 yılı itibarıyla proje kapsamında restore edilmesi gereken yapılarıdaki çalışmalar devam etmektedir (<http://www.gaziantep-bld.gov.tr/haber-1511-kultur-yolu-dereboyu%E2%80%99ndan-basliyor.html>, Erişim Tarihi:10.06.2013; Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve Çekül Vakfı, *Gaziantep Kültür Yolu Üzerindeki Hanlar ve Çarşı*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Yayını, Gaziantep 2012, s. 14.).

2.2.1.2.12. Mülk (Şahinbey Mülk) Köyü

Bostancık mahallesi yoluyla Kilis-Antep Yolu'na bağlanan ve bu mahallenin batısına düşen Mülk Köyü, Kilis Yolu'na 25 km mesafede yer alması sebebiyle savaşın sürdüğü sahanın dışında kalır. Fakat savaş döneminde yaşanan iki önemli olay, köyün savaş alanları içerisinde değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Köy, Şahin Bey'in şehit edildiği esnada naşının Zeytinli köyünden alınarak defnedildiği yerdir.¹⁷⁰ Günümüzde, Şahinbey Mülk Aile Sağlığı Merkezi'nin bahçesindeki dut ağaçlarının bulunduğu yer Şahinbey'in ilk mezar yeri idi.¹⁷¹ Daha sonra naşı bugünkü yerine (Şahinbey Anıtı'nın bulunduğu yere) nakledildi fakat Şahin Bey'in bu köye defnedilmesinin etkisi kaybolmadı. Köyün yıllar sonra "Şahinbey Mülk Köyü" adını almasıyla bu etki günümüze kadar ulaşmış oldu.

Savaş alanlarına konu olmasını sağlayan ikinci durum ise Kuvayi Milliye çete reisi Mülklü Hacı Ağa ve Müfrezesi ile İslâhiye Grubu Komutanı Yüzbaşı Bedri Bey arasında bir tay yüzünden çıktığı rivayet olunan anlaşmazlık neticesinde Mülklü Hacı Ağa'nın Fransızların safında yer alması ve bununla paralel olarak gelişen, Tilhabeş Köyü'nün yakılması da dâhil olmak üzere, Kuvayi Milliye'nin itibarının sarsılmasına sebep olan bir takım olaylardır.¹⁷²

2.2.1.2.13. Mizmiz (Deredüzü) - Geneyik - Küçükkızılhisar Yolu

Günümüzde Kilis Yolu'ndan Gaziantep şehrine ulaşan üç yol güzergâhı mevcuttur. Kilis Şehri'nden Bostancık mahallesine kadar bir ana yol boyunca ulaşım sağlanırken, buradan itibaren Bostancık-Deredüzü-Geneyik-Küçükkızılhisar mahalleleri üzerinden Gaziantep'e ulaşan ikinci bir alternatif güzergâh ortaya çıkar. Önce kuzey yönünde Almalı ve Mizmiz Deresi'ne paralel ilerleyen yol daha sonra yönünü kuzeydoğuya çevirerek Gaziantep'e ulaşır. Esasında Gaziantep Platosu'nun yüksek ve engeli alanları arasındaki dere yatakları (vadiler), Gaziantep şehri ile çevresi arasındaki ulaşım hattının oluşumunda son derece belirleyici rol oynar. Ayrıca en kısa güzergâhı teşkil etmeleri açısından da tercih sebebidirler. Motorlu karayolu araçlarının

¹⁷⁰ Ünler, s. 44.

¹⁷¹ Şahinbey Köyü'nde ikamet eden 1957 doğumlu M. Yıldırım Katrancı ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 28.04.2013).

¹⁷² Çolakoğlu, 1991, s. 208-216; TİH, s. 200.

günümüzdeki kadar yaygın olmadığı Antep Savunması yıllarında, şehrin çevresiyle ulaşımı bu vadi yatakları üzerinden sağlanmaktaydı. Şehrin güney yönünde Karataş ile Kurbanbaba-Düztepe-Mardintepe arasındaki ulaşımда Leylengiç (Dutluk) Deresi, güneydoğu yönünde Akçakoyunlu Demiryolu İstasyonu-Oğuzeli ulaşımında Nafak Boğazı, kuzeydoğu yönünde Araban-Yavuzeli-Besni (Adıyaman) ile ulaşımда Su Boğazı, güneybatı yönünde Kilis ile ulaşımда Leylengiç Deresi ve Mazmahor (Bağlarbaşı) güzergâhı kullanılmaktaydı.

Fotoğraf 2.9. Şahinbey Tepesi'nden Kuzeybatıdaki Taşlık Savunma Hattının Görünümü (05.05.2013).

Zeytinli orman köyü ile Geneyik Mahallesi arasında uzanan Akbaba Dağları, Kilis yol güzergâhının ikiye ayrılmasına neden olur. Bir güzergâh Akbaba Dağları'nın güneyinden geçerken (günümüzde Kilis-Gaziantep arasında ulaşımın sağlandığı karayolu), diğeri Akbaba Dağları'nın kuzey-kuzeybatısından (Mizmiz-Geneyik-Küçükkızılhisar yolu) geçer. Her iki güzergâhta gerek Fransız birlikleri ve gerekse Kuvayi Milliye birlikleri tarafından kullanıldığı için savaşlar da her iki güzergâh boyunca meydana gelmiştir. Fakat günümüzdeki Mizmiz (Deredüzü)-Geneyik-

Küçükkızılhisar yolu ile savaş yıllarındaki yol güzergâhı arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. O dönemdeki güzergâh, Şahinbey Tepesi ve Elmalı Köprüsü'nden başlayıp, Dokurcun Değirmeni'nden kuzeybatıya doğru uzanmakta ve oradan da Mizmiz yani Deredüzü Köyü'ne ulaşmaktaydı. Fakat Deredüzü, bugünkü yerleşim yerinin 1-2 km doğusunda bulunan Mizmiz Höyük civarındaydı. Güzergâh Almalı Deresi yatağını takip ettiğinden, savunmaya en elverişli konumda bulunan yerler Akbaba Dağları ve Geneyik olmuştur. Küçükkızılhisar'ın, Burç Kavşağı'na 2 km mesafede olması Gaziantep'teki Fransız kuvvetlerinin yardımını kolaylaştırdığından söz konusu avantajını yitirdiği söylenebilir. Nitekim Antep'teki Fransız komutanı M. Abadi (1959)¹⁷³, Şahinbey'in şehit olmasıyla sonuçlanan 26-28 Mart 1920'deki çatışmalarda, Antep'e doğru hareket eden Fransız birliklerini karşılamak amacıyla şehirden küçük bir müfrezenin Küçükkızılhisar'a gönderildiğini belirtmektedir.

Savaş süresi boyunca, bu güzergâh üzerinde, küçük çaplı olsa, önemli savaşlar yaşandı. Bunlardan biri, 1 Nisan 1920'de Sakçagözü'nden Küçükkızılhisara gelerek burada karargâh kuran Yüzbaşı Kılıç Ali Bey kuvvetleri ile 28 Mart'ta Şahinbey'in Kilis Yolu üzerinde oluşturduğu üç savunma hattı boyunca mücadele verdiği Fransız birliği arasında meydana gelen savaştır. Andrea komutasındaki Fransız birlikleri, Gaziantep'e cephe, silah ve asker bıraktıktan sonra Kilis'e dönmek üzere yola çıkarken Küçükkızılhisar'ın 2 km kadar güneyindeki Balaban Boğazı mevkiinde Kılıç Ali komutasındaki birliğin baskınına uğramış fakat Fransızların gücünün büyüklüğü nedeniyle istenilen sonuç elde edilememiştir.¹⁷⁴

Diğeri ise 20-22 Mayıs 1920 tarihinde gerçekleşen Akbaba Savaşı'dır. Bu da tıpkı Kilis Yolu üzerindeki diğer savaşlar gibi Fransız nakliye kollarını durdurmaya yönelik gerçekleştirilmişti. Fransızlar, Almalı-Mizmiz sırtlarında yayılarak Geneyik köyü yol güzergâhını takip ederken, Kuvayi Milliye birlikleri, hem Geneyik hem de Zeytinli tarafındaki Kilis-Antep yoluna hâkim konumda bulunan Akbaba Dağları'nda mevzilenmişti. Bu sahada meydana gelen savaşta, özellikle Geneyik civarında Fransızlara çok sayıda kayıp verdirildiyse de, Kuvayi Milliye'nin de kaybının fazla olması nedeniyle Türk birliklerinin (9.Alay'ın) Antep'in kuzeyine doğru çekilmesiyle

¹⁷³ Abadi, s. 39.

¹⁷⁴ Nureddin, s. 38-39; TİH, s. 128; Ünler, s. 48.

sonuçlandı.¹⁷⁵ Gaziantep Savunması'nın ikinci döneminde, Akçakoyunlu-Antep Yolu'nun kullanılmaya başlanmasıyla, Kilis-Antep yolunun ikinci bir alternatifi sayılabilecek bu güzergâh önemini tamamen yitirdi.

Gaziantep Savunması esnasında, yukarıda sıralanan üç yerleşim yeri köy yerleşmesi iken, günümüzde Şahinbey İlçesi'ne bağlı birer mahalle yerleşmesidir. Geneyik ve Küçükkızılhisar adları günümüzde aynen kullanılmaya devam edilirken, Mizmiz adı Deredüzü olarak değiştirilmiştir. Geneyik adının ise, günümüzden 2000 yıl önce burada kurulu olduğu rivayet olunan Yek şehrinden geldiğine dair mahalle halkı arasında genel bir kanı hâkimdir. “Gene” ekinin “yine, yeniden” kökünden geldiği ve “yık” ekinin ise Yek şehri adının sözlü dilde ünlü değişimine uğrayarak “yine yek” (eski şehir yıkıldı fakat yeni şehirde yek) manasına gelecek şekilde bu adı aldığı rivayet olunmaktadır.¹⁷⁶ Mizmiz’e gelince, kelime olarak “yavaş iş gören, uyuşuk, huysuz kimse” anlamlarını taşır.¹⁷⁷ Fakat bu anlamın, Mizmiz köyü ve Mizmiz Tepeleri’ne hangi yaşantıya dayanarak verildiği hususunda bir bağlantı kurmak son derece güçtür. Bütün bunların yanı sıra yapılan uzun araştırmalara rağmen Küçükkızılhisar adını nerden geldiğine dair tatmin edici bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat Antep şehrinin güneydoğusunda yer alan ve savaş yılları itibarıyla köy yerleşmesi olduğu tespit edilen Oğuzeli ilçesinin adının Büyükkızılhisar¹⁷⁸ olması ile güneybatı kısmında yer alan Küçükkızılhisar arasında isim konusundaki benzerlik tesadüf olmaktan öte gözükmele birlikte söz konusu ilişkinin ne olduğu hususu belirsizliğini korumaktadır.

2.2.1.2.14. Ulumahsere (Zeytinli) Köyü

Mahsere; üzümün sıkıldığı tekne, üzüm suyunun akıp kazana girişini sağlayan çörten, kazan ve kazanın etrafında açılmış çukurdan oluşan teşkilatın bulunduğu yere verilen addır. Eskiden köyün meydanında büyük bir mahsere yeri bulunmaktaydı. Hasat zamanında köyün tamamı ve hatta çevre köylerden gelenler sıra alarak bu mahzeni kullanırlardı. İnsanlar arasında anlaşmazlık çıkmasın diye de bir mahsere yöneticisi

¹⁷⁵ Abadi, s. 59; Çolakoğlu, 1991, s. 175-176; Güngör, *Antep Harbi*, s. 154-155; Nureddin, s. 67-70; Ünler, s. 59-60.

¹⁷⁶ Özbilge, 6(64), Nisan 1963, s. 106; Şehitkamil İlçesi Geneyik Mahallesi’nde ikamet eden 1934 doğumlu Hamid Köse ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi:30.06.2013).

¹⁷⁷ Aksoy, s. 498.

¹⁷⁸ Ünler, s. 82.

atanırdı. Fakat daha sonraki yıllarda asma ağaçlarında görülen hastalık nedeniyle de bu faaliyet yaygınlığını yitirdi ve köy meydanındaki mahsere yeri zamanla kullanılmaz olunca geriye sadece köye mal olmuş adı kaldı. Üzüm yetiştiriciliği çok az sayıda sürdürenler ise evlerinin önünde kurdukları küçük kazanlarda ve bireysel olarak bu işi sürdürdüler.¹⁷⁹ Ulumahsere ise adından da anlaşılacağı gibi büyük kazan, büyük kazanın bulunduğu yer demektir. Günümüzde Zeytinli adını alan köyün savaş yıllarındaki adına ismini vermiştir. Hala daha köy yerleşimcileri arasında, köy için kullanılan ad Ulumasere'dir.¹⁸⁰ Günümüzde ise köyde sürdürülen en yaygın ekonomik faaliyet zeytin yetiştiriciliğidir. Özellikle köyün kuzeyindeki Akbaba Dağları'nın güney ve doğu yamaçları ile Kilis Yolu arasındaki geniş saha zeytin ağaçlarıyla kaplıdır. Köyün güneybatısında yer alan Almalı Dağı'nın kuzey yamaçları boyunca da yakın zamanlarda ekildiği anlaşılan zeytinlikler yer alır. Üzel (1952)¹⁸¹ Şahinbey'in Bostancık-Elmalı Hattı'nı oluşturduğu esnada Antep müfrezesinin de Ulumahsere zeytinliğinin bulunduğu hatta mevzi aldığını belirtmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse üzüm yetiştiriciliği yerini zeytin yetiştiriciliğine bırakınca köyün Ulumahsere olan adının yerini de Zeytinli aldı. Fakat söz konusu yerleşim yerinin adının Zeytinli olarak değiştirilmesi, sahip olduğu bir coğrafi özelliği yansıtmaması açısından doğru bir yaklaşım olarak kabul görse de, coğrafi mekânın tarihle olan bağına da ortadan kaldırdığı gerçeğini göz ardı etmemek gerekir.

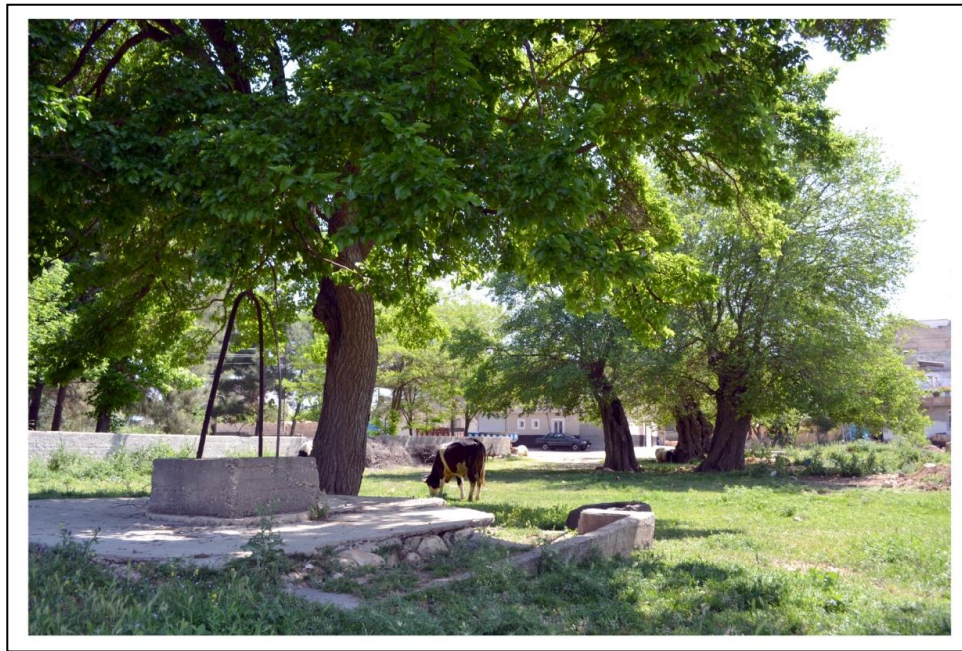
Zeytinli yerleşmesi konum itibarıyla, Kilis-Gaziantep Havalimanı yolu ile Gaziantep şehrine doğru uzanan yol arasındaki kavşak noktasının güneyinde yer alır. Yaklaşık olarak Gaziantep şehir merkezine 20 km ve Kilis şehir merkezine ise 40 km mesafededir. Köy, tahminen 50 m yüksekliğindeki bir tepe üzerine kurulmuştur. Bu açıdan görüş mesafesi geniş ve yola hâkim konumdadır. Köydeki evlerin teras katından Şahinbey Tepesi'ni, Bostancık Mahallesi'nin kuzeyindeki kayalıkları rahatlıkla görmek mümkündür. Köyün kuzey yönünde tam karşısında yer alan Akbaba dağları ve Gaziantep şehrinin bugünkü güneybatı ucu görüş mesafesi içerisindedir.

¹⁷⁹ Zeytinli köyünde doğan 1956 doğumlu Ahmet Tanrısever ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 10.09.2013).

¹⁸⁰ Zeytinli orman köyü muhtarı Mehmet Şakir Demir ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 05.05.2013).

¹⁸¹ Üzel, s. 20.

Zeytinli köyü, birçok açıdan Antep Savunması'na ait hatıralar barındırmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi Kilis'e uzaklığı 40 km, Gaziantep'e ise 20 km mesafededir. Fransız birliklerinin Kilis-Antep Yolu'nu üç günde kat ettikleri ve geceleri dinlenmek amacıyla geçirdikleri dikkate alınırsa her 20 km'de bir mola verip geceledikleri de anlaşılabacaktır. Dinlenme-geceleme yerlerinin, yol boyunca sürdürülen çatışmaların boyutuna, hava ve yol şartlarına göre değişiklik gösterdiği muhakkaktır. Şartlara göre değişmekle birlikte Sinnep Köprüsü civarı, Kazıklı-Beşgöz ve Zeytinli Fransız birliklerinin geceledikleri yerler arasındaydı.¹⁸² Savaş yıllarında Zeytinli-Mazmahor-Karataş-Dutluk üzerinden Kurbanbaba ve Koleje inen yol güzergâhının daha kısa mesafeli olduğu dikkate alındığında, Zeytinli'nin Antep'e varış öncesindeki son geceleme yeri olduğu söylenebilir. Söz konusu konaklama yeri, köyün kuzeybatısında gövde kalınlıkları 3-4 m'yi bulan yaşlı dut ağaçları ile onların yanında bulunan iki kuyunun bulunduğu yerdirdi.¹⁸³ Günümüzde bu kuyulardan birinin üstü büyük oranda çimentoyla kapatılmış iken diğerinin ise içi taşla bilezik şeklinde örülü, üstü açık ve içerisinde de çok az miktarda su bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.10. Fransızların Önce Geceleme ve Daha Sonra Karakol Olarak Kullandıkları Yaşlı Dut Ağaçları ve Kuyunun Bulunduğu Konaklama Yeri (05.05.2013).

¹⁸² Çolakoğlu, 1991, s. 113; Nureddin, s. 35-35, 63-64; Pamuk, s. 184; TİH, s. 126; Ünler, s. 40-58; Üzel, s. 18-19.

¹⁸³ Zeytinli Köyü muhtarı Mehmet Şakir Demir ve köyde ikamet eden birkaç kişiyle yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 05.05.2013).

Zeytinli (Ulumasere) aynı zamanda Şahinbey'in karargâh merkezlerinden biriydi.¹⁸⁴ Karargâh merkezlerinin çokluğu, Fransız ordusunun hareket alanını denetim altında tutma çabasının sonucuydu. Antep Savunması'na büyük destek veren Ulumasereliler, Karaca Kiya çete reisi önderliğinde örgütlenmişlerdi ve aynı zamanda Karaca Kiya kendisine bağlı 14 köyün çete reisiydi.¹⁸⁵ Çete reislerinin merkezi konumunda yer alması, Kilis-Antep yolunu denetimleri altında bulundurmaya çok önem veren Fransızların, köyde bir askeri karakol konuşlandırmalarına neden oldu. Fransızların, köylülerin işlerine müdahale etmemeleri muhtemel bir çatışmanın yaşanmasını önlediysen de içme suyu sorunu yerleşimciler ile işgalci konumundaki Fransız birliklerinin bir arada barınmaları için yeterli olmadı. Çünkü yerleşim merkezinde içme suyu ihtiyacı, o zaman köyde bulunan iki kuyudan sağlanmaktaydı. Fransız askerleri ile köy kadınlarının aynı kuyulardan su çekmesi köylüleri rahatsız etti. Köydeki Fransız komutanı ile yapılan görüşmeler sonucunda her iki tarafa da birer kuyu tahsis edilerek sorun ilk etapta çözüldü. Fakat Fransız askerlerinin her iki kuyuyu kullanmaya devam etmesi, köylüler ile Fransız birlikleri arasındaki sorunu büyütmüş ve bu anlaşmazlık ancak Antep'teki Fransız komutanının olaya müdahil olması, köydeki Fransız karakol komutanının değişikliğiyle son bulmuştu.¹⁸⁶ Yukarıda özetlenen olay, sebep-sonuçları ve konusu itibarıyla savaş alanlarında nadiren yaşanabilecek türden bir olaydır ve kendine özgü şartlarıyla dikkat çekicidir. Ayrıca fiziki çevre şartlarının savaş zamanlarında tahmin edilmesi güç beşeri sonuçlar ortaya çıkardığını gösteren ilginç bir örnek olarak sunulabilir.

2.2.1.2.15. Mazmahor (Bağlarbaşı) ve Balaban Boğazı

Mazmahor, Şahinbey İlçesi'ne bağlı bir mahalle yerleşmesidir. Yer adlarının Türkçeleştirilmesi çalışmaları esnasında köy olan yerleşim yerine Bağlarbaşı adı verilmiştir. Köyün, bağ evlerinin yaygın olduğu sahanın içerisinde kalması nedeniyle de bu adı aldığı sanılmaktadır.

Günümüzde bağ evlerinin yanı başında yer almaya devam etmekle birlikte, hızlı yerleşmeye sahne olan şehrin güney bölgesiyle (Karataş ve Akkent'le) birkaç yıl içerisinde bütünleşmesi beklenmektedir. Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yer alan mahalleye, toplu taşıma araçlarıyla bile ulaşmak mümkündür.

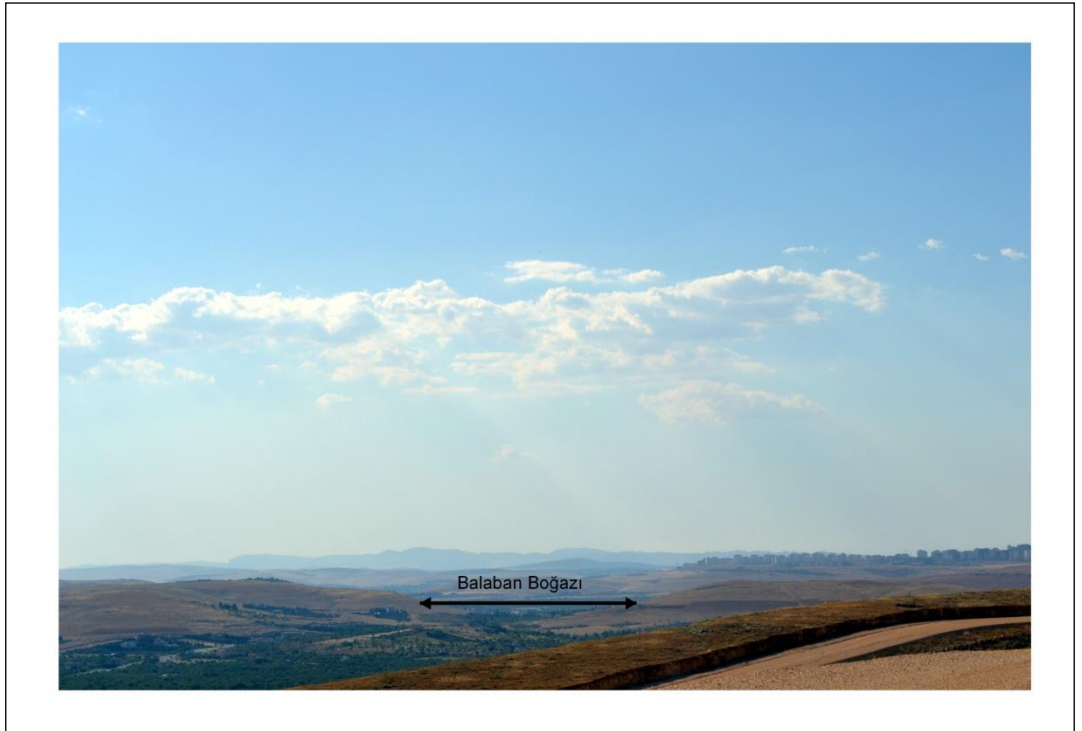
¹⁸⁴ TİH, s. 123.

¹⁸⁵ Özbilge, 5(58), Ekim 1962, s. 225.

¹⁸⁶ Özbilge, 6(67), Temmuz 1963, s. 155-156.

Savaş yılları itibariyle Mazmahor Köyü, Fransız ve Türk birliklerinin Antep şehrine giriş ve çıkışlarda kullandıkları en kısa yol güzergâhı üzerinde yer alan önemli bir konuma sahipti. Söz konusu güzergâh, günümüzde kullanılan Kilis-Antep Yolu'ndan Balaban Boğazı civarında ayrılır. Mazmahor'un yolu, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de Karataş'a çıkar. Karataş'tan sonra ise, o dönem itibariyle bahçeleriyle ün yapmış Dutluk mevkiî üzerinden Düztepe ve Kurbanbaba'ya ulaşır.¹⁸⁷ Günümüzde, Kilis Yolu'ndan Kurbanbaba ve Düztepe'ye ulaşan en kısa mesafeli yol güzergâhı da daha burasıdır. 20. Yüzyıl başlarında kullanılan motorlu araç sayısının yok denecek kadar az olması, zaman tasarrufu açısından yol güzergâhlarının seçiminde mesafenin önemini daha da arttırmaktaydı. Bu nedenle Mazmahor'un önemi de, Kurbanbaba ve Koleytepe'yle arasındaki mesafenin kısa olmasından kaynaklanmaktaydı.

Balaban boğazı ise, Kilis Yolu üzerinden Mazmahor'a ayrılan yol ayrımının yanı başına düşer. Bozdağ-Akbaba Hattı'nın yaklaşık 5 km kadar kuzeybatısına düşen boğaz, tıpkı Bozdağ ve Akbaba Dağları gibi platonun eski yüksek yüzeylerinin dar bir vadi oluşturacak kadar birbirine yaklaştığı alanda yer alır.

Fotoğraf 2.11. Bozdağ'dan Balaban Boğazı'nın Görünümü (24.06.2013).

¹⁸⁷ Nureddin, s. 67; Ünler, s. 131.

Balaban Boğazı, Şahin Bey'in Almalı Köprüsü üzerinde şehit düşmesinden sonra, 1 Nisan 1920 tarihinde Kilis'e geri dönen Fransız birlikleri ile Küçükızıllıhisar'a gelen Yüzbaşı Kılıç Ali Bey'in kuvvetleri arasında çatışmanın yaşandığı yer olması itibariyle savaş alanları açısından önem taşır. İki taraf arasındaki güç farkı nedeniyle çatışma son derece kısa sürmüş ve Fransız birliklerinin Kilis'e doğru yoluna devam etmeleriyle sonuçlanmıştı.¹⁸⁸ Ayrıca dönem itibariyle Balaban Boğazı, şehrin batı uç noktası sayılabilecek Kolejtepe ve Battal Höyük civarında yer alan Fransız birliklerinin müdahale etmelerini kolaylaştıracak şehir dışındaki en yakın mesafelerden biriydi. Bu nedenle de, boğazdaki çatışmanın uzun sürmesi zaten beklenilemezdi.

2.2.1.2.16. Körkün Köyü (Büyükşahinbey Mahallesi)

Nerden ve hangi anlama geldiği konusunda yazılı kaynaklarda hiçbir bilgiye rastlanmayan Körkün'ün, adını, Gaziantep Savunması evvelinde köyde yaşayan ve bir gözü görmeyen Ermeni asıllı bir Osmanlı vatandaşından adını aldığı sanılmaktadır. “Körün köyü” adının zamanla değişime uğrayarak Körkün şekline dönüştüğü rivayet olunmaktadır.¹⁸⁹ Antep ağzında kullanılan kükümün ise “kötürüm, sakat”¹⁹⁰ anlamı taşımasıyla oluşan anlam ve yazılışlardaki benzerlik, Körkün'ün adının nerden geldiği hususunda belirtilen rivayeti doğrular niteliktedir.

Körkün veya günümüzdeki adıyla Büyükşahinbey, bağlı olduğu Oğuzeli ilçesinin yaklaşık 7 km batısında yer alan bir mahalle yerleşmesidir. Ayrıca güneydoğusundaki Sazgın mahallesine 3 km, güneyindeki Yağdöver mahallesine (eski adıyla Küçükmahsere) 2-3 km mesafededir. Mahallenin batı-kuzeybatı kısmı Bozdağ ile çevrilidir. Bozdağ'ın ve Büyükşahinbey'in kuzeyinde ise Şahinbey ilçesine bağlı ve Gaziantep şehir sınırları içerisinde yer alan Karataş yerleşkesi bulunmaktadır.

¹⁸⁸ Güngör, *Antep Harbi*, s. 123; Nureddin, s. 38-39; Ünler, s. 48; Yaşar Büyükoğlu, *Milli Mücadele Döneminde Güneydoğu Anadolu*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2012, s. 151.

¹⁸⁹ Oğuzeli İlçesi Körkün Mahallesi'nde ikamet eden 1915 doğumlu Hasan Dokuyucu, 1938 doğumlu Garip Bozoğlan ve 1939 doğumlu Mustafa Karacan ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 24.06.2013).

¹⁹⁰ Aksoy, s. 468.

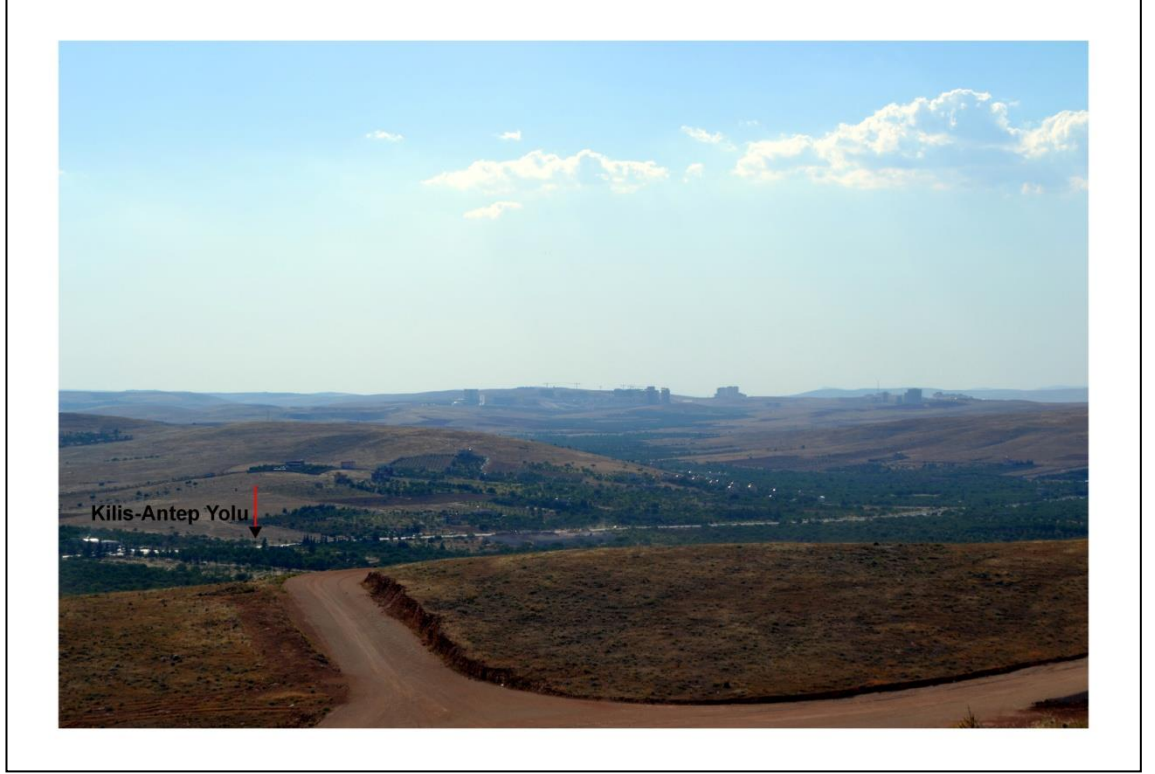

Fotoğraf 2.12. Bozdağ'dan Körkün Köyünün (B.Şahinbey Mahallesi'nin), Gaziantep Havalimanı'nın ve Oğuzeli'nin Görünümü (24.06.2013).

Bozdağ, batısındaki Akbaba Dağı ile birlikte bir boğaz oluşturacak şekilde Kilis Yolu'nu hâkimiyeti altında bulundurur. İki yerin yola bakan tepe noktaları arasındaki mesafe, kuş uçuşu uzaklık yaklaşık 3 km kadardır. Antep Savunması esnasında, tepenin Kilis Yolu'na bakan yamacına siperler oluşturularak Bozdağ'ın bu konumundan yararlanmaya çalışılmıştır. Oluşturulan siperler, taşlarla çevrili ve yola dönük yarım çember şeklideydi.¹⁹¹ Belirtilen siper özelliklerinin Kızılburun'da siper olduğu tahmin edilen taş yığınlarıyla benzer özellikler göstermesi söz konusu iddiayı güçlendirmektedir. Ayrıca 20 Mayıs 1920'de meydana gelen ve tarihe "Akbaba Savaşı" olarak geçen savaşta Fransız birlikleri, Akbaba Dağı'nda bulunan Türk birliklerini kuzey yönünden (arkadan) çevirme girişiminde bulunmuş ve Bozdağ'a yerleştirilen bir topla Fransızların bu kuşatma harekâtı engellenmiştir. Fransız birlikleri ise Zeytinli

¹⁹¹ Oğuzeli İlçesi Körkün Mahallesi'nde ikamet eden 1915 doğumlu Hasan Dokuyucu ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir. (Mülakat Tarihi: 24.06.2013).

köyünün güneybatısında yer alan Almalı Dağı'na yerleştirdikleri topu kullanarak Türk birliklerinin Akbaba Dağı'nda konuşlanmasını önlemeye çalışmıştır.¹⁹²

Fotoğraf 2.13. Bozdağ'dan, Kilis Yolu'nun ve Bozdağ'ın Yakın Zamanda Yoğun Yerleşmeye Sahne Olacağıın Kanıtı Olarak Alabileceğimiz Toprak Yolun Görünümü (24.06.2013).

Körkün, kuzeybatısındaki ve kuzeyindeki yüksek sahanın (Bozdağ ve Karataş) sağladığı avantaj ile Akçakoyunlu Yolu'na da hâkim konumdadır. Esasında Körkün'ün, Kilis'ten gelen yol ile Akçakoyunlu'dan gelen yolun birbirine en fazla yaklaştıkları mesafenin orta noktasında yer aldığı söylenebilir. Konumunun sağladığı bu avantaj, her iki yol üzerindeki çatışmalara da dâhil olmasına neden olmuştur. Fransız komutanı Andrea, 9 Ağustos 1920 tarihinde Akçakoyunlu'dan Antep'e doğru hareket ederken İkizkuyu'da gecelemiş ve 10 Ağustos'ta ise Körkün'ün kuzey sırtlarında bulunan Türk

¹⁹² Mustafa Erzin, "Muhsin Erzin'in Akbaba Savaşı Hatıraları", *Gaziantep Kültür Dergisi*, 3(28), 10 Nisan 1960, s. 85-86; Ünler, s. 59-60.

kuvvetleriyle girdiği çatışmanın ardından Nafak Boğazı yoluyla Antep Şehri'ne girebilmişti.¹⁹³

Fransız birliklerinin yollardan geçişlerinin önceden haber alınmasıyla (Kantara, Nurgana, Bebirge köylerinde olduğu gibi), meskenler köylüler tarafından boşaltılırdı. O dönem Antep kırsalında yaşayan insanların “kaçkaç” adını verdikleri köyü geçici bir süreliğine terk etme durumu, Fransızların Antep civarından tamamıyla çekilmesine değin sürdü. Fransızların kullandığı Kilis yol güzergâhı Mazmahor köyü üzerinden geçerken, Bozdağ, Körkün ile yol arasındaki en önemli engeli teşkil etmekteydi. Fakat Akçakoyunlu Yolu'nun, Körkün'ün 3 km kadar doğusundaki düz bir arazi üzerinden (Sazgın köyü üzerinden) geçtiği düşünüldüğünde, Fransız birliklerinin köyü ateş altına almaları ya da istila etmeleri son derece kısa bir zaman diliminde gerçekleşebilecek bir durumdu. Köyün kuzeyindeki dağlık alanın hemen arkasındaki saha (Kargasekmez, Kurbanbaba) Fransızlar birliklerinin işgali altındaydı. Güneybatısında yer alan Zeytinli'de, daha öncede belirtildiği gibi, bir Fransız karakolu bulunmaktaydı. Dolayısıyla Körkün'de ikamet eden insanların tek kaçış yolu, köyün batısındaki Bozdağ- Akbaba Dağ'ı istikameti idi. Ayrıca, o dönem, yüksek tepeler ve dağlık alanlar en korunaklı saha olarak görülmekteydi. Belirtilen nedenlerden ötürü, köylülerin kaçış yolu Bozdağ ve Akbaba Dağları üzerinden Geneyik köyüne doğruydu. Hem Körkün hem de çevre köylerde yaşanan kaçkaçlar esnasında belki de belirtilmesi gereken en çarpıcı husus kadınlardan bir kısmının dağlarda doğum yapmak zorunda kalmış olmasıydı.¹⁹⁴

2.2.2. Akçakoyunlu-Antep Yolu

2.2.2.1. Yolun Savaş Dönemindeki Önemi

11 Nisan 1920'de Fransız birliklerinin Urfa'dan çekilmesinin ardından, Fransızlar ilkin Suruç ilçesinin 10 km kadar güneyindeki Arappınar (günümüzdeki adıyla Mürşitpınar) İstasyonu'nda toplanmaya başladılar. Demiryollarının bu istasyona kadar Fransız birliklerinin elinde bulunması ikmal açısından gerekiyordu. 8 Mayıs 1920'de Türk kuvvetlerinin Sarımağara civarında Fransızlarla yaptıkları muharebe neticesinde Fransız

¹⁹³ Bayaz Belge 154, s. 272; Bozgeyik, 1998, s. 32; Cemil Güçyetmez, “Ali Nadi Ünlerin Hatıraları (Röportaj)”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 3 (28), Nisan 1960, s. 92; Nureddin, s. 90; Ünler, s. 72.

¹⁹⁴ Oğuzeli İlçesi Büyükaşahinbey (Körkün) Mahallesi'nde ikamet eden 1915 doğumlu Hasan Dokuyucu ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 24.06.2013).

birlikleri ağır yenilgiye uğratıldı. Sarımağara ve ardından elde edilen zaferlerle, Türk birlikleri tarafından önce Akçakale (eski adıyla Telebyaz) İstasyonu ve daha sonra da Arappınar İstasyonu alındı. Bu gelişmeler üzerine Fransız birlikleri önce Karkamış İstasyonu'na, daha sonra orda da tutunamayıp 10 Temmuzda Akçakoyunlu İstasyonu'na çekilmek zorunda kaldılar.¹⁹⁵ Fransızların, Fırat'ın doğusundaki ve Karkamış'taki bütün birliklerini Akçakoyunlu İstasyonu'na çekmesiyle birlikte bu istasyonda büyük bir güç toplanmış oldu.¹⁹⁶

20 Kasım 1920'de General Goubou Tümeni'nin Antep'e gelişiyle birlikte, şehirdeki Fransız kuvvetinin toplam sayısı 20 bini buldu. Bu askeri kuvvetin 6 bin civarında da hayvana sahip olduğu düşünüldüğünde, nakliye kollarının ne derece önem arz ettiği daha iyi anlaşılacaktır.¹⁹⁷ Fransızlar, Antep'teki birliklerine yardım ulaştırmak amacıyla Kilis şehri ile Akçakoyunlu demiryolu istasyonunu ikmal merkezleri olarak kullanıyorlardı.¹⁹⁸ Kilis-Antep yolu yaklaşık 60 km civarında olduğundan Fransız birlikleri bu yolu ancak üç günde geçebiliyorlardı.¹⁹⁹ Gerek Şahin Bey döneminde ve gerekse sonrasında Kilis-Antep Yolu'nda sürdürülen savaşlar, Fransızlar için büyük bir sorun teşkil ediyordu.²⁰⁰ Öte taraftan, Akçakoyunlu-Antep Yolu'nun bazı üstün yönleri mevcuttu. Akçakoyunlu-Antep yol mesafesi yaklaşık olarak Kilis-Antep arasındaki mesafeyle aynıydı. Fakat Kilis'ten Antep'e ulaşan yol güzergâhı bugünkü karaya yolu ile genel itibarıyla paralellik gösterirken, Akçakoyunlu Yolu'nda ise şuan mevcut olan karayolundan farklı bir güzergâhla daha kısa sürede şehre ulaşmak mümkündü. Kilis Yolu'nun plato sahasına, Akçakoyunlu Yolu'nun ise Körkün-Nafak hattına kadar ovalık alana tekabül etmesi iki yol arasındaki farklılıkların altında yatan temel neden olarak gösterilebilir. Nitekim Güngör (2004), Ünler (1969) ve Üzel'in (1952)²⁰¹ belirttiğine göre, Fransız birlikleri, Akçakoyunlu İstasyonu ile Antep arasındaki mesafeyi iki günde almaktaydılar ve bir defada ancak Antep'teki birliklerinin 15 günlük ihtiyaçlarını nakledebiliyorlardı. Ayrıca Katma-Akçakoyunlu arasındaki demiryolu ulaşımının varlığı bu yolun en üstün yönüydü.

¹⁹⁵ TİH, s. 118-121.

¹⁹⁶ Ünler, s. 65-66.

¹⁹⁷ Ünler, s. 96.

¹⁹⁸ TİH, s. 121.

¹⁹⁹ Bakınız: Ulumahsere köyü.

²⁰⁰ Bakınız: Dazburun-Kızılburun, Kertil, Elmalı-Şahinbey, Geneyik-Deredüzü-Kızılhisar yolu.

²⁰¹ Göngör, s. 223; Ünler, s. 88; Üzel, s. 119.

Fransız Birlikleri, Antep'teki birliklerine yardım ulaştırmak amacıyla ilk başlarda Kilis-Antep yolunu kullandılar. Fakat T.B.M.M. ile Fransa arasında imzalanan, 30 Mayıs 1920 tarihi ile 18 Haziran 1920 arasını kapsayan, 20 günlük anlaşmadan sonra Antep'teki Fransız Garnizonu'na erzak ikmali Katma-Akçakoyunlu demiryolu üzerinden sürdürüldü.²⁰² Böylece, daha önce Kilis-Antep yolu üzerinde cereyan eden savaşların yerini, Akçakoyunlu Yolu üzerindeki savaşlar almaya başladı. Çünkü Antep'teki Fransız birlikleri bu yoldan gelen erzakla varlığını sürdürüyordu. Bunu fark eden 2. Kolordu stratejisini nakliye kollarını durdurma üzerine kurdu.²⁰³ Nakliye kollarıyla beslenen Fransızlar için Akçakoyunlu-Antep Yolu'nun güvenliğini sağlama, Türk birlikleri için ise Fransız birliklerinin yoldan geçişini engelleme amaçlanınca savaşların yol güzergâhı boyunca meydana gelmesi kaçınılmaz bir hal aldı.

2.2.2.2. Akçakoyunlu Yolu Boyunca Savaşın Geçtiği Yerler ve Savaş Alanları -Turizm İlişkisi

Topoğrafik unsurların sahip olduğu özelliklerin yeryüzünün bütün bölgelerinde farklı özellikler göstermesi ziyaretçilere başka yerlerde elde edemeyecekleri özgün deneyimler sunar. Gaziantep Savunması da savaşların gerçekleştiği şartlar, savaşlar boyunca cereyan eden olaylar bakımından kendine özgü özellikler gösterir. Hatta Antep Savunmasının birer parçasını oluşturmalarına rağmen, Kilis-Antep Yolu üzerinde cereyan eden olaylarla ile Akçakoyunlu-Gaziantep Yolu üzerindeki olaylar birbirinden önemli farklılıklar gösterir. Savaşların gerçekleştiği şartlar ve savaşlar boyunca meydana gelen olayların yanı sıra ikinci önemli farklılık yüzey şekillerinde kendini gösterir. Gaziantep Platosu, kuzeyden güneye ve kuzeybatı'dan güneydoğuya doğru yüksekliğini kaybederek alçalır. Gaziantep şehrinin üzerinde kurulduğu plato sahasında yükseklik 800-900 m arasında değişiklik gösterirken, bu sahanın güney ve güneydoğusunda yer alan Tilbaşar, Haral ve Barak ovaları üzerinde kurulmuş Oğuzeli, İkizkuyu, Akçakoyunlu ve Karkamış yerleşim yerleri çevresinde 500 m'ye kadar düşer (bakınız: Harita 2.2). Kilis Yolu çevresi ise, Sinnep (Kızılburun-Dazburun'un kuzey-kuzeydoğusu) ile Balık suları (Kertil Tepesi'nin güneybatısı) arasındaki dar alanlı

²⁰² Çolakoğlu, 1991, s. 230; Güngör, *Antep Harbi*, s. 222; TİH, s. 150-155; Ünler, s. 61-66.

²⁰³ Üzel, s. 245, 259.

düzlükler dışında plato sahasına tekabül eder.²⁰⁴ Görüldüğü üzere, Gaziantep Yöresi'nin batısı (Kilis-Antep Yolu arasındaki saha) ile Akçakoyunlu-Gaziantep Yolu'nun geçtiği yerler, yeryüzü şekilleri bakımından farklılık göstermektedir. Bu nedenle, Akçakoyunlu-Antep yolunda savaşın gerçekleştiği ve savaşla bağlantılı olayların meydana geldiği tüm yerler ayrıntılı olarak sunulma yoluna gidilmiş olup, savaş ve mekân arasındaki bağlantıyı kurmak amacıyla tarihi olaylara da kısaca değinme gereksinimi duyulmuştur.

Gerek Fransız nakliye kolu ve gerekse onları karşılamaya çıkan Antep'teki Fransız birliklerinin takip ettikleri Akçakoyunlu Yolu genel hatlarıyla şu güzergâhlardan geçmekteydi; Kurbanbaba, Salâvat Yokuşu (veya Dutluk), Nurgana, Nafak Boğazı, Körkün'ün doğusu ile Gaziantep Havalimanı arasında kalan saha (Sazgın), İkizkuyu, Yukarı Güneyse, Karaburun, Yona'nın (Çaybeyi) doğusu, Asmacık ve Akçakoyunlu Demiryolu İstasyonu.²⁰⁵ Bu yol boyunca en şiddetli çatışmalar ise; İkizkuyu²⁰⁶ Akçakoyunlu İstasyonu²⁰⁷, Karaburun²⁰⁸ ve Nafak Boğazı²⁰⁹ çevresinde oldu.

²⁰⁴ Kesici, 1994, s. 6-8.

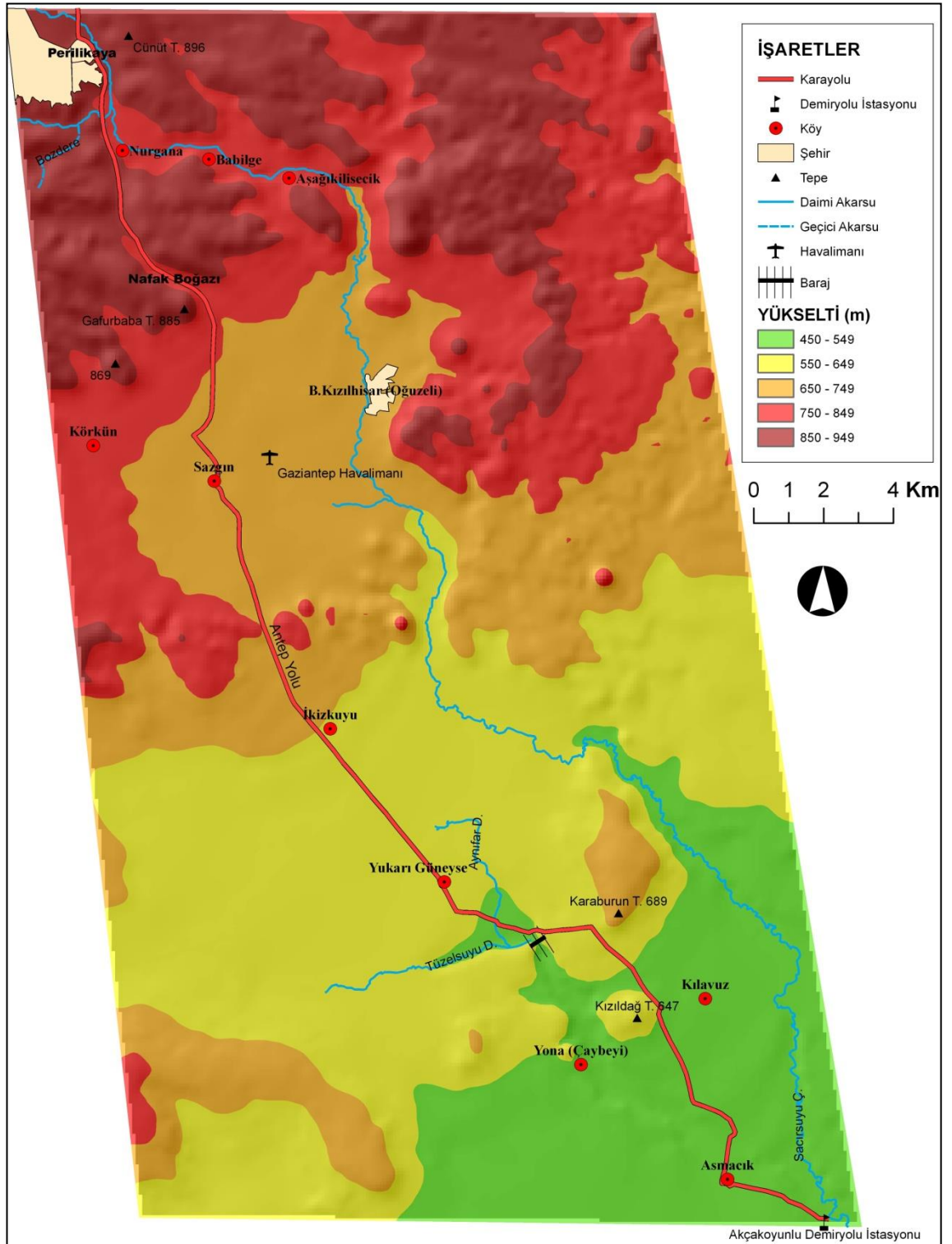
²⁰⁵ Abadi, s. 89-99; Bayaz Belge 172, s. 387; Bozgeyik, 1998, s. 32; Nureddin, s. 90; TİH, s. 203-204; Ünler, s. 134; Üzel, s. 260-61'de adı geçen savaş alanlarına dayanarak Akçakoyunlu güzergahı belirlenmiştir.

²⁰⁶ Abadi, s. 90; Bayaz Belge 172, s. 387; Nureddin, s. 90; Ünler, s. 133-134; Üzel, s. 260-261.

²⁰⁷ TİH, s. 121-122; Ünler, s. 66.

²⁰⁸ Abadi, s. 89; Nureddin, s. 167; Ünler, s. 93-94.

²⁰⁹ Nureddin, s. 170; TİH, s. 204,213; Ünler, s. 73,89.

Harita 2.2. Akçakoyunlu-Antep Yolu Üzerinde Savaşlara Sahne Olduğu Tespit Edilen Yerler²¹⁰

²¹⁰ Harita Genel Komutanlığı'nın 1/50.000 ölçekli raster haritaları üzerinde, ArcGIS-ArcMap 10.2 programıyla, bazı değişiklikler yapılması suretiyle oluşturulmuştur.

2.2.2.2.1. Nurgana Köyü (Yeşilkent Mahallesi)

Nurgana Köyü, günümüzde Yeşilkent adıyla, Şahinbey Belediyesi'ne bağlı bir mahalle yerleşmesidir. Şehitkâmil ve Şahinbey merkez ilçelerinin doğal sınırını teşkil eden Sacır suyunun geçtiği dere yatağının ağaçlarla kaplı olması, muhtemelen yerleşmenin Yeşilkent adını almasında etkili olmuştur. Gaziantep halkı arasında ve dolayısıyla Yeşilkent mahallesinde, söz konusu yerleşim yeri için yaygın olarak Nurgana adı kullanılmaya devam edilmektedir. Diğer bir deyişle, Yeşilkent adı hala daha halk arasında benimsenmiş değildir. Bu nedenle, halkında kullanımında olan Nurgana adının tekrar resmiyet kazanması daha doğru bir yaklaşım olarak görülebilir. Demokrasilerde karar mekanizması halk olduğuna göre, yer adlarında da aynı hassasiyete dikkat edilmesi gerekmektedir. Yöneticilerin gerekçesiz yaptıkları yer adları değişiklikleri, yerleşmelerin tarihle bağını zayıflatmaktadır. Gaziantep şehrinin doğu yönündeki gelişim hızı bu şekilde devam ettiği takdirde, birkaç yıl içerisinde yeşil adı verilen mahallenin, yanı başında yer alan Çıksorut ile Perilikaya gibi tamamen meskenler tarafından işgal edilmiş olma ihtimali yüksek gözükmemektedir. Örneğin Çıksorut, 1960'lı yıllar öncesinde Gaziantep'in belli başlı mesire yerlerinden biriydi. Çıksorut'un yanı başından geçen Nizip Yolu ise köylü pazarının kurulduğu yerdi.²¹¹ Dolayısıyla bütün alanlarda olduğu gibi, yerleşim alanlarının da sürdürülebilirliğinin devamı yani sahip olduğu değerlerin bir sonraki nesle aktarılmasının yollarından biri de tarihsel adların korunmasından geçmektedir.

Nurgana, Perilikaya'nın yaklaşık 2 km kadar güneydoğusunda, Gaziantep-Oğuzeli-Akçakoyunlu Yolu üzerinde yer alır. Nurgana yerleşkesinin yaklaşık 3 km doğusunda Babilge (Osmanlı Mah.), Babilge'nin de 3 km kadar doğu-güneydoğusunda ise Aşağıkilisecik (Bayramlı) Köyü yer alır. Eski dönemdeki adlarıyla Nurgana, Babilge (veya Bebirge), Aşağıkilisecik, Sacır Deresi'nin plato sahasını yarmasıyla oluşmuş vadi boyunca sıralanırlar. Diğer bir deyişle bu köyler, sınırları içerisinde ve doğu-batı yönünde akan Sacır Suyu'nun oluşturduğu yatağı takiben kurulmuşlardır. Babilge'den sonra dere, adeta bir "U" dönüşü çizip güneye doğru kıvrılarak Oğuzeli İlçe Merkezi'ne ulaşır. Dere kenarında yer almaları nedeniyle sözü edilen yerleşim yerlerinin tarımında meyve ağaçları önemli bir yere sahiptir.

²¹¹ Cemil Cahit Güzelbey, "Çıksorut", *Gaziantep Kültür Dergisi*, 9 (108), Aralık 1966, s. 268.

Fotoğraf 2.14. Perilikaya'dan, Nurgana Köyü'nün (Yeşilkent Mah.) ve Bozdere'nin görünümü (12.05.2013).

Nurgana, hem Türk birlikleri hem de Akçakoyunlu'dan gelen Fransızlar tarafından şehrin güneyindeki (Perilikaya, Düztepe, Sarımsaktepe) ve kuzeyindeki (Çıksorut, Kuşçu Dağı, Hacıibaba) tepelerin işgali esnasında kullanılan hareket noktasıydı.²¹² Ayrıca Türk birliklerinin Büyük ve Küçük Salâvat yolu üzerinden şehir dışına çıkışları sırasında kullandık yol güzergâhı üzerindeydi.²¹³ Tüm bunların haricinde, Fransız birliklerinin Akçakoyunlu Yolu üzerinden yürüttükleri erzak nakilleri esnasında, köyün meyve bahçeleri yağmalanmış, samanları ve meskenleri Fransızlar tarafından birkaç kez yakılmıştır. Bu baskınlar sırasında köylüleri önceden haberdar eden Kuvayi Milliye gözcüleri sayesinde, köyler boşaltıldığı için can kaybının önüne geçilmiştir.²¹⁴ Benzer durumlar Kantara (Ceritler) ve Babilge Köylüleri tarafından da dile getirilmiştir.²¹⁵

²¹² Güngör, *Antep Harbi*, s. 186; TİH, s. 208; Ünler, s. 73.

²¹³ Ünler, Belge 155, s. 283-84.

²¹⁴ Yeşilken Mahallesi'nde (Nurgana'da) ikamet eden 1932 doğumlu Ahmet Aslan ve 1947 doğumlu Mehmet Özdemir ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir. (Mülakat Tarihi: 19.05.2013).

²¹⁵ Bakınız: Kantara, Babilge.

Günümüzde, Şahinbey ilçesine bağlı bir mahalle yerleşimi olması nedeniyle erişimi son derece kolaydır. Yeşilkent’e adını verdiği tahmin edilen meyve (erik, dut, nar, elma) bahçelerine hayat veren Sacır suyu, mahallenin önemli bir rekreasyon yeri haline gelmesini sağlayabilir. Fakat sanayi artıklarının etkisiyle bu mahalle içerisinde kirli, bulanık olarak akar ve kokusu da ağırdır.

2.2.2.2.2. Babilge/Bebirge Köyü (Osmanlı Mahallesi) ve Aşağıkilisecik Köyü (Bayramlı Mahallesi)

Babilge, Nurgana’nın 3 km kadar doğusunda ve Sacır suyu kenarında kurulmuş, Antep Savunması yılları itibariyle köy olan bir yerleşim yeridir. Günümüzde Gaziantep halkı arasında “Bebirge” adı kullanılırken, yazılı kaynaklara “Babilge” adıyla geçmiştir. C.C.Güzelbey²¹⁶, köy adının, köyün bahçelerinin güzelliğine ve yeşil görüntüsünden hareketle binlerce yıl öncesindeki Babil’in ünlü asma bahçelerinden geldiğini belirtse de, Babilge adının nerden geldiği konusu tam anlamıyla aydınlatılmış değildir. Ancak köyün bu tarihi adı, yerleşme adlarının Türkçeleştirilmesi çalışmaları esnasında Kurtuluş olarak değiştirildi.²¹⁷ T.B.M.M.’nin 2004 yılında kabul ettiği 5216 sayılı kanunun geçici 2. maddesi gereğince Antep şehrinin 20 km kadar yakın çevresinde bulunan bütün köy yerleşmelerinin mahalle ilan edilmesiyle birlikte Şahinbey ilçesi sınırları içerisinde aynı adı taşıyan iki mahalle oluştu. Bunun üzerine Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından Kurtuluş Köyü’nün adı bir kez daha değiştirilerek Osmanlı Mahallesi adını aldı.²¹⁸ Antep Savunması’ndan bu yana, seksen yıllık zaman diliminde yerleşmenin adının iki kez değiştirilmiş olması, yer adlarındaki değişikliğin ne kadar hızlı gerçekleştiğini gözler önüne sermesi açısından dikkat çekicidir.

Gaziantep şehri ile Oğuzeli ilçe merkezi arasındaki ana ulaşım yolu, Perilikaya ile Cünüt Tepe arasından güneydoğuya doğru devam eder ve Nurgana’nın içinden geçer. Nurgana’dan Oğuzeli ve Akçakoyunluya doğru uzanan bu ana yol güzergâhı dışında, Oğuzeli İlçe Merkezi’ne Nurgana-Babilge-Kilisecik üzerinden ikinci bir tali yol daha ulaşır. Bu ikinci yol güzergâhı Sacır Suyu’nun oluşturduğu dere yatağına paralel olarak ilerler. Fransız askerlerinin bu yol üzerindeki köylere zarar verdiği düşünüldüğünde,

²¹⁶ Cemil Cahit Güzelbey, “Bebirge”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 10(113), Mayıs 1967, s. 107; Cemil Cahit Güzelbey, “Değiştirilen Köy Adları”, *Yöre Dergisi*, 7, Eylül 1991, s. 19.

²¹⁷ Güzelbey, Eylül 1991, s. 19.

²¹⁸ T.C.Gaziantep Büyükşehir Belediye Meclis Kararı, Karar No:26, Karar Tarihi: 18.02.2005.

Oğuzeli’nden Antep şehrine doğru hareket eden Fransız birliklerinin Nafak Boğazı-Nurgana köyü istikametinin yanı sıra, Sacır suyu boyunca uzanan Aşağıkilisecik-Babilge-Nurgana yolunu da kullandıkları anlaşılmaktadır.

Savaş yıllarında Babilge, Fransız birliklerinin evlerine, bahçelerine zarar verdiği köy yerleşimlerinden biridir. Köyün güneybatısında yer alan ve “Ziyaret Yeri” adı verilen mevkiinin bulunduğu tepe üzerinden köye giriş yaptığı söylenen bir Kuvayi Milliye komutanı tarafından, Fransız birliklerinin yoldan geçişleri önceden köye haber verilmekteydi.²¹⁹ Köylüleri önceden haberdar ederek değerli eşyalarını alıp evlerini boşaltmaları, gerek Kilis Yolu üzerinde ve gerekse Oğuzeli-Akçakoyunlu yolu üzerindeki köy yerleşimlerinde ikamet eden köylüler tarafından benzer şekilde ifade edilmiştir. Bu nedenle, yukarıda belirtilen köylerin boşaltılması ve önceden haberdar edilmeleri olayının, Kuvayi Milliye birlikleri tarafından uygulanan genel bir stratejisi olma ihtimali son derece yüksek gözükmemektedir.

Halk arasındaki adıyla Kilisecik veya esas adıyla Aşağıkilisecik, Babilge’nin yaklaşık 3 km doğusunda ve Sacır Suyu kenarında yer alır. Yakın zamanda adı değiştirilen köylerden biri olan Aşağıkilisecik’in mahalle yerleşmesi olarak yeni adı Bayramlı’dır. Aynı yol güzergâhı üzerinde bulunmaları nedeniyle, köyün, savaş yıllarında Babilge ile aynı kaderi paylaştığı söylenebilir.

²¹⁹ Osmanlı Mahallesi’nde (Babilge Köyü) ikamet eden 1934 doğumlu Abdullah Emlik ve 1935 doğumlu Mustafa Zehir ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 19.05.2013).

Fotoğraf 2.15. Osmanlı Mahallesi Adını Alan Babilge Köyü İle Aşağıkilisecik'in Günümüzdeki Görünümü (19.05.2013).

2.2.2.2.3. Nafak Boğazı

Gaziantep Savunması boyunca savaşın cereyan ettiği şehir dışındaki alanlar, genel itibariyle, yeryüzü şekillerinin savunmaya elverişli olmadığı sahalarda meydana gelmiştir. Özellikle Akçakoyunlu-Antep yolu arasındaki saha, Gaziantep Platosu'nun yükseltinin 500 m'ye kadar düştüğü Haral ve Tilbaşar Ovalarına doğru alçalarak indiği alanlardan oluşmaktadır. Bu nedenle, plato ve ovalar arasında kalan yüksek tepeler Kuvayi Milliye birliklerinin savunma ve taarruzlarda tercih etmek zorunda kaldığı alanlar olmuştur. Nafak Boğazı da bu yerlerden biridir. Fakat tıpkı Küçükkızılhisar gibi, bu sahanın da Gaziantep şehrine yakın bir mesafe de (yaklaşık olarak 5 km kadar) yer alması ve Fransız birliklerinin sahip oldukları topların etkili olması nedeniyle savaş döneminde boğazdan istenilen seviyede faydalanıldığı söylenemez.²²⁰ Boğazın şehre yakınlığı, Kolejtepe'de bulunan Fransız birliklerinin Akçakoyunlu'dan gelen nakliye kollarını karşılamak amacıyla Nafak Boğazı'na kısa sürede ulaşmalarını

²²⁰ TİH, s. 204,213; Ünler, s. 89.

kolaylaştırıyordu.²²¹ Ayrıca boğazı çevreleyen tepelerin savunma amaçlı olarak kullanımı haricinde, Oğuzeli-Sazgın yerleşim yerlerini ve onların çevrelerinden geçen yolların, boğazın güneyindeki yüksek tepenin (Gafurun Dağı'nın²²²) görüş mesafesi içerisinde bulunması nedeniyle de boğaz büyük önem taşımaktaydı. Gafurun Dağı iki yönlü olarak, hem Gaziantep yönünde (Nafak Boğazı) hem de Oğuzeli-Sazgın yerleşim yerleri yönünden yollara hâkim konumda yer alır. Muhtemelen söz konusu özelliğinden dolayı, Türk birlikleri tarafından savunma tertiplerinin alındığı önemli bir mevzi olarak vazife görmüştü.²²³

Fotoğraf 2.16. Gafurun Dağı'ndan Nafak Boğazı'nın Görünümü (25.06.2013).

Günümüzde boğaz, kuzey yönünde Erolgaz (Nafak) Petrolü'nün bulunduğu yer ile boğazın güneydoğu kısmında bulunan Gafurun Dağı arasında kalır. Gaziantep şehri ile Oğuzeli ve Akçakoyunlu arasındaki yol bu noktadan geçmektedir. Boğazın güney kısmındaki Gafurun Dağı'ndan sonra yol güzergâhı ikiye ayrılır; güneydoğu yönündeki

²²¹ TİH, s. 213.

²²² Ünler, s. 72.

²²³ Güngör, *Antep Harbi*, s. 183-186; Nureddin, s. 170; Ünler, s. 72.

yol Oğuzeli İlçe Merkezi'ne, güneye inen yol ise Sazgın-İkizkuyu ve Akçakoyunlu yönünde ilerler.

Gaziantep şehrinin 5 km kadar güneyinde yer alan ve tahminen 2 km uzunluğa sahip Nafak Boğazı'nın (bilhassa güneyindeki Gafurun Dağı'nın) savaş alanları turizminin yanı sıra, manzara ve inanç turizmi ile rekreasyonel faaliyetlere hitap edecek özellikleri mevcuttur. Gafurun Dağı'nın güneye bakan tarafından Gaziantep Havalimanı'nı, Oğuzeli İlçe Merkezi'ni görmek mümkündür. Ayrıca tepe'nin güney kısmında yer alan Gaffur Baba Türbesi, ziyaret edilen mekânlardan biridir. Türbe, tepenin zemin seviyesinin yaklaşık 5 m kadar altına inşa edilmiştir ve bu haliyle adeta küçük bir mağarayı andırmaktadır.

2.2.2.2.4. İkizkuyu

İkizkuyu; Akçakoyunlu-Antep Yolu üzerinde yer alan ve Tilbaşar Ovası'nın geniş düzlükleri üzerinde kurulmuş bir köy yerleşmesidir. Tilbaşar Ovası, Gaziantep Şehri'nin güneyindeki plato sahasının güneye doğru alçalan devamıdır ve Oğuzeli ilçesinin önemli bir kısmını içine alır.²²⁴ Akçakoyunlu İstasyonu'na yaklaşık 25 km ve Nafak Boğazı'na ise 20 km mesafede bulunur. İkizkuyu, en şiddetli çatışmaların yaşandığı yerlerin başında gelir.²²⁵ Antep Savunması boyunca Türk birliklerinin ilk defa büyük çaplı bir saldırıyı ovalık alanda gerçekleştirdiği yerdir.²²⁶ Oysa daha önce Kuvayi Milliye birlikleri tarafından gerçekleştirilen diğer saldırılara bakıldığında, bunların küçük gruplar tarafından gerçekleştirildiği ve bir meydan savaşı olmaktan uzak oldukları görülmektedir.²²⁷ İkizkuyu Savaşı veya Taarruzu, 18-19 Ocak 1921 tarihlerinde, Akçakoyunlu'dan Antep'e erzak ulaştırmaya çalışan Fransız birliklerine karşı şehir dışında düzenlenen en son askeri harekât olarak nitelendirilebilir.²²⁸ Taarruz, Tilbaşar Ovası'nda, Güneyse köyü ile İkizkuyu köyü arasında, ovanın etrafındaki tepeleri (Karaburun ve Tilbaşar) tutan Türk birlikleri tarafından düzenlendi. Türk birliklerinin ani taarruzuyla önce Fransız nakliye kolu abluka altına alındı fakat daha sonra çok fazla zayıat verdirilmesine rağmen çeşitli sebeplerle bu Fransız birliği imha

²²⁴ Hulusi Yetkin, "Gaziantep İli'nin Coğrafi Durumu", *Gaziantep Kültür Dergisi*, 11(129), Eylül 1968, s. 200.

²²⁵ Bakınız: Akçakoyunlu Yolu Boyunca Savaşın Geçtiği Yerler

²²⁶ Ünler, s. 134.

²²⁷ Bakınız: Kızılburun-Dazburun, Kertil, Almalı, Akbaba, Nafak vd.

²²⁸ Abadi, s. 97-99.

edilemedi.²²⁹ Türk birliklerinin, Halep Ark'ını* geçerken ıslanmaları nedeniyle bir kısmının geri çekilmesi, ocak ayı itibariyle gece soğuğunun birliğin dışarıda gecelemeğini güçleştirmesi, Antep şehrindeki Fransız birliğı tarafından gönderilen askeri birliğin Nafak Boğazı'nı geçtiğı ve İkizkuyu'ya doğru hareket ettiğinin haber alınması gibi nedenlerle kuşatma kaldırılmak zorunda kalındı.²³⁰ Belki de savaşın belirtilmesi gereken en ilginç özelliklerinden biri, Fransız nakliye kolunun çembere alınarak kuşatıldığı haberinin Antep'teki Fransız birliklerine uçaklar tarafından ulaştırılmasıydı.²³¹

Savaş sonucunda Fransız birlikleri çok ağır kayıplar verdi. Ünler'e (1969)²³² göre; Fransızların kaybı 122 ölü ve 109 yaralı, Türk birliklerinin 49 şehit ve 136 yaralıydı. Fransız Komutanı Abadi'ye (1959)²³³ göre ise, Fransızlar 25 ölü ve 108 yaralı vermişti. Ayrıca Türk birlikleri tarafından 1500'ün üzerinde tüfek ile 500'den fazla askeri elbise ele geçirilmiş²³⁴ ve bunun yanı sıra Fransızlar önemli sayılabilecek maddi zayıat (yetmişten fazla ölü hayvan) vermişti.²³⁵ Maddi ve manevi kaybın bu derece fazla olması bile yapılan savaşın boyutunu gözler önüne sermesi açısından dikkat çekicidir.

İkizkuyu Köyü ve çevresi, farklı açılardan da savaşa konu olmuştur. Daha önce Kilis-Antep Yolu bahsinde, Fransız birliklerinin Kilis-Antep arasını üç günde geçtikleri ve bu nedenle farklı kırsal yerleşim yerlerinde konakladıkları belirtilmişti.²³⁶ Akçakoyunlu-Antep Yolu'nu ise Fransız birliklerinin iki günde geçtikleri dikkate alındığında muhtemelen geceledikleri veya başka bir tabirle konakladıkları bir yerleşim yeri olmalıydı. TİH (1966) ve Ünler (1969)²³⁷, Fransız komutanı Andrea'nın 9-10 Ağustos 1920 tarihinde Akçakoyunlu'dan Antep'e doğru hareket ederken İkizkuyu'da gecelediğini belirtmektedir. Bu geceleminin (konaklamanın) bir defaya mı mahsus olarak yapıldığı ya da her zaman mı köyün konaklama yeri olarak seçildiğı konusu

²²⁹ Abadi, s. 99-100; Bayaz Belge 172, s. 387; Nureddin, s. 167; Özbilge, 6 (64), Nisan 1963, s. 81; Ünler, s. 134-35; Üzel, s. 260-61.

*Halep Arkı, günümüzde büyük oranda izi kaybolmasına rağmen genel itibariyle Oğuzeli ile Şahinbey merkez ilçelerini birbirinden ayıran sınırı teşkil etmeye devam etmektedir.

²³⁰ Güngör, *Antep Harbi*, s. 295; Bayaz Belge 172, s. 387; TİH, s. 232; Ünler, s. 135; Üzel, s. 261.

²³¹ Güngör, *Antep Harbi*, s. 295; Nureddin, s. 167; Özbilge, 6 (64), Nisan 1963, s. 82.

²³² Ünler, s. 135.

²³³ Abadi, s. 99.

²³⁴ TİH, 232-233.

²³⁵ Abadi, s. 99.

²³⁶ Bakınız: Kazıklı ve Zeytinli köyleri.

²³⁷ TİH, s. 204; Ünler, s. 72.

belirsizdir. Fakat İkizkuyu'nun, Akçakoyunlu İstasyonu'na yaklaşık 25 km ve Nafak Boğazı'na ise 20 km mesafede bulunduğu dikkate alındığında yolun yaklaşık yarısına tekabül ettiği görülmektedir. Bu nedenle ya İkizkuyu ya da İkizkuyu yakınındaki bir kırsal yerleşim yerinin konaklama amacıyla kullanılmış olma ihtimali yüksek gözükmemektedir.

Fransız birliklerinin köyü tercih etmesinde etkili olan ikinci husus ise, bazalt ve kesme kireçtaşlarından inşa edilmiş evleriydi. Nitekim İkizkuyu Savaşı'nda etrafı kuşatılmış Fransız kuvvetleri, içine sığındıkları köyün taş evlerinin büyük faydasını gördüler.²³⁸ Tüfek mermisine dayanıklı ve savunma yapmayı kolaylaştıran bu evler, düz bir arazi de çember altına alınan Fransız birliklerinin sığınabilecekleri alternatifsiz korunaklı yapılar olarak durmaktaydılar. Günümüzde Gaziantep il sınırları içerisindeki birçok kırsal yerleşme de olduğu gibi, İkizkuyu yerleşimcileri de taş mesken inşasından vazgeçmiş durumdadırlar. Briket, tuğla ve çimentodan inşa edilen günümüz evleri, hem doğal çevre özelliklerini yansıtmaktan uzak hem de geleneksel Antep evlerinde karşılaştığımız mimari nitelikleri taşımamaktadırlar. Şuan İkizkuyu'da, az sayıda tarihi ev bulunmaktadır ve bunlardan biri de, belki de en görkemlisi, sadece depo olarak kullanılan Reşit Mengüç'e ait evdir (bakınız: fotoğraf 2.17).

Fotoğraf 2.17. Bazalt ve Kesme Kireçtaşı Kullanılarak İnşa Edilmiş Geleneksel Bir İkizkuyu Evi (25.05.2013).

²³⁸ Nureddin, s. 233.

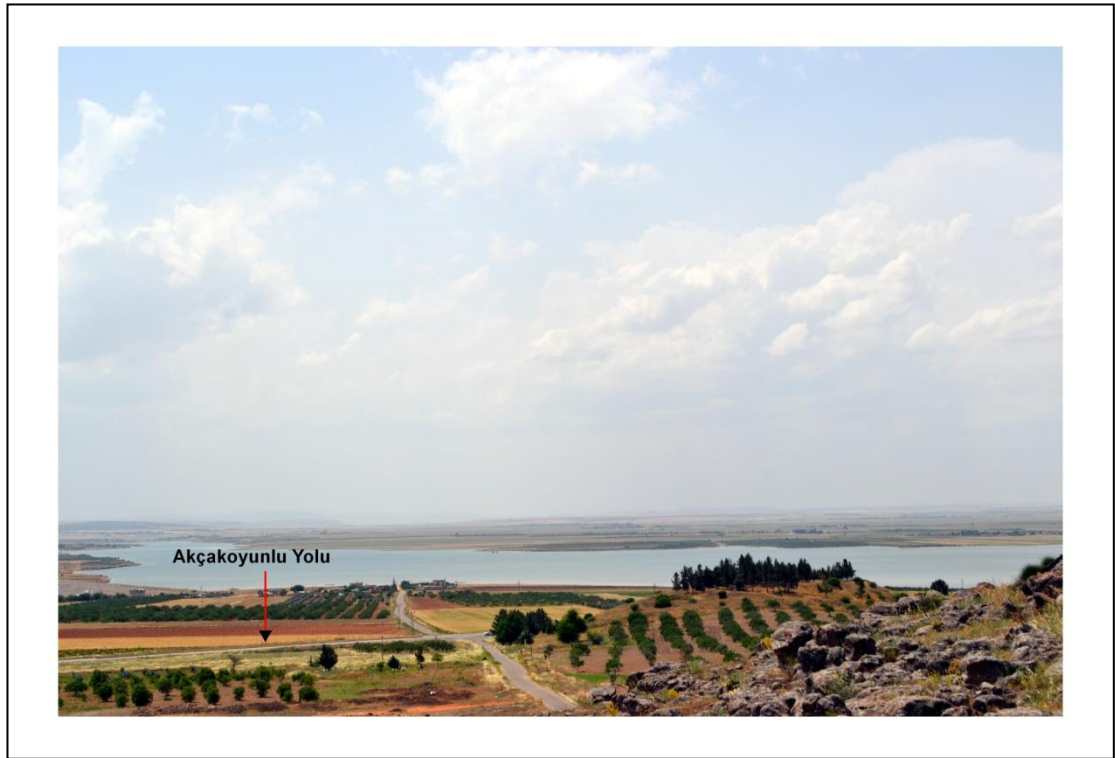
Ev, geleneksel Antep mimarisinde karşılaştığımız geniş bir eyvana ve bir yol genişliğindeki kabaltına sahiptir ancak kuzey tarafında evin bir kısmının yıkık-dökük olması nedeniyle tamirat görmesi gerekmektedir. Köylerdeki tarihi geleneksel Antep evlerinin restore edilerek köy kültür evleri haline getirilmesi, sonraki nesillere bırakılabilecek en önemli miraslardan biridir. Ayrıca konaklama imkânı açısından, kırsal turizmin gelişimini teşvik edebilecek özgün turistik çekiciliklerden biri olarak görülebilir. Fakat Gaziantep'teki köy yerleşimcilerinin (ev sahiplerinin) restorasyon için yeterli maddi imkânlarla sahip olduğu söylenemez. Bu nedenle, T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı'nın oluşturacağı fonlar ve geliştireceği bazı projelerle kültür mirasının korunmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.2.2.2.5. Karaburun Tepesi

Karaburun, Kayacık Barajı'nın 2 km kadar ve Akçakoyunlu Yolu'nun ise 1 km doğusunda yer alır. Adını muhtemelen üzerindeki bazalt taşlarından ve onların deformasyona uğramasıyla oluşmuş toprağımsı yapıdan alan tepe 689 m yüksekliğine sahiptir. Bu özelliğiyle İkizkuyu ve Yukarı Güneyse yerleşim alanlarının üzerinde kurulduğu Tilbaşar Ovası'na hâkim konumdadır.

Karaburun Tepesi, 16 Kasım 1920 yılında gerçekleşen çatışmalardaki stratejik konumuyla ön plana çıkmaktadır. Akçakoyunlu'dan Gaziantep'e gelen 12. erzak koluna İkizkuyu ile Karaburun arasında 2. Kolordu birlikleri (5. ve 9. Tümen) tarafından baskın düzenlenirken kolordunun 5. Tümeni bu tepe üzerinde mevzilenmişti. Bir Arap casusunun Fransızlara baskını önceden haber vermesi sonucunda, Fransızları güney yönünden bekleyen Türk birliklerinin kuzey taraftan (arkadan) saldırıya uğraması nedeniyle hedeflenen başarı elde edilemedi. Buna rağmen çatışma, 28 Fransız askerinin yaralanması ve Karaburun Tepesi'nde 2 Türk askerinin şehit olmasıyla sonuçlandı.²³⁹

²³⁹ Abadi, s. 90; Güngör, *Antep Harbi*, s. 229; Ünler, s. 93-94.

Fotoğraf 2.18. Karaburun Tepesi’nden Akçakoyunlu Yolu ve Kayacık Barajının Görünümü (25.06.2013).

2.2.2.2.6. Yona (Çaybeyi) Köyü

Yona Köyü, İkizkuyu’ya yaklaşık 13 km ve Akçakoyunlu’ya ise 8-10 km mesafede yer almaktadır. Antep Savunması yılları itibariyle köy, şehir içindeki Tabakhane Semt’inin çete reisi Dayı Ahmet Ağa’ya aitti.²⁴⁰ Dayı Ahmet Ağa, köy içerisinde kütüphanesi, ekmek fırını, hamamı, tamirhanesi, kahve ocağı, okulu, eczanesi olan modern bir çiftlik yerleşmesi kurmuştu.²⁴¹

Savaş yıllarında Yona, Kuvayi Milliye birliklerine lojistik destek sağlayan yerleşim yerlerinin başında gelmiştir. Karayılan çetesinin de içinde yer aldığı Antep Kuvayi Milliyesi’nin 22 Mart 1920 tarihinde Fransızlara baskın yapmadan evvel toplandıkları yer Yona köyünün ilkokulu idi.²⁴² Kuvayi Milliye birliklerinin, köyü ve özellikle okulu, toplantı ve konaklama amaçlarıyla kullanması sadece yukarıda belirtilen Akçakoyunlu baskınıyla sınırlı kalmadı. Fransız birliklerinin Akçakoyunlu Yolu’nu

²⁴⁰ Şakir Sabri Yener, “Dayı Ahmet Ağa”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 2(15), Ocak 1959, s. 54-56; Ünler, s. 75.

²⁴¹ Yener, s. 56.

²⁴² Yener, s. 55, Ünler, s. 36.

kullandıkları süre boyunca Kuvayi Milliye de köyü ve okulu kullanmaya devam etti. Fransızların durumu fark etmesiyle, okula baskın düzenlendi ve öğrencilerin erzakı yağmalandı.²⁴³ Okulun 50 m kadar güneyinde yer alan Dayı Ahmet Ağa'nın konağı Fransızlar tarafından yakılırken köy malı olduğu kabul edilen okula dokunulmadı. Antep'in bağımsızlığına kavuşmasından sonra okul, Dayı Ahmet Ağa'nın eşi tarafından uzunca bir süre konut olarak kullanıldı. 1990 yılında ise okul binası köyde yaşayan bir aile tarafından satın alındı ve günümüzde bu aile tarafından ev olarak kullanılmaya devam edilmektedir.²⁴⁴ Okul binası, tamamıyla kesme kireçtaşından inşa edilmiştir. Dış cephesi sonradan çimentoyla sıvanmışsa da, büyük orandan orijinalliğini korumaktadır. Damının ise çimentoyla sonradan yapıldığı tahmin edilmektedir.

Fotoğraf 2.19. Gaziantep Kuvayi Milliyesi'nin Zaman Zaman Toplandığı Yona Okul Binasından Bir Görünüm (25.05.2013).

²⁴³ Şakir Sabri Yener, Dayı Ahmet Ağa, Gaziantep Yakın Tarihinden Notlar, Gaziantep Yüksek Tahsil Okutma ve Kültür Derneği Kitap Yayınları, (1), Gaziantep (Yayın tarihi bilinmiyor).

²⁴⁴ Yona (bugünkü adıyla Çaybeyi) Köyü'nde ikamet eden ve Yona İlkokulu'nu günümüzde ev olarak kullanan 1944 doğumlu Ahmet Çelik ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 25.05.2013).

2.2.2.2.7. Akçakoyunlu (Sacır) İstasyonu

İstasyon, önceleri demiryoluna hizmet eden binalar topluluğundan ibaretken Fransızların Halep'i işgaliyle birlikte askeri merkez olarak kullanılmaya başlandı.²⁴⁵ Kuvayi Milliye'nin Karkamış'ın doğusundan kazandığı başarılar nedeniyle Fransızlar tüm birliklerini Akçakoyunlu İstasyonunda toplamak zorunda kaldılar.²⁴⁶ Antep'in işgale uğradığı ilk yıllarda, şehirdeki Fransız garnizonunun ihtiyacı olan erzakın ikmal Kilis-Antep yolundan gerçekleşirken, daha öncede belirtilen bazı nedenlerden dolayı ikmal işi Akçakoyunlu Yolu üzerinden yapılmaya başlandı.²⁴⁷ Böylece istasyonun önemi daha da arttı.

Akçakoyunlu İstasyonu sadece ikmal merkezi özelliğiyle savaşa konu olmadı. Fransızların Antep'teki garnizonlarına ikmalini önlemeyi amaçlayan Türk birliklerinin taarruz ettiği yerlerin de başında gelmekteydi ve istasyon çevresinde çok şiddetli çatışmalar yaşandı. Çünkü demiryolu istasyonunun ele geçirilmesi halinde Akçakoyunlu Yolu üzerinden Antep'teki Fransız kuvvetlerinin erzaksız kalacağı ve böylece Fransızların Suriye'ye geri çekileceği düşünülmekteydi.²⁴⁸ Bu çatışmalardan ilki, 22 Mart 1920 tarihinde, Karayılan ve çetesinin de içinde yer aldığı Antep yerlilerinin (Antep Kuvayi Milliyesi'nin) gerçekleştirdiği taarruzdur. İstasyondaki Fransız birliklerinin etrafının kuşatılmasına ve içerisinde bulundukları vagonlara kadar girilmesine rağmen, bölgeye gelen Fransız uçağının makineli tüfek ateşi nedeniyle çeteler geri çekilmek zorunda kaldılar.²⁴⁹ İkinci önemli taarruz ise 18-31 Temmuz 1920 tarihleri arasında gerçekleştirildi. İkinci taarruzu, yerli birliklerin yanı sıra 24. Alayın Binbaşı Hilmi komutasındaki 1. Taburu ile Yüzbaşı İzzet komutasındaki 2. Taburu katıldı. İstasyondaki Fransız birlikleri kuzey ve güneyden kuşatıldığı halde, Fransızların sahip oldukları makineli tüfek ve toplar nedeniyle hücumlarda istenilen başarı sağlanamadı. Katma İstasyonu'ndan gönderilen Fransız birliklerinin Akçakoyunlu İstasyonu'na ulaşmasıyla, Türk birlikleri kuşatmayı kaldırıp eski yerlerine çekilmek zorunda kaldılar.²⁵⁰ Sonuncusu ise, 16 Kasım 1920 tarihinde, tarihe "Akçakoyunlu Muharebesi" adıyla geçen savaştır. Fakat bu kez İstasyona taarruz şeklinde

²⁴⁵ Nureddin, s. 81; Üzel, s. 116.

²⁴⁶ Güngör, *Antep Harbi*, s. 170; Ünler, s. 65-66.

²⁴⁷ Çolakoğlu, 1991, s. 230; TİH, s. 121; Ünler, s. 88.

²⁴⁸ TİH, s. 121; Üzel, s. 259.

²⁴⁹ Abadi, s. 38; Güngör, *Antep Harbi*, s. 106; Ünler, s. 36.

²⁵⁰ TİH, s. 121-122; Ünler, s. 66.

gerçekleştirilmedi. Akçakoyunlu İstasyonu'nun 10 km kuzeyinde yer alan Klavuz Köyü'nün 1,5 km kadar batısında (günümüzde yol kenarında kurulan Sefiller Petrol'ün güneybatısındaki) 647 rakımlı Kızıldağ Tepesi civarında, Antep'e doğru hareket eden Fransız birliklerinin yol güzergâhı üzerinde meydana geldi. Fransızların top atışlarıyla birlikte tepe üzerinde bulunan aşiret birliklerinin erken geri çekilmeye başlaması, askeri birliğin planlarını bozduğundan istenilen başarı sağlanamasa da Fransız birliklerine önemli kayıplar verildi. Fransızların ilk günkü çatışmanın ardından istasyona geri dönmesiyle, arazide bırakılan birkaç dağ topu da ele geçirildi. Daha sonra istasyona sığınan Fransızların yardımına Antep'ten yardım amacıyla gönderilen birlikleri yetiştirdi.²⁵¹

Akçakoyunlu, Kurtuluş Savaşı öncesine kadar İstanbul-Bağdat demiryolu hattı üzerindeki istasyonlardan biriydi. Bağdat-Berlin Demiryolları projesinin bir parçasını teşkil eden hat, Osmanlı Devleti zamanında inşa edilmiş olup, Çobanbeyli-Akçakoyunlu-Karkamış İstasyonları arasında 55 km uzunluğa sahiptir. Halep-Katma-İslâhiye bağlantılı hat, Çobanbeyli ve Akçakoyunlu istasyonları üzerinden geçerek Karkamış İstasyonu'na ulaşmakta ve daha sonra doğu yönünde Gaziantep sınırlarını dışına çıkmaktaydı. Şanlıurfa sınırları içerisinde sırasıyla Arappınarı (Mürşitpınar) ve Telebyaz (Akçakale) İstasyonlarına ulaşan hat, buradan doğuya doğru devam ederek Suriye sınırları üzerinden Bağdat'a ulaşmaktaydı.²⁵² Günümüzde ise, Karkamış (Gaziantep) ile Çobanbeyli (Kilis) arasında yer alan ara istasyonlardan biridir fakat Çobanbeyli ile Karkamış İstasyonları arasında kesintisiz tren seferlerinin uygulamasının başlamasıyla birlikte Akçakoyunlu İstasyonu yıllardır kullanılmamaktadır. Ana istasyon binası tamamıyla boşaltılmış ve binanın iç kısmı kullanılmaz haldedir. İstasyon bir ana bina, depo olarak kullanılan tek katlı ve tek gözlü iki bina ile istasyonun giriş ve çıkışlarında yer alan birer adet kuleden ibarettir. Kulelerden batıda olanı sağlam bir şekilde günümüze ulaşmışken, doğudaki yıkık haldedir. Ana bina, tek katlı depo binaları ve kulelerde aynı mimari tarzı ve benzer yapı malzemesi kullanımı dikkati çekmektedir. Mimari açıdan farklılık gösterse de kullanılan yapı malzemesi ve

²⁵¹ TİH, s. 213-214.

²⁵² Ökkeş Kesici, Türkiye-Suriye Sınırı Boylarındaki Köy Yerleşmelerinin Başlıca Sorunları: Asmacık Köyü Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1988, s. 84-85; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Hatay Turizm ve Tanıtma Bölge Müdürlüğü, Hatay-Gaziantep-K.Maraş 1983 Turizm Envanteri, s. 22; TİH, s. 118-120.

demiryolu hattı ile sınıra göre konumu açısından Karkamış İstasyonu'yla gösterdiği benzerlik dikkati çekicidir.

Fotoğraf 2.20. Akçakoyunlu Demiryolu İstasyonu'ndan Bir Görünüm (21.08.2013).

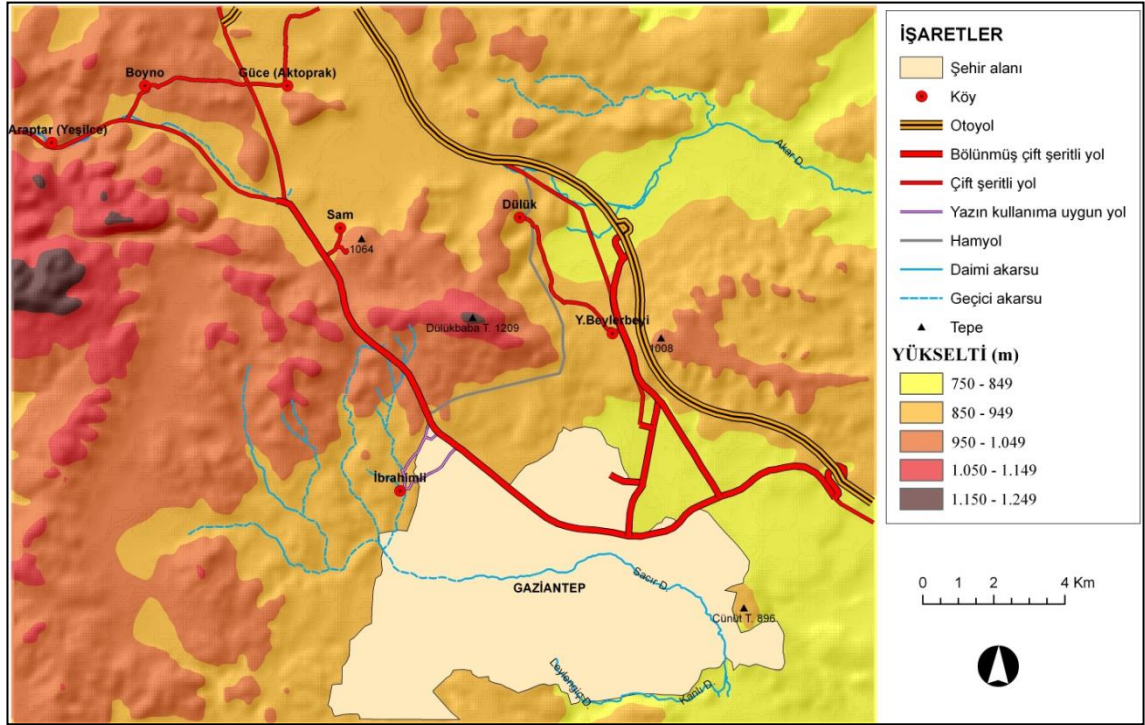
Konum itibariyle İstasyon, Suriye sınırının tahminen 50 m kadar kuzeyinde ve kendisine 3,5 km mesafede bulunan Asmacık Köyü'nün güneydoğusunda yer alır. Asmacık Köyü (eski adıyla Tilhalit veya Telhalit²⁵³) ise, 1970'ler öncesinde Gaziantep'in varlıklı ailelerinden Cenaniler tarafından yaptırılan bir çiftlik yerleşmesinin önemli bir parçasıydı. Köyde yer alan silolar ve çiftliğe ait diğer meskenler savaş alanları turizmine hitap etmemekle birlikte, görülmesi gereken önemli turistik çekicilik olarak gösterilebilir. O dönem şartları itibariyle modern bir çiftlik malikânesinin içerisinde kalan yapılar, günümüzde Asmacık Köyü girişinde yer alan tahıl ambarları ve işçilerin kaldıkları konutlar olarak kullanılmaktadırlar.²⁵⁴

²⁵³ Kesici, 1988, s. 4; TİH, s. 215.

²⁵⁴ Kesici, 1988, s. 54, 67.

2.2.3. Şehrin Kuzeyindeki Yollar

Şehrin kuzeyindeki yollara ulaşan ana güzergâhlar İbrahimli köyü, Sam köyü, Dülük ve Beylerbeyi köyleri yakınından geçmektedir. Dülük ve Beylerbeyi köyü istikametinde Adana-Şanlıurfa yolu geçerken, İbrahimli ve Sam köyü yönünden ise Adana-Şanlıurfa Yolu ile İslâhiye yolu geçmektedir.

Harita 2.3. Maraş-Antep Yolu İle İslahiye-Antep Yolu Üzerinde Savaşlara Sahne Olduğu Tespit Edilen Yerler²⁵⁵

2.2.3.1. Maraş-Antep Yolu'nun Önemi ve Savaş Alanları

Maraş-Antep Yolu, sadece Antep Savunması açısından değil, Maraş Savunması içinde önem arz eden güzergâhlardan biriydi. Bu yolu kontrol altında tutan Türk birlikleri, Maraş şehir içindeki Fransız birliklerine yardım ulaştırılmasını engelleyerek Fransızların Maraş'tan çekilmesine destek olmaya çalıştılar.²⁵⁶ 12 Şubat 1920 tarihinde Fransızların Maraş'tan çekilmesinin ardından Antep şehrindeki Türk birliklerine ve Antep halkına erzak bu yoldan sağlandı.²⁵⁷ Şehir içinde savaşın kolaylıkla

²⁵⁵ Harita Genel Komutanlığı'nın 1/50.000 ölçekli raster haritaları üzerinde, ArcGIS-ArcMap 10.2 programı ile bazı değişiklikler yapılması suretiyle oluşturulmuştur.

²⁵⁶ Akbıyık, s. 303; Ünler, s. 29.

²⁵⁷ TİH, s. 235.

sürdürülebilmesi için özellikle kadın ve çocuklardan oluşan sivil halkın bir kısmı şehrin kuzeyindeki yollardan Maraş'a ve diğer kentlere göçe zorlandı. Bu göçler birkaç kez tekrarlandı. Fransızların şehrin çevresindeki tepeleri işgal ederek şehri kuşatma altına almasıyla birlikte göçler ve şehir dışıyla bağlantı ancak geceleri Türk birliklerinin kontrolü altındaki kuzey kesimlerden sağlandı.²⁵⁸ Şehirden göç edenler göç edebileceklerine dair edindikleri belgeleri Antep'in kuzeyindeki Dülük köyü girişine kurulan kontrol noktasına göstererek dışarı çıktılar.²⁵⁹ Daha öncede belirtildiği üzere şehrin güney istikametindeki Akçakoyunlu İstasyonu, batı ve güneybatısındaki Kilis ile güneydoğusundaki Karkamış İstasyonu Fransız birliklerinin elinde bulunmaktaydı. Dolayısıyla Fransız birliklerinin tam anlamıyla hâkimiyet kuramadığı yerler, şehrin kuzey ve doğusundaki bölgelerdi.²⁶⁰ Fransızların Maraş'ı boşaltmaları ve bölgedeki kontrolün Türk birliklerinin eline geçmesiyle birlikte kuzey yolunun (Maraş-Antep Yolu) ve şehrin kuzeyinin, şehir içi savaşını sürdüren birlikler için en güvenilir sahayı oluşturduğu söylenebilir.

2.2.3.1.1. Dülük-Sam-Beylerbeyi-İbrahimli Köyleri

İbrahimli, Dülük, Sam ve Beylerbeyi, günümüzde Gaziantep şehrinin kuzeyinde bulunan kırsal yerleşim alanlarıdır. Günümüzde dört yerleşim alanı da Şehitkâmil ilçesine bağlı birer mahalle yerleşmesi konumundadır. Beylerbeyi, Adana-Şanlıurfa Otoyolu'nun batı yarısında ve Gaziantep-Adıyaman Yolu üzerinde yer alır. Dülük, Adana-Şanlıurfa Otoyolu'nun batı yakasında, Sam Köyü ise Gaziantep-Kahramanmaraş Yolu ile Gaziantep-İslâhiye Yolu'nun kesişim noktasının güneydoğu tarafında ve yol güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Diğer bir deyişle Gaziantep şehrinin kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğuya açılan yolları bu yerleşim yerlerinin yanı başından geçmektedir.

Gaziantep'teki Fransız birlikleri şehrin güneyindeki tepeler ile Akçakoyunlu ve Kilis yollarını kontrolleri altında bulundururken, Türk birlikleri ise şehrin kuzeyindeki tepeler ve yerleşim yerleri ile Urfa, İslâhiye ve Maraş yollarına elinde bulundurmaya çalışmıştır.²⁶¹ Söz konusu yollar üzerinde bulunan diğer bir yerleşim yeri ise

²⁵⁸ Abadi, s. 56; Güngör, *Antep Harbi*, s. 221; Ünler, s. 87.

²⁵⁹ Güngör, *Antep Harbi*, s. 221-222.

²⁶⁰ Güngör, *Antep Harbi*, s. 221.

²⁶¹ Abadi, s. 85; Nureddin, s. 50, 83, 117,168; Öztaş, s. 100; TİH, s. 206-208, 222; Ünler, s. 54,56, 81, 100, 131.

İbrahimli'dir. Savaş döneminde karye (köy)²⁶² olan İbrahimli, günümüzde Gaziantep şehir yerleşkesinin bir parçasıdır. Konum itibariyle Batıkent Mahallesi'nin batısında ve onunla artık bütünleşmeye başlayan bir mahalle yerleşimidir. Dülükbaba Dağı'nın güneyine düşen bu mahallenin yakınından Gaziantep-Kahramanmaraş-Adana yoluna bağlanan çevre yolu geçmektedir. Savaş döneminde 105 mm'lik toplarla Kolejtepe ve Çınarlı Cephesi başta olmak üzere Fransız birliklerinin bulunduğu alanların bombalanması esnasında İbrahimli, Türk birlikleri tarafından sıkça kullanılmıştır.²⁶³ Dülükbaba Dağı ile Sam köyü, özellikle 2. Kolordu'nun konuşlandığı yerlerdi.²⁶⁴ Bu nedenle Türk birliklerini bu bölgeden atmak amacıyla Dülük, İbrahimli ve Sam köylerine, Fransızlar tarafından defalarca baskınlar düzenlendi.²⁶⁵ Özellikle Sam köyü, Fransızlar tarafından basılarak köydeki hanelerden birkaçı yakılmış, hayvanlarına el konulmuş ve Türk birliklerinin erzak ambarları yağmalanmıştır.²⁶⁶ Antep Savunması esnasında birliklerin karargâh merkezi seçiminde etkili olan faktörlerden biri de, Kuvayi Milliye birliklerinin ulaşım aracı olarak kullandıkları hayvanlarının barınabileceği bir mekânın varlığıdır. Daha önce de belirtildiği üzere, Çapalı köyünün karargâh merkezi olarak seçiminde rol oynayan ana etken, o dönemin köy ağası olan Ahmet Beyaz'ın sahip olduğu iki konaktan birini Şahinbey ve çetelerine tahsis etmesiydi.²⁶⁷ Sam köyünde bulunan 9. Kafkas Alayı ve 2. Tabur ile Beylerbeyi'ndeki 1. Tabur'un barınabileceği bir mekânın izine rastlanmamıştır.²⁶⁸ Fakat Gaziantep şehir merkezine 10-12 km mesafede yer alan Sam köyünde bir hanın varlığı, karargâh merkezi olarak kullanılabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Han, tarihi İpek Yolu güzergâhı üzerinde yer alması nedeniyle menzil hanı olarak inşa edilmiştir. O dönem şartları itibariyle şehir merkezlerinde bulunan konaklama ve alışveriş mekânlarına han, yol güzergâhlarında bulunanlara ise kervansaray veya menzil hanı denilmekteydi.²⁶⁹ Menzil hanları, korunmaya elverişli bir kasaba veya köy yakınında bulunurdu.²⁷⁰ Bir menzil

²⁶² Nureddin, s. 72; Ünler, s. 131.

²⁶³ Abadi, s. 60; Güngör, *Antep Harbi*, s. 182; Nureddin, s. 120; TİH, s. 134-135; Ünler, s. 131.

²⁶⁴ Abadi, s. 81; Nureddin, s. 50,70,83; Ünler, s. 54,73,81

²⁶⁵ Güngör, *Antep Harbi*, s. 213-214; Nureddin, s. 138; Ünler, s. 81.

²⁶⁶ Nureddin, s. 138; Ünler, 82.

²⁶⁷ Bakınız: Çapalı Köyü.

²⁶⁸ TİH, s. 133.

²⁶⁹ ÇED ve Planlama Şube Müdürlüğü, *Gaziantep İl Çevre Durum Raporu: 2011 Çevre Durum Raporu*, Gaziantep 2012.

(Erişim Tarihi: 14 Nisan 2013).

²⁷⁰ Cemil Cahit Güzelbey, *Gaziantep'ten Kesitler*, (Yayınevi bilinmiyor), Gaziantep 1992, s. 142.

hanı olan Sam Hanı, 2012 yılında restorasyonu önemli oranda tamamlanarak hizmete açılmıştır. Restorasyonların tarihi yapılarda önemli değişiklikler meydana getirmesi nedeniyle Antep Savunması yıllarındaki durumu hakkında bir fikir yürütmek son derece güçtür. Kesme kireçtaşı ve yer yer moloz taş kullanılarak inşa edilmiş olan menzil hanı, kemerli bir yapıda olması nedeniyle tavan kısmı da taş ile örülmüştür. Günümüzde sadece muhtarlık binası ve dikiş-nakış kurs merkezi olarak kullanılmaktadır.

Fotoğraf 2.21. Sam Hanı İçinden Bir Görünüm (11.05.2013).

2.2.3.1.2. Güce Köyü (Aktoprak Mahallesi)

Güce Köyü veya şuan ki adıyla Aktoprak Mahallesi, günümüzde Şehitkâmil ilçe sınırları içerisinde ve Gaziantep şehir merkezine yaklaşık 13 km mesafede yer alır. Savaş yıllarında köy olan yerleşim yeri, Türk birliklerinin M. Kemal Paşa'ya savaşta yaşanan gelişmeleri ulaştırdığı telgrafhane merkezi olmasıyla ön plana çıkmaktadır.²⁷¹ Söz konusu telgrafhane aynı zamanda 9. Tümen Komutanlığı'nın karargâh merkeziydi. Savaş ile ilgili alınan kararlar buradan M. Kemal Paşa'ya bildirilip, O'ndan gelen

²⁷¹ Ünler, s. 25.

telgraflardaki emirler doğrultusunda hareket edilmekteydi.²⁷² Antep Savunması sırasında karakol işlevi gördüğü söylenen yapı, günümüzde Aktoprak Mahallesi içerisinde kaderine terk edilmiş durumdadır.²⁷³

Fotoğraf 2.22. Güce Köyü, Karargâh ve Telgrafhane Merkezi Olduğu Tahmin Edilen Yapı (30.06.2013).

Yapı, tek katlı olup havara taşından (keymih taşına göre daha az dayanıklı kireçtaşı) inşa edilmiştir. Büyük oranda orijinalliğini korumasına rağmen damı, etrafında korkuluk şeklinde uzanan briket sırasından da anlaşılacağı gibi, sonradan yapılmıştır.

Köyün savaş esnasında 9. Tümen'in karargâh ve telgrafhane merkezi olması, Fransız birliklerinin baskın yaparak yerleşim yerini bombalamasına neden olmuştur. Bu bombardıman esnasında köyden bazı evler yıkılmıştır.²⁷⁴ Ayrıca, Fransızların baskınına uğrayan diğer köylerde olduğu gibi burada da "kaçkaç" olayına rastlanılır. Kaçkaç

²⁷² Ünler, s. 102.

²⁷³ Aktoprak Mahallesi'nde ikamet eden 1937 doğumlu Mehmet Kulluk ve 1946 doğumlu Emin Erdoğan ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgilerden derlenmiştir (30.06.2013).

²⁷⁴ Şehitkâmil İlçesi Aktoprak Mahallesi'nde ikamet eden 1937 doğumlu Mehmet Kulluk ve 1946 doğumlu Emin Erdoğan ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgilerden derlenmiştir (30.06.2013).

sırasında, köy yerleşimcilerinin sığındığı yer, köyün yaklaşık 15 km kuzeyinde ve Maraş sınırına yakın noktada bulunan Cibekir (şimdiki adıyla Bağbaşı) köyüdür.²⁷⁵

2.2.3.2. İslâhiye-Antep Yolu'nun Önemi ve Savaş Alanları

Antep Savunmasında Kilis-Antep, Akçakoyunlu-Antep, Maraş-Antep yollarına göre, savaşla ilgili gelişmelerin bu güzergâh üzerinde daha düşük yoğunluklu yaşandığı söylenebilir. İslahiye-Antep Yolu; Sam, Boyno, Yeşilce, Sakçagözü, Nurdağı güzergahlarını izlemektedir ve bu yol üzerinde savaşla ilgili en önemli gelişmeler ve çatışmalar Saçagözü (Hurşit Ağa sorunu) ile Büyük Araptar köyünde meydana gelmiştir.²⁷⁶

2.2.3.2.1. Boyno ve Büyük Araptar (Yeşilce) Köyleri

Boyno Obası, Gaziantep Savunması boyunca Fransızlarla çatışmış Kuvayi Milliye çete reisi Boyno oğlu Memik Ağa'nın (Memik Boyno) yaşadığı yerleşim yeri idi. Oba, Karataş Dağı'nın güney eteklerindeki kireçtaşı ana kayasından oluşan bir tepe üzerine kurulmuştur. İslâhiye yolunun 1 km kuzeyinde, Fransızların baskın yaptığı Büyük Araptar köyünün ise 3 km kadar kuzeydoğusunda yer alır. Ayrıca köy, Güce köyüne (Aktoprak Mahallesi'ne) 10 km mesafededir.

Memik Boyno; Büyük Araptar (Çatalmazı Mevki) başta olmak üzere, Kertil, Elmalı-Bostancık (Şahinbey'le birlikte) ile Düllükbaşı Tepesi'nde Fransızlara karşı savaştı. Kurtuluş Savaşı sonrasında ise, yukarıda belirtilen yerlerde gösterdiği kahramanlıklar nedeniyle İstiklal Madalyası'yla onurlandırıldı.²⁷⁷ Kurtuluş Savaşı öncesinde, I. Dünya Savaşı'nda ve Irak Cephesi'nde yer alan Memik Boyno, Antep savunmasında çete reisi olarak şehir içi ve özellikle şehir dışında savaşmış ve yaptığı hizmetlere karşılık olarak milis asteğmenliğe terfi ettirilmiştir.²⁷⁸ 1962 yılında vefat eden Antep Savunması'nın bu büyük kahramanının mezarı günümüzde Boyno Mahallesi'nde durmaktadır. Gaziantep kahramanlarının adının tarih sayfalarında unutulup gitmesinin önüne geçmek ve savaş alanları turizminin gelişimini desteklemek

²⁷⁵ Şehitkâmil İlçesi Aktoprak Mahallesi'nde ikamet eden 1937 doğumlu Mehmet Kulluk ve 1946 doğumlu Emin Erdoğan ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgilerden derlenmiştir (30.06.2013).

²⁷⁶ Bakınız: Büyük Araptar ve Sakçagözü.

²⁷⁷ Boyno Köyü'nde ikamet eden, Boyno Memik Ağa'nın torunu, 1945 doğumlu Ekrem Boyno ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (30.06.2013).

²⁷⁸ Ünler, s. 163.

amacıyla Boyno oğlu Memik Ağa'nın heykelinin Gaziantep Kalesi kapı girişine değil de, köy yakınlarında bir tepe üzerine dikilmesi turizm-tarih ve coğrafi mekân ilişkisi açısından daha anlamlı olacağı muhakkaktır. Ümit edilir ki, köy adında yapılan hatadan dönüldüğü gibi, bu konuda da yapılan hatadan da dönülmüş olunur.

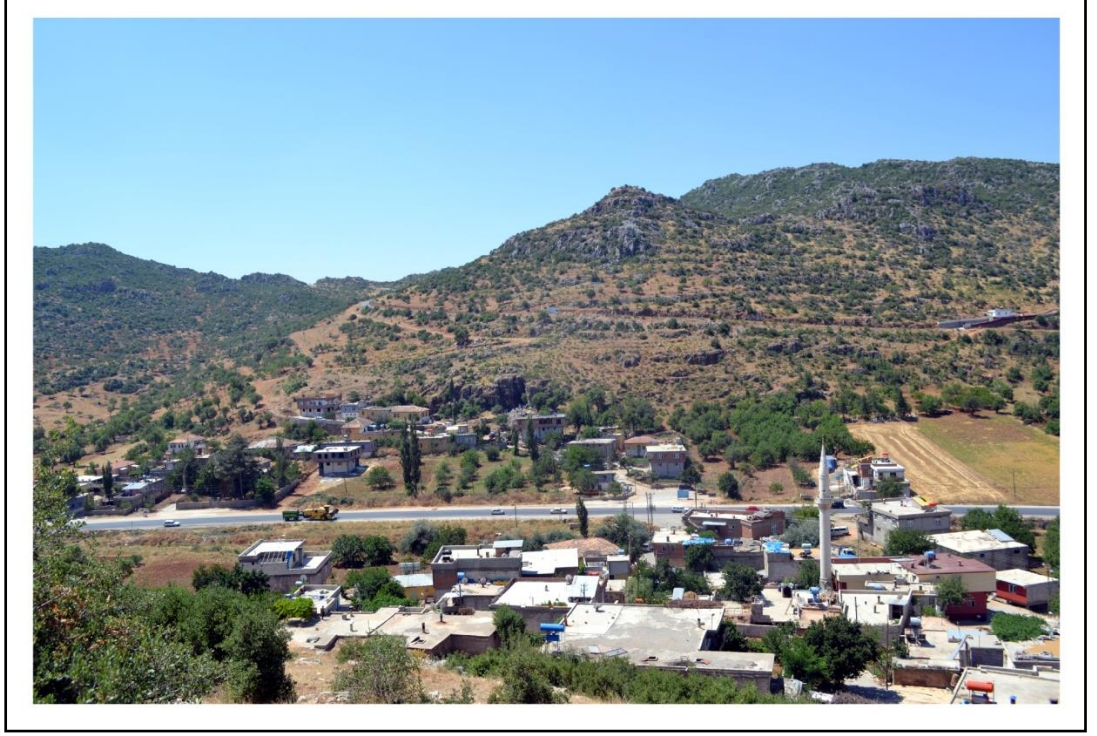
Boyno Obası'nın adı köy adlarının Türkçeleştirilmesi esnasında ilkin "Ağaçalı" olarak değiştirilmiştir.²⁷⁹ Akdeniz ikliminin yayılış alanının sahadaki en önemli göstergelerinden biri olarak gösterilen maki bitki örtüsünün, köyün yamaçlarında kurulduğu dağ sırasının yüzeyini kaplamış olmasının bu adı almasında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Ağaçalı adı, yerleşim yerini çevresinden ayıran veya yerleşim yerine özgü bir özellik oluşturmamaktadır. Bu kırsal yerleşim yerinin, tarihle bağlantısını koparmamak ve Gaziantep'in mahalli kahramanı Memik Boyno'nun hak ettiği değeri göstermek adına tarihi tam olarak tespit edilemeyen yakın bir zamanda yerleşim yerinin adı tekrar Boyno olarak değiştirildi. 2005 yılında 5216 sayılı kanunun geçici 2. maddesi gereği köy yerleşmesi mahalleye dönüştürüldü fakat Şehitkâmil İlçesi'nde Boyno Mahallesi adıyla ikinci bir mahallenin daha var olması nedeniyle adı "Boynoköy Mahallesi" şeklinde yeniden düzenlendi.²⁸⁰

14 Ocak 1920 tarihinde meydana gelen Büyük Araptar Olayı, Gaziantep Savunması'nın en trajik olaylarından biridir. Maraş'taki Fransız birliklerini takviye etmek amacıyla, İslâhiye'den ve Antep'teki Fransız garnizonluğundan gönderilen Fransız kuvvetlerinin Nurdağı'nda birleşerek Maraş'a hareket etmesi planlanmıştı. Olay, bu plan gereği Antep'ten Nurdağı'na doğru harekete geçen birer süvari ve piyade taburunun Büyük Araptar köyünde, karlı ve soğuk bir kış gecesinde, köylülerin evinde konaklamak isterken yaptıkları taşkınlıklar neticesinde meydana geldi. Özellikle Fransız birliği içerisindeki Ermeni askerlerinin yiyecek ihtiyaçlarını evlerdeki hayvanları keserek gidermeye çalışması, köydeki kadınlara sarkıntılık etme girişimlerinde bulunmaları ve bazı köylüleri de evden dışarı atmaları üzerine köylüler çareyi evlerinden kaçıp çevre köylere sığınmakta buldu. B. Araptar'a yaklaşık 3 km mesafede bulunan Boyno Obası ve çevredeki diğer köylerden toplanan Kuvayi Milliye birlikleri, Fransızların komşu köyde yaptıkları bu saldırıya karşılık vermek amacıyla 13 Ocak sabahı Sakçagözü'ne doğru yola çıkan Fransız birliklerini köyün yaklaşık 3-4 km

²⁷⁹ Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün turizm haritasında yerleşim yerinin adı hala daha Ağaçalı olarak geçmektedir.

²⁸⁰ T.C. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Meclis Kararı, Karar no: 26, Karar Tarihi: 18.02.2005.

batısında, Cerityeniyapan Köyü'ne varmadan evvelki boğazda (Çatalmazı Mevkii'nde) sıkıştırdı. Boyno oğlu Memik Ağa ve Karayılan birliklerinden oluşan Kuvayi Milliye'nin yaptığı baskın neticesinde Fransızlar büyük kayıplar verdiler. Ancak taburun geri kalanı, yaralılarıyla birlikte, Nurdağı'na gelen diğer kolla birleşip Maraş'a girdi. Daha sonra Türk ve Fransızlardan oluşturulan bir heyetin yürüttüğü soruşturma sonucunda Fransızlar suçlu bulundu²⁸¹

Fotoğraf 2.23. Büyük Araptar köyü (Yeşilce Mahallesi) ve Gaziantep-İslâhiye Yolu'ndan Bir Görünüm (30.06.2013).

Fotoğraf 2.23'de görüldüğü gibi, Büyük Araptar Gaziantep-İslâhiye Yol'u üzerinde yer alır. Fransızların konaklamak için köyü tercihinde, bu yol güzergâhının etkili olduğu düşünülmektedir. Büyük Araptar köyü de adı değiştirilen yerleşim yerlerinden biridir ve günümüzde “Yeşilce” adıyla anılmaktadır. Şehitkâmil İlçesine bağlı bir orman köyü olan Yeşilce, Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yer almaktadır.

²⁸¹ Bayaz s. 49; Büyükoğlu, s. 101-102; Güngör, *Antep Harbi*, s. 86; Nureddin, s. 28-29; TİH, s. 84; Ünler, s. 28-29; Yeşilce Köyü'nde ikamet eden 1955 doğumlu Mustafa Durnaoğlu ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (30.06.2013).

2.2.3.2.2. Sakçagözü (Keferdiz)

Sakçagözü, belde yerleşmesi olarak bağlı bulunduğu Nurdağı İlçesi'ne yaklaşık 15 km, Gaziantep'e ise 50 km mesafede yer almaktadır. İslâhiye ile Gaziantep arasındaki yol güzergâhına hâkim konumunun yanı sıra, İslâhiye, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adana karayollarının kavşak noktasına tekabül eden Nurdağı'na²⁸² da yakın bir mesafededir. Yamacında kurulduğu güney-güneydoğu yönündeki yüksek tepelik alan, geçiş yolunu kontrol altında bulundurmaya uygun bir konumdadır. Bu nedenle savaş döneminde köy yerleşmesi olan Sakçagözü'nün, Türk birliklerinin kontrolü altında bulunması büyük önem arz etmekteydi.²⁸³ Çapalı, Tilhalit (Asmacık), Yona (Çaybeyi) ve daha birçok köy yerleşmesinde olduğu gibi, 20. Yüzyılda Antep'teki çok sayıda köyün toprak ağalarının elinde olduğu görülmektedir. Toprak ağalarının sahip oldukları güç, çoğunluğu yerel halkın meydana getirdiği çetelerden oluşan Kuvayi Milliye birliklerinin barınma, asker ihtiyacı ve yolların güvenliğinin sağlanması açısından çok önemliydi. Sakçagözü'nü elinde bulunduran Hurşit Ağa da, sözü edilen toprak ağalarından biriydi. Fransız birliklerinin gücü nedeniyle Fransız yanlısı gözüken Hurşit Ağa'nın Kuvayi Milliye safında yer alması, Kuvayi Milliye'nin bölgedeki hâkimiyetini perçinleyecek ve İslâhiye-Antep Yolu'nun Türk kontrolü altında bulunmasını sağlayacaktı. Fransızların 12 Şubat'ta Maraş'ı terk etmek zorunda kalmaları ve Yüzbaşı Kılıç Ali'nin Hurşit Ağa ile Sakçagözü'nde yaptığı görüşme, O'nu Kuvayi Milliye tarafından yer almaya zorladı.²⁸⁴ Çabaların olumlu sonuçlanmasıyla yol güvenliği sağlandı fakat Kılıç Ali Bey'in Maraş'tan Sakçagözü'ne gelip burada zaman harcaması, o tarihlerde Kızılburun-Dazburun, Kertil ve Elmalı-Bostancık hatlarında Fransızlara karşı büyük bir mücadele veren Şahin Bey'in, Kılıç Ali Bey'den beklediği yardımın ulaşmasını geciktirdi. Kılıç Ali Bey, Burç ve Küçük-kızılhisar köylerine ancak Şahin Bey'in şehit olmasının ardından ulaşabildi ve Antep'ten dönüşte Kilis'e hareket eden Fransızlarla Balaban Boğazı'nda bir çatışmaya girdiyse de başarı sağlayamadı.²⁸⁵

²⁸² Hayati Doğanay, Halil Koca, Ulaşımın Yerleşmeye Etkilerine İki Tipik Örnek: Fevzipaşa ve Nurdağı Kasabaları, *Türk Coğrafya Dergisi*, (33), İstanbul 1998, s. 1-24.

²⁸³ Üzel, s. 23.

²⁸⁴ Çolakoğlu, 1991, s. 95; TİH, s. 128; Ünler, (Dipnot), s. 38; Üzel, s. 23-24.

²⁸⁵ Ünler, (Dipnot), s. 38; Üzel, s. 24-29. Ayrıca bakınız: Mazmahor ve Balaban Boğazı.

Günümüzde belde olan Sakçagözü'nde (eski adıyla Keferdiz), savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirebilecek tek çekicilik Hurşit Ağa'nın Konağı'dır. 1918-1920 yılları arasında inşa edildiği tahmin edilen konak²⁸⁶, Yüzbaşı Kılıç Ali'nin, Hurşit Ağa ile yaptığı görüşme ve kalışı dikkate alındığında, muhtemelen askerleriyle birlikte konakladığı yerd. Aynı konak, 2003 yılında yerli dizi "Zerda" filminin çekildiği yer olarak da kullanıldı. Fakat 2003 yılında çıkan yangınla çatı, pencere ve konağın iç kısımlarındaki ahşap malzemenin tamamen yanması neticesinde kullanılamaz hale geldi. Geleneksel Antep Evleri'nin temel yapı malzemesi olan kesme kireçtaşının konağın inşasında kullanılması, yangın esnasında ve sonrasında, yapının günümüze kadar ayakta kalmasını sağladığı söylenebilir. Aslına uygun bir şekilde restore edilmesi halinde, hiçbir konaklama tesisi bulunmayan belde de, konağın turizme hizmet eden yapılarından birine dönüştürülmesi mümkündür. Bu şekilde konak, tarihi varlığını sürdürdüğü gibi aslına uygun olarak da kullanılmış olur.

Fotoğraf 2.24. Hurşit Ağa Konağı'nın Günümüzdeki Görünümü (03.11.2012).

²⁸⁶ T.C. Gaziantep İ Özel İdaresi, s. 316.

Sakçagözü belde merkezinde (kasabasında), tarihi konağın yanı sıra, yer alan diğer turistik çekicilikler; Sakçagözü Şelalesi, Sakçaözü Sergen Yeri ile kasabanın 3-4 km kadar kuzeybatısında bulunan Coba Höyük'tür. 15 m üzerinde bir yükseltiye sahip olan Şelale, kasaba sınırları içerisinde ve kasabanın doğu tarafında yer alır. Sakçagözü Sergen Yeri'nde ise kireçtaşıdan oluşan ana kayanın oyulması suretiyle meydana getirilmiş, Dülükbaba'dakilere benzeyen fakat ebat olarak yarısı büyüklüğündeki kaya mezarları bulunmaktadır. Sergen Yeri Mevkii'nde tespit edilen ana kayaya oyulmuş 10 adet mezar odasına, Dülükbaba'dakiler gibi, birkaç basamakla zemin seviyesinin altına inilmektedir ve mezar odalarının girişi çift kemerlidir. Roma dönemine ait oldukları düşünülen mezar odalarının bulunduğu mevkide, kazı çalışmalarının yapılmamış olması, oda girişlerinin zamanla toprakla kapanması ve ayrıca mevkiinin yanında yer alan fabrikanın moloz taşlarının yığıldığı yer olması nedeniyle zamanla izlerinin yok olma veya tahribat görme tehlikesi bulunmaktadır. Coba Höyük ise, arkeolojik sit alanıdır. Yapılan kazılarda, fırtına tanrısı Teşup'un Kabartma Steli'nin yanı sıra çok sayıda çanak-çömlek, coba kâseleri, hayvan kemikleri, sapan taşları, kül mühür buluntularına rastlanmıştır.²⁸⁷ Fakat bulunan eserlerin sergilenmek amacıyla müzelere taşınması nedeniyle höyük üzerinde ve çevresinde görülebilecek herhangi bir tarihi eser mevcut değildir.

2.2.4. Urfa-Antep Yolu'nun Önemi ve Savaş Alanları

Daha önce de bahsedildiği üzere Fransız birlikleri şehrin çevresindeki tepeleri tutarak şehir halkı ve Kuvayi Milliye birliklerinin dışarıyla irtibatını kesmeye çalışmıştır. Türk birlikleri ise bu durum karşısında, şehirdeki Antep halkına yardım ulaştırmak amacıyla nispeten diğer bölgelere göre güvenli olan şehrin kuzey ve doğusundaki yol güzergâhlarını kullanmaya yöneldi.²⁸⁸ Antep Savunması boyunca Kuvayi Milliye birlikleriyle birlikte hareket eden 9. Tümen Antep'in genellikle kuzey bölgesinde, 5. Tümen ise doğu kısmında faaliyet göstermekteydi.²⁸⁹ Şehir dışındaki ordu birliklerinin şehir içindeki Kuvayi Milliye birliklerine yardım sağlaması, şehrin Fransızlara teslim olmasının önündeki en büyük engellerden biriydi. Bu durumu fark

²⁸⁷ T.C. Gaziantep İl Özel İdaresi, s. 325.

²⁸⁸ Bakınız: Maraş-Antep Yolu'nun Önemi.

²⁸⁹ TİH, s. 217.

eden Fransızlar, Adana Bölgesi'ndeki 4. Tümen'in büyük kısmını Antep'e sevk ettiler. 21 Kasım 1920 tarihin arasında Antep'e ulaşan 4. Tümen, 21-23 Kasım'da şehrin çevresindeki tepelerden Türk birliklerini uzaklaştırarak bir kez daha şehri tam kuşatma altına aldı ve kesin bir sonuç almak için de, 5. Türk Tümeni'ni bölgeden uzaklaştırma harekâtına girişti. Fransız tümeninin şehrin doğusuna yönelmesiyle, Fırat'ın doğusuna kadar uzanan bölge işgal edildi. Bu neticeyle, 5. Tümen bölgeden uzaklaştırıldığı gibi, 9. Tümen ile bağlantısı kesilmiş ve 9. Tümen yalnızlaştırılmış oldu. 30 Kasım'a kadar Nizip bölgesinde bulunan 4. Fransız Tümeni Antep'e geri dönerek 1 Aralık'ta 9. Tümeninin bulunduğu kuzey bölgesini işgal etti.²⁹⁰ Böylece şehrin dışarıyla tek bağlantı noktasını oluşturan kuzey ve doğu yollarıyla bağlantısı kesildi ve iki aylık çembere alma şeklinde gerçekleşen kuşatma süresi boyunca Antep halkı açlığa mahkûm edildi.

Fransızların, 21-30 Kasım 1920 tarihleri arasında Nizip'e kadar olan bölgeyi işgal ederken kullandıkları yol güzergâhının başlangıç noktasını, Acemkayası ve Cünüt Tepe'nin kuzeyindeki Suboğazi-Bedirköy bölgesi oluşturur. Daha doğuya doğru geliştirdikleri harekât, Bedirköy-Arıl-Nizip-Belkıs istikametindeydi.²⁹¹ Nizip'ten doğuya yönelen Fransız birliklerinin toplanma noktası ve harekât başlangıcı olarak seçtikleri Bedirköy, Eylül aylarında Antep Bölgesi komutanı İrfan Bey'in yerine geçen Yarbay Hüsnü Bey'in Antep'in 10 km kadar kuzeyinde karargâh kurduğu yer olması açısından anlamlıdır.²⁹² Söz konusu bu güzergâh yani Bedirköy-Arıl-Nizip yolu, günümüzde Nizip-Gaziantep hattında çalışan toplu taşıma araçlarının kullandıkları karayolu güzergâhıyla büyük oranda paralellik göstermektedir.

Yukarıda belirtilen gelişmenin haricinde, Fransızların, Nizip-Antep ve Nizip-Oğuzeli üzerinden Antep'e gelişlerinde kırsal kesimde çeşitli yağma hareketleri olmuştur. 26 Ağustos 1920 yılında, Akçakoyunlu'dan gelen ikmal kolunu karşılamak amacıyla Antep'ten hareketle Nafak Boğazi'ne gelen bir Fransız birliği, burada ikmal kolunu karşıladıktan sonra Büyük Kızılhisar (Oğuzeli) Köyü'ne girmiş ve Sacır Suyu kenarında karargâh kurarak civar köylerden zorla arpa toplamıştır.²⁹³ 1 Eylül 1920'de ise, yine Antep'ten yola çıkarak Sinan-Orul Köyleri üzerinden Nizip'e ulaşan bir Fransız müfrezesi, yol güzergâhları üzerindeki Tilbaşar (Gündoğan), Zıramba (Yakacık)

²⁹⁰ TİH, s. 216-220.

²⁹¹ TİH, s. 217-218.

²⁹² Ünler, s. 87.

²⁹³ Ünler, s. 82.

köylerindeki halkın tahılını, hayvanlarını gasp etmiş ve dönüşte de Orul'un (Sekili) bahçeleri ile köylülerin gıda erzakını yağmalamıştır.²⁹⁴

2.3. GAZİANTEP ŞEHİRİ İÇİNDE SAVAŞIN MEYDANA GELDİĞİ SAHALAR

2.3.1. Şehri Çevreleyen Tepeler ve Bu Tepelerin Antep Savunması'ndaki Önemi

Gaziantep şehri, Antep Platosu üzerinde kurulup gelişmiş bir yerleşim yeridir. Antep Savunması yıllarında savaşın; Çınarlı, Bey (Kayacık), Musullu, Balıklı, Mağarabaşı cephelerinde geçtiği dikkate alındığında, bugün yoğun yerleşime sahne olan Hacıibaba, Çıksorut, Perilikaya, Sarımsaktepe (Şihın Dağı), Aydınbaba, Düztepe, Mardintepe, Kolejtepe, Kurbanbaba, Kargasekmez'in o dönemde şehri çevreleyen ve ona hâkim konumda yer alan platonun yüksek sahalarına (tepelerine) denk geldiği anlaşılmaktadır. Sacır suyu, günümüz Gaziantep il merkezini ikiye ayırırken, savaş yılları itibarıyla böyle bir özelliği mevcut değildi. Yukarıda adı zikredilen cephelerin tamamı Sacır'ın güneyindeki sahada yani Şahinbey İlçe sınırları içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla Sacır suyu, şehri kuzey yönlerden sınırlandıran doğal bir sınır olarak düşünülebilir. Sacır suyunun ayırdığı sahanın güney tarafının (Şahinbey İlçesi) yoğun yerleşime sahne olması nedeniyle, güney yönünde yer alan tepelerin eski şehir yerleşmesine hâkimiyetinin kuzeydeki tepelere oranla daha fazla ön planda olduğu söylenebilir. Günümüzde Mardintepe ve Kurbanbaba; Amerikan Hastanesi ile Amerikan Koleji arasındaki sahaya, Kargasekmez Tepesi; Amerikan Koleji'ne, Sarımsaktepe ve Aydınbaba ise Mağarabaşı ve Şehreküstü bölgesini rahatlıkla denetim altına alacak kadar sahaya hâkimdir. Yine şehrin güneydoğusunda yer alan Perilikaya, Nurgana Yolu (Oğuzeli ve Nizip yolu) ile Büyük Salâvat ve Küçük Salâvat yoluna (çıkış yoluna) hâkim konumdadır. Güneydeki tepelerin, şehri ve Akçakoyunlu Yolu'nu kontrol altında tutacak yerlerde bulunmaları savaş zamanındaki önemini daha da arttırmıştır. Kuzey yönünde ise sadece; Mağarabaşı Cephesi'ni ve Akçakoyunlu Yolu'nu kontrol edecek bir konumda bulunan Çıksorut Tepesi'nin, güneydeki tepelerle benzer avantaja sahip olduğu söylenebilir. Sacır suyunun ayırdığı sahanın kuzey kısmı

²⁹⁴ Bayaz Belge 58, s. 276; Ünler, s. 83.

yani bugünkü Şehitkâmil İlçe Merkezi'nin bulunduğu saha genel itibariyle o dönemki şehir yerleşim sahasının dışında kalmaktaydı. Bu nedenle, Dülük Baba Dağı ve Hacıbaba tepesi, güneydeki tepelerle benzer stratejik öneme sahip değildi. Fakat bu dezavantajlarının onları önemsiz kıldığı da söylenemez. Çünkü şehir savaşında, Türk birliklerinin sığındığı bu tepeler, Maraş-Adana ve Adıyaman'a giden yolları kontrol eden konumdaydı. Ayrıca günümüzde Şanlıurfa-Kahramanmaraş yolu bu tepelerin güney eteklerinden geçmektedir. Birliklerimizin Maraş, Adıyaman, Urfa illeri ile bağlantıları, şehir savaşı boyunca bu yollar vasıtasıyla sağlandı. Gerek şehir içindeki birlikler ile bağlantıyı ve gerekse çevreden gıda ve silah sevkiyatını sağlamada söz konusu tepelerden yararlanıldı. Şehrin tamamen teslim olmasına kadar geçen sürede, şehri çevreleyen tüm tepeler aynı amaçlar doğrultusunda kullanılmaya devam edildi. Şehrin teslim olmasından kurtuluşuna kadar geçen yaklaşık bir yıllık süre zarfında ise Fransızların şehri ellerinde tutmalarında tepeler birer gözetleme kulesi işlevi gördüler.

Günümüzde; Kargasekmez, Mardintepe, Aydınbaba, Sarımsaktepe (Karayılan), Perilikaya, Çıksorut ve Hacıbaba, Acemkaya, Cünüt Tepe, savaşı ve bu savaşta tepelerin önemini anlamada önemli birer seyir noktası konumundadırlar. Bu özellikleri itibariyle, savaşa alanları turizminin yanı sıra manzara turizmi ile şehir turizmi kapsamında da değerlendirilebilecek sahalara tekabül ederler. Ancak Dülük Baba haricinde şehri çevreleyen tüm tepelerin, yoğun yerleşmeye sahne olması görüş mesafesini ve kalitesini düşürmektedir. Örneğin, Fransızların karargâh haline getirdikleri Kolejtepe ve çevresine hâkim konumda yer alan Kurbanbaba Tepesi'nin, günümüzde seyir noktası olma özelliğini tamamen yitirdiği söylenebilir. Fakat diğer tepeler, belirli yerlerden sınırlı da olsa, şehir manzarasını yansıtmaktadır.

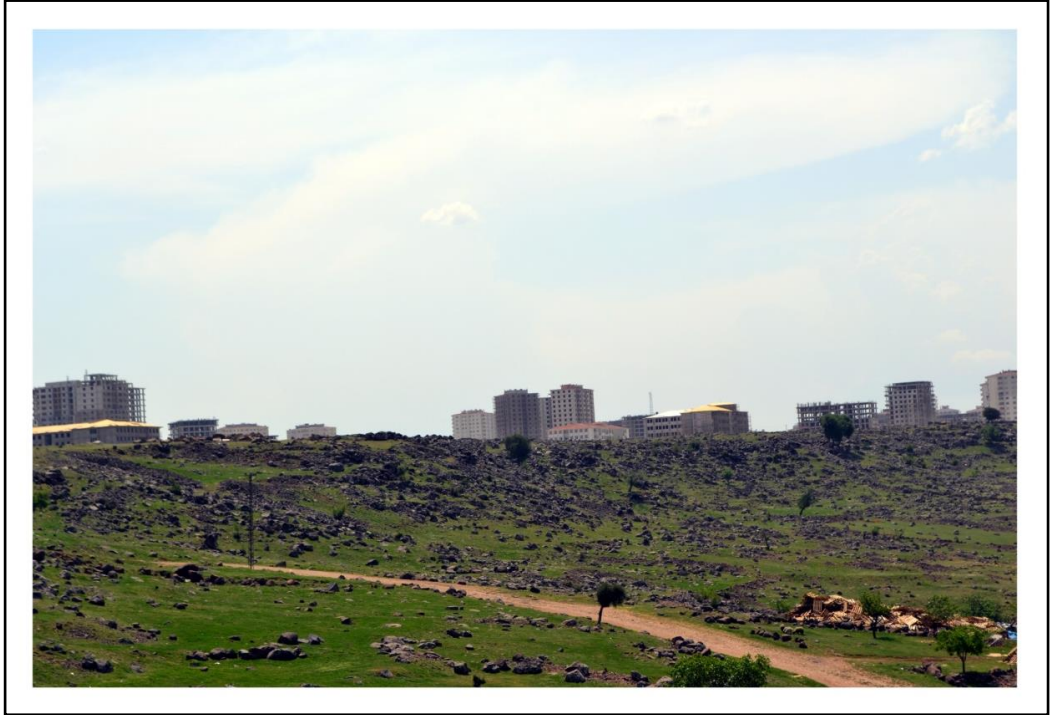
2.3.1.1. Karataş Tepesi ve Dutluk

Karataş Yerleşkesi, Antep şehir yerleşmesinin güneybatısında yer almakta olup, günümüzde Şahinbey İlçe Merkezi sınırları içerisinde kalmaktadır. Son 20 yılda hızlı bir yerleşmeye sahne olan Karataş, Gaziantep şehrinin yeni gelişim sahasıdır. Gelecekte ayrı bir merkez ilçe olma potansiyelini de barındırdığı söylenebilir.

Savaş yıllarında Karataş, Kurbanbaba ve Dutluk yolu üzerinden, şehrin eski yerleşim yerinin yaklaşık 10 km kadar güneybatısında yer almaktaydı. O dönemdeki

konumu itibariyle şehir içindeki cephelere etki edecek önemli bir konumda olduğu söylenemez. Fakat Kargasekmez, Kurbanbaba, Düztepe gibi şehri kontrol altında tutmayı sağlayan güneydeki bu tepelere hâkim konumdadır. Ayrıca ortalama yükseltisinin güneydeki diğer tüm tepelerden fazla olması, tepenin görüş mesafesini ve hâkimiyet alanını genişletmiştir.

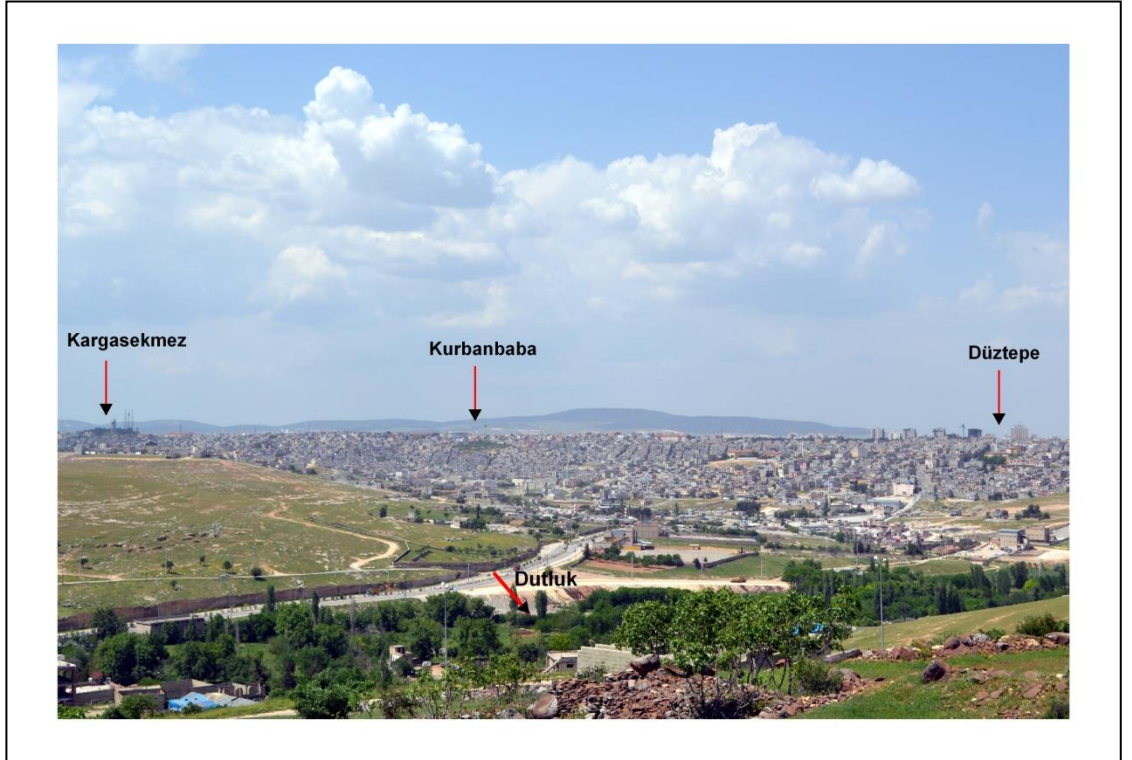
Karataş, esasında, yüzeyi bazalt taşlarıyla kaplı taşlık bir arazidir. Eğimli yüzeylerin aşınmasıyla kendini belli eden kireçtaşı formasyonu, yerden yere değişmekle birlikte, genel itibariyle yüzeyi kaplayan bazalt taşlarının hemen altında yer alır. Arazinin iri bazalt taşlarıyla kaplı olması savaş alanlarında askeri birliklerin hareket kabiliyetini azaltırken, savaş yıllarındaki şartlar dikkate alındığında savunma yapmayı kolaylaştırdığı söylenebilir. Nitekim Türk birliklerinin 2-3 Mayıs 1920’de Kurbanba’ya yaptığı taarruzda, arazinin taşlık yapısının, yapılması planlanan gece harekâtını güçleştirdiği ve bu nedenle Kurbanbaba Taarruzu’nun gündüz gerçekleştirildiği belirtilmektedir.²⁹⁵ O dönemdeki şartlar dikkate alındığında, gündüz taarruzlarında can kaybının daha fazla olması ihtimaline rağmen yine de gündüzde karar kılınması, taşlık arazinin savaşlar üzerindeki etkisine gösterilebilecek iyi bir örnektir.

Fotoğraf 2.25. Bazalt Taşları İle Kaplı Karataş’tan Bir Görünüm (04.05.2013).

²⁹⁵ Nureddin, s. 61.

23-24 Aralık 1920 tarihinde gerçekleşen ve tarihe “Karataş Taarruzu” adıyla geçen savaşta, Karataş mevkinin yukarıda zikredilen konumundan faydalanılmaya çalışıldığı söylenebilir. Özellikle Kurbanbaba’da bulunan Fransız topçularının uzaklaştırılması amaçlanmış ve bunun gerçekleştirilmesi halinde Kargasekmez, Kurbanbaba, Düztepe, Mardintepe’nin kolayca ele geçirileceği düşünülmüştü. Kurbanbaba’daki Fransız topçusu susturulduğu halde, kuzeydoğu’daki (Rumevlek ve Cünut Tepesi civarındaki) birliklerimizin Çıksorut, Salâvat Yokuşu istikametine doğru yaptıkları taarruzda başarı sağlayamaması ve şehir içerisindeki birliklerimizin Sarımsaktepe (Karayılan) ile Çıksorut istikametine taarruzu zamanında gerçekleştirmemesi nedeniyle kısmi bir başarıyla yetinilmiştir. Akçakoyunlu’ya giden Fransız güçlerinin şehre geri dönmek üzere oldukları haberi üzerine, taarruzu gerçekleştiren 25. Alay’ın şehrin kuzeyindeki köylere (Sam, Düllük, İbrahimli, Beylerbeyi) çekilmesi sonucunda bu bölge Fransızların egemenlik sahasında kalmaya devam etti.²⁹⁶

Fotoğraf 2.26. Karataş’tan, Dutluk-Kargasekmez-Kurbanbaba-Düztepe’nin Görünümü (04.05.2013).

²⁹⁶ Güngör, *Antep Harbi*, s. 277; Ünler, s. 131-132.

Dutluk, dut ağaçlarının meyve verdiği dönemlerde Gaziantep'linilerin rekreasyon faaliyetlerine sahne olan eski bir sahne (piknik) yeri idi.²⁹⁷ Dutluk'un adını, dar bir vadi içinde yer alan dut bahçelerinden aldığı söylenebilir. Günümüzde vadi boyunca, yoğunlukla, yaşlı dut ağaçları ve ceviz ağaçları ile diğer bazı meyve ağaçlarından oluşan meyve bahçeleri bulunmaktadır. Kaba hatlarıyla güneybatı- kuzeydoğu doğrultusunda uzanan Leylengiç Deresi'nin yer aldığı sahanın çevredeki yerleşim alanları nedeniyle doğal güzelliğini önemli oranda yitirmiş olmasına rağmen Gaziantep'linilerin rekreasyon alanı olma özelliğini geçmişe göre çok sınırlı da olsa sürdürmektedir. Karataş-Düztepe şehir içi ulaşım araçlarıyla rahatlıkla ulaşılabilir bir rekreasyon alanı olup şuan içerisinde havuzlu bir tesis bile bulunmaktadır. Ayrıca Karataş ve Dutluk'un erişim imkânlarının kolaylığı, ziyaret edilebilirlik imkânını da arttırmaktadır.

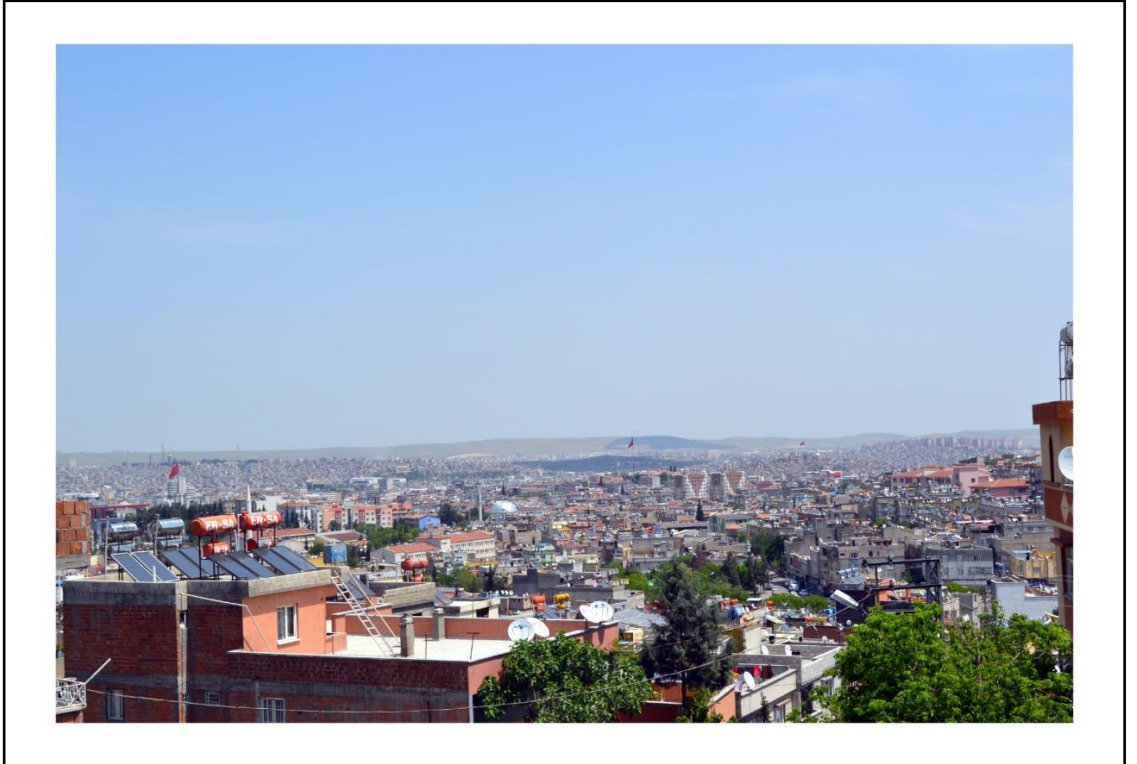
2.3.1.2. Kargasekmez Tepesi, Azez Yokuşu ve Kurbanbaba

Kargasekmez, genel itibarıyla güneybatı-kuzeydoğu yönünde bir sıra halinde uzanan şehrin güneyindeki tepeler içerisinde yükseltisi en fazla olanıdır ve özellikle Kurbanbaba ile Kolejtepenin rahatlıkla gözetlenebileceği bir noktada yer alır. Günümüzde Kargasekmez tepesinin en yüksek yerinde bulunan su deposu, gerek Karataş ve Dutluk'a ve gerekse de kuzey yönünden şehri kuşatan Dülük Baba Dağı'na kadar uzanan yerleşim sahasının tamamının manzarasını sunma özelliğine sahiptir. Kurbanbaba ise, Kargasekmez'e göre tepe sırtındaki düzlük alanı daha geniş ve yükseltisi daha düşüktür. Bunun yanı sıra daha yoğun bir yerleşmeye maruz kalması nedeniyle şehir manzarasını görme imkânı düşük bir tepedir. Fakat kuzeydoğusunda yer alan Mardintepe'ye, kuzey yönündeki Kolejtepe ve Amerikan Hastanesi'ne hâkimiyeti açısından stratejik bir konumdadır. Nitekim farklı çalışmalarda²⁹⁸, savaş süresi boyunca Fransız birliklerinin burayı tercih etme nedeni ile Kuvayi Milliye birliklerinin Fransızları bu tepelerden uzaklaştırmak için giriştikleri mücadelenin temel amacının Antep şehrine hâkim konumda yer alan bu tepeyi ele geçirmek olduğu belirtilmektedir. Daha öncede bahsi geçen Karataş Taarruzu, şehri güneyden kuşatan tepelerin ve özellikle Kurbanbaba'nın ele geçirilmesine dönüktü. Günümüzde ki duruma gelince,

²⁹⁷ Cemil Cahit Güzelbey, Dutluk, Gaziantep Kültür Dergisi, 10 (110), Şubat 1967, s. 39.

²⁹⁸ Nureddin, s. 60; TİH, s134; Sadettin Gömeç, Milli Mücadelede Gaziantep, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 60; Üzel, s. 46.

Kurbanbaba Tepesi savaş alanları açısından ilgi çekici fakat yerleşmelerin yoğunluğu nedeniyle neden-sonuç ilişkisi kurarak savaşı anlamada yetersizdir. Ayrıca manzara turizmine hitap edecek seyir noktası olma fonksiyonu son derece zayıftır. Günümüzdeki adlarıyla, Sev Amerikan Hastanesi'nden İnönü Caddesi'ne açılan yaklaşık 300 m uzunluğundaki Çopur Vakkas Sokak ile Kurbanbaba'dan İnönü Caddesi'ne doğru açılan yaklaşık 700 m civarında uzunluğa sahip Türkmenler Caddesi'nin Amerikan Hastanesi ile Kurbanbaba tepesi arasındaki en kısa mesafeyi oluşturduğu söylenebilir. Türkmen Caddesi'nin güney yönündeki uzantısını oluşturan ve Kurbanba'nın zirvesine ulaşan yokuş da düşünüldüğünde Sev Amerikan Hastanesi ile Kurbanbaba Tepesi arasında tahminen 1,5 km'lik bir mesafe farkı ortaya çıkar ki, bu da sözü edilen tepenin Fransız birliklerinin egemenliğindeki bölge açısından neden bu derece değer taşıdığını anlamamıza yardımcı olur. Yine Türkmenler Caddesi'nin güneyindeki yokuştan Kurtuluş Camii'ne, eski adıyla St. Mary Kilise'sine, olan mesafe tahminen 3 km kadardır. Fransızlar safında yer alarak, Türk birlikleriyle savaşan Ermenilerin bu kilise çevresindeki alanda yaşadığı da dikkate alındığında, Kurbanbaba daha da stratejik bir önem kazanır.

Fotoğraf 2.27. Kargasekmez Tepesi'nden, Gaziantep şehrinin Görünümü (04.05.2013).

Araştırma sahasında karşılaşılan güçlüklerden biri, belki de en önemlisi, savaş dönemindeki yerleşim yerlerinin ve jeomorfolojik ünitelerin günümüzdeki adları ve bunların bulundukları yerin tespiti. Araştırma sahası sınırları içerisinde yer alan yerleşim yerlerinden, adı değiştirilen köylerin eski isimleri yerleşimciler tarafından rahatlıkla bilinirken, sokak, yokuş ve tepe adlarının eski izlerinin zamanla insanların hafızalarından silindiği görülmektedir. Göç yoluyla şehir içinde gerçekleştirilen yer değişikliklerinin ve bu yer değişimleri arasındaki mesafelerin kırsal yerleşmelere göre daha fazla olması, eski adların günceliğini yitirmesinde etkili faktörler olarak gösterilebilir. Adı zamanla unutulup giden ve günümüzde mahallede ikamet edenler arasında 60. Sokak olarak anılan Azez Yokuşu da, sözü edilen tarihi adlardan biridir. Yokuşun bulunduğu mahallede yapılan uzun araştırmalar ve Antep Savunması konu edinen yazılı kaynaklar ışığında yeri güçlekle tespit edilmiştir. Savaş döneminde Azez veya Azaz Yokuşu²⁹⁹ olarak adlandırılan yer, günümüzde Cumhuriyet Mahallesi'nde yer alan 13060 nolu sokağa tekabül eder. Sokağın doğu-batı yönlü uzanış doğrultusu eğimle paralellik gösterir ve genişliği yaklaşık 5 m, uzunluğu ise 500 m kadardır. Fakat savaş dönemindeki genişliği ve uzunluğunu hakkında hiçbir yazılı kaynakta bir bulguya rastlanmadığı için ebatları hakkında bir öngöründe bulunmak son derece güçtür. Fakat fonksiyonları itibarıyla bir değerlendirmeye gitmek o dönemdeki önemini algılamada yardımcı olabilir. 13060 nolu sokak veya tarihteki adıyla Azez Yokuşu, Kargasekmez Tepesi'nden Kolejtepe'ye doğru inen yol güzergâhlarından biridir. Kolejtepe'deki Amerikan Koleji'nin Fransız birliklerinin ana karargâh merkezi (garnizon) olması³⁰⁰ ve Kargasekmez Tepesi ile hemen bitişiğindeki (kuzeydoğusundaki) Kurbanbaba'nın buraya hâkimiyeti düşünüldüğünde önemli bir geçiş güzergâhı olduğu anlaşılmaktadır.

²⁹⁹ Bayaz Belge 10, s. 236; TİH, s. 203; Üzel, s. 173.

³⁰⁰ Güngör, *Antep Harbi*, s. 288; Nureddin, s. 91; Ünler, s. 73; Faruk Taşkın, Antep'te Bir Misyoner Üniversitesi: Merkezi Türkiye Koleji (Elektronik Sürüm), History Studies: International Journal of History, 4 (4), 2012, s. 415-431, Erişim Tarihi: 22.05.2013, http://www.historystudies.net/makaleler/425598592_Faruk%20Ta%c5%9fk%c4%b1n.pdf.

Fotoğraf 2.28. Azez Yokuşu'nun Günümüzdeki Görünümü (04.05.2013).

2.3.1.3. Kolejtepe

Savaş dönemi itibariyle Amerikan Koleji, Antep şehrinin batı çıkış noktasının güneyindeki tepe üzerine inşa edilmişti. Yapı olarak okulu ve yatakhaneleri olan büyük binalar topluluğundan oluşup, kalorifer ve telefon gibi o günün şartlarında Gaziantep'te mevcut olmayan imkânlarla donatılmıştı.³⁰¹ Antep Savunması esnasında Merkezi Türkiye Koleji, Amerikan Koleji veya Kolej adıyla anılmaktaydı.³⁰² Kolej'in üzerinde kurulduğu tepeye günümüzde Kolejtepe denilmektedir. Tepenin bu adı, 1868 yılında tepe üzerinde kurulan ve 1922 yılında resmen kapatılan Amerikan Koleji'nden aldığı düşünülmektedir.³⁰³ Fakat daha evvelki adının ne olduğu hususunda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

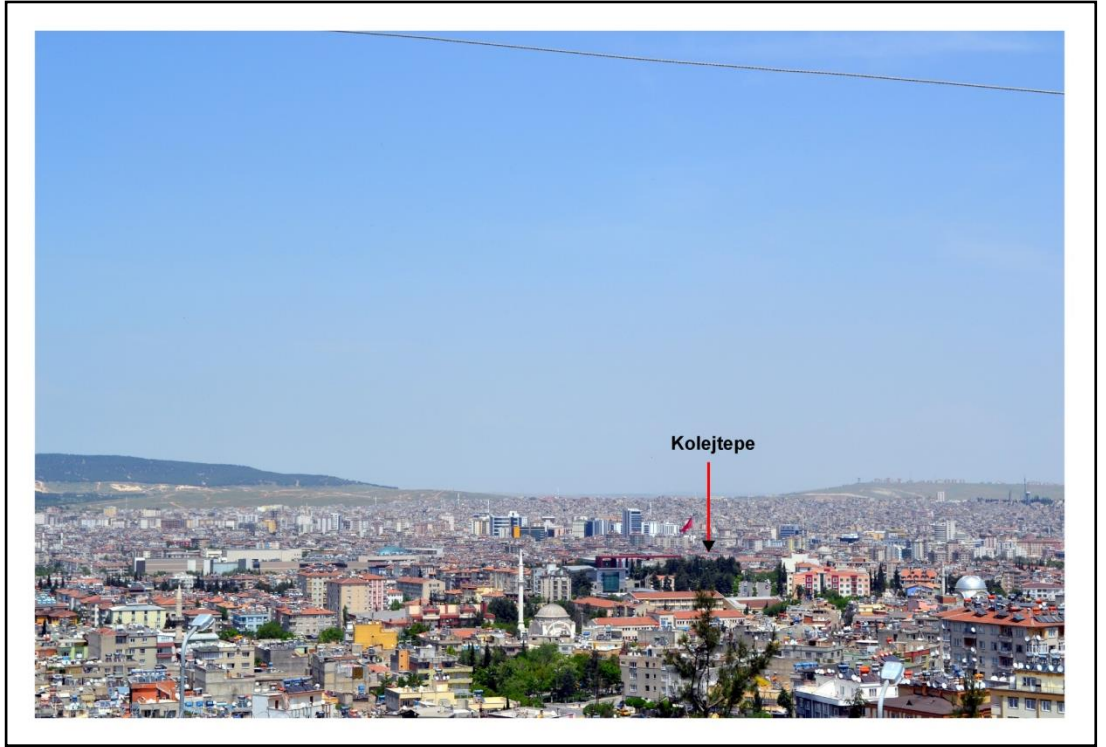
Kolejtepe ve Amerikan Koleji, 5 Kasım 1919'da Antep'in Fransızlar tarafından işgali ile 25 Aralık 1921 yılında Gaziantep'in boşaltılmasına kadar geçen iki yılı aşkın

³⁰¹ Abadi, s. 13-14.

³⁰² Abadi, s. 13-14; Nureddin, s. 120; Şakir Sabri Yener, "Kurtuluş Savaşından Sonra Gaziantep'te Ağaç Dikimi", *Gaziantep Kültür Dergisi*, 12 (139), Temmuz 1969, s. 151; TİH, s. 134, 203; Ünler, s. 86,123; Üzel, s. 316.

³⁰³ Uğuroğlu Barlas, *Gaziantep Tıp Fakültesi Tarihi ve Azınlık Okulları*, Gaziantep Kültür Derneği Yayınları No: 57, Gaziantep 1971, s. 47.

süre zarfında Fransız birliklerinin ana karargâh merkeziydi.³⁰⁴ Kurbanbaba ve Battalhöyük, Zerdalilik ve Çiftçinin Harafı ile birlikte Fransız birliklerinin en fazla bulunduğu bölgeydi.³⁰⁵ Bu nedenle Kolejtepe (Kolej) ile şehrin güneyindeki tepeler, şehrin kuzeyinde (İbrahimli Köyü tarafında) bulunan Türk topçuları tarafından savaş dönemi boyunca bombalanmıştır.³⁰⁶ Özellikle şehrin tesliminden bir hafta kadar önce, 31 Ocak 1921 tarihinde, Çıksorut Taarruzu'nun başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Türk Birliklerinin Kolej ve çevresindeki Fransız mevzilerine karşı yaptığı bombardıman en şiddetlisi ve en etkilisi oldu. Toplardan biri, Fransızlardan önce Antep'i işgal eden İngilizlerin Kolej'e bıraktıkları 10 tonluk yağ deposuna isabet etti. Deponun tutuşmasıyla, Sacır suyu yakınlarından bile görülebilen, yüzlerce metre yüksekliğe dumanlar yükseldi ve Kolej önemli maddi hasara uğradı.³⁰⁷ Hasarın, Fransız komutanı Abadi'nin (1959)³⁰⁸ bile, o günün Fransızlara pek pahalıya mal olduğunu itiraf ettirecek derecede büyük olduğu söylenebilir.

Fotoğraf 2.29. Kargasekmez Tepesi'nden, Kolejtepe'nin Görünümü (04.05.2013).

³⁰⁴ Abadi, s. 55, 100; Nureddin, s. 91,120,170; TİH, s. 128,203; Ünler, s. 149; Üzel, s. 316.

³⁰⁵ Güngör, *Antep Harbi*, s. 181; Nureddin, s. 120; Ünler, s. 61.

³⁰⁶ Abadi, s. 60; Nureddin, s. 120; Ünler, s. 132.

³⁰⁷ Abadi, s. 100; Ünler, s. 141.

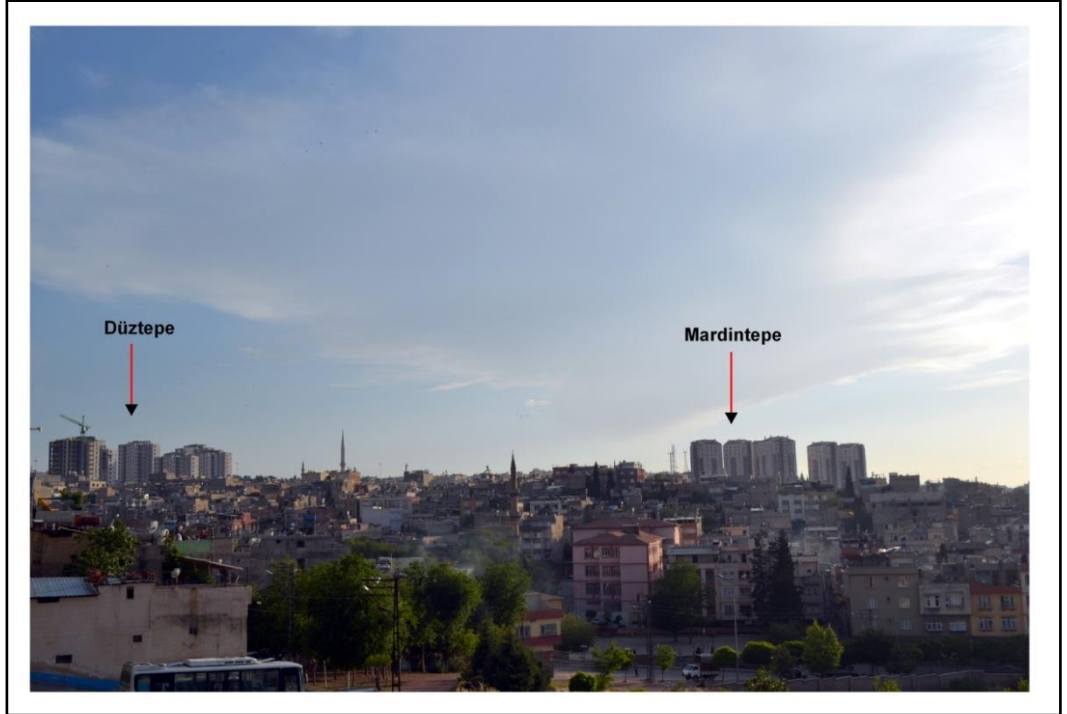
³⁰⁸ Abadi, s. 100.

Günümüzde Kolejtepe üzerinde, 2008 yılında inşa edilen ve Şahinbey Belediyesi'ne ait belediye binası, Amerikan Koleji'ne ait olduğu tahmin edilen bir okul binası, halka açık rekreasyon alanı (park alanı) ile bir kısım şehir binaları yer almaktadır.

2.3.1.4. Mardintepe-Düztepe

Mardintepe, Kurtuluş Cami ile Amerikan Hastanesi'nin güneydoğusunda yer alan ve ona hâkim bir konumda bulunan yüksek bir tepedir. Güneybatısında Kurbanbaba, güneydoğusunda Düztepe yer alır.

Savaş döneminde Mardintepe, Ermenilerin işgali altındaki yerleri, özellikle Tepebaşı mahallesinin güneyini himaye eden bir konumdaydı.³⁰⁹ Azez Yokuşu-Kurbanbaba-Mardintepe'nin, Amerikan Hastanesi'nden başlayıp şehrin batı yönünde yer alan Amerikan Koleji'ne kadar uzanan sahayı güneyden ve hemen yanı başından kuşatan konumu, bu sahada yaşayan Fransız birlikleri için hayati derecede önem arz etmekteydi.

Fotoğraf 2.30. Aydınbaba'dan Düztepe ve Mardintepe'nin Günümüzdeki Görünümü (26.05.2013).

³⁰⁹ Abadi, s. 50.

Düztepe, Mardintepe'nin güneydoğu yönündeki devamı niteliğindedir. Aslında Kargasekmez'den Perilikaya'ya kadar devam eden bu tepeleri birbirinden ayrı düşünmek doğru değildir. Kargasekmez, Kurbanbaba, Mardintepe ve Düztepe platonun yüksek sahalarına tekabül ederler ve dolayısıyla bir bütünün parçaları olarak düşünmek gerekir. Mardintepe, söz konusu platonun şehre bakan yüzeyinde (kuzey yamacında) yer alır. Düztepe'nin konumu ise biraz daha farklıdır. Günümüzde Karataş ve Dutluk'tan gelen yolun ulaştığı ilk yerleşim yeridir. Karataş ile şehir merkezi arasındaki en kısa yol güzergâhı Dutluk ve Düztepe üzerinden geçmektedir. Antep Savunması döneminde de Akçakoyunlu'dan 10 Ağustos 1920'de gelen Andrea komutasındaki Fransız birliklerinin bir kolunun da şehre girerken kullandığı yol da yine bu güzergâhtır.³¹⁰ Bunun haricinde şehir üzerindeki hâkimiyeti açısından bakıldığında Mardintepe kadar önem arz ettiği söylenemez. O dönemde çıplak olan ve savunmaya elverişli olmayan Düztepe³¹¹ günümüzde tamamen yerleşmeler tarafından işgal edilmiştir.

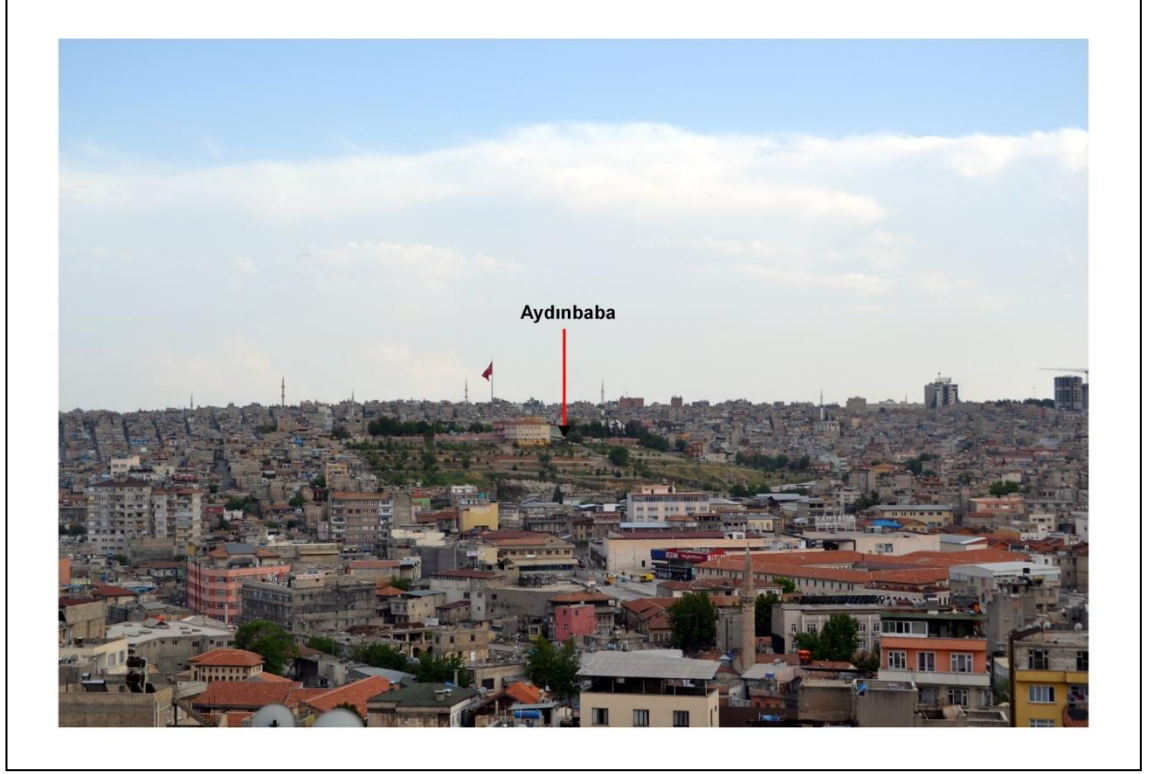
2.3.1.5. Aydınbaba

Aydınbaba; Mardintepe'nin kuzeydoğusunda, Sarımsaktepe'nin batısında, Şirehanı'nın güney-güneydoğusunda yer alır. Tepenin zemini, kireçtaşından müteşekkil bir ana kayadır. Aydınbaba Tepesi üzerinde, yerleşimcilerinin, bir zamanlar var olduğunu söyledikleri mağaralar günümüzde mevcut değildir. Tepe; doğu, güney, güneydoğu yönlerden yerleşmeler tarafından tamamen işgal edilmiştir. Öte yandan, batı, kuzeybatı, kuzey yönlerden dar bir kısmı tamamen park (rekreasyon) yeri olarak ayrılmıştır. Arazinin bu şekilde kullanımı, tepeye önemli bir seyir noktası olma imkânı sağlamıştır. Mevcut bu özelliğiyle, şehrin güneyindeki tepeler içerisinde tektir. Park alanında oluşturulan teraslar (taraçalar) şehrin güneybatı, batı, kuzey, kuzeybatı yönlerinde olabildiğine geniş bir şehir manzarası seyri sunar. Gaziantep Kalesi, Türktepe, Şirehanı, Kurtuluş Camii, Mardintepe, Düztepe, Dülükbaba Dağı, Hacıbaba, Çıksorut, tepenin görüş mesafesi içerisinde kalır. Tepenin şehrin eski yerleşim yerlerine yakın mesafede bulunması, seyir kalitesini arttıran bir diğer özelliktir. Güneydeki tepelerin en yüksek noktasını teşkil eden Kargasekmez Tepesi'nin bile, seyir kalitesinin bu derece yüksek olduğu söylenemez. Tepedeki teraslar, uygun şekilde

³¹⁰ Ünler, s. 72.

³¹¹ TİH, s. 129.

değerlendirilebilirse turizme hizmet etmenin yanı sıra önemli bir ekonomik kazanç sağlayabilir.

Fotoğraf 2.31. Türktepe’den, Aydınbaba Tepesi’nin Görünümü (19.05.2013).

Ayrıca Aydınbaba’dan çevredeki tepeler dikkatlice incelendiğinde, şehrin eski yerleşimini (çıkış yolunu) doğu yönünde kontrol eden iki önemli mevki göze çarpar. Bunlar; Türktepe ve Aydınbaba hattı ile Perilikaya-Cünüt Tepe Hattı’dır. Aydınbaba ile Türktepe kuzey-güney yönlerde karşılıklı durur. Aralarındaki bölgenin de, Antep Savunması’nda şehrin doğu cephesine denk geldiği dikkate alındığında, karşılıklı uzanan bu iki tepenin önemi daha da pekişir. Savaş esnasında Antep Kuvayı Milliyesi, savunma bölgeleri oluşturmak amacıyla şehri yedi cepheye ayırdı ve bunlardan biri de Aydınbaba’ydı.³¹² Ayrıca harp raporu belgelerinden³¹³, Antep’in teslim olmasından iki ay öncesine kadar, Aydınbaba’nın Türk birliklerinin elinde bulunan cephelerden biri

³¹² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şehir içindeki cepheler

³¹³ Bayaz Belge 146, 516 nolu Harp Raporu, s. 360.

olmaya devam ettiği anlaşılmaktadır ve bu özelliği nedeniyle tepe, Fransızlar tarafından sürekli bombalanmıştır.³¹⁴

2.3.1.6. Sarımsaktepe (Karayılan)

Aydın Baba tepesinin doğusunda, Aydın Baba ile Perilikaya arasında yer alır. Özellikle kuzeyinde bulunan Mağarabaşı'na ve batısındaki Aydın Baba'ya hâkim konumu, savaş yıllarındaki önemini arttıran önemli faktörlerin başında gelmekteydi. Günümüzde Sarımsaktepe ile Mağarabaşı arasında kuzey-güney yönünde Tüfekçi Yusuf Bulvarı uzanır. Bu Cadde, Mağarabaşı ile Karayılan arasındaki en işlek ulaşım yolu olmasının yanı sıra, şehir merkezinden Sarımsaktepe'ye uğrayacak ziyaretçiler için de en elverişli güzergâhlardan biridir.

Gaziantep halkı arasında tepenin adı, Şihin Dağı ve aynı zamanda Karayılan olarak bilinir. Sarımsaktepe'nin günümüzde Karayılan adını almasına neden olan olayın geçmişi ise Antep Savunması yıllarına dayanır. Sarımsaktepe Taarruzu esnasında, Gaziantep'in önde gelen kahramanlarından biri olan Karayılan'ın burada şehit düşmesi, tepeye addedilen anlamı kutsallaştırarak onun adıyla anılmasına neden olmuştur. Sarımsaktepe Taarruzu, Akbaba Savaşı'ndan sonra Körkün-Nafak Boğazı yollarıyla şehre giren Fransız birliklerinin işgal ettikleri Sarımsaktepe, Düztepe'yi geri almak ve işgal esnasında Sarımsaktepe'nin gerisinde bıraktıkları birkaç erzak arabasını ele geçirmek amacıyla düzenlendi.³¹⁵ 23-24 Mayıs 1920 tarihinde, Karayılan ile Boynonun oğlu Memik Ağa önderliğindeki Antepli çetelerin gerçekleştirdikleri bu taarruz sırasında Karayılan şehit düştü.³¹⁶ O dönem hastane olarak kullanılan Şeyh Fethullah (Şih) Camii'ne getirilerek buraya defnedildi³¹⁷ ve günümüzde mezarı hala bu caminin avlusunda yer almaktadır.

Savaş alanlarının yanı sıra üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri de tepenin ilgi çekici sokak düzenidir. Sokaklar, tepenin üzerinden iki zıt yönde ışınsal olarak bir bütünlük oluşturacak şekilde uzanır ve bunlar genellikle her iki yönde de aynı adlarla adlandırılmıştır. Sokaklar, eğimin tahminen % 50'leri bulduğu yamaçlar

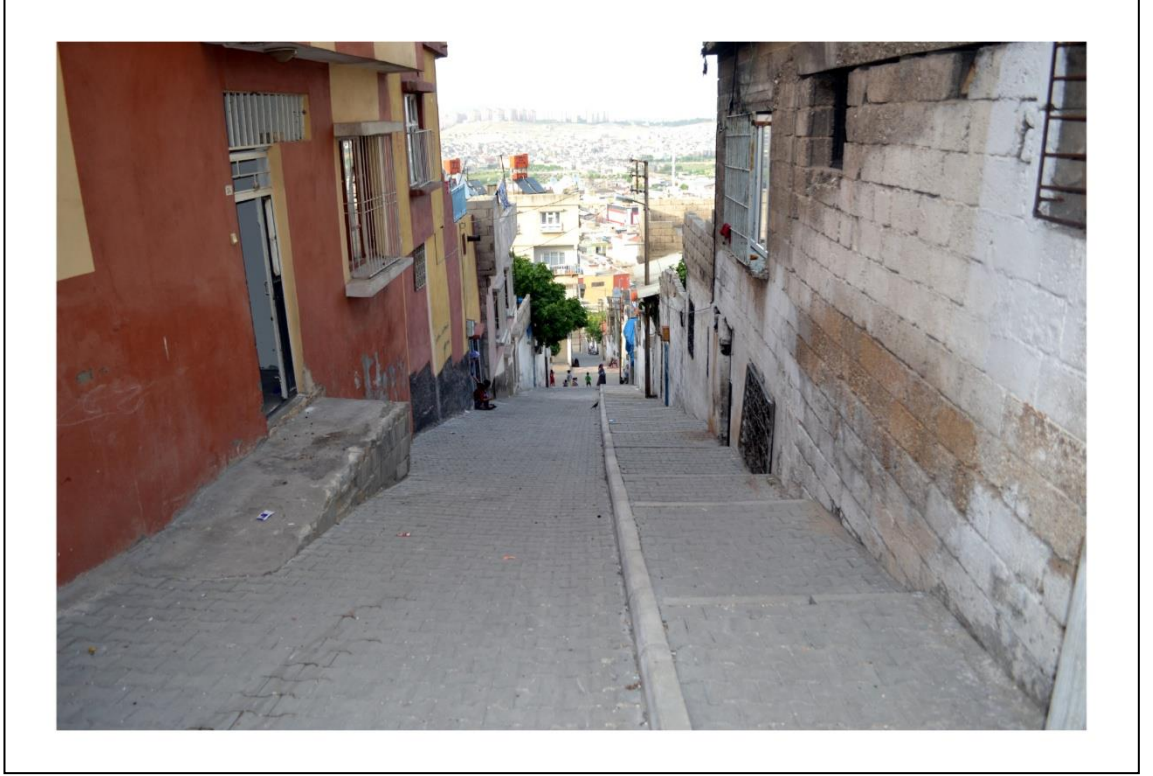
³¹⁴ Üzel, s. 184; Bayaz Belge 91 ve 93 s. 310-311, Belge 99 s. 317, Belge 146 s. 360.

³¹⁵ Nureddin, s. 72-73; Ünler, s. 59-60.

³¹⁶ Dai, s. 61; Ünler, s. 60.

³¹⁷ Dai, s. 49; Ünler, s. 148.

boyunca devam eder ve tepenin alt eteklerinde son bulur. Düztepe yönü (güneybatı kısmı) dışında tüm yönlerde eğimli ve ışınsal bu sokak düzeniyle karşılaşılır. Söz konusu özellik tepenin üst kısmında geniş düzlüklerin yer almamasının sonucudur. Genellikle zirvelerinde geniş düzlüklerin barındıran tepelerde, özellikle Kurbanbaba ile Düztepe’de, belirtilen sokak düzenine rastlanmaz. Ayrıca Sarımsaktepe’nin kuzey yönündeki yamacının bitiminde, Cengiz Topel Caddesi ile Alibaba Caddesi’nin kesiştiği noktada, bir evin caddeye bakan duvarı üzerine Sarımsaktepe Taarruzu’nun kabartma şeklinde resmedildiği bir anıt bulunmaktadır. Bu anıtın kuzey yönünde tam karşısında yer alan kavşağın göbeğinde yapılan, dokuma tezgâhı ile ön plana çıkan ve dokumanın Gaziantep için öneminin görselleştirildiği heykel de dikkat çekicidir.

Fotoğraf 2.32. Sarımsaktepe’nin Eğimli ve Işınsal Uzanışa Sahip Sokaklarından Bir Örnek (25.06.2013).

Şehre hâkim tepelerin turizme hizmet eden diğer bir önemli özelliği de, daha öncede bahsedildiği gibi, sunduğu şehir manzarasıdır. Sarımsaktepe üzerindeki yerleşmenin yoğunluğu, seyir imkânını birçok yönden sınırlandırmaktadır. Sadece Karayılan Caddesi’ndeki Ersoy Cami’sinin avlusu, geniş bir manzara sunan tepedeki

ender yerlerinden biridir. Seyir kalitesi hemen yanındaki Aydınbaba kadar olmasa da, bu caminin avlusundan, Seyrantepe, Çıksorut, Kürttepe, Gaziantep Kalesi, Şehreküstü ile Mağarabaşı'nı görmek mümkündür.

2.3.1.7. Perilikaya ve Salâvat Yokuşu

Perilikaya ve Çıksorut, Cünüt Tepe ile birlikte şehirden doğu ve güneydoğuya açılan yolların adeta gözetleme kuleleri gibidir. Özellikle Perilikaya yerleşkesinin doğusundaki Büyük Salâvat Yokuşu'nun devamı niteliğinde olan 130 nolu Cadde'nin (Narlıtepe Mahallesi'nde) bitiminden Akçakoyunlu Yolu üzerindeki ilk yerleşim yerini, Nurgana'yı (Yeşilkent), görmek mümkündür. Ayrıca savaş dönemindeki Antep şehrinin doğu sınırını teşkil eden Mağarabaşı ve Şehreküstü semtlerinin³¹⁸ 2-3 km kadar doğusunda ve Oğuzeli ile Akçakoyunlu'ya ulaşan yol güzergâhı üzerinde bulunur. Bu yönleriyle Perilikaya'nın, stratejik bir tepe noktası niteliğinde olduğu söylenebilir.

Perilikaya adı, günümüzde şehrin doğu yönünde ve Akçakoyunlu Yolu'nun batısındaki yerleşim yerinin adı olarak kullanılmaya devam etmektedir. Fakat Salâvat Yokuşu, tarih kitaplarında ve genellikle elli yaş üzerindeki Anteplilerin hafızalarında kalan yer adlarından biridir. Söz konusu yokuş, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan bugünkü Hasip Dürri Caddesi'nin bir kısmını oluşturur. Salâvat Yokuşu'nu da içerisine alan Hasip Dürri Caddesi, adını 19. yüzyılda (1848-1913) yaşamış bir Gaziantep şairinden alır.³¹⁹ Bu caddenin Karayılan (Sarımsaktepe) istikametine doğru uzanan kısmı Küçük Salâvat, Perilikaya yönüne doğru uzanan kısmı ise Büyük Salâvat Yokuşu'na tekabül eder.³²⁰ Bu yokuşun tarihteki önemi, Antep'in Fransızlara teslim düşmesinden 1-2 gün önce (6-7 Şubat 1921), birkaç subay ile yaklaşık 450 erden oluşan Antep Kuvayi Milliye Birlikleri'nin şehri terk ederken kullandıkları yol güzergâhı olmasından kaynaklanır.³²¹ Küçük Salâvat Yokuşu'nun batı yönündeki sokak uzantısı dikkate alınarak hareket edildiğinde, eskiden şehrin doğu sınırını teşkil eden Şehreküstü

³¹⁸ Ünler, s. 74-75.

³¹⁹ Cemil Cahit Güzelbey, "Hasip Dürri", *Gaziantep Kültür Dergisi*, 12 (135), Mart 1969, s. 62; Ömer Asım Aksoy, *Hasip Dürri Hayatı – Eserleri*, Gaziantep Kültür Derneği Yayınları, Sayı:19, Gaziantep 1959, s. 6-10.

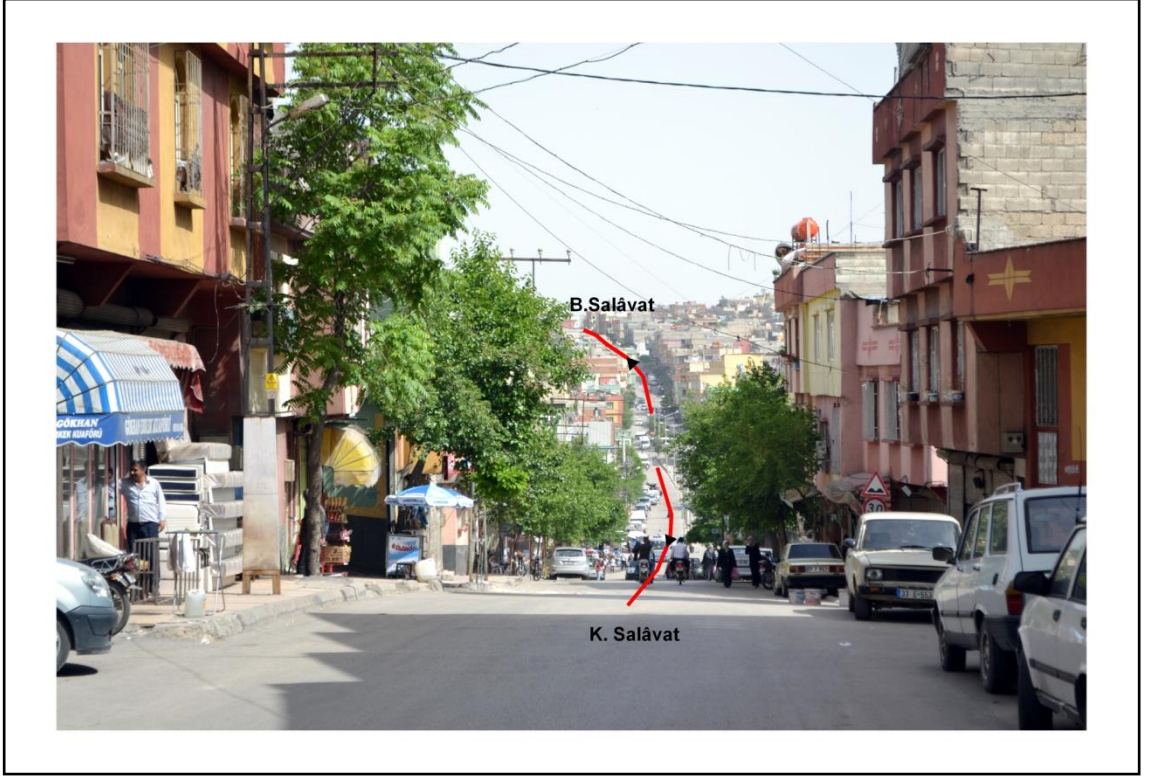
³²⁰ Küçük Salavat Yokuşu'nda 94032 nolu sokakta ikamet eden 1926 doğumlu Mehmet Baltacı ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 18.05.2013). Söz konusu bilgi araştırma safhasının ileri tarihlerinde Perilikaya'da ikamet eden başka yerleşimciler tarafından da doğrulanmıştır.

³²¹ Beşe, s. 325; Bozgeyik, 1998, s. 34; Güngör, *Antep Harbi*, s. 337-339; Ünler, s. 143-146.

Semti'ne çıktığı görülür. Tahminen Kuvayi Milliye'nin takip ettiği yol güzergâhı; Karatarla Mahallesi'nden güneydoğu yönünde uzanan Eski Saray Caddesi ve Şehitler Caddesi'ni müteakiben Sarımsaktepe'nin kuzey yamacının alt kısımlarında bulunan Cengiz Topel Caddesi'ne ulaşmaktaydı. Çünkü Kale çevresindeki mahalleler ile Sarımsaktepe arasındaki en kısa mesafeyi bu güzergâh oluşturur. Daha sonra Ulucanlar ve Ünalı Mahalleri içerisinden geçen Hasip Dürri Caddesi boyunca devam eden yol, önce Küçük Salâvat ve Büyük Salâvat'a (Perilikaya'ya) çıkar. Küçük ve Büyük Salâvat'ın tepe noktaları arasındaki yol uzunluğu tahminen 2 km kadardır. Büyük Salâvat'ın devamında Narlıtepe Mahallesi'nin 130 nolu sokağıyla doğu istikametinde uzanır. Daha sonra Perilikaya'nın doğu ucuna ve oradan da günümüzde TOKİ tarafından yapılmakta olan binaların yer aldığı Bozdere istikameti üzerinden Nurgana'ya ulaşır. Bozdere istikametinde Perilikaya-Nurgana arası yaklaşık 3 km'dir. Ayrıca Kuvayi Milliye birliklerinin yanı sıra, Fransız birlikleri de bazen Kolejtepe'den Nafak Boğazı'na doğru geçerken yukarıda belirtilen güzergâhı kullanmışlardır.³²²

Yukarıda bahsedilen yol, günümüzde Karayılan ve Perilikaya istikametinden Nurgana'ya ulaşan en kısa yol güzergâhıdır. Körkün'e (Büyükşahinbey'e) giden toplu taşıma araçlarının en son seferlerinde, en kısa güzergâh olması nedeniyle bu yolu tercih ettikleri görülmüştür.

³²² Ünler, Belge 103 ve Belge 155, s. 243 ve 284.

Fotoğraf 2.33. Küçük Salâvat ve Karşı Yöndeki Büyük Salâvat Yokuşlarından Bir Görünüm (18.05.2013).

2.3.1.8. Cünüt Tepe ve Acemkayası

Günümüzde unutulmuş eski yer adlarının tespiti, saha araştırması süresince karşılaşılan en büyük güçlüklerden biri olarak gösterilebilir. Eski yerleşim yeri adlarına günümüzde rahatlıkla ulaşılabilirken, mevki ve tepe adları için aynı durum söz konusu değildir. Azez Yokuşu, Kuşçu Dağı ile birlikte, Gaziantep halkının hafızalarından silinip giden eski yer adlarından biri de Cünüt Tepe ve Acemkayası'dır. Bu tepeler, genel itibarıyla halk arasında "Umut Mevkii" olarak bilinen yere tekabül eder. Fakat Umut Mevkii'sinin zamanla yerleşmeye sahne olması sonucunda, yerleşim yerlerinin adları mevkii adının önüne geçmeye başlamıştır. Günümüzde Cünüt Tepe Şirinevler olarak, Acemkayası ise Seyranteppe adıyla anılmaktadır. Çıksorut ve Hacıibaba'da yerleşim yerleri tepe adlarının isimlerini alırken, Kuşçu Dağı'na Aydınlar Mahallesi, Acemkayası'na Seyranteppe, Cünüt'e Şirinevler adının neden ve hangi gerekçeyle dayalı olarak verildiği belirsizdir. Eğer söz konusu yerleşim yerleri Acemkayası ve Cünüt olarak adlandırılmış olsaydı, eski yer adlarının unutulup yitirilmesinin de önüne

geçilmiş olacağı gibi, Antep Savunması'nda önemli bir konuma sahip bu tepelerin tarihle olan bağının da korumasına da katkı sağlanmış olunacaktır.

Fotoğraf 2.34. Kuşçu Dağı'ndan, Cünüt Tepe ve Perilikaya'nın Görünümü (02.07.2013).

Bulundukları konum itibariyle Cünüt Tepe, Perilikaya ile Sacır suyunun birbirine yaklaştığı yerde bulunan Humanız Höyüğü'nün kuzeyinden başlar ve Acemkayaşı'na kadar uzanır.³²³ Gaziantep Savunması'nın önemli cephelerinden biri olan Mağarabaşı'na 3-4 km mesafede olup, cepheyi tam karşıdan görmektedir. Güneyinde yer alan Perilikaya ile birlikte Akçakoyunlu Yolu'nu denetimi altında bulundurur.

³²³Saha araştırması boyunca, eski ye adlarının tespitinde yaşanan güçlüklerden biri de Cünüt Tepe'nin yeri ve konumunun tespiti oldu. Aşağıda verilen yazılı ve sözlü kaynaklar ışığında yerinin tespiti ancak mümkün oldu.

Abdullah Edip Çitçi, *İlkçağdan Günümüze Gaziantep Tarihi [kroki]*, (Birinci Basım), Gaziantep 2009, s. 58; Adil Özbilge, "Karaca Kiya'nın Gaziantep Savaşı Hatıraları", *Gaziantep Kültür Dergisi Yayınları*, 6 (65), Mayıs 1963, s. 105; Cemil Cahit Güzelbey, "Humanız", *Gaziantep Kültür Dergisi Yayınları*, 7 (73), Ocak 1964, s. 9-10; Güngör, *Antep Harbi*, s. 213; TİH, (kroki 33); Ünler, s. 80, 289.

Ayrıca, Şehitkâmil İlçesi Aydınlar Mahallesi'nde ikamet eden 1950 doğumlu Servet Gürbüz ile yapılan görüşme (Mülakat tarihi: 02.07.2013); Şehitkâmil İlçesi Taşlıca Rumevlek Mahallesi'nde ikamet eden 1944 doğumlu Cemil Erikçi ve 1949 doğumlu Halit Gül ile yapılan görüşme (Mülakat tarihi: 08.07.2013); Şehitkâmil İlçesi Seyrantepe Mahallesi'nde ikamet eden 1950 doğumlu Ahmet Sarıbal ile yapılan görüşme (Mülakat tarihi: 02.07.2013) sonucunda elde edilen bilgilere dayanmaktadır.

Aralarından geçen Sacır suyunun her iki yanında uzanan tepeler, genişliği 200-300 m'yi bulan dar bir boğaz meydana getirirler. Bu nedenle, hem Mağarabaşı Cephesi ve hem de Akçakoyunlu Yolu için son derece önemli bir konumda yer aldıkları söylenebilir. Nitekim Fransızlar, Mağarabaşı'nın kuzeybatı tarafına düşen Yazıcık Cephesi'ni, Cünüt Tepe üzerine yerleştirdikleri toplarla bombalarken tepenin konumundan faydalandılar.³²⁴ Şehrin batısına (Kolejtepe) yerleştirdikleri topçuları dikkate alındığında şehri iki cephe arasına almalarına imkân sağlamaktaydı.³²⁵ Cünüt Tepe'de ikamet eden ve topçularını yerleştiren Fransızlar, tepeyi, doğudaki yolları kullanan Türk birliklerinin şehirle bağlantısını kesen bir set şeklinde kullandılar.³²⁶ Ayrıca Akçakoyunlu-Antep arasındaki yolun, Nafak dışında, boğazdan geçtiği ikinci yerd. Tepenin öneminin artmasını sağlayan ana gelişme de, Fransızlarla yapılan 20 günlük anlaşma sonrasında, Antep'e hareket eden ikmal kollarının erzakı Akçakoyunlu İstasyonu'nu üzerinden sağlamaya başlamalarıydı.³²⁷

Yukarıda belirtilenlerin haricinde tepenin stratejik önemini arttıran başka faktörlerde vardı. Çıksorut Tepesi, Acemkayası ve Kuşçu Dağı'yla arasındaki mesafe farkının 1-2 km'yi geçmemesi, Akçakoyunlu'dan gelen Fransız birliklerinin şehri kuşatmak amacıyla şehrin kuzeyindeki tepeleri (Çıksorut, Kuşçu Dağı, Hacıibaba) ele geçirmeye çalışırken şiddetli topçu ateşi desteği sağlamak için faydalandıkları harekât noktasıydı.³²⁸ Ayrıca tepe, eskiden çıplak bir arazi olduğu belirtilen Perilikaya'nın, Küçük Salâvat ve Büyük Salâvat Yokuşları üzerinden şehri terk eden Kuvayı Milliye birliklerinin çıkış noktasına olan hâkimiyeti açısından da önemliydi.³²⁹

Acemkayası'nın yerinin tespiti, tıpkı Cünüt Tepe gibi, son derece güç olmuştur.³³⁰ Acemkayası; Cünüt Tepe'nin kuzeyinde, Çıksorut ve Kuşçu Dağı'nın doğusunda yer

³²⁴ Ünler, Belge 71, s. 225.

³²⁵ TİH, s. 132;

³²⁶ Taşlıca Rumevlek Mahallesi'nde ikamet eden 1944 doğumlu Cemil Erikçi ve 1949 doğumlu Halit Gül ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 08.07.2013).

³²⁷ Güngör, *Antep Harbi*, s. 230; Ünler, s. 95.

³²⁸ Nureddin, s. 178; Ünler, s. 96

³²⁹ Nureddin, a.g.e, s. 256; Ünler, s. 143.

³³⁰ Yeri ve konumunun tam olarak tespitinde yararlanılan yazılı ve sözlü kaynaklar şunlardır; Çitçi, (kroki), s. 58; Güngör, (kroki), s. 311; Ünler, s. 289. Ayrıca: Şehitkâmil İlçesi Aydınlar Mahallesi'nde ikamet eden 1950 doğumlu Servet Gürbüz ile yapılan görüşme (02.07.2013); Şehitkâmil İlçesi Seyrantepe Kuzguncuk Deresi Mevkiinde işyeri sahibi 1968 doğumlu İsmail Yıldız ile yapılan görüşme (Mülakat tarihi:08.07.2013); Şehitkâmil İlçesi Taşlıca Rumevlek Mahallesi'nde ikamet eden 1946 doğumlu Ali Bayram Erikçi ile yapılan görüşme (Mülakat tarihi: 08.07.2013) sonucunda elde edilen bilgilere dayanmaktadır.

alır. Kuşçu Dağı, Çıksorut ile birlikte Antep-Nizip-Urfa yoluna hâkim konumdadır. Akçakoyunlu Yolu üzerinde bulunmaması nedeniyle önemi Cünüt Tepe'ye göre daha az gözükebilir fakat Perilikaya ile birlikte karşılıklı düşünüldüğünde, iki tepe arasında yer alan Cünüt Tepesi'ndeki Fransız birlikleri (topçuları) mahsur bir vaziyette kalacakları için şehrin doğusundaki tepelerle bir bütünlük içerisinde savaş dönemi boyunca önem arz ettiği söylenebilir.³³¹

Fotoğraf 2.35. Gün Geçtikçe Meskenler Tarafından İşgal Edilen Acemkayası'nın Günümüzdeki Görünümü (02.07.2013).

Günümüzde Acemkayası üzerinde, TOKİ'ye ait binalar inşa edilmiştir. Tepenin batı-güneybatısı üzerinde yer alan mağaralar ise eskiden umut mevkiinde yaşayan insanlar tarafından hayvan barınağı olarak kullanıldı. Daha öncesinde ise mağaralarda ve arazide açılan ev temellerinde yöredeki insanlar tarafından, Antep Savunması dönemine ait olduğu düşünülen, silah kabzaları ve top makinelerine ait parçalar ile

³³¹ Ünler, Belge 159, s. 289.

süngüler bulunduğu belirtilmektedir.³³² Ayrıca mağaraların olduğu yerin çevresi ve genel itibarıyla de tepe, geleneksel Antep evlerinde kullanılan kesme kireçtaşının kesildiği taş ocağı olarak kullanıldı. Şehir içerisindeki ve çevre köylerdeki (Rumevlek gibi) insanlar, ev inşası öncesinde taş ihtiyaçlarını Acemkayası Tepesi'nden sağdılar.³³³

2.3.1.9. Çıksorut, Kuşçu Dağı ve Hacıibaba

Dülükbaba Dağı'ndan doğuya doğru sıralanan ve platoların yüksek kısımlarına tekabül eden tepelerdir. En yüksek noktası 1069 m olan bu tepeler dizisinin yükseltisi Tilbaşar ve Barak ovaları yönünde azalır.³³⁴ Antep Savunması açısından konu ele alındığında, bu tepeler dizisinin en önemlileri Hacıibaba, Kuşçudağı, Çıksorut ve Cünüt Tepe'dir. Bu nedenle, çalışma içeriğinde sadece bu tepelere yer verilmiştir.

Çıksorut; Mağarabaşı'nın kuzeydoğusunda, Sarımsaktepe ve Perilikaya'nın kuzeyinde ve Hacıibaba tepesinin güneydoğusunda yer alan tepe ve yerleşim yerinin adıdır. Çıksorut adının anlamı ve nerden geldiği konusu tam olarak açıklığa kavuşturulmuş değildir. Sonu hüznü biten bir aşk hikâyesine karışan güzel bir kızıdan aldığı rivayet edilse de³³⁵, Antep ağzıyla “çık da etrafı seyret, sessiz sessiz otur, konuşmadan dur” anlamlarında kullanılması daha muhtemel gözükmektedir.³³⁶ Çıksorut Tepesi, günümüzde bir kısmı asri mezarlık olarak kullanılan Kuşçu Dağı ile birlikte Adana-Şanlıurfa arasında uzanan yola hâkim bir konumda bulunur.

Hacıibaba, Çıksorut'un kuzeybatısındaki yüksek tepe ve yerleşim yerinin adıdır. Bu tepe ve yerleşim yerinin, adını, tepe üzerinde yer alan Hacıibaba Türbesi'nden* aldığı düşünülmektedir. Tepe, Kuşçu Dağı ile birlikte Adana-Şanlıurfa otobanına çıkan yola hâkim konumda yer alır.

³³² Şehitkâmil İlçesi Seyrantepe Kuzguncuk Deresi Mevkii'nde işyeri sahibi 1968 doğumlu İsmail Yıldız ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 08.07.2013).

³³³ Fehmi Anlaroğlu, “Gaziantep'te En Eski Türk El Sanatı Taşçılı Ölüyor, (Taş ustası Davut Özpolat ile yapılan görüşme)”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 11(122), 10 Şubat 1968, s. 39; Şehitkâmil İlçesi Taşlıca Rumevlek Mahallesi'nde ikamet eden 1949 doğumlu Halit Gül ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 08.07.2013).

³³⁴ Yetkin, 11 (129), Eylül 1968, s. 200; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Hatay Turizm ve Tanıtma Bölge Müdürlüğü, s. 8.

³³⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Güzelbey, 9(108), Aralık 1966, s. 285.

³³⁶ Seferpaşa Mahallesi'nde ikamet eden 1928 doğumlu Salih Yedek ve Kozluca Mahallesi'nde ikamet eden Gaziantep'in yerel araştırmacısı 1946 doğumlu İlhan Aslanyürek ile yapılan 29.06.2013 tarihli mülakat ile <http://www.eskiliufaksozluk.com/sozluk.php?process=word&q=%E7%FDksorut> sitesinden elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Erişim Tarihi: 04.07.2013).

Kuşçu Dağı ise; Çıksorut Tepesi ve yerleşim yerinin kuzeyine düşer. Çıksorut ile Kuşçu Dağı arasında yer alan Göllüce mevki, doğu yönünde Kuşçu Dağı ile Seyrantepe yerleşim yerinin üzerinde kurulduğu tepeyi de birbirinden ayıran doğal sınır olarak karşımıza çıkar. Kuşçu Dağı, batısındaki Hacıbaba ve güneyindeki Çıksorut kadar yoğun yerleşime sahne olmasa da kaçak yapılaşma (Aydınlar Mahallesi) ve asri mezarlık tepenin doğu, güney ve batı kısmını tamamıyla kaplar. Doğru kısmında, yerleşim yerleri ve mezarlar tarafından işgal edilmeyen, çıplak kayalık alandan anlaşıldığı kadarıyla, kireçtaşının ana kaya olarak var olduğu sağlam bir zemine sahiptir. Aynı ana kayanın Seyrantepe'nin üzerinde kurulduğu Acemkayası tepesinde de ortaya çıkması bu tepelerin benzer litolojik yapıya sahip olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Antep şehrinin tamamıyla kuşatılması, şehrin kuzeyindeki tepelerin (Çıksorut, Kuşçu Dağı, Hacıbaba, Dülükbaba) Fransızlar tarafından ele geçirilmesi ile gerçekleşmiştir.³³⁷ Bu nedenle Türk birlikleri tarafından şehre erzak ulaştırmak amacıyla, defalarca kuşatmayı yarma girişiminde bulunulmuş ve bu girişimlerin yoğunlaştığı alanların başında ise Çıksorut ve Hacıbaba yer almıştır.³³⁸ Ayrıca 30-31 Ocak 1921 tarihlerinde, şehrin tesliminden bir hafta kadar önce, Antep Kuvayı Milliye birliklerinin kuşatmayı yararak dışarı çıkmak ve aynı zamanda şehre erzak sokmak amacıyla taarruzda bulunmayı kararlaştırdığı hat Çıksorut-Hacıbaba tepeleriydi. Çıksorut'a düzenlenen taarruzda, Türk birlikleri 28 şehit ve 72 civarında yaralı vermesine rağmen istenilen başarı sağlanamadı ve kuşatmanın yarıp, şehre erzak sokulacağına dair beklentiler ise yerini hüzne bıraktı.³³⁹

* Hacıbaba Türbesi, Mithatpaşa Mahallesi S. Ahmetoğlu Sokağı'nda yer alır. Özellikle Cuma günleri, Gaziantep'in yakın çevresinden gelen ziyaretçiler uğramaktadır. Tanıtım eksikliği nedeniyle, türbenin, Gaziantep turizminde önemli bir yer edindiği söylenemez. Türbenin içerisinde yer aldığı yapı, türbeden ziyade mahalledeki bir ev görünümündedir. Bu yapının üzerinde yer alan tanıtıaındaki bilgilere göre, 2005 yılında Şehitkâmil Belediyesi tarafından yeniden yaptırılmıştır.

³³⁷ Nureddin, s. 178, TİH, s. 132.

³³⁸ TİH, s. 235; Ünler, s. 102.

³³⁹ Ünler, s. 138-141.

Fotoğraf 2.36. Çıksorut’tan Nizip ve Şanlıurfa Yolu İle Kuşçu Dağı’nın Görünümü (18.05.2013).

Savaş döneminde, yukarıda belirtilenlerin yanı sıra, Çıksorut çok önemli bir özelliğe daha sahiptir. 1920-21 tarihleri itibariyle şehrin doğu sınırını teşkil eden Mağarabaşı, Yazıcık ve Şehreküstü bölgesi Türk birliklerinin elinde bulunuyordu ve konumu itibariyle bu yerleşim yerlerine en hakim tepe Çıksorut’tu. Konumunun getirdiği avantajın farkında olan Fransızlar önce Çıksorut tepesini işgal etmiş ve ardından Türk birliklerinin elinde bulunan bölgeleri sürekli bombalamıştır.³⁴⁰ Muhtemelen, Türk birliklerinin şehre yiyecek sokma girişimlerinin yanı sıra, Adana-Urfa-Kahramanmaraş yollarına hâkim konumdaki Çıksorut-Hacıbaba Tepeleri’ni Fransızların elinden almak amacıyla defalarca bu tepelere taarruzda bulunmasının nedeni de buydu.

³⁴⁰ Nureddin, s. 55; Üzel, s. 223.

Fotoğraf 2.37. Çıksorut'tan Kuşçu Dağı, Hacıbaba, Dülük Baba Dağı ile Adana-Şanlıurfa Yolunun Görünümü (18.05.2013).

2.3.1.10. Dülük Baba

1209 m yükseltisiyle şehrin kuzey yönündeki en yüksek noktasını teşkil eden Dülük Baba'nın kuzeyinde Sam Köyü, kuzeydoğusunda Dülük Köyü ve doğusunda ise Beylerbeyi Köyü yer alır. Bu dağ, Sam, Dülük ve Beylerbeyi yerleşim yerlerini önemli kılan ana etkenlerden biridir. Daha önce şehri güney yönlerden kuşattığı söylenen Kargasekmez, Kurbanbaba, Mardintepe, Düztepe, Aydınbaba, Sarımsaktepe'nin kuzey yönünde tam karşısında yer alır. Çıksorut, Kuşçudağı, Hacıbaba ile birlikte şehri kuzey yönünden çevreler.

Dülük Baba'nın konumunun sağladığı yukarıda sıralanan avantajlarının yanı sıra, Sam, Dülük ve Beylerbeyi'nde Türk birlikleri bulunuyordu³⁴¹ Fransız birlikleri Dülük Baba Dağı'nı işgal ederek Antep şehrini tam bir kuşatma altına almak ve sözü geçen yerleşim yerlerindeki Türk birliklerini bölgeden uzaklaştırmak amacıyla 21 Ağustos 1920 tarihinde harekete geçti. Fransızların Dülük Baba Taarruzu üzerine, bu bölgede bulunan Antep kahramanlarından Boyno oğlu Memik Ağa (Memik Boyno)

³⁴¹ Bakınız: Sam, Dülük, Beylerbeyi.

çetesinin direnişiyile karşılaştı. Boyno oğlu Memik Ağa'nın yaralanmasıyla neticelenen çatışmalar sonucunda Fransızlar, Dülükbaba Dağı'nı, Sam Köyü'nü ve ardından da Dülük Köyü'nü işgal ederek, burada konakladılar. Sam Köyü'nün işgali esnasında, Türk birliklerinin erzak ambarları yağmalandı. Ertesi gün (22 Ağustosta) Türk birlikleri tekrar Dülükbaba Dağı'nı ve Sam Köyü'nü ele geçirerek Maraş-Antep yolu üzerinde hâkimiyetini sürdürmeye ve bu yolla şehre erzak sokmaya devam etti.³⁴²

Dülükbaba Dağı'nın savaş alanlarına sahne olan yerlerden biri olmasının yanı sıra günümüzde, kaya mezarları, Biyolojik Gölet'i ve rekreasyonel alanlarıyla da ön plana çıkmaktadır. Doliche (Düllük) Antik Kenti'nin önemli bir parçasını oluşturan ve Romalılardan kalma kaya mezarları³⁴³, muhtemelen, mezar soyguncularından korumak ve çevreden rahatlıkla fark edilmelerini engellemek amaçlarıyla insanların ulaşmada güçlük yaşayacağı bir konumda bulunan Dülükbaba Dağı'nın yamaçlarına inşa edilmişti.³⁴⁴ Dülük Kaya Mezarları adıyla anılan bölgede, ana kayaya oyulmuş 17 tane mezar odası tespit edilmiş olup, odalardaki mezar sayıları üç ile sekiz arasında değişmektedir.

2012 yılında hizmete giren Biyolojik Gölet, Dülükbaba Dağı'nın güneye bakan yamaçlarında yer alır ve Gaziantep halkının gözde rekreasyon alanını oluşturur. Dülük Tabiat Parkı ise, parkın içerisine kurulan yüzlerce bankıyla, şehir halkının hafta sonları uğradıkları şehrin yakın çevresindeki en büyük rekreasyon alanlarından biridir.

2.3.1.11. Battal Höyük

Savaş döneminde Türk birlikleri gezici birlikler halindeyken, Fransız birlikleri şehrin belirli noktalarında toplanmıştı. Birliklerimizde yeterli miktarda topun bulunmayışı Fransızların kolayca belirli yolları tutarak çadırli karargâh kurmalarını kolaylaştırmaktaydı.³⁴⁵ Battalhöyük de, Fransız birliklerinin çevresinde yüzlerce çadır kurduğu stratejik noktalardan biriydi.³⁴⁶ Ayrıca höyüğün 1 km kadar doğusunda, Kavaklık adı verilen mevkide, Fransızların uçak meydanı yer alıyordu.³⁴⁷ 200 m kadar

³⁴² TİH, s. 210; Ünler, s. 81-82.

³⁴³ Bozgeyik, 1996, s. 146; Rifat Ergeç, "Dülük, Kale ve Antep Şehri", (Haz.: Selahattin Özpabıyıklar), *Gaziantep Dört Yanı Dağlar Bağlar*, (ss. 31-53), Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

³⁴⁴ Selçuk Gür, *İlk İnsandan Selçuklu'ya Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler*, (II. Basım), Alfa Yayınları, İstanbul 2010, s. 66.

³⁴⁵ Ünler, Belge 105, s. 245-46.

³⁴⁶ Bayaz Belge 104, s. 321; Ünler, Belge 94 ve Belge 99, s. 237-39.

³⁴⁷ Bayaz Belge 104, s. 321; Üzel, s. 309.

güneyinden de Kilis Yolu geçtiği dikkate alındığında, Battalhöyük'ün savaş döneminde stratejik bir geçiş güzergâhı üzerinde bulunduğu söylenebilir. Nitekim 24 Mayıs 1920'de, İbrahimli civarında bulunan 1. Tabur Komutanı Fikri Bey tarafından Battalhöyük çevresine bir gece baskını düzenlenmesinden³⁴⁸ de bu bölgenin Fransız birlikleri tarafından önemle tutulduğu sonucu çıkarılabilir. Ayrıca, Antep Savunması'nın şehir içi savaşlarını uzunca bir süre yöneten Özdemir Bey'in şehrin tesliminden bir iki gün önce, 6-7 Şubat 1921 tarihinde şehri terk ederken, Çınarlı Cephesi'nden Maraş yoluna kadar takip ettiği güzergâh Sacır suyu (Alleben Deresi) yoluydu.³⁴⁹ Bu yol üzerinde; Ermeni birliklerinin bulunduğu Bey Mahallesi, batı yönünde sırasıyla Kavaklık'taki uçak meydanı ile Battalhöyük yer almaktaydı.³⁵⁰ Şehir içindeki Antep Kuvayi Milliye Komutanı Özdemir Bey'in çıkış yolu olarak neden tehlikelerle dolu bu güzergâhı seçtiği konusu tam olarak anlaşılabilmiş değildir. Sadece ihtimaller dâhilinde belirtilebilecek birkaç neden olarak; şehri terk edecek gruba rehberlik eden Burçlu Mehmet Çavuş'un³⁵¹ yol bilgisi, Sacır suyu boyunca sık sayılabilecek ağaçlık alanın varlığı gösterilebilir.

Fotoğraf 2.38. Tepe Noktası Kızılçamlarla Kaplı Olan Battalhöyük'teki Kafeterya ve Restoranttan Bir Görünüm (20.05.2013).

³⁴⁸ Nureddin, s. 70.

³⁴⁹ Üzel, s. 309-312.

³⁵⁰ Bayaz Belge 104, s. 321; Üzel, s. 308-311.

³⁵¹ Üzel, s. 311.

Günümüzde Şahinbey merkez ilçesi sınırları içerisinde yer alan höyük, Kilis-Antep Yolu'nun yaklaşık olarak 200 m güneyinde yer almaktadır. Höyüğün zirve noktası üzerinde, 2012 yılı içerisinde hizmete giren, kafeterya ve restoran ile birlikte bir bekçi evi yer almaktadır. Kafeterya ve restoran binası, kesme kireçtaşından inşa edilen iki katlı geleneksel Antep evlerini andırmaktadır. Fakat bu evin yapım yılı ile ilgili kesin bir bilgiye erişilememiştir. Bunun yanı sıra höyüğün zirvesine ve zirvede yer alan bu işletmeye ulaşan iki yol mevcuttur. Bunlardan biri höyüğün güneybatısında yer alan yaya yolu, diğeri ise yine batı yönünden başlayıp, dolambaçlı bir yolla höyüğe kuzeydoğu yönünden ulaşan motorlu taşıt yoludur. Ayrıca höyük, yer yer çıplak araziyle karşımıza çıksa da, genel itibariyle kızılçam, antepfıstığı, dut, badem, ceviz ağaçlarıyla kaplıdır.

Kafeterya ve restoranttan başka, höyüğün ziyaretçilerine önemli bir manzara keyfi sunduğu da söylenebilir. Höyüğün doğusundaki açık kafeterya mekânı, ziyaretçilere tarihte Kavaklık adıyla anılan yerin manzarasını görme imkânı sağlamaktadır. Fakat Kavaklık mevkisinin doğusuna inşa edilmiş kamu binaları, Battalhöyük'ten Gaziantep Kalesi'ne kadar devam eden geniş bir ufku içine alması muhtemel manzarayı kesintiye uğratmaktadır. Buna rağmen, Gaziantep sınırları içerisinde, üzerinde turistik bir işletme tesisi bulunan tek höyük olması itibariyle de farklılık göstermektedir. Gaziantep Kalesi'nin bulunduğu höyükte dikkate alındığında, şehir sınırları içerisinde yer alan üç höyükten biridir. Höyüğün yeterince tanıtımı yapılabilirse, Gaziantep halkının yanı sıra, turizme de hizmet edebilecek önemli turistik çekiciliklerinden bir olabilir. Ayrıca Battalhöyük, bulunduğu yer itibariyle “Harikalar Diyarı, Masal Parkı, Gezegeni ve Bilim Merkezi, Botanik Bahçesi” gibi turistik çekim merkezlerinin yanı başında bulunur. Höyüğün kuzeydoğusunda, hemen bitişiğinde yer alan “Harikalar Diyarı”, özellikle çocuklara hitap eden modern bir eğlence merkezidir. Bilhassa çocuklu yerli turistlerin dikkatini çekmesi beklenebilir. Girişi ücretsiz olan Masal Parkı da, çocuklara hitap eden çekicilikler bulundurması açısından Harikalar Diyarı'yla benzer özellikler taşır. Özellikle Gaziantep Botanik Bahçesi'nin 2012 yılında 55.384³⁵² ziyaretçi, Gezen Evi ve Bilim Merkezi'nin ise 95.134³⁵³ ziyaretçi aldığı dikkate alındığında, şehir içinde turistik çekiciliklerin yoğunlaştığı sahalardan biri olduğu ve Battalhöyük'ün

³⁵² Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Botanik Bahçesi 2012 yılı ziyaretçi istatistiği verileri.

³⁵³ Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Gezen Evi ve Bilim Merkezi 2012 yılı ziyaretçi istatistiği verileri.

ziyaretçi sayısındaki muhtemel artış da bu rakamlara ilave edildiğinde sahasının öneminin gelecekte daha da artarak devam edeceği söylenebilir. Fakat belirtilen bu avantajlı yönlerinin yanı sıra höyüğün bazı turizm sorunları da bulunmaktadır. Yer-yön ve bilgilendirme tanıtıcları göze çarpan en belirgin eksiklikler olarak sıralanabilir. Ayrıca turistik işletme varlığını sürdürürken, höyüğün mevcut arazi kullanımında değişiklikler yapılmamalıdır. Aksi halde, işletme büyüyüp gelişimini sürdürürken, höyük de tarihi özelliğinden değer yitirebilir.

2.3.1.12. Türktepe

Gaziantep Kalesi'nin doğusunda yer alan tepe, Antep şehrinin eski yerleşim yerlerinden biridir.³⁵⁴ Türk bayrağının dalgalandığı zirve noktası ile kale arasındaki tahmini mesafe 500-600 m kadardır. Günümüzde kalenin doğusunda bulunan Zeytin Han'dan doğuya doğru açılan yol (yokuş) Türktepe'nin zirvesine ulaşan en kısa güzergâhlardan biridir. Tepenin zirve noktasında Türk bayrağının yanı başında ise üzerindeki kitabede 1965 yılında inşa edildiği belirtilen Gaziler Camii (cami kapısına sonradan asılan tabeladaki adıyla Türktepe Camii) yer almaktadır. Cami ön cepheden üç kemerli (gözlü)'dür. Bu kemerlerden ikisi pencereleri, biri giriş kapısını meydana getirir. Kireçtaşı ve bazalt taşlarının birer sırayla kullanımı dikkat çekici bir mimari tarz oluşturur ki bu tarza Gaziantep'teki tarihi camilerin birçoğunda rastlamak mümkündür.

³⁵⁴ Canbakal, s. 39-42.

Fotoğraf 2.39. Hacıbaba Tepesinden Türktepe ve Gaziantep Kalesi'nin Görünümü (20.05.2013).

Türktepe, şehir içi savaşı esnasında Türk birliklerinin hâkimiyetinde yer alan ve doğu cephesini oluşturan Mağarabaşı, Yazıcık ile şehrin güneydoğusundaki Şehreküstü Cepheleri'nin gerisinde yer almaktaydı. Türktepe'nin kuzeyinde Tabakhane Cephesi, güneyinde Musullu ve Balıklı, batısında ise Çınarlı Cepheleri bulunuyordu.³⁵⁵ Türktepe ile birlikte Gaziantep Kalesi, Karagöz, Düğmeci mahallelerinin bulunduğu bölge, yukarıda belirtilen cepheler bir çemberin dış kenarları olarak düşünüldüğünde, merkez noktayı oluşturmaktaydı. Diğer bir deyişle, Antep halkının ve Kuvayi Milliye'nin büyük çoğunluğunun bulunduğu yerlerdi. Bu nedenle Türktepe, savaş süresi boyunca Türk birliklerinin elinde kalırken ve Fransız birlikleri tarafından şehrin güneybatısındaki ve güneydoğusundaki tepelerden (özellikle Kolejtepe, Mardintepe ve Çıksorut'tan) atılan toplarla bombalanmaktan öte bir çatışmaya sahne olmamıştır.³⁵⁶ Fakat söz konusu bombardımanlarla Türktepe üzerindeki yerleşmeler bir harabe yığına çevrilmişti.³⁵⁷ Nitekim tepe üzerindeki meskenlerin çoğunun briketten inşa edilmiş olması veya başka

³⁵⁵ Ünler, s. 74.

³⁵⁶ Bayaz Belge 146, s. 360; Ünler, Belge 120 ve 121, s. 256-57.

³⁵⁷ Abadi, s. 10-11; Ünler, 545 Nolu Harp Raporu, s. 127.

bir deyişle yerleşim yerinde görkemli ve tarihi konaklara günümüzde rastlanılmaması yukarıda belirtilen yıkımı doğrular niteliktedir.

2.3.2. Şehir İçinde Savaş'ın Yoğun Olarak Yaşandığı Cepheler

Antep Savunması, esasında bir şehir içi savaşıdır. Daha öncede belirtildiği üzere, Akçakoyunlu Yolu ile Kilis Yolu üzerindeki çok sayıdaki çatışma Fransızların şehirdeki üstlerine erzak taşınması ve Türk birliklerinin bunu engelleme çabaları neticesinde meydana gelmiştir. Diğer bir ifadeyle, şehir içindeki güç mücadelesinin şehir dışına taşmış hali olarak görülebilir.

Şehir içindeki çatışmaların sürdüğü cephenin yeri ve öneminin anlaşılması öncelikle Türklerin, Fransızların ve Ermenilerin yaşadıkları bölgelerin sınırlarının bilinmesine bağlıdır. Savaş başladığında doğal olarak her grup kendisinin yaşadığı ve işgal ettiği bölgeyi elinde tutmaya çalıştı. İngilizler 17 Aralık 1918'de Antep'i işgal ettiklerinde Amerikan Koleji, Zerdalilik (günümüzdeki Gaziantep Lisesi çevresi), Bayazhan ve askeri fırına (günümüzdeki Şahinbey İlçe Halk Kütüphanesi) yerleşmişlerdi.³⁵⁸ Fransızlar da genel itibariyle İngilizlerin çekilirken bıraktıkları yerleri işgal ettiler. Bu açıdan İngilizlerin, Fransızlara, konacakları bir miras bıraktıkları söylenebilir.

Türk birliklerinin ve halkının bulunduğu bölgeler ise, savaş süresince açtıkları; Akyol, Çınarlı, Tabakhane, Şekeroğlu, Yazıcık, Bekirbey, Mağarabaşı, Boyacı, Kozluca, Aydınbaba, Şehreküstü, Karatarla, Musullu, Tarlay-i Atik (Çukur ve Alaybey), Kozanlı, Eyüpoğlu, Balıklı cephelerinden rahatlıkla anlaşılabilir.³⁵⁹ Sözü edilen cephelere, şehrin ilk yerleşim çekirdeğini oluşturan Antep Kalesi ve çevresi, Türktepe, Suburcu, Karagöz bölgelerini de ilave etmek gerekir.³⁶⁰ Kısaca belirtmek gerekirse, Türkler çoğunlukla şehrin doğu kısmına yerleşmişlerdi.³⁶¹

³⁵⁸ Ünler, s. 11.

³⁵⁹ Ünler,, s. 20-21.

³⁶⁰ Canbakal, s. 37-43.

³⁶¹ Canbakal, s. 40-53; Ramazan Erhan Güllü, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gaziantep Ermenileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, s. 27; (Kevork Avedis Sarafian, A Briefer History of Aintab, A Concise History of the Cultural, Religious, Educational, Political, Industrial and Commercial Life of the Armenians of Ainab, USA 1957, s. 12'den atfen).

Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı yerler ise, savaş boyunca onlardan oluşturulan bir birliğin kontrolü altındaydı. Ermeni okullarının bulunduğu yerler ve Ermeni nüfusu ilişkisinden hareketle; Kayacık, Hayık Zımmiyan (Tepebaşı), Eyüpoğlu mahalleleri Ermeni nüfusunun yoğun bulunduğu saha olarak belirtilebilir.³⁶² Bu saha, o dönem itibariyle, şehrin batı kısmıydı.³⁶³ Kaba hatlarıyla, Kozanlı-Bey-Akyol üçgenindeki sahada faaliyet gösterdikleri söylenebilir. Bu konumları itibariyle; Kolejtepe-Zerdalilik-Kavaklık-Çiftçinin Harafı hattında bulunan Fransızlar ile şehrin doğusunu tutan Türkler arasındaki bölgede sıkışık bir vaziyetteydiler. Fransızların işgal ettikleri saha, Ermeni bölgesini batıdan tam anlamıyla hilal şeklinde kuşatmaktaydı.

Şehrin yukarıda belirtilen doğu kısmı (Türklerin çoğunlukta olduğu bölgeler) ile batı kısmı (Ermeniler ve Fransız birliklerinin işgal ettikleri bölgeler) arasındaki sınırın günümüzde; Atatürk Bulvarı, Hürriyet ve İnönü caddelerinin kesişim noktaları arasında “U” şeklinde uzanan alanı kapsadığı söylenebilir. Bu caddelerin oluşturduğu sınır, şehir içinde savaşların en şiddetli olarak yaşandığı yerlerin başında gelmekteydi. Söz konusu sınır üzerinde açılan Çınarlı, Musullu ve Balıklı Cepheleri, sürekli, yüksek yoğunluklu çatışmaların yaşandığı sahayı oluşturdu.³⁶⁴ Bu döneme çocukluk yıllarında tanık olan Enç (2007)³⁶⁵, Atatürk Bulvarı, Hürriyet ve İnönü caddelerinin oluşturduğu sınırı anılarında şu şekilde vermektedir; *“Kenti boydan boya kesen iki ana cadde bomboştu. Sokağa çıkmak zorunda kalanlar, duvar diplerine sinerek acele acele gidiyor; ana caddeyi kesip karşıya geçmeleri gerekenlerse, köşeleri iyice kolaçan ettikten sonra, iki sıçrayışta karşıyı tutmaya uğraşıyordu. Kentin havası, her an patlamak için tek bir kıvılcımı bekleyen büyük bir barut fıçısına dönüşmüştü”*.

Şehrin doğu ve batı kısımları arasındaki sınırı oluşturan Türkler ile Ermeniler haricinde, şehirdeki üçüncü büyük etnik topluluk Antep Yahudileriydi. 1914 yılında bine yaklaşan nüfuslarıyla³⁶⁶ Yahudiler çoğunlukla; Düğmeci, Karagöz, Karatarla mahallelerinde ikamet etmekteydiler. Bir kısmı da Kayacık Mahallesi’nde idi.³⁶⁷ Nüfusun yayılış alanı dikkate alındığında, büyük çoğunluğu Türk mahallelerinde ikamet

³⁶² Çam, s. XXXV; Güllü, s. 63.

³⁶³ Güllü, s. 27 (Sarafian, s. 12’den atfen).

³⁶⁴ Bakınız: Musullu, Balıklı ve Çınarlı cepheleri.

³⁶⁵ Mitat Enç, *Selamlık Sohbetleri*, Ötüken Neşriyat A.Ş. Yayınları, İstanbul 2007, s. 51.

³⁶⁶ Güllü, s. 35 (T.C. Genel Kurmay Arşivi, *Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918*, Cilt: I, Ankara 2005, s. 655’e atfen).

³⁶⁷ Güleriyüz, s. 32.

etmekteydi. 1876 yılında inşa edildiği tahmin edilen ve 2012 yılında restorasyonu tamamlanarak turizme açılması beklenen Gaziantep Sinagogu, Yahudi cemaatinin ibadet mekânıydı.³⁶⁸ Günümüzde Karagöz Mahallesi sınırları içerisinde kalan Sinagog'dan da anlaşılacağı üzere Yahudi nüfusu, Karagöz Mahallesi ile bu mahallenin bitişiğindeki Düğmeci ve Karatarla mahalleleri çevresinde yoğunlaşmıştı. Nitekim Gaziantep Kültürü üzerine yaptığı araştırmalarıyla tanınan Çam (2006), 19. yüzyılda Yahudilerin yaşadıkları bölgenin Ömeriye Camii ile Handan Bey veya diğer adıyla Handaniye Cami arasında kalan yerlerden oluştuğunu belirtmektedir.³⁶⁹

Antep Harbi sona erdiğinde Ermeniler, Fransızlarla birlikte Suriye'ye doğru göç ettiler ve 1927 yılı nüfus sayımı sonucuna göre Antep'te toplam 55 Hristiyan yaşamaktaydı.³⁷⁰ Fakat Gaziantep Yahudileri, şehirde yaşamlarını sürdürmeye devam ettiler. 1970'li yıllarda, Türkiye'de sağ-sol kutuplaşmasının getirdiği gerginlik ortamı Gaziantep Yahudilerini de rahatsız edecek boyutlara ulaşınca, 1980 yılında Yahudi cemaatinin varlığı da son buldu.³⁷¹ Yukarıda verilen açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Antep Savunması'nda şehirdeki Yahudiler, Ermeniler ve Fransızlardan oluşan işgal güçleri safında yer almadılar. Hatta bir kısmının Türklere önemli yardımları oldu.³⁷²

Kilis-Antep Yolu üzerindeki çatışmalar ilk başladığında, şehir içinde 27 cephe oluşturuldu.³⁷³ Fakat 4 Nisan 1920 tarihinde Yüzbaşı Kılıç Ali başkanlığında toplanan Heyet-i Merkeziye'nin (Kuvayi Milliye'nin şehir içindeki yürütme organı) aldığı kararla Antep şehrini, cephe adı verilen yedi bölgeye ayırmayı uygun gördü. Bunlar; Tabakhane, Şeyh Cami, Mağarabaşı, Şehreküstü, Aydınbaba, Musullu, Çınarlı cepheleriydi.³⁷⁴ Şüphesiz ilk açılan 27 cephe duyulan ihtiyaç nedeniyle oluşturulmuştu. Nitekim söz konusu bütün cepheler savaş süresi boyunca yapılan Fransız

³⁶⁸ Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, *Gaziantep Sinagogu Sanat Tarihi Raporu*, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 13.11.2000 gün 3953 sayılı karar eki, Ankara 2000, s. 3-6; Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, *Gaziantep Sinagogu Rölöve Analiz Raporu*, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 13.11.2000 gün 3953 sayılı karar eki, Ankara 2000, (sayfa numarası bulunmuyor); Güleriyüz, s. 39-47.

³⁶⁹ Çam, s. XXXV.

³⁷⁰ Güllü, s. 296.

³⁷¹ Güleriyüz, s. 94-96.

³⁷² Güleriyüz, s. 87-92.

³⁷³ Antep Savunması'nda adları en fazla zikredilenler; Akyol, Çınarlı, Tabakhane, Yazıcık, Bekirbey, Mağarabaşı, Boyacı, Kozluca, Aydınbaba, Karatarla, Musullu, Alaybey, Kozanlı, Balıklı, Eyüpoğlu cepheleridir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ünler, s. 20-21.

³⁷⁴ Bozgeyik, 1998, s. 28; TİH, s. 129.

2.3.2.1. Mağarabaşı Cephesi

Mağarabaşı Cephesi, şehrin doğu kesiminde ve daha önce de belirtildiği üzere Cünüt Tepe'ye yaklaşık 3 km mesafede yer alır. Günümüzde Boyacı Mahallesi sınırları içerisinde bulunan Mağarabaşı Cephesi, mevki olarak Kepenek ile Bekirbey mahalleleri arasında kalır.

20. yüzyıl başlarında bugünkü kadar yoğun yerleşmeye sahne olmayan Mağarabaşı, adını, bulunduğu sahada çok sayıda var olan mağaralardan alır. Günümüzde Mağarabaşı Anıtı'nın da içerisinde yer aldığı Ahmet Taner Kışlalı Parkı haricinde açık arazi bulunmadığı için, söz konusu mağaraların çoğu yerleşim yerlerinin altında kalmıştır.³⁷⁷ Litolojik yapının (kireçtaşı formasyonunun) sebebiyet verdiği bu durum, mağaraların, geleneksel Antep evlerinin bir parçası haline gelmesi sonucunu doğurmuştur. Bugün Bekirbey ve Boyacı mahallelerinin bulunduğu alandaki evlerin birçoğunun altında, depo amaçlı kullanılan mağaralar yer almaktadır.

Mağarabaşı'nın, Antep Savunması'nda ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Fransızların, 26 Nisan 1920'de, 400 kişilik askeri birlik, makineli tüfeklerle donatılmış iki tank ve Çıksorut ile Sarımsaktepe üzerine yerleştirdikleri topların da yoğun bombardımanı eşliğinde şehri ele geçirmek amacıyla kalkıştıkları ilk büyük girişim Mağarabaşı'dır. Türk birlikleri ile aralarındaki orantısız güç farkına rağmen Fransızlar, şehir içinde giriştikleri saldırıdan ilk büyük bir yenilgisini alarak ayrıldılar.³⁷⁸

Esasında Fransız birliklerinin bulunduğu yer şehrin batısını hilal şeklinde çeviren sahaydı fakat Mağarabaşı Cephesi, şehrin doğu ucuydu. Fransızlar, neden güçlerini toplandıkları şehrin batısından bir taarruzu tercih etmediler? Fransızların gözünde Mağarabaşı'nı yani şehrin doğusunu zayıf kılan husus neydi? sorularının cevapları, Antep Savunması'nı konu edinen yazılan kaynaklarda tam olarak karşılığını bulmuş değildir. Belki siyasi ve coğrafi şartlar birlikte ortaya konulabilirse, sorulara kısmen de olsa yanıt verilebilir. Öncelikle Mağarabaşı, günümüzde Tüfekçi Yusuf Bulvarıyla

Savaş döneminde mahallelerin dağılışı bugünkü uydu görüntüleri üzerinde oluşturmak pek mümkün olmadığından günümüz mahallelerin dağılışı düzenine bağlı kalınmıştır. Mahalleleri içerisine alan dış çerçeve ise, Türk ve Ermeni birliklerinin hâkimiyeti altında bulunan sahayı kaba hatlarıyla göstermek amacıyla hazırlanmış olup, tam olarak gerçek sınırları yansıtmamaktadır.

³⁷⁷ Bekirbey Mahallesi'nde ikamet eden 1932 doğumlu Abdullah Özdoğan ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 18.05.2013).

³⁷⁸ Bayaz s. 96-97; Bozgeyik, 1998, s. 28; Dai, s. 56; Nureddin, s. 54-55; TİH, s. 133; Ünler, s. 55-56.

ulaşılan Sarımsaktepe'ye yaklaşık 2 km mesafededir. Çıksorut ise 1 km kadar kuzeydoğusuna düşer. Fransızlar topçu birliklerini bu tepelere yerleştirerek, çevresine göre nispeten alçak bir sahaya tekabül eden Mağarabaşı'nı muhtemelen abluka altına alarak şehre girebileceklerini düşünmüşlerdi. Ayrıca şehrin doğusundan saldırıya geçmeleri, doğudaki ve kuzeydoğudaki tepelerin işgal edildiğini de belirtir ki bu durum Türk birliklerinin dışarıyla olan bağlantısını doğu yönünden kestiklerinin göstergesidir. Topçularını yerleştirdikleri ikinci tepe olan Sarımsaktepe'nin, cephenin güneyine düştüğü dikkate alındığında ortaya üç yönden kuşatılmış bir saha çıkar. Böylece şehir, doğu da Çıksorut ve muhtemelen de Cünüt Tepe'den, güneyde Sarımsaktepe'den ve batı da ise asıl karargâh merkezlerinden bombardımana maruz kalmış oldu. Geriye sağlam bir kara harekâtı gerekiyordu, onu da tankların destek verdiği 400 kişilik birlikleriyle sağlamaya çalıştılar. Fakat yine de belirtmekte fayda olduğunu düşündüğümüz husus, yukarıda belli bir mantık çerçevesi içerisinde sunulan soru yanıtlarının belli bir kesinlik içermediği gerçeğidir.

2.3.2.2. Çınarlı Cephesi

Çınarlı cephesi; bugünkü Şehitlik Abidesi ve Şehitlik, Çınarlı Cami, Yeşilsu Parkı ve Yeşilsu Cafe&Restaurant ile Gaziantep Öğretmenevi ve Kendirli Kilisesi'nin bulunduğu sahayı içine almaktadır.³⁷⁹ Fakat üzülerek belirtmek gerekir ki, cepheye ve camiye adını veren tarihi çınar ve cami günümüzde mevcut değildir. Asıl adı Bey olan Çınarlı Cami, Çınarlı Cephesi'ndeki savaşta büyük hasar görmesi nedeniyle 1928 yılında Vakıflar İdaresi tarafından satışa çıkarıldı ve boş arsası 1939 yılında Gaziantep Belediyesi'nce istimlak edildi.³⁸⁰ Buna rağmen Antep halkı hala daha, Çınarlı Camii avlusunda bulunan ve gövde kalınlıkları 2 ile 2.90 m arasında değişen iki çınar ağacının yukarıda belirtilen çınar ağacı olduğuna, savaş dönemindeki Çınarlı Camisi'nin ise bugünkü cami olduğuna inanmaktadır. Belediyenin istimlak ettiği araziye gelince, üzerine Şehitlik Abidesi ile halka açık Yeşilsu Parkı inşa edildi. Ayrıca Çınarlı Cephesi esnasında ve öncesinde, Şehitlik Abidesi'nin batısında ve Kendirli Kilisesi'ne yaklaşık 30 m mesafede Nikoğosyan Ermeni Kız Okulu bulunmaktaydı.³⁸¹ Çınarlı Çarpışması

³⁷⁹ Dai, s. 111-112; Güngör, *Antep Harbi*, s. 224; Ünler, s. 89

³⁸⁰ Çam, s. 639.

³⁸¹ Güngör, *Antep Harbi*, s. 224; Ünler, s. 89.

esnasında, Çınarlı Camii gibi, bu yapıda enkaz yığınınına döndü.³⁸² Günümüzde söz konusu okulun tekabül ettiği saha Yeşilsu Parkı ile Yeşilsu Cafe&Restaurant'ın yeridir. Ayrıca Nikoğosyan Okulu ile Çınarlı Camii arasında bulunduğu belirtilen cami mezarlığı ile değirmen arkı³⁸³ günümüzde mevcut olmamakla birlikte, söz konusu yerin Yeşilsu Park alanı olduğu söylenebilir.

Çınarlı Cephesi ile ilgili dikkat çekici bir diğer husus da, savaşa katılan Türk birlikleri tarafından cephenin “Arıburnu”³⁸⁴ adıyla adlandırılmasıdır. Mağarabaşı Anıtı ve Gaziantep Savaş Müzesi üzerinde yazılan; “*Gaziantep sen bir abidesin! Sen ikinci bir Plevne, ikinci bir Çanakkale’sin...*” sözleri, yaklaşık bir yıl süren Antep Savunması’nın zorluğu, yüceliği ve önemi açısından Çanakkale Zaferi ile özdeşleştirildiğini kanıtlar niteliktedir. Ayrıca, Antep’te savaşın devam ettiği tarihlerde, Kütahya Mebusu Cevdet Bey’in T.B.M.M.’de yaptığı bir konuşmada söylediği rivayet olunan; “*Antep Savunması; Plevne, Kartaca ve Truva savunmalarından daha üstündür*” sözü yukarıda belirtilen durumu pekiştirir mahiyettedir.³⁸⁵

Çınarlı, şehre doğu kısmından girmeyi başaramayan Fransız ordularının şehir içinde yaptıkları büyük taarruzlardan biri, belki de en büyüğü olarak nitelendirilebilir.³⁸⁶ Çınarlı Cephesi’nin batısı (Kendirli Kilisesi ve çevresi), Fransız birliklerinin kontrolündeydi. Cephe’nin güneyi (Bey ve Kayacık Mahalleleri) ise Ermenilerin yaşadıkları ve Ermeni birliklerinin hâkimiyetindeki sahaydı. Kayacık ve Bey Mahallesi’ndeki Ermeni evleri ile Sacır suyu yanındaki Çınarlı Cephesi arasında tahminen 20 m’lik bir yükselti farkının olması, Ermeni birliklerine konum itibarıyla önemli bir üstünlük sağlıyordu.³⁸⁷ Cepheye sürekli Türk ve Ermeni birlikleri arasında meydana gelen küçük çaplı çatışmalar, savaş boyunca sürekli devam etmesine rağmen en şiddetlisi Fransızların katıldığı 10 Ekim 1920’deki I. Çınarlı Taarruzu veya Çarpışması ile 14 Ekim’deki II. Çınarlı Taarruzunda meydana geldi. Özellikle ilk taarruz çok şiddetli geçti. Antep Kuvayi Milliye birlikleri, taarruz öncesi Fransızların yaptıkları top atışları sonucunda yıkılan cami ile okul duvarlarının tozu ve taş (kesme kireçtaşı) yığınları altında çok büyük bir direniş gösterdiler. Kendirli Kilisesi kapılarını

³⁸² Güngör, *Antep Harbi*, s. 224; Ünler, s. 91.

³⁸³ Güngör, *Antep Harbi*, s. 224; Ünler, s. 89

³⁸⁴ Dai, s. 111; Güngör, *Antep Harbi*, s. 224; Nureddin, s. 43; Ünler, s. 89.

³⁸⁵ Dai, s. 15.

³⁸⁶ Abadi, s. 87; Çolakoğlu, 1991, s. 52; Nureddin, s. 162; Üzel, s. 171.

³⁸⁷ Güngör, *Antep Harbi*, s. 224; Nureddin, s. 43; TİH, s. 212; Ünler, s. 48; Üzel, s. 171.

açarak taarruza geçen Fransızlar, Nikoğosyan Okulu'nun avlusuna kadar girdiyse de, verdikleri kayıpların her geçen dakika artması nedeniyle geri çekilmek zorunda kaldılar. Aynı taarruz 14 Eylül'de ikinci kez tekrarlandı fakat netice değişmedi.³⁸⁸

Fransızların gerçekleştirdiği Çınarlı taarruzlarında, Türk birliklerinin savunmadaki azim ve dayanıklılığı Fransız Komutanı tarafında takdirle karşılanacak kadar büyüktü. Ayrıca kesme kireçtaşından yapılan okul, cami ve cami arkasındaki (doğu-kuzeydoğusundaki) Antep evlerinin şehir savunmasında sağladığı büyük katkı fark edildi.³⁸⁹

Çınarlı Cephesi, günümüzde, savaş alanları turizmi açısından önemli çekicilikleri barındırmaktadır. Savaşın geçtiği yerin önemi haricinde, ileriki konularda da bahsedileceği üzere Şehitlik Abidesi ile 6317 Antep şehidinin bulunduğu Şehitlik, Fransızların Çınarlı Taarruzlarında kullandıkları ve üzerinde Türk Birliklerinin kurşun izlerini barındıran Kendir Kilisesi, cephe alanı üzerinde yer almaktadır. Ayrıca söz konusu çekicilikler arasındaki mesafenin 100 m olması, savaşın zihinlerde tekrar canlandırılmasına imkân sağlamaktadır.

Fotoğraf 2.40. Çınarlı Cephesi'nin Doğu-Kuzeydoğu İstikametinden Görünümü (20.06.2013).

³⁸⁸ Abadi, s. 87; Nureddin, s. 160-166; TİH, s. 212; Ünler, s. 89-92; Üzel, s. 177-178.

³⁸⁹ Abadi, s. 87.

2.3.2.3. Musullu ve Balıklı Cepheleri

Türklerin çoğunlukta bulunduğu yerler ile Ermenilerin yoğunlaştığı sahalarda arasında kalan, savaş döneminde Türk birliklerinin elinde tuttukları Çukur ve Alaybey mahallelerinin güney ve batı yönlerinden sınırını oluşturan, eski adıyla Maarif ve bugünkü adıyla Hürriyet Caddesi, Musullu ve Balıklı Cepheleri'nin sınırına tekabül eder. Bu caddenin doğusunda Türk birliklerinin, batısında ise Ermenilerin toplanmasının doğal sonucu olarak iki taraf arasında uzun bir cephe hattı meydana geldi.³⁹⁰

Musullu adı günümüzde güncelliğini yitirmiştir. Hürriyet Caddesi çevresinde yaşayan yerli halk bile yerin eski adının ne olduğu hakkında bilgi sahibi değildir. Bir iki yazılı kaynak haricinde, geçmişten günümüzde kalan tek somut iz Alaybey Mahallesi'nde rastlanılan Musullu Sokak'tır. Tarihi kaynaklarda ise, adın nerden geldiği hususunda açık bir bilgiye rastlanmamıştır. Sadece, 1684 yılında mütesellim Musullızade Mehmet Ağa'nın Antep Sancak Beyi olarak görev yaptığı ve babasının da Antep Yeniçeri Ağası olduğu, varlıklı ve üst mevkiye sahip Musullızade ailesinin Antep'te yaşadığı tespit edilmiştir. Bu ailenin, şehrin tam göbeğini oluşturan İbn-i Şeker'de (günümüzdeki Şekeroğlu Mahallesi), inşa ettirdikleri mescit için bir vakıf kurdukları ve bunun haricinde kentin güneyinde yaptırdıkları Musluzade veya Musullızade Bahçesi'nin kentin simgesi olduğu belirtilmektedir.³⁹¹ Yukarıdaki bilgilerden hareketle, Şekeroğlu Mahallesi veya yakınındaki Gaziantep Kalesi'nin 16-17. yy Antep şehrinin merkezini oluşturduğu dikkate alındığında, ki o dönemle ilgili yazılmış eserler bunu doğrulamaktadır, Musullu adı verilen yer bu sahanın tam olarak güneyine düşmektedir. 17. yüzyılda kente simge olan bir bahçenin, zamanla kaybolup gitse bile, bu yere adını vermesi yüksek bir olasılık olarak gözükmektedir. Savaş yıllarında ise Musullu adı, bir mahalle, mıntıka ve cephe adlarıyla karşımıza çıkar.³⁹² Önceleri sayısı 27 ve daha sonra da 7'ye indirilen cephelerden biriydi.³⁹³ Antep Kuvayi Milliyesi'nin, Musullu Cephesi'nin batı-güneybatısındaki mahalleleri ellerinde bulunduran ve Fransızlar tarafından silahlandırılmış Ermeni birlikleriyle işgal süresi

³⁹⁰ Ünler, s. 27.

³⁹¹ Canbakal, s. 71 ve 145-146.

³⁹² Bayaz Belge 85 ve Belge 91, s. 308-310; Bozgeyik, 1998, s. 28; Pamuk, s. 193; TİH, s. 129; Ünler, 549 nolu Harp Raporu, s. 129; Üzel, s. 235.

³⁹³ TİH, s. 129; Ünler, s. 20-21.

boyunca Çınarlı ile birlikte savaştıkları iki önemli cepheden biridir. Türk birlikleri, şehrin diğer bölgelerinde ve şehir dışındaki ikmal yollarında daha çok Fransız birlikleri ile karşı karşıya gelirken, Çınarlı-Balıklı ve Musullu cephelerinde ise yoğunlukla Ermeni birlikleri ile savaştı. Fransız ve Ermeni birliklerinden oluşan ortak güç, şehri işgal etmek amacıyla doğu, batı ve güney yönlerden üç büyük saldırı gerçekleştirdi. Bunlardan şehrin güneyindeki cephe Musullu ve Balıklı cepheleriydi. Şehrin batısındaki Çınarlı ve doğusundaki Mağarabaşı'ndan şehre girmeyi başaramayan işgal güçleri, iki kez de Musullu Cephesi'nden girişi denediler. İlk teşebbüsü 23 -24 Aralık 1920'de ve ikincisini ise Antep'in düşmesinden bir hafta önce, 30 Ocak 1921 tarihinde gerçekleştirdiler. Özellikle ikincisi çok şiddetli bir çatışmaya sahne oldu. Şehrin zayıf düştüğüne ve işgal edilebileceğine kanaat getiren Fransızlar, 3 tank, 75'lik ve 155'lik büyük çaplı toplar ve kendi birliklerinin haricinde Ermeni mahallelerinden de aldıkları takviye güçle bu saldırıyı gerçekleştirdiler. Kuvayi Milliye birliklerinin bu güç karşısında siperlerini terk etmeyerek sonuna kadar koruması ve kullandıkları çelik mermi ile bombaların tankları delmesi sonucunda Fransız birlikleri geri çekilmek mecburiyetinde kaldı.³⁹⁴ Fransızlar, şehir halkının açlığa mahkûm edilmek suretiyle kendi istekleriyle teslim olmadıkça, şehrin işgal edilemeyeceğini bir kez daha anladılar ve bu savaş şehri zapt etmek amacıyla gerçekleştirdikleri son saldırı oldu.³⁹⁵

Balıklı adı, Gaziantep halkı arasında, çamur, balçık anlamlarında kullanılmaktadır.³⁹⁶ Balıklı mevki veya savaş dönemindeki adıyla Balıklı Cephesi, günümüzde Çukur Mahallesi sınırları içerisinde kalmaktadır. Çamur ve balçık anlamalarına gelen mevki adıyla ve mahalle adının birbirini tamamlar nitelikte olması, yukarıda belirtilen anlamın doruluğunu pekiştirmektedir.

Balıklı Cephesi ise, Fransızlar karşı girişilen savaşın ilk günlerinde, Antep'teki 27 cepheden biri olarak geçmektedir.³⁹⁷ Fakat yukarıda da bahsedildiği gibi, cephe sayısı yediye düşürüldükten sonra Balıklı, bu yedi cepheden biri olarak zikredilmemiştir. Konum itibarıyla, Musullu Cephesi'nin yaklaşık 200-300 m kadar kuzeybatısına düşen

³⁹⁴ Güngör, *Antep Harbi*, s. 309; Nureddin, s. 236-237; Pamuk, s. 290; Ünler, s. 128-138; Üzel, s. 274.

³⁹⁵ Dai, s. 129; Pamuk, s. 290.

³⁹⁶ Nevin Balta, *Gaziantep Yer Adları Üzerine Bir İnceleme*, Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Gaziantep 2010, s. 46, 47.

³⁹⁷ Ünler, s. 20-21.

Balıkli mevkii, muhtemelen cephe sayılarının 7'ye indirilmesiyle Musullu Cephesi içerisine dâhil edildi.

Balıkli mevkiindeki çatışmalar, Musullu kadar büyük çaplı olmasa da, sürekli devam etti. Mevkiinin güneyine düşen Eblehan, Bey, Kayacık, Eyüboğlu mahalleleri Ermeni birliklerinin işgalinde olan sahalardı. Söz konusu iki cephe arasında 100 m'ye varan bir mesafe farkı bulunmaktaydı. Bu nedenle, cephenin her iki yanındaki evlerden sürekli silahlı saldırı gerçekleştiriliyordu. Tıpkı Musullu Cephesi'nde olduğu gibi, buradaki evler de atılan toplar nedeniyle yıkıldı.³⁹⁸ Ayrıca Balıklı, savaş dönemi boyunca iki farklı durumla da ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri, Kale'den getirtilip Balıklı'dan Ermeni mahallelerini top ateşine tutmakta kullanılan 42'lik Ramazan Topu idi. Her atışta tekerlekleri ve bazı kısımları dağılan top, yeniden onarılmak suretiyle savaş süresince cephede kullanılmaya devam etti.³⁹⁹ Ayrıca bu top, Çınarlı Cephesi'nde de Türk birlikleri tarafından kullanıldı.⁴⁰⁰ Şehrin tesliminden sonra durumun farkına varan Fransızlar, Antep'ten çekildikten sonra bu 42'lik Ramazan Topu'nu beraberinde Paris'e götürdüler.⁴⁰¹ Böylece Gaziantep, savaş anları turizminin önemli çekiciliklerinden birinden mahrum kalmış oldu. Günümüzde ise, bu Ramazan Topu'nun yerine, Gaziantep Savaş Müzesi avlusunda temsili bir ramazan topu sergilenmektedir. Bunun yanı sıra Balıklı, şehrin Fransızlara teslimine karar verildiği 8 Şubat 1921 tarihinde, Şeyh Fethullah Camii'nde toplanan halkın Kolejdeki Fransız komutanına şehrin teslim olacağını haber vermeleri için kendi aralarından seçtikleri iki kişinin ellerinde beyaz mendillerle Ermeni karakollarına geçtikleri yer olarak da dikkat çekmektedir.⁴⁰²

2.3.3. Şehir İçinde Savaşa Sahne Olan Tarihi Mekânlar

2.3.3.1. Hanlar

Gaziantep İli konum itibariyle, ilk medeniyetlerin beşiği Mezopotamya ile Akdeniz arasında yer alır. Bu konumu nedeniyle; doğu-batı ve kuzey-güney yönlü kesişen yolların kavşağı, Tarihi İpek Yolu geçiş güzergâhı ve tarih öncesi çağlardan beri

³⁹⁸ Nureddin, s. 44 ve 212; Pamuk, s. 193; Ünler, s. 49-50; Üzel, s. 235.

³⁹⁹ Nureddin, s. 212.

⁴⁰⁰ Enç, s. 53.

⁴⁰¹ Bozgeyik, 1996, s. 46; Dai, s. 108; Nureddin, s. 213

⁴⁰² Üzel, s. 314.

insan topluluklarının yerleşme sahası olmuştur.⁴⁰³ Özellikle İpek Yolu'nun, Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan kervan yolu vazifesi görmesi neticesinde, yol güzergâhının geçtiği yerler üzerinde ticari hayat hızla gelişirken, buna paralel olarak konaklama ve diğer fizyolojik ihtiyaç taleplerinde artış meydana geldi.⁴⁰⁴ Dünya'da, genel itibarıyla bilimdeki ilerlemeler nasıl bir ihtiyaç eseri olarak doğduysa, hanların da kurulup gelişmesi öyle oldu.

Hanların, Antep Savunması yılları esnasındaki kullanım fonksiyonu ile 20.yüzyıl öncesindeki veya günümüzdeki kullanımları birbirinden tamamıyla farklılık göstermektedir. Çınarlı Cephesi'nde de belirtildiği üzere, kesme kireçtaşları savunma yapmaya elverişli ve yangınlara karşı dayanıklıdır. Geleneksel Antep evlerine göre, çok sayıda odadan (dükkândan) oluşurlar. Bunun yanı sıra, hanlar içerisinde, atların barınabileceği bir ahır ile geniş bir avlu yer almaktaydı. Daha önce de ifade edildiği gibi, Kuvayi Milliye birliklerinin en başta gelen sorunlarından biri onlarca askerin kalıp, hayvanlarını barındırabilecekleri bir mekân bulmada yaşadıkları zorluluktur. Şehir dışındaki alanlarda, Yona ve Çapalı'da olduğu gibi, köy ağalarının kendilerine tahsil ettikleri konakları kullandılar. Şehir içerisinde ise, onlarca hanın varlığı sayesinde bu ihtiyaç önemli oranda giderilmekteydi. Ayrıca hanlar, silah ve erzak depolamaya da imkân tanımaktaydı.

19. yüzyıl öncesinde, Gaziantep şehrinin kuzeydoğu sınırı Türktepe'nin eteklerine dayanıyordu. Bu tepenin güney yamaçlarından Arasa Meydanı'na (Bakırcılar Çarşısı, Pürsefa Hanı ile Buğday Hanı arasındaki bölge) kadar uzanan alanda ise şehrin ticari bölgesi yani çarşılar ve hanlar uzanıyordu.⁴⁰⁵ Bu ticari bölge, günümüzdeki Kültür Yolu ile genel hatlarıyla paralellik göstermekte ve savaş döneminde Türk birliklerinin ellerinde tuttukları Şekeroğlu, Karagöz, Boyacı, İsmetpaşa mahalleleri içerisinde yer almaktaydı.

Gaziantep'te, restorasyonla da olsa, günümüzde varlığını sürdüren 21 han tespit edilmiştir. Antep'te ticari hayatın canlandığı dönem ile han sayıları arasında birebir

⁴⁰³ Gaziantep Ticaret Odası (GTO), *Gaziantep Turizm Raporu 2012*, Gaziantep Ticaret Odası, Gaziantep 2012, s. 6; Gaziantep Ticaret Odası, *Baseline Analysis Report of the City of Gaziantep With Respect to Tourism and Life-Long Learning, (Life-Long Competititon Project)*, Gaziantep 2011, p.9.

⁴⁰⁴ T.C. Gaziantep Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *Gaziantep İl Çevre Durum Raporu*, ÇED ve Planlama Şube Müdürlüğü, Gaziantep 2012, s. 163.

⁴⁰⁵ Canbakal, s. 39.

paralellik aramak ilk bakışta doğru gözükebilir. Fakat yüzyıllar öncesinde var olan her han günümüze ulaşamayacağı gibi, hakkında bilgi sahibi olduğumuz hanların da olabileceği ihtimali son derece yüksek gözükmektedir. Tüm bu sınırlılıklara rağmen, genel bir fikir edinebilmek amacıyla, Gaziantep'te tespit edilmiş hanlar yüzyıllara göre sınıflandırılarak tablo haline getirildi. Ayrıca savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilenlerin yanına (*) işareti bırakılarak hanların araştırma konusuyla bağlantısı da ortaya konulması amaçlandı.

Tablo 2.1. Araştırma Sahası Sınırları İçerisinde Tespit Edilen Hanlar.

Sıra no.	Han Adı	Hanın İnşa Edildiği Yüzyıl					
		15.	16.	17.	18.	19.	20.
1.	Hışva Hanı		X				
2.	Tuz Hanı *		X				
3.	Emir Ali Hanı		X				
4.	Sam Köyü Hanı		X				
5.	Tarihi Yeni Han		X				
6.	Yüzükçü Hanı			X			
7.	Tütün Hanı*			X			
8.	Mecidiye Hanı				X		
9.	Anadolu Hanı*					X	
10.	Belediye (Şire) Hanı*					X	
11.	Gümrük Hanı					X	
12.	Kumruoğlu Hanı					X	
13.	Kürkçü Hanı*					X	
14.	Millet Hanı*					X	
15.	Şeker Hanı					X	
16.	Eski Buğday Hanı					X	
17.	Elbeyli Hanı					X	
18.	Pürsefa Hanı					X	
19.	Bayazhan*						X
20.	Güven Hanı						X
21.	Yemiş Hanı						X

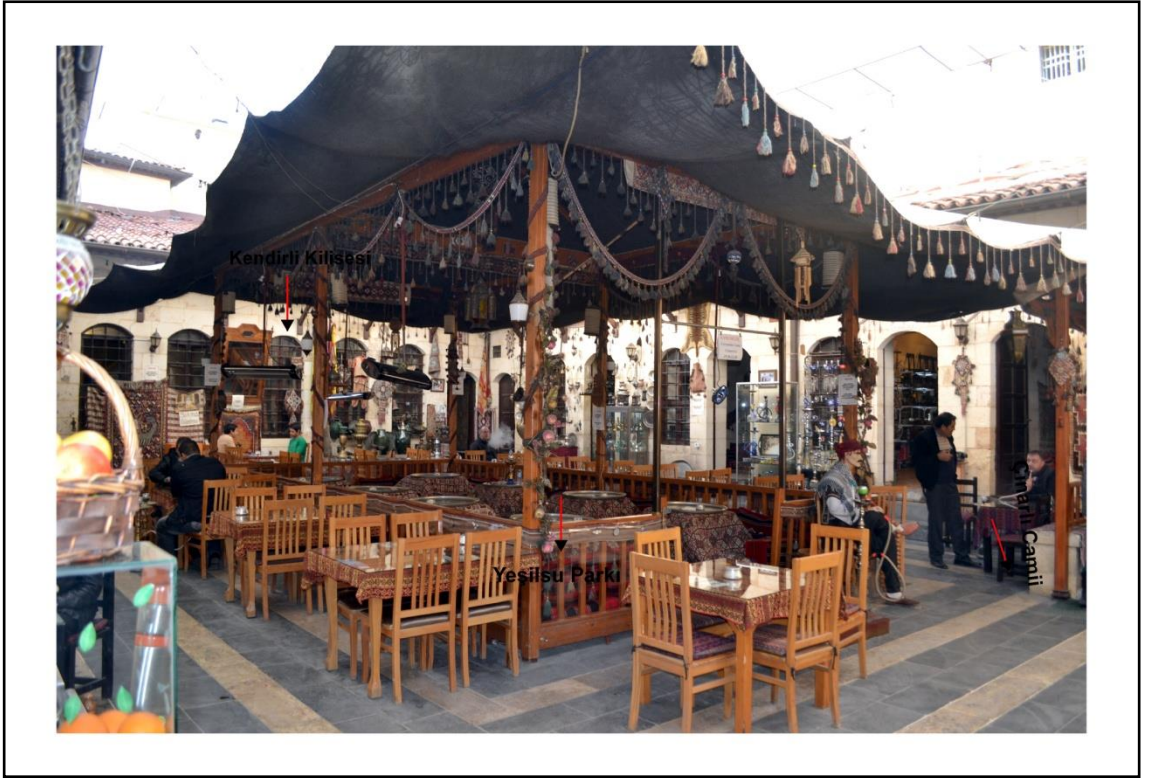
Kaynak⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Çam, s. 84-523; Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve Çekül Vakfı, s. 33-62; Gaziantep Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, Gaziantep İli Merkezinde Yer Alan 1.Grup Yapı Olarak Tescilinin Devam Etmesine Karar Verilen Tescilli Taşınmaz Kültür Varlığı Anıtsal Yapıların Listesi 2012. Bunlar haricinde, hanların giriş kapıları üzerinde bulunan bilgilendirme tanıtıclarından elde edilen bilgilerden faydalanılmıştır.

* Savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilen hanlar.

2.3.3.1.1. Tütün Hanı

Şahinbey İlçesi Boyacı Mahallesi sınırları içerisinde, Haphapçı Çarşısı ile Kürkçü Hanı arasında yer alır. Yapılış tarihi tam olarak bilinmeyen Tütün Hanı'nın, adını, 17. yüzyıldan beri han içerisinde yapılan tütün alışverişinden aldığı ve bu nedenle 17. yüzyıl başlarında inşa edildiği düşünülmektedir.⁴⁰⁷ Hanın duvarları keymih adı verilen kesme kireçtaşından inşa edilirken, mağarası ise zemindeki ana kayanın (kireçtaşı) oyulması veya kesme taş kesimiyle oluşmuştur. Günümüzde kafeterya olarak kullanılan mağarası haricinde el sanatları, kilimcilik, sedef, bakır, yemeni, hediyelik eşya dükkânları ve avlusundaki Yörük çadırı ile ziyaretçilerin ilgi odağı haline gelen hanlardan biridir. Diğer bir ifadeyle, içerisindeki tüm yapı ve ticarethaneleriyle restore edilip turizme kazandırılmıştır.

Fotoğraf 2.41. Tütün Hanı'nın Avlusundan Bir Görünüm ve Günümüzdeki Kullanım Durumu (17.11.2012).

⁴⁰⁷ Çam, s. 514.

Antep Savunması'nda Tütün Hanı, şehirdeki birçok tarihi yapı gibi, Fransızlar tarafından toplanarak şiddetli bir şekilde bombalanmıştır. Bayaz (1994)⁴⁰⁸, 11/12 Aralık 1920'de atılan seksen bomba ile hanın yıkıldığını, Üzel (1952)⁴⁰⁹ ise 10 Ocak 1921'de atılan 186 topla hanın dövuüldüğünü ve handaki birçok ticari eşyanın zarar gördüğünü belirtmektedir.

2.3.3.1.2. Kürkçü Hanı

Han, Şahinbey İlçesi Boyacı Mahallesi sınırları içinde, Tütün Han'ın 50 m kadar doğusunda yer alır. Hanın batı yöndeki giriş kapısı üzerindeki tarihe göre 1890 yılında inşa edilmiştir. Kesme kireçtaşından inşa edilen handa, az da olsa bazalt kullanımına rastlanılır. Kürkçü Hanı'nın sokağa bakan batı kısmında baharat, sabun, bakır eşya satan dükkânlar işletilirken, avluya bakan dükkânların çoğu kapalıdır ve geriye kalanlar ise depo olarak kullanılmaktadır. Han, günümüzdeki kullanımı bakımından Elbeyli (Budeyri) Hanı ile benzerlik göstermektedir. Turistik mal ve hizmet satımı bulunmayan hanın, bugünkü koşullarda verimli kullanıldığı da söylenemez.

Fotoğraf 2.42. Kürkçü Hanı Avlusu'ndan Hanın Görünümü (17.11.2012).

⁴⁰⁸ Bayaz Belge 146, s. 360.

⁴⁰⁹ Üzel, s. 249.

Kürkçü Hanı, Kürkçüyan Hanna adlı bir Ermeni tarafından yaptırılmıştır. Kapı kitabesi üzerinde Osmanlıca yazıldığı rivayet olunan “kürkçüyan” adı, muhtemelen hanın orijinal adıdır ve Osmanlı tebaası içerisindeki gayrimüslim azınlığın, şehrin ticari hayatında kazandıkları gücü göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.⁴¹⁰

Kürkçü Hanı, üstlendiği fonksiyon itibarıyla savaş döneminin en önemli mekânlarının başında gelmektedir. Antep Savunması’nda han, Kuvayi Milliye birliklerinin karargâh merkeziydi⁴¹¹ ve şehir içindeki bütün cepheler telefonla bu merkeze bağlıydı.⁴¹² Şehir içindeki savunmayı yürüten Özdemir Bey ve Heyeti Merkeziye burada bulunur, cephe komutanlarıyla birlikte toplantılar burada tertiplenir ve bu toplantılar sonucunda alınan kararlar doğrultusunda savaş stratejisi oluşturulurdu.⁴¹³ Ayrıca Antep şehrindeki birçok han ve tarihi diğer yapılar gibi, Kürkçü Hanı da Fransızlar tarafından bombalanan yerler arasındadır.⁴¹⁴

2.3.3.1.3. Sabun Hanı (İmalat-ı Harbiye Fabrikası)

Antep Savunmasında han, bir kısım Kuvayi Milliye birliklerinin barındıkları bir mekândı.⁴¹⁵ Fakat hanın asıl önemi, dışarıdan cepheye tedarik etmekte zorlanan Antep Kuvayi Milliyesi’nin, kendi silahını kendi üretmek zorunda kalması sonucunda İmalat-ı Harbiye Fabrikası’nın kurulduğu yer olmasından kaynaklanır. Fabrikanın yöneticisi, araştırma konusu içerisinde de eserine sıkça başvuruda bulunulan Lohanlızade Mustafa Nureddin’dir. Silah imalatından anlayan asıl kişi ise, bugün Mağarabaşı ile Sarımsaktepe arasındaki bulvara (Tüfekçi Yusuf Bulvarı) adı verilen Yusuf Usta’yıdır. Bomba ve fişek imalathanesi hanın mahzenlerinde kuruldu.⁴¹⁶ İmalathane kısaca şu kısımlardan meydana gelmekteydi; tamirhane, kapsülhane, bomba fitili imalathanesi, dökümhane (el bombası), barut imalathanesi, dinamithane, marangozhane, mermi dökümhanesi ve teneke imalathanesi. Barut yapmak için güherçile, kükürt, söğüt kömürü kullanıldı. Güherçile ise, yıllardan beri temizlenmeyen evlerdeki mağaralardan küflerin toplanıp kazanlarda eritilmesiyle elde edildi. İmalathane kısmında, çocuk ve kadınların şehirde

⁴¹⁰ Çam, s. 477-481.

⁴¹¹ Ünler, s. 129

⁴¹² Ünler, s. 83.

⁴¹³ Ünler, s. 142-143.

⁴¹⁴ Bayaz Belge 10, s. 236.

⁴¹⁵ Nureddin, s. 98 ve 204; TİH, s. 242; Ünler, s. 32.

⁴¹⁶ Nureddin, s. 204-208, Ünler, s. 117

topladıkları boş kovanlar düzenlenerek kurşunla doldurulurken, dinamithane kısmında ise Fransızlar tarafından şehre atılıp fakat parçalanmamış top gülleleri ve bombalar matkap tezgâhında delinerek içindeki dinamitler alınmak suretiyle imal edilen yeni bombaların içine dolduruluyordu.⁴¹⁷

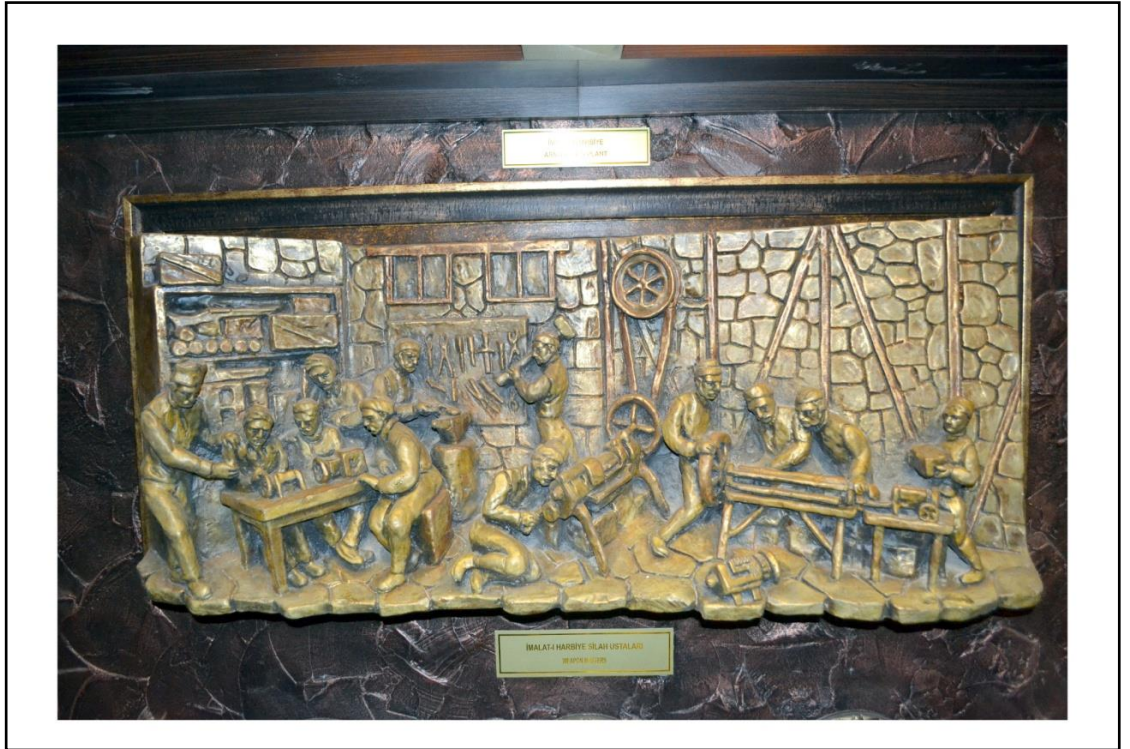
Daha önceki konularda defalarca bahsedildiği üzere, adı ve izi zamanla kaybolan tarihi yer ve yapıların günümüzde izini sürmek, üç yıllık araştırma süresince karşılaşılan en büyük güçlükü. Kuşçu Dağı, Acemkayası, Cünüt Tepe, Azez Yokuşu, Kargasekmez Tepesi bunların başında gelen tarihi yer adları olup, bunlara Sabun Hanı'nda eklenebilir. Sabun Hanı'nın üzerinde yer aldığı eski Saray Caddesi boyunca günümüzde çok katlı iş hanları inşa edilmiştir. Halk arasında bu hanın yerini bilen veya duyan birilerini bulmak bir yana, tarih araştırmacıları arasında bile yeri tam olarak açıklığa kavuşturulmuş değildir. Hanın yerini büyüklerinden duyduğunu söyleyen seksen yaş üzerindeki birkaç Antepinin, emin olamadıkları bu konu hakkında kendilerine dayandırılarak bir bilginin yazı diline aktarılmasını kabul etmemeleri, söz konusu araştırmayı daha güçleştiren etkenlerden bir diğeri oldu. Aylarca sürdürülen mülakatlar sonucunda, İmalat-ı Harbiye Fabrikası'nın içinde yer aldığı Sabun Hanı ile birlikte bugünkü Söylemez Pasajı'nın bulunduğu yerde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Söylemez Pasajı ise; Anadolu Hanı'nın güneydoğusunda, Turistik Çarşı'nın doğusunda yer almaktadır. Söylemez Pasajı'nın kuzey yönünde ve yolun karşısında yer alan bugünkü Alaüddevle Sokağının köşe başındaki Halıcılar ve İplikçiler Sitesi'de sabun hanıydı. Daha açık bir ifadeyle Sabun Hanı iki kısımdan oluşmaktaydı ancak her iki kısım da aynı şahsın mülkiyetindeydi. Araştırma konusunu oluşturan savaş alanları içerisinde ele alınan İmalat-ı Harbiye Fabrikası ise yukarıda da belirtildiği üzere Söylemez Pasajı'nın bulunduğu yerdeki han kısmındaydı.⁴¹⁸ Günümüzde Söylemez Pasajı, elektronik eşya satan dükkânların ağırlıkta olduğu bir ticarethanedir. Bu pasajdaki kat sayısı sadece yol zeminin üzerinde görülenlerden ibaret değildir, yol seviyesinin altında da üç zemin katı daha bulunmaktadır. İmalat-ı Harbiye Fabrikası'nın Sabun Hanı mahzenlerinde kurulmuş olduğu hususu dikkate alındığında, Söylemez Pasajı'nın giriş katının altındaki kısımlar

⁴¹⁷ Nureddin, s. 208-211.

⁴¹⁸ Şahinbey İlçesi, Karagöz Mahallesi'nde bir ticari işletme sahibi olan 1918 doğumlu Mehmet Teymur ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 26.09.2013). Ayrıca yapılan mülakatlarda Mehmet Teymur ile aynı yeri işaret fakat bildiklerini kulaktan dolma olarak niteledikleri için atıfta bulunmamızı kabul etmeyen kişilerden elde edilen bilgiler de, sabun hanı yerinin tespiti hususunda aydınlatıcı oldu.

muhtemelen hanın mahzenlerine tekabül etmekteydi. Giriş katının altında yer alan bu katlardan en alt katta bulunanı, dükkânların ambarı olarak kullanılmaktadır ve mevcut görüntüsüyle gelenekse Antep evlerinde karşılaşılan mahzenlere benzediği de söylenebilir.

Günümüzde İmalat-ı Harbiye Fabrikası'nın temsili bir canlandırması, Dokurcun Değirmeni'nde görüldüğü gibi, savaş dönemindeki bulunduğu yerde sergilenmesi gerekirken Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi'ndeki bir panoda sergilenmektedir (bakınız fotoğraf 2.44). Temsili panonun, müze içerisindeki onlarca pano arasında yer alması, ziyaretçilerin gösterecekleri muhtemel ilgiyi azaltmakta ve ayırt edici bir öge olarak ön plana çıkmasını engellemektedir. Oysa şuan ki ışıklandırılmış düzeniyle pano, eski Saray Caddesi üzerinde yer alan Söylemez Pasajı ile onun giriş kapsının karşısında yer alan Halıcılar ve İplikçiler Sitesi arasındaki yol kenarında sergilenmiş olsaydı, mekân ile olay arasındaki bağlantının kurulmasında önemli bir uyarıcı olacağı gibi, ziyaretçilerin zihinlerinde de ayrı bir anlam ve önem kazanacağı da muhakkaktı.

Fotoğraf 2.43. Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi'nde Yer Alan İmalat-ı Harbiye Fabrikası'nın Temsili Olarak Resmedildiği Panodan Bir Görünüm (06.10.2012).

2.3.3.1.4. Belediye Hanı (Şire Hanı)

20. yüzyılda Antep Şehri'nin en görkemli yapısı ve en büyük hanı olarak gösterilmektedir.⁴¹⁹ Kesme kireçtaşı kullanılarak inşa edilen hanın mimarının Ermeni taş ustası Kirkor olduğu tahmin edilmektedir.⁴²⁰ Kitabesi üzerindeki isme göre hanın gerçek adı Memleket Hanı'dır.⁴²¹ Fakat 20. yüzyılda belediye başkanları ve şehrin diğer yöneticilerinin bulunduğu yer olması nedeniyle zamanla halkın arasında "Belediye Hanı" ve "Hükümet Konağı" adlarını aldığı tahmin edilmektedir.⁴²² Antep Savunması esnasındaki adı da Belediye Hanı ve aynı zamanda Hükümet Konağı'dır.⁴²³ Han, birçok yönüyle bu savaşa konu olmuştur. Bunlardan biri, 30 Aralık 1919'da, Antep o güne kadar hiç kutlanmayan Osmanlı İstiklali'nin yıldönümünü anma etkinlikleri çerçevesinde yapılan büyük mitingdi. Yaklaşık 10 bin kişinin katıldığı tahmin edilen bu mitingin asıl düzenlenme amacı, Osmanlı istiklalinin yıldönümünü bahane edilerek Fransız ve Ermeni işgalini protesto etmektir. Belediye Hanı balkonunda Heyeti Merkeziye ileri gelenlerinin yaptığı konuşmalar ve halkın coşkusu eşliğinde işgal protesto edildi.⁴²⁴ Ardından on binlerce Anteplinin katıldığı büyük yürüyüş düzenlendi. Yürüyüş rotası; Belediye Hanı, İnönü Caddesi üzerinden Atatürk Bulvarı'nı, Suburcu-Karagöz Caddelerini, Arasa yolu ve tekrar son durak olarak Belediye Hanı'nı kapsıyordu.⁴²⁵ Yürüyüşe on binlerce kişinin katıldığı düşünüldüğünde işgal süresi boyunca düzenlenen iki büyük mitingden biri olarak gösterilebilir. Diğer büyük miting ise, ilerleyen konularda değinileceği üzere Karatarla Camii mitingidir.

Belediye Hanı'nın savaş alanları içerisinde değerlendirilmesine yol açan ikinci olay ise, han içerisindeki cezaevinden kaçan mahkûmların, şehir içindeki savaşın fitilini ateşlemesi olmuştur.⁴²⁶ 1 Nisan 1920'de gerçekleşen bu olay, birçok kaynakta Antep şehir içi savaşının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Mahkûmların arkasından Türk askerlerinin ateş etmesi beraberinde zincirleme birçok olayın gelişmesine neden olmuştur. Askerlerin ateşiyle gelişen kargaşa ortamında, Ahmet Körükçü adlı Antepli bir kişi Ermeni asıllı bir şahsa ateş açarken, bir kısım Antep ahalisi Fransız Fırını'nı

⁴¹⁹ Çam, s. 426; Nureddin, s. 98

⁴²⁰ Çam, s. 425.

⁴²¹ Çam, s. 425.

⁴²² Çam, s. 425-435.

⁴²³ Abadi, s. 11; Bayaz s. 79; Dai, s. 31; Nureddin, s. 98, Ünler, s. 152.

⁴²⁴ Dai, s. 30-31; Ünler, s. 26-27

⁴²⁵ Ünler, s. 26-27.

⁴²⁶ Bayaz s. 79; Ünler, s. 48.

kuşatarak 20 Fransız erini esir aldı. Bu olaylar neticesinde şehir içinde iç içe yaşamaya devam eden Türkler ve Ermeniler kendi cephelerine çekilirken, Fransızların işgal ettikleri Amerikan Koleji ve Zerdalilik'e ateş açılmasıyla şehir içinde Antep Savunması da fiilen başlamış oluyordu.⁴²⁷ Askeri fırında esir alınarak Hükümet Konağı'na yani götürülen 20 Fransız askeri ise 6 Nisan'da serbest bırakıldı.⁴²⁸ Yaşanan bu durumu Antep'teki Fransız birlikleri komutanı Abadi (1959)⁴²⁹ şöyle özetliyordu; *"Fransızları Antep'ten kovmak için Türklerde genel bir arzu var. Eşraftan olup tahsil görmüş birkaç kişilik bir grup, Fransızlara düşman olmakla beraber, şahsi menfaatlerinin muhafazası kaygısıyla Antep'in bir harp sahnesi olmasına taraftar değillerdi."*

Yukarıda belirtilenlerin haricinde han, Antep'in teslim olduğu 8 Şubat 1921 tarihinin ertesi günündeki bir gelişmeye daha sahne oldu. Antep halkı, Fransızlar tarafından şehrin dört bir yandan tam kuşatma altına alındığı ve şehrin teslim edilmesi öncesindeki iki aylık süre boyunca, dışarıdaki Türk birliklerinin şehre erzak sokamaması nedeniyle açlığa mahkûm edilmişti.⁴³⁰ Fakat şehrin tesliminden sonra Fransızlar, işgallerini kalıcı hale getirmek amacıyla halkla ilişkileri normalleştirme çabası içerisine girdiler. Fransız birliklerinin şehre girdiği 9 Şubat günü Belediye Hanı'na un, şeker gibi temel gıda ürünlerini yığarak halka dağıttılar. Hanın 100 m kadar güneyinde bulunan Askeri Fırın'ı (günümüzde Şahinbey İlçe Halk Kütüphanesi) açtırarak aynı zamanda halka ekmek dağıttılar.⁴³¹

Belediye Hanı'nın bir kısmı savaş esnasında hapishaneydi ve savaştan sonra da bir süre bu amaçla kullanılmaya devam edildi.⁴³² Cumhuriyetin kuruluşundan sonra halkın üzüm ve üzüm mamulleri, ceviz, fıstık, zeytinyağı alışverişi yaptıkları bir pazar yeri işlevi gördü.⁴³³ Özellikle üzüm mamulleri nedeniyle halk arasında zamanla Şire Hanı adını aldığı tahmin edilen yapı, 1994 yılında geçirdiği yangından⁴³⁴ sonra pazar yeri olma ve dolayısıyla şire hanı olma özelliğini tamamıyla yitirdi ancak adı kalıcılığını korumaktadır. Günümüzde, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin han üzerine

⁴²⁷ Ünler, s. 48.

⁴²⁸ Abadi, s. 43.

⁴²⁹ Abadi, s. 39.

⁴³⁰ Abadi, s. 100-101; Bayaz Belge 171 ve Belge 179, s. 385-396; Pamuk, s. 305, Üzel, s. 290.

⁴³¹ Ünler, s. 152.

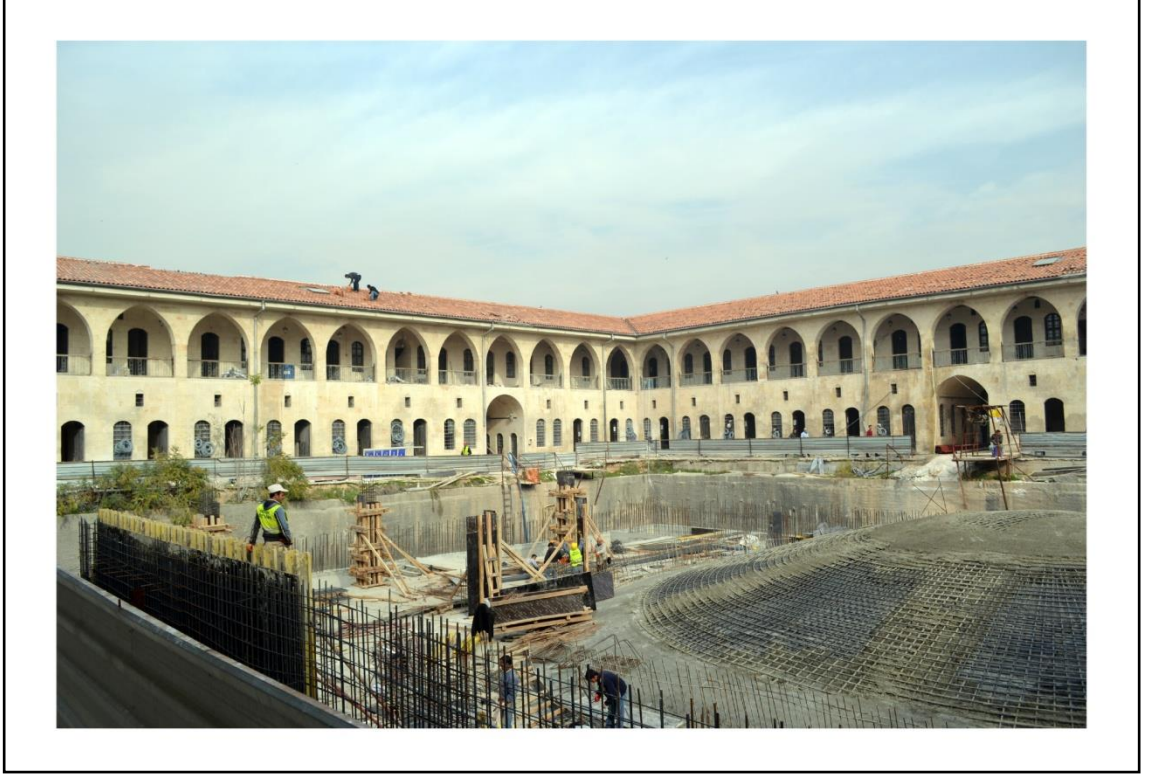
⁴³² M. Oğuz Göğüş, *İlk İnsanlardan Bugüne Çeşitli Yönleriyle Gaziantep*, Basım Cihan Ofset, (basım tarihi ve yeri bilinmiyor), s. 167.

⁴³³ Çam, s. 426.

⁴³⁴ Bozgeyik, 1996, s. 143; Çam, s. 425.

yerleştirdiği bilgilendirme tanıtacında Belediye Binası ile şire Hanı birbirinden ayrı iki yapıymış gibi ele alınmıştır. Fakat Antep Savunması'nı konu edinen yazılı kaynaklarda böyle bir ayırıma rastlanmamaktadır. Günümüzde şire Hanı olarak ayrılan yapının batıya bakan dış cephe duvarı üzerinde Antep Savunması'na ait mermi izlerinin varlığı ve fiziki olarak Belediye Binası ile şire Hanı'nın birbirinden ayrı iki kısım halinde bulunmaması gibi nedenlerle, çalışmada böyle bir ayırıma gidilmemiştir.

Gaziantep'in önemli bir kültürel çekiciliğini oluşturan şire Hanı'nın üzerinde durulması gereken bir diğer husus günümüzdeki kullanım durumudur. Hanı turizme açmak amacıyla 2012 yılında başlayan restorasyon çalışmaları ile otel olarak hizmet vermesini sağlayacak düzenlemeler günümüzde hala devam etmektedir. Fakat restoran olarak kullanılan avlusu, temel kısmına beton dökülmesi suretiyle yeniden yapılmıştır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. Maddesi gereğince hanlar, taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir. Gaziantep'teki hanların en büyük avlularından birine sahip şire Hanı'nda, betonarme bir yapının inşasına izin veren Koruma Kurullarının bu kararı nasıl aldığı düşündürücüdür. Yine aynı kanunun 10. Maddesinde, kültür varlıklarının korunmasından sorumlu kurum şu şekilde belirtilmektedir; *“Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırmaq ve bunların her türlü denetimini yapmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir”*. Kültür ve Turizm Bakanlığı bu denetimi yapmak ve gerekli tedbirleri almakla mükellef olduğuna göre, iki ihtimale dayalı bir durum söz konusudur. İlki, avlunun tarihi dokusunun bozulmasının ve han içinde betonarme bir yapının inşasının bir sakınca arz etmediği gerçeğidir. İkinci ihtimal ise, bakanlığın denetim yapmadığı veya yaptıysa da gerekli tedbirleri almadığı sonucudur.

Fotoğraf 2.44. Şire Hanı'nın, Otel ve Restorant Olarak İşletilebilmesi İçin Yapılan Düzenlemelerden Bir Görünüm (17.11.2012).

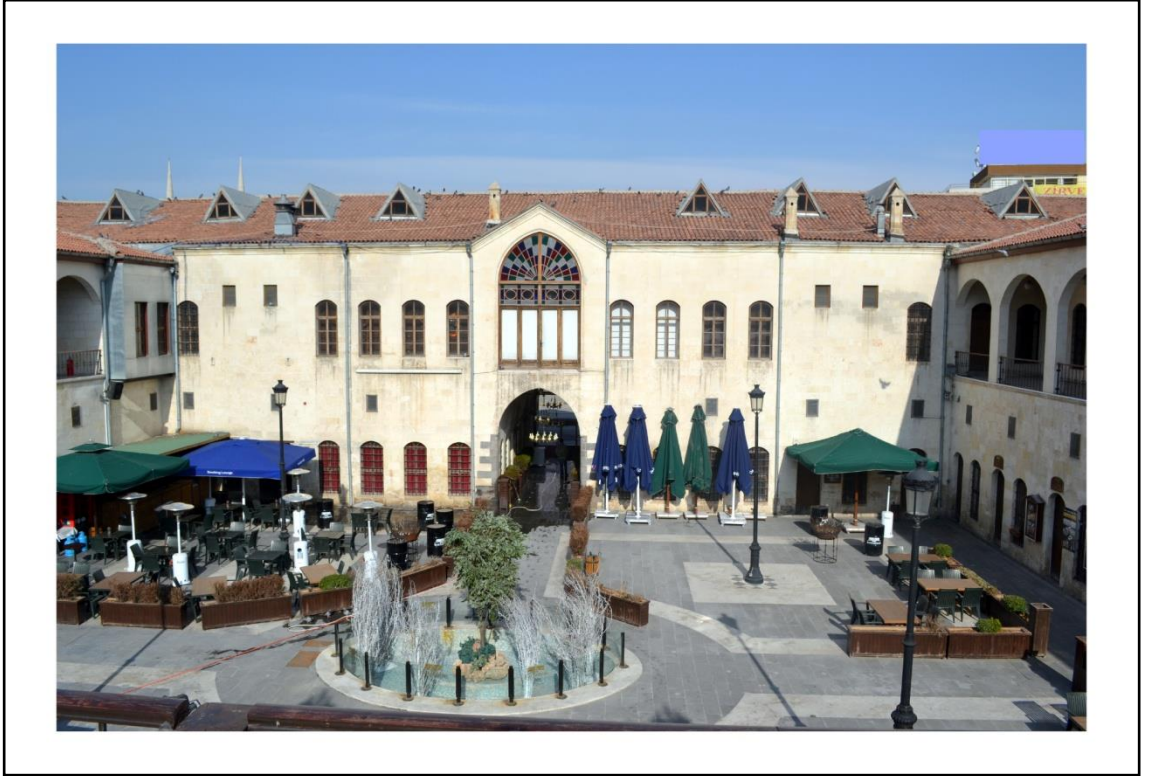
2.3.3.1.5. Bayazhan

Antep Savunması yıllarında, şehir içindeki hanların büyük çoğunluğu şehrin doğu kısmına yani Türklerin hâkimiyetindeki sahada toplanmıştı. Söz konusu durumu günümüzde oluşturulan Kültür Yolu üzerinde görmek mümkündür. Hışva Han, Sabun Hanı, Yeni Han, Millet Hanı, Yüzük Hanı, Gümrük Hanı, Tütün Hanı, Tuz Hanı, Kumru Hanı, Belediye Hanı, Yemiş Hanı, Anadolu Hanı, Emir Ali Hanı, Buğday Hanı, Pürsefa Hanı bu hat üzerindedir. Fakat Bayazhan, şehrin batı kısmında inşa edilmiş olması yönüyle şehir içindeki diğer hanlardan ayrılır. Çam (2006)⁴³⁵ bu durumu, 20. yüzyılda şehrin ticari bölgesinde boş ve geniş arsaların bulunmamasına bağlasa da, Bayazhan'ın şehrin eski ticari bölgesine uzaklığının 3 km'yi bulması 20. yüzyıl Antep şehri için büyük bir mesafeye tekabül eder. Dolayısıyla hanın şehrin ticari bölgesinin bu derece uzağına inşa edilmiş olmasının altında başka nedenler aramak gerekir. Çünkü kuruluş tarihlerine bakıldığında, Eyüpoğlu Mahallesi'ndeki Cenanilerin Konağı (1870), Tepebaşı Mahallesi'nde inşa edilen ve şimdiki adı Kurtuluş Camii olan St Mary Kilisesi

⁴³⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Çam, s. 439.

(1892), Amerikan Koleji (1876) ve Amerikan Hastanesi'nin (1879) şehrin batı-güneybatı kısmına inşa edildiği ve şehrin bu yönlerde bir gelişim içerisinde olduğu dikkat çekmektedir. Bayazhan ise bunlardan yıllar sonra, 1909'da inşa edilmiştir.

Bayazhan adını, sahibinden yani Gaziantep'in en varlıklı ailelerinden biri olan Bayazlar (Beyazlar)'dan almaktadır. Ahmet Bayaz tarafından 1909 yılında kesme kireçtaşından inşa edilen hanın, güney-güneydoğu yönündeki kısmı tek katlı, geri kalan üç yönden ise iki katlıdır. Hanın ahır⁴³⁶ olarak geçen tek katlı kısım günümüzde restoran olarak kullanılmaktadır. İki katlı kısım ise farklı amaçlarla kullanılmaktadır. İki katlı kısmın alt katının (avlunun) kuzey tarafında; giriş kapısı, baklava dükkânı ve Bayazhan Kent Müzesi girişi yer alırken, batı tarafında tütün, bakır, kutnu dükkânları, doğu tarafında ise restoran yönetiminin bulunduğu odalar yer alır. Üst katı, Bayazhan Kent Müzesi, müze yöneticilerinin odaları ile restoran yöneticilerinin odalarından oluşmaktadır.

Fotoğraf 2.45. Bayazhan'dan Bir Görünüm (03.11.2012).

⁴³⁶ Çam, s. 440.

Savaş döneminde Bayazların Oteli⁴³⁷ adıyla anılan han, şehrin İngilizler tarafından işgal edildiği dönemde Amerikan Koleji, Zerdalilik ve Askeri Fırın ile birlikte ellerinde tuttukları ve yerleştikleri yerlerden biriydi.⁴³⁸ Fransızların işgali esnasında ise, Antep Kuvayi Milliye birliklerinin barındıkları mekânlardan biri olmuştur.⁴³⁹ Fakat konum itibarıyla, doğudaki Ermeni birliklerinin tuttukları Kayacık (şimdiki Bey), Tepebaşı mahalleleri ile batı ve güneybatıdaki Fransız birliklerinin işgal ettikleri Zerdalilik, Amerikan Koleji, Battal Höyük bölgeleri arasında kalmasının getirdiği büyük avantaj ve dezavantajları bünyesinde barındırmaktaydı.⁴⁴⁰ Hana ve çevresindeki alana yerleştirilen Kuvayi Milliye'nin iki bölüğü, Fransızlar ile Ermenilerin irtibatlarının kesilmesinde hayati derecede önem arz etmekteydi.⁴⁴¹ Öte yandan bu bölüklerin iki ateş arasında kalma ihtimali de bulunmaktaydı. Fransızlarla yapılan 20 günlük mütarekede Bayazhan ve çevresine yerleştirilen bu bölükler, savaşın ikinci döneminin başlamasıyla bulundukları konum ve Fransız bombardımanı dikkate alınarak geri çağrıldı.⁴⁴² Fakat han, Türk birliklerinin bulunduğu dönemler ile öncesi ve sonrasında, şehirdeki birçok tarihi yapı da olduğu gibi, Fransız topçusunun bombardımanı neticesinde önemli oranda hasara uğradı.⁴⁴³ Ancak savaştan sonra uzun yıllar boyunca Tekel Baş Müdürlüğü Binası⁴⁴⁴ olarak kullanıldığı dikkate alındığında hanın yakın zamanlarda önemli onarımlar geçirdiği söylenebilir.

2.3.3.1.6. Millet Hanı

Gaziantep hanları, günümüzde bile, şehrin en görkemli yapıları arasındadır. İçindeki onlarca dükkân veya işletme ile ticaretin canlı olduğu mekânlar olarak kullanılmaya devam edilmektedirler. Fakat savaş dönemindeki koşullar ve güvenlik sorunu düşünüldüğünde, savaş ile şehir içindeki ticareti birlikte sürdürülebilir kılmak olanaksızdı. Nitekim savaşın başlamasıyla birlikte Ermeni mahallelerindeki Türkler şehrin doğusunda Türklerin çoğunlukta bulunduğu muhitlere, Türk mahallelerindeki Ermeniler ise Ermenilerin çoğunlukta oldukları muhitlere göç ettiler. Ardından Fransız

⁴³⁷ Nureddin, s. 84; Üzel, s. 115

⁴³⁸ Ünler, s. 11.

⁴³⁹ Ünler, s. 62.

⁴⁴⁰ Konum için bakınız: Şehir İçinde savaşın yoğun olarak yaşandığı cepheler

⁴⁴¹ Ünler, s. 62

⁴⁴² Ünler, s. 67-73.

⁴⁴³ Nureddin, s. 84; Ünler, s. 71; Üzel, 1952, s. 115.

⁴⁴⁴ Ünler, s. 11; Üzel, s. 115.

birliklerinin şehirde uzun süre barınmasını önlemek ve Antep'ten çekilmelerini sağlamak amacıyla şehir içerisinde gıda maddelerinin ve diğer malların Fransızlar ile Ermenilere satışı yasaklandı.⁴⁴⁵ Şehirdeki dükkânların çoğu kapanırken, çarşının merkezinde bulunan ve ticaret merkezi olan hanların da bu gelişmeden payını almaması beklenemezdi. Şehir çevresindeki arazilerde ekip biçme faaliyetlerinin ve köylerden gelen ürünlerin azalmasıyla birlikte şehir içerisindeki ticarethanelerden elde edilen kiralara tahsil edilmesinde güçlükler yaşandı.⁴⁴⁶ Ayrıca savaş öncesindeki yaşanan bazı siyasi gelişmeler de bunda önemli rol oynadı. Özellikle Suriye ve güneyindeki Arap yarımadasının Osmanlı Devleti'nden kopması üzerine, ipek yolu güzergâhı üzerinde bulunan Antep'te birçok han bomboş kalmıştı. Şehirde, arzın kıtlığının veya diğer bir tabirle talebi karşılayamamasının kanıtı olarak belirtilebilecek kaçakçılık faaliyetleri baş göstermişti.⁴⁴⁷ Antep Savunması'nın başlamasıyla hanlar, Fransızların topraklarının hedefi haline geldi. Bir kısmı (Sabun Hanı, Bayazhan, Kürkçü Hanı gibi) Kuvayi Milliye birliklerinin barındıkları karargâh merkezleri haline dönüşürken, bir kısmı da savaş esirlerinin ve savaş suçlularının tutulduğu hapisaneler haline geldi. Uzunçarşı üzerinde yer alan Millet Hanı bu amaçla kullanılanlara örnek teşkil etmektedir.⁴⁴⁸ Özellikle günümüzde restore edilmiş haliyle Gaziantep hanlarının en büyüklerinden ve görkemlilerden biri olarak sayılabilecek Millet Hanı'nın önemli bir kısmı Fransız top gülleri ile yıkılmış ve 1950'li yıllarda yıkılan kısımlar yeniden yapılracasına onarım görmüştür.⁴⁴⁹

⁴⁴⁵ Ünler, s. 27.

⁴⁴⁶ Enç, s. 69.

⁴⁴⁷ Enç, s. 137.

⁴⁴⁸ Çam, s. 493-494; Enç, s. 79.

⁴⁴⁹ Çam, s. 493-494; Enç, s. 81.

Fotoğraf 2.46. Millet Hanı Avlusundan Bir Görünüm (15.12.2012).

Yapım tarihi 19. yüzyıla denk gelen han, Sodes Projelerinin de etkisiyle, günümüzde farklı turistik çekicilikleri bir arada barındırmaktadır. Mozaik Atölyesi, Hobi Sanat Evi, Turkuaz Ebru Atölyesi, Yöresel Yemek Atölyesi'nin yanı sıra Gaziantep'teki çekicilikler arasında alanında tek olması nedeniyle de en çok dikkati çeken çekiciliklerden biri de Gaziantep Gramofon ve Taş Plak Merkezi'dir. Taşev Eğitim Kültür ve Gençlik Derneği tarafından işletilen mekânda, 2012 yılı sonu itibariyle 600'e yakın taş plak yer almaktadır. Plaklar, Halil Birecikligil ile 1996 yılında Millet Hanı'nı satın alan Mustafa Geylani'nin kendi koleksiyonlarından yaptıkları hibelerden oluşmaktadır.⁴⁵⁰ Mekân şuan ki görüntüsüyle müzeyi andırmakla birlikte, işletim açısından aynı özellikleri taşıdığı söylenemez. Düzenli açılış-kapanış saatinin ve tam gün çalışacak personelin mevcut olmaması ile tanıtım yetersizliği ilk göze çarpan eksikliklerdir. Ayrıca mekâna giriş çıkışların ücretsiz olması, ekonomik açıdan sürdürülebilirlik imkânını kısıtlamaktadır.

⁴⁵⁰ Millet Hanı içerisindeki Gramofon ve Taş Plak Merkezine 500 civarında taş plak hibe eden 1944 doğumlu, grafikçi Halil Birecikligil ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 17.11.2012).

2.3.3.1.7. Diğer Hanlar

Şehrin batı tarafında bulunan Fransızların, şehrin doğu kısmını yani Türk mahallelerini yaklaşık bir yıl boyunca bombardımana tabi tutarken, şehir içerisinde zarar görmemiş tarihi yapının bulunma ihtimali son derece zayıf gözükmektedir. Örneğin, Dai (1992)⁴⁵¹, Fransız ordusunun şehre yağdırdığı top sayısının 70 bin civarında olduğunu iddia ederken; Üzel (1952)⁴⁵², Fransızların Çıksorut Tepesi'nden Ahmet Çelebi, Şeyh Camii, Şhreküstü, Mağarabaşı, Bekirbey, Yazıcık cephelerini bombalarken yalnızca Mağarabaşı'na 400'den fazla top mermisinin isabet ettiğini ve bir başka Fransız bombardımanı esnasında ise Tütün Hanı'na 186 top mermisinin atıldığını belirtmektedir. Bozgeyik (1998)⁴⁵³ ise, şehir içinde savaşın devam ettiği 11 aylık süre zarfında yaklaşık 70 bin top mermisinin şehre düştüğünü ve bombardımanlar esnasında 8 bin binanın harap olduğunu belirtmektedir ki, bu rakamlar savaşın şehirde yarattığı yıkımın boyutunu belirleyen en çarpıcı kanıtlar olarak sunulabilir. Daha öncede belirtildiği üzere hanlar, şehir içindeki en büyük ve en görkemli yapılar arasındaydı ve bu özellikleriyle muhtemelen Fransızlar tarafından yapılan bombardımanların açık hedefi konumundaydılar. Sıralanan nedenlerle, şehir içerisindeki hemen hemen hanların tamamının bombardımandan zarar görmüş olma olasılığı son derece yüksek gözükmektedir. Fransız komutanı Abadi (1959)⁴⁵⁴ savaş sonrası şehrin görünümü hakkında şu çarpıcı değerlendirmeyi yapmaktaydı; *“kasabanın havası cereyan eden muharebeler nedeniyle değişti. Ne bir ağaç ne de bir sayfiye var. Amerikan Koleji top mermileriyle delik deşik olmuş, Türk hastanesi yıkılmış, Türktepe bir harabe yığınınna dönmüştür. Ortada kalan yalnızca Amerikan Hastanesi'yle birkaç Ermeni mahallesi idi”*.

Genel itibariyle, şehirdeki birçok tarihi yapı gibi hanların da tamamının veya tamamına yakınının zarar gördüğü sonucuna ulaşılabilir. Fakat bu çalışmada, özellikle hanlar konusunda, mümkün mertebe yazılı tarihsel kaynaklara bağlı kalınmaya çalışıldı. Bilhassa hanlar içerisindeki ticari işletmelerin, hanın ve han içerisindeki belirli kısımları ön plana çıkarma gayreti ve bu gayretin arkasında yatan muhtemel ticari kaygıları, konuya yaklaşımda normalde gösterdiğimiz hassasiyeti daha da arttırdı. Bu çalışmada

⁴⁵¹ Dai, s. 121.

⁴⁵² Üzel, s. 223-249.

⁴⁵³ Bozgeyik, 1998, s. 34-35.

⁴⁵⁴ Abadi, s. 10-11.

yalnızca belirli hanların savaş alanları içerisinde değerlendirilmiş olmasının temelinde yatan neden ve kaygı da bundan ileri gelmektedir.

Yine yazılı tarihsel kaynaklarda, ön plana çıkan diğer hanlar ise Tuz Hanı ile Anadolu Hanı'dır. Tuz Hanı, konum itibariyle Şire Hanı'nın yaklaşık 100 m kadar kuzeyine düşer. Günümüzde turizme kazandırılan hanlardan biri olduğu söylenemez ve şuan Manifaturacılar Çarşısı adıyla geçmektedir. Hanın caddeye bakan cephesi üzerindeki dükkânlar ile avluya bakanlar, tekstil ve toptancı işletmelerinden oluşmaktadır. Antep Savunması'nda ise, han, iki olaya sahne olmaktadır. Biri hanın, Aydınbaba ve Kunduracı Pazarı ile birlikte bombardımana maruz kaldığı gerçeğidir.⁴⁵⁵ İkinci olay ise, Belediye Hanı bahsinde de belirtildiği üzere, Antepli bir kişinin bir Ermeni bir şahsa ateş etmesi ve Pazar yerindeki halkında yarattığı kargaşanın etkisiyle gelişen birçok gelişme neticesinde şehir içindeki savaşın başlama kıvılcımlarından biri teşkil etmesinden kaynaklanır.⁴⁵⁶

Anadolu Hanı ise; Alaüddevle Sokakta, Alaüddevle Camii ile Karagöz Camii arasında yer alır. Günümüzde halıcıların toplandığı bir çarşı olarak işlev görmesi nedeniyle "Halıcılar Sarayı" olarak da adlandırılmaktadır. Üzerindeki tanıtıçta 19.yüzyılda yapıldığı belirtilen Han, iki katlı ve diğer hanlar gibi kesme kireçtaşından (keymıh taşından) inşa edilmiştir. Savaş döneminde hanla ilgili tespit edilen tek husus, Şahin Bey'in şehit düştüğü Kilis Yolu üzerindeki savaşlardan sonra, gecikmeli olarak, Antep'e gelen Yüzbaşı Kılıç Ali Bey ile beraberinde getirdiği kuvvetin Eski Saray'ın karşısındaki Anadolu Hanı'nda konakladığı ve Heyeti Merkeziye ile düzenlediği toplantılarda savaş ile ilgili durum değerlendirmesini burada yaptığıdır. Burada yaklaşık üç gün kadar kalan yüzbaşı, daha sonra şehir dışındaki teşkilatı oluşturmak amacıyla Büyük Kızılhisar'a (Oğuzeli'ne) geçti.⁴⁵⁷

2.3.3.2. Camiler

19. yüzyılın sonlarına doğru Antep şehrindeki toplam cami sayısı tahminen 38 kadardı. Bir kısmı zamanla küçük çaplı tamirat geçirirken, bir kısmı ise yeniden

⁴⁵⁵ Bayaz Belge 99, 457 nolu Harp Raporu, s. 317-318.

⁴⁵⁶ Ünler, s. 48.

⁴⁵⁷ Ünler, s. 50-51.

yapılırcasına restorasyon görmüştür.⁴⁵⁸ Fransızların Antep Karargâhı komutanı Abadi (1959)⁴⁵⁹ bile, şehirdeki en gösterişli binalar arasında Hükümet Konağı, Latin ve Ermeni kiliselerinin yanı sıra büyük camileri göstermiştir. Günümüzde ise, turistik bir çekicilik olarak değerlendirilebilecek tarihi camilere genel hatlarıyla şunlar örnek gösterilebilir; Ağa Camii, Ahmet Çelebi Camii, Alaüddevle Camii, Alaybey Camii, Ali Nacar Camii, Bekirbey Camii, Bostancı Camii, Boyacı Camii, Eyyüpoğlu Camii, Hacı Nasır Camii, Hacı Veli Camii, Handan Bey Camii, Hüseyin Paşa Camii, İhsan Bey (Esenbek) Camii, Kanalcı Camii, Karagöz Camii, Karatarla Camii, Kozanlı Camii, Kozluca Camii, Tekke (Mevlevihane) Camii, Nuri Mehmet Paşa Camii, Ömeriye Camii, Şahveli Camii, Şeyh Fetullah Camii, Şirvani Camii, Tahtani (Tahtalı) Camii⁴⁶⁰. Bunların haricinde, ileriki konularda da değinileceği üzere, kiliseden camiye dönüştürülen Kurtuluş Camii de bu listeye dahil edilebilir. Yukarıda adı geçen tüm tarihi camiler, miras turizmi içerisinde değerlendirilebilecek önemli turistik çekicilikleri oluştururlar. Fakat bazıları miras turizminin de ötesinde, kitle turizmi kapsamındaki ziyaretçilerin bile ilgi odağı olabilecek özelliklere sahiptirler. Bir metre uzunluğundaki raylar üzerinde hareket edebilen, üzeri Selçuklu motifleriyle işlenmiş ve ceviz ağacından yapılan minberi ile Boyacı Camii, üzerindeki bilgilendirme tanıtacına göre 1210 tarihli inşa yılı ile Gaziantep camilerinin en eskisi unvanına sahip Ömeriye Camii ve St.Mary Kilisesi'nden camiye dönüştürülen, Gaziantep'in en ihtişamlı ve en büyük camii olarak gösterilebilecek Kurtuluş Camii bu kategorideki camilere örnek verilebilir. Konu, savaş alanları penceresinden ele alındığında ise, savaşın seyrini değiştiren olaylara sahne olmaları vesilesiyle Karatarla Cami ile Şeyh Fetullah (Şih) Cami savaş alanları turizminin en önemli çekiciliklerinden birini oluştururlar. Bu iki camii haricinde, Fransız bombardımanından etkilenen camilerde çalışma alanına dâhil edilmiştir. Ayrıca burada tarihi camiler ile ilgili belirtilmesi gereken bir başka genel hususta, camilerin üzerindeki demir ve kurşun levhaların savaş esnasında sökülerek Sabun Hanı'nda kurulan silah fabrikasında işlenip mermi ve bomba yapımında kullanıldığı gerçeğidir.⁴⁶¹ Bu gerçek, Türk birliklerinin bir yılı aşkın savaş süresince ne kadar güç şartlar altında mücadele ettiklerini de gözler önüne sermektedir. Ayrıca

⁴⁵⁸ Bozgeyik, 1996, s. 106.

⁴⁵⁹ Abadi, s. 11.

⁴⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Cemil Cahit Güzelbey, Gaziantep Camileri Tarihi, Türk-İslam Eğitim-Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Yayın no:1, Gaziantep 1992; Bozgeyik, 1996, ; Çam, 2006.

⁴⁶¹ Bozgeyik, 1996, s. 45; Üzel, s. 222.

yokluk ortamında, yok olanı kendi beceri ile azimleri ile nasıl var ettiklerini ortaya koyan emsalsiz bir örnek niteliğindedir.

2.3.3.2.1. Karatarla Cami

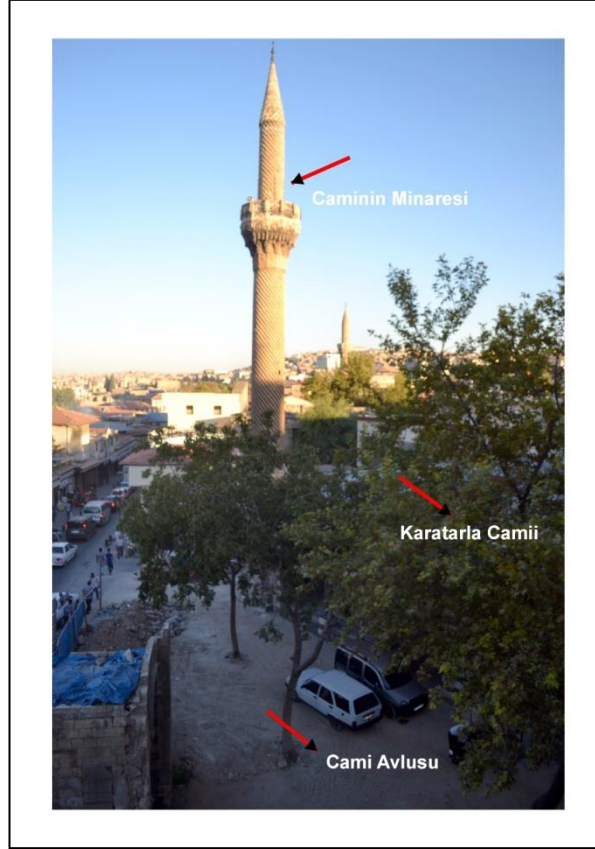
Günümüzde Eski Saray Caddesi üzerinde, Kunduracılar Çarşısı'nda yer alan caminin, adını, 17.yüzyılda içinde bulunduğu Tarlayı Cedid Mahallesi'nden aldığı tahmin edilmektedir.⁴⁶² 1586 tarihinde ilkin mescit olarak inşa edilen yapı, 1621'de camiye çevrilmiş ve bugünkü şeklini 1775'te almıştır.⁴⁶³ Camii kesme kireçtaşından (keymih) inşa edilmiş olup, avluya bakan kemerli yapılarda kırmızı mermer ile bazaltında kullanımıyla göz alıcı bir motif oluşturulmuştur. Söz konusu özelliğe, Gaziantep'in hemen hemen bütün tarihi camilerinde rastlanılmaktadır. Fakat Antep Savunması'nda cami, belki de dünyada eşine az rastlanılacak bir olaya sahne olması açısından savaş alanları turizminin önemli bir çekiciliklerinden birini oluşturur. Olay, şehir içindeki savaşın başlangıcından 13 Ağustos 1920 tarihine kadar geçen sürede, şehrin teslim edilmesi için Fransızların sürdürdükleri ağır bombardıman ve ardından da dayatmaya çalıştıkları bir nevi teslim şartnamesi sonucunda meydana geldi. Fransızların şehrin teslim edilmesi hususunda dayattıkları şartları ve şehrin teslim edilip edilmemesi konusundaki kararı halkla birlikte vermek amacıyla Antep Kuvayi Milliyesi (Heyeti Merkeziye), Karatarla Camii avlusunda halka açık bir toplantı düzenledi. Halkında doğrudan müdahil olduğu bu toplantıya karar vericiler olarak Heyeti Merkeziye, semt reisleri, yedek subaylar ile Dai'nin (1992) ve Pamuk'un (2009)⁴⁶⁴ "Sulh ve Selamet Komitesi" adıyla nitelendirdikleri şehrin aydın tabaka sınıfına dâhil edilen kimseler katıldılar. Heyeti Merkeziye üyeleri, semt reisleri ve yedek subaylardan oluşan milliyetçi grup savaşıarak bağımsızlık kazanma taraftarıyken; şehrin zengin ailelerine mensup ve genellikle yüksek tahsilli insanlardan oluşan ikinci grup ise şehrin yakılıp yıkılmaması için belli şartlar dâhilinde Fransızların himayesinde yaşamaktan yanaydılar. Kadınlar ve çocuklar ise evlerin pencereleri ve damlarından tartışmayı izlediler. Bağımsızlık isteyenler ile Fransız mandasının kabulünden yana olan iki grup arasındaki yaklaşık 2,5 saat süren tartışmadan sonra bağımsızlık düşüncesi ağır bastı ve

⁴⁶² Canbakal, (Kroki 1.3), s. 40; Güzelbey, 1992, s. 111.

⁴⁶³ Çam, s. 289.

⁴⁶⁴ Dai, s. 78; Pamuk, s. 235.

Fransızlar ile Ermeni birliklerine karşı şehrin savunulması gerektiği kararı verildi. Fransızlar bu toplantıdan önce, şehrin teslim edileceğinin delili olarak kalenin güney burçlarından birine beyaz bayrak çekilmesini istemişlerdi. Fakat bağımsızlık kararından sonra Fransızların isteğine, Kale'nin güneydeki burçlarından birine büyük bir Türk barağı asılarak yanıt verildi.⁴⁶⁵ Caminin savaşa alanları içerisinde değerlendirilmesine neden olan ikinci husus ise, 20 Kasım 1920 tarihinde Fransız topçusu tarafından Hüseyin Paşa Camii ve adı verilmeyen bir mescit ile birlikte ibadet esnasında bombalanmasıdır. Harp raporlarında bombardıman sonrasında bir kişinin yaralandığı belirtilmektedir.⁴⁶⁶ Fakat yaralanma olayının yukarıda verilen üç yapıdan hangisinde meydana geldiği, raporda açıkça belirtilmemiştir

Fotoğraf 2.47. Karatarla Cami ve Avlusundan Bir Görünüm (07.09.2013).

⁴⁶⁵ Dai, s. 78; Nureddin, s. 105; Pamuk, s. 235-237; Ünler, s. 78-79; Üzel, s. 132-133.

⁴⁶⁶ Bayaz Belge 100, 457 nolu Harp Raporu, s. 318-319; Ünler, 465 nolu Harp Raporu, s. 236; Üzel, s. 188.

2.3.3.2.2. Şeyh Fethullah (Şeyh) Cami

16. yüzyılda yapılan cami, halk arasında “Şih Cami” olarak bilinmektedir.⁴⁶⁷ Caminin doğusunda bulunan ve bir kabaltı ile camiye bağlanan hamam üzerindeki tanıtıçta bile “Şih” ve “Şeyh” ibarelerinin birlikte kullanılmış olması halkın Antep ağzındaki ifade tarzından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, tanıtıçtaki bilgi kirliliğinin ortadan kaldırılması adına sadece “Şeyh” ibaresi kullanılarak düzeltilmelidir.

Mimarı bilinmeyen camii, Şeyh Fethullah tarafından yaptırılmıştır.⁴⁶⁸ Bazı yazılı kaynaklarda, mezarı üzerindeki kitabe ile halk arasında Şeyh Fethullah’ın Hz. Ebubekir’in soyundan geldiğine dair yargıya, Güzelbey (1992)⁴⁶⁹, Müslüman toplumlarda soyadlarını bir İslam büyüğü, evliya veya peygamber soyuna bağlama eğiliminin toplum içerisinde imtiyaz sahibi olmayı amaçlayan bir kısım insanlar tarafından kullanıldığının tarihi kaynaklarda tespit edildiğini ve bu nedenle konuya ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini belirtmektedir.

Caminin mimari özelliklerinden biraz bahsetmek gerekirse; dış cephe köşelerinde killi kireçtaşına (keymih) minarelerdeki silindir şekli verilerek yarım kolon tarzında işlenmiştir. Şehir içindeki camilerde bu mimari tarza sadece Şeyh Fethullah Camisi’nde rastlanılmıştır. Caminin, bir eklentisine (Şeyh Fethullah Hamamı’na) yol üzerinden geçen bir kabaltı ile bağlanmış olması tarihi Antep Camileri’nde pek rastlanılmayan bir durumdur. Yine, giriş kapısı üzerindeki motifinde özgün bir nakış göze çarpmaktadır. Caminin avluya bakan kemerlerin kolonlarında bazalt taşı kullanılması, avlusunda yer alan mezarlar ile tek şerefeli minare yapısı, tarihi camilerde rastlanılan yaygın mimari özelliklerdir.

⁴⁶⁷ Çam, s. 121.

⁴⁶⁸ Çam, s. 122.

⁴⁶⁹ Güzelbey, 1992, s. 153-154.

Fotoğraf 2.48. Şeyh Fethullah Cami ve Avlusundan Bir Görünüm (07.09.2013).

Savaşlarda, şüphesiz, ihtiyacı en fazla hissedilen hizmetlerin başında sağlık gelmektedir. Savaş süresince hastaneler genellikle yoğun bir taleple karşılaşırlar. Antep'te bu talep sadece savaş esnasında yaralanan insanlarla sınırlı kalmamıştır. Gıda yetersizliğinin ve şehirde süren bombardımandan korunmak amacıyla evlerin altındaki mağaraların sığınak olarak kullanılması sonucu nemli ve ışıksız ortamın oluşturduğu sağlıksız fiziki çevre koşullarının sebep olduğu hastalıklar sağlık hizmetine duyulan ihtiyacın daha da artmasına yol açmıştır.⁴⁷⁰ Bayazhan ile Amerikan Koleji arasında yer alan ve o dönem halk arasında “Sarı Hastane” olarak bilinen Belediye Hastanesi, Türk halkına hizmet veren tek yerli hastanesiydi. Bu hastane konum itibarıyla, Ermeni birliklerinin tuttıkları bölge ile Fransızların işgali altındaki bölgenin tam arasında kalmaktaydı. Dolayısıyla hem Kuvayi Milliye birliklerinin hem de sivil halkın sağlık hizmetlerinden faydalanma imkânı yoktu. Üstelik hastane, savaşın ilerleyen safhalarında defalarca Kolej'deki Fransız topçusunun bombardımanına uğramış ve büyük oranda

⁴⁷⁰ Nureddin, s. 109; Ünler, 92 nolu şifre, s. 85; Üzel, s. 249-255.

yıkılmıştı.⁴⁷¹ Şehir'deki diğer bir sağlık kuruluşu olan Amerikan Hastanesi ise, Tepebaşı Mahallesi'nde, yani Ermeni birliklerinin kontrolü altındaki mahalle sınırları içerisinde bulunuyordu. Kısaca özetlemek gerekirse, Antep halkı, kendi çözümünü kendisi üretmek zorundaydı.

Günümüzde ibadet mekânı olarak kullanılan Şeyh Camii, Antep Savunması'nda alışlagelmiş kullanım amaçlarının dışında farklı bir uygulamayla karşımıza çıkar. Yukarıda sıralanan ihtiyaçlar doğrultusunda camii, bir nevi harp hastanesine dönüştürüldü.⁴⁷² Bir sağlık müdürü, üç doktor, bir eczacıdan oluşan toplam beş kişilik sağlık ekibi görevlendirildi ve bu ekip savaş dönemi boyunca görev yaptı. Ayrıca bu ekibe hasta bakıcılar ve pansumancı bir grupta ilave edildi⁴⁷³ ve bunlar muhtemelen askeri görevini sıhhiyeciler olarak yapanlar arasından seçilmişti. Fakat bir süre sonra caminin avlusu da yetersiz gelince, cami çevresindeki bütün evler hastanenin bir ünitesi haline getirildi.⁴⁷⁴ Savaş süresince hastaneye binlerle ifade edilebilecek sayıda yaralı, şehit veya hasta getirildiği tahmin edilmektedir. Bunlardan biri de, savaşta büyük kahramanlıklar gösteren, Sarımsaktepe'de yaralandıktan sonra Şeyh Camii Hastanesi'ne getirilip burada şehit düşen ve camii avlusuna gömülen Antep'in mahalli kahramanı Karayılan'dır.⁴⁷⁵ Mezar taşında asıl adının Molla Mehmet olduğu belirtilen Karayılan'ın mezarı hala daha cami avlusunda durmaktadır.

Antep Savunması, bazı yönleriyle dünyada emsalsizdir. Halkın savaşma kararı ile şehrin teslim edilmesi kararını vermek amacıyla toplandıkları yerler camii avlularıydı ve karar verici mevkii, şehir sınırları içerisinde yaşayan halkın bizzat kendisidir. Üstelik halkın hemen hemen tamamına yakınının katılımıyla ve yapılan oylamada çıkan sonuca göre yani bir nevi referandumla savaş kararları alınmıştı. Bağımsızlık kazanmak amacıyla savaşa karar verilen yer, daha önce de belirtildiği üzere Karatarla Cami ve avlusudur. Savaşın sona erdirilmesi ve şehrin teslim edilmesi kararının alındığı yer ise, tarihin bir cilvesi midir bilinmez ama yine bir cami avlusu olmuştur. Bu yer, Şeyh Fethullah Camii ve avlusudur.⁴⁷⁶

⁴⁷¹ Abadi, s. 10; Ünler, s. 71.

⁴⁷² Bozgeyik, 1996, s. 119; Dai, s. 49; Güzelbey, 1992, s. 157; Ünler, s. 50.

⁴⁷³ Ünler, s. 50.

⁴⁷⁴ Ünler, s. 77 ve 88.

⁴⁷⁵ Bozgeyik, 1998, (Yedek Üsteğmen ve Antep Gazisi M.Said Düşün ile yapılan mülakat bilgileri), s. 125; Nureddin, s. 31.

⁴⁷⁶ Beşe, 2009, s. 326; Ünler, s. 148-149; Üzel, s. 314.

2.3.3.2.3. Diğer Camiler

Savaşın izleri, şüphesiz, yukarıda sıralanan camilerle sınırlı değildi. Fakat Karatarla ve Şeyh Fethullah camileri kadar savaşın kaderini belirleyici olaylara sahne oldukları veya savaşın ve savaş alanlarının merkezi konumunda yer aldıkları iddia edilemez. Daha öncede belirtildiği üzere, Fransız bombardımanından tarihi yapıların çoğu zarar görmüştü. Hanlar ve geleneksel Antep evlerinin yanı sıra camilerde hasar gören yapılar arasındaydı. Antep Savunması'nda kısmen veya tamamen hasar gördüğü yazılı kaynaklarda ve saha çalışması esnasında tespit edilen diğer camiler şunlardır; Ali Nacar Cami, Boyacı Camii, Hacınasır Cami, Hüseyin Paşa Cami, Karagöz Cami, Karatarla Cami, Musullu Cami, Ömeriye Cami, Şeyh Cami, Tahtani Cami'dir.

Şeyh Camisi'nin minaresi atılan toplarla tamamen yıkılırken⁴⁷⁷, Tahtani Camii minaresi kısmen zarar görmüştür.⁴⁷⁸ Ali Nacar ve Karagöz camilerine isabet eden kurşun izleri dururken⁴⁷⁹, Karatarla ve Hüseyin Paşa⁴⁸⁰, Boyacı, Hacınasır ve Musullu⁴⁸¹ camileri Fransızlar tarafından bombalanmıştır. Ayrıca bunların haricinde, Ömeriye Cami minaresinde⁴⁸² ve Karagöz Cami minaresinde⁴⁸³ de Antep Savunması'ndan kalan kurşun izleri tespit edilmiştir. Tarihi Çınarlı Cami ise, Çınarlı Cephesi bahsinde de belirtildiği üzere, artık günümüzde mevcut değildir. Günümüzdeki Çınarlı Camii sonradan inşa edilmiştir. Tüm bunların haricinde Bekirbey Cami minaresinden Mağarabaşı Taarruzu esnasında, cepheye taarruz eden Fransızlara ateş etmek amacıyla faydalandığı belirlenmiştir.⁴⁸⁴ Fransızların minareleri hedef alma gerekçelerinin altında yatan sebeplerden biri de, minarelerin savunma veya gözetleme yapmaya imkân sağlamalarıydı.

⁴⁷⁷ Bozgeyik, 1998, (*Antep Harbi* Gazisi Tevfik Ünler ile yapılan mülakat bilgileri), s. 145.

⁴⁷⁸ Üzel, (fotoğraf), s. 185.

⁴⁷⁹ Bozgeyik, 1996, s. 73.

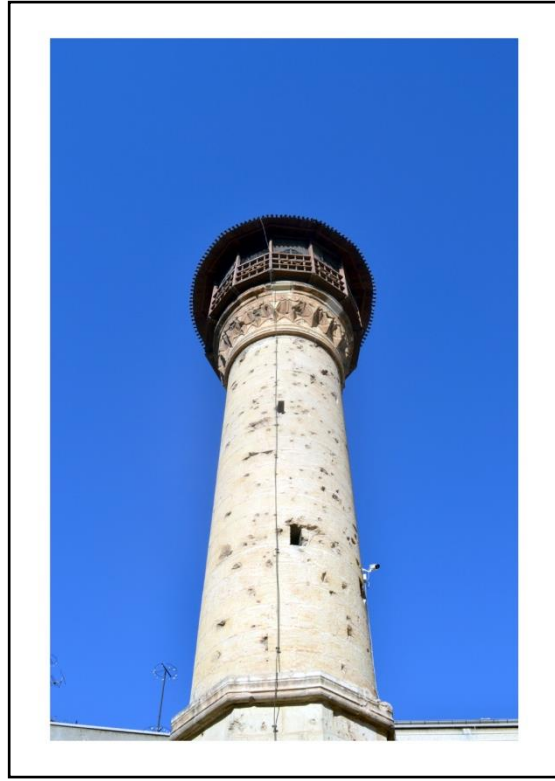
⁴⁸⁰ Bayaz s. 318-319; Ünler, 465 nolu Harp Raporu, s. 236.

⁴⁸¹ Dai, s. 57; Ünler, s. 55.

⁴⁸² Düğmeci Mahallesi'nde ikamet eden 1928 doğumlu Ökkaş Bakışkan ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgiler (Mülakat tarihi: 27.07.2013) ile camii tanıtıcında yer alan bilgilerden derlenmiştir.

⁴⁸³ Boyacı Mahallesi'nde ikamet eden 1952 doğumlu Hasan Kanalcı ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 27.07.2013).

⁴⁸⁴ Dai, s. 55; Ünler, s. 55.

Fotoğraf 2.49. Ömeriye Cami Minaresi'nin Dış Cephesi Üzerinde Antep Savunması'ndan Kalan Kurşun İzleri (27.07.2013).

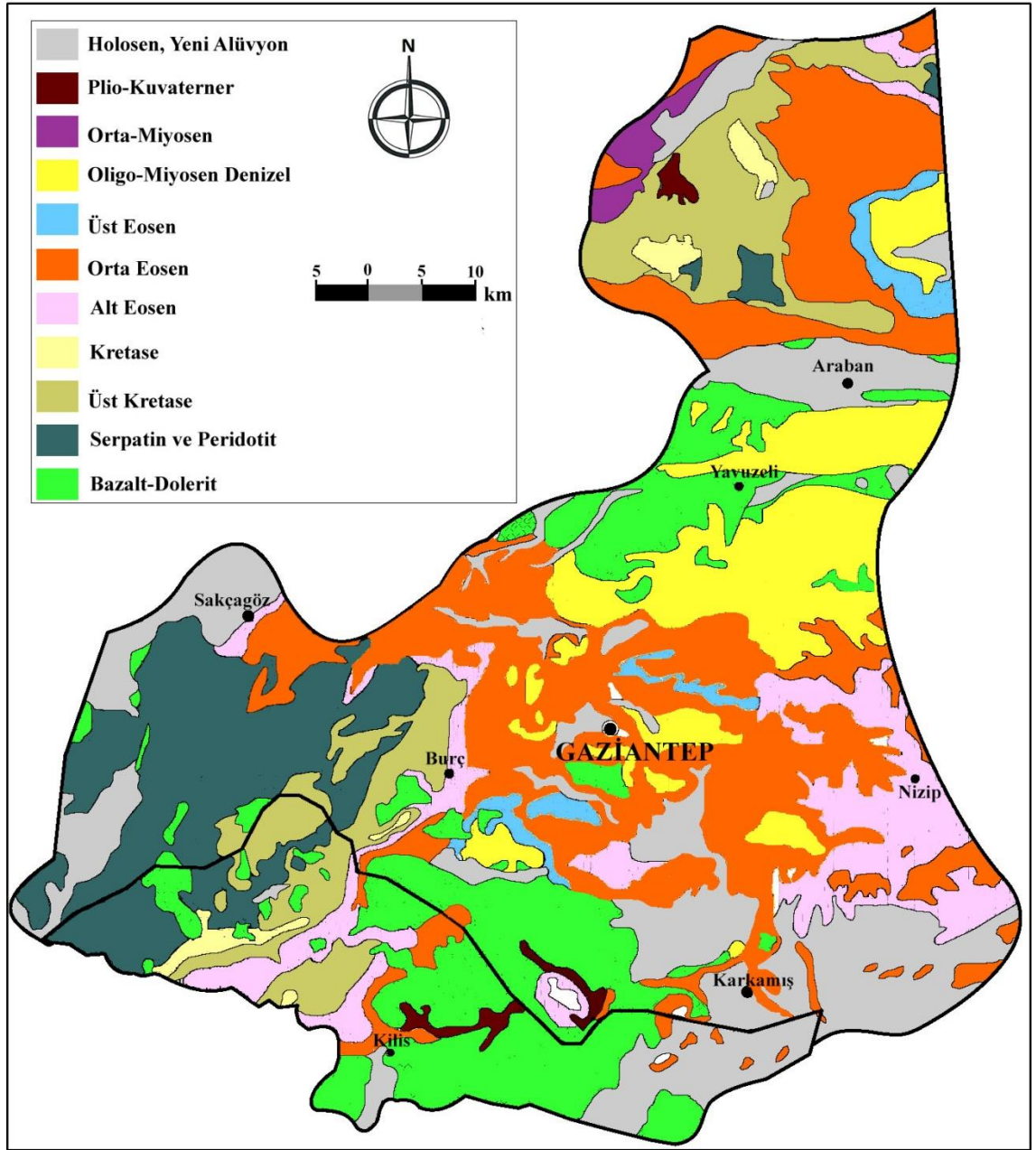
2.3.3.3. Geleneksel Antep Evleri'nin Savaşta Yeri ve Önemi

Gaziantep Formasyonu genel hatlarıyla; Eosen-Oligosen yaşlı killi kireçtaşı, kireçtaşı ve tebeşirli kireçtaşından oluşur.⁴⁸⁵ Gaziantep şehri ve yakın çevresinin bulunduğu saha litolojik yapı olarak Holosen oluşumlu yeni alüvyonlar, Orta Eosen ve Oligo-Miyosen oluşumlu kireçtaşından müteşekkildir.⁴⁸⁶ Ayrıca şehrin güney-güneybatı kısmında (Karataş), Pliosen veya Kuaterner oluşumlu bazaltlar yaygındır. Bunlar, bilhassa Orta Eosen kireçtaşını örtmektedirler.⁴⁸⁷ Çevresine göre Gaziantep Platosu'nun yüksek sahasına tekabül eden Karataş yerleşim yeri çevresindeki yüzeyin üzerini kaplayan bazalt oluşumunun hemen altındaki kireçtaşı formasyonu, yol yapım çalışmaları ve yamaç süpürülmesinin olduğu yerlerde çıplak gözle rahatlıkla görülebilmektedir.

⁴⁸⁵ MTA Genel Müdürlüğü Doğu Akdeniz Bölge Müdürlüğü, *Gaziantep İli Jeolojik Özellikleri [Özet]*, MTA, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2013, <http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/adana/bolgesel-jeoloji/jeoloji-gaziantep.pdf>,

⁴⁸⁶ Bakınız: Harita 2.6.

⁴⁸⁷ V. Stchepinsky, "Maraş-Gaziantep Bölgesi Jeolojisi", *MTA Dergisi*, s. 113-114. Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2013, http://www.mta.gov.tr/v2.0/daire-askanliklari/bdt/kutuphane/mtadergi/29_7.pdf.

Harita 2.5. Gaziantep İli Jeoloji Haritası⁴⁸⁸

Savaş alanları konusu içerisinde değerlendirilen mağaralar günümüz Gaziantep şehir sınırları içerisinde yer alır ve bu bölgedeki kireçtaşı formasyonu üzerinde oluşmuştur. Aşağıda da ayrıntılı bir şekilde belirtileceği üzere, mağaralar savaş

⁴⁸⁸ MTA Genel Müdürlüğü Doğu Akdeniz Bölge Müdürlüğü, *Gaziantep İli Jeolojik Özellikleri*, MTA Yayınları. Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2013, <http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/adana/bolgesel-jeoloji/jeoloji-gaziantep.pdf>, Harita, Adobe Photoshop CS6 programı kullanılarak yeniden oluşturulmuştur.

süresince sığınak olarak kullanılmıştır. Fakat bunun haricinde temel yapı malzemesi olan kireçtaşlarının kesilip evlerde kullanılması nedeniyle mağaraların bir nevi taş ocağı işlevi de gördüğü söylenebilir. Özellikle killi kireçtaşı formasyonundan kesilerek çıkarılan ve yerli halkın “Keymıh” adını verdiği taş çeşidi, günümüze kadar ulaşan tarihi yapılarda sıkça kullanılmıştır. Tarihi Antep evlerinde ve bilhassa konaklarda, cami, kilise, han, hamam, bedesten inşasında sıkça kullanılan keymıh taşının dayanıklı bir yapı malzemesi olması, Gaziantep ilindeki birçok somut kültürel mirasın günümüze kadar ulaşmasında büyük rol oynamıştır. Tarihi yapılarda kullanılan diğer kayaç türü ise bazalttır. Bazaltın bölgede varlığı, kireçtaşı formasyonunun üzerini birkaç metrelik ince bir tabaka şeklinde kaplayan bazalt lavları ve Miosen formasyonunu kesen Kauaterner faylarıyla ilişkilidir.⁴⁸⁹ Birkaç yıl öncesine kadar, Karataş’ta bazalt taşlarını işleyen çok sayıda taş ocağı mevcuttu.⁴⁹⁰ Şehir içerisindeki yapılarda, kesme kireçtaşı kadar yaygın olmasa da, cami giriş kapılarının üzerindeki kemerlerde ve yer yer duvarlarında, az da olsa tarihi konaklarda kullanılmıştır. İldeki bazalt taşları, kesme kireçtaşına göre daha dayanıklı bir yapı malzemesidir. Doğada, dış kuvvetlerin bilhassa yağışın, kireçtaşı ile bazalt üzerinde oluşturduğu çukurların ebatlarından bile dayanıklılık farkını gözlemleyebilmek mümkündür. Araştırma sahası sınırları içerisinde sürdürülen yüzey araştırmalarında aynı bölgede bulunan her iki taşın yüzeyi üzerinde, yağışlar sonucunda meydana gelen çözülme neticesinde oluşan oyukların ebatlarının kireçtaşları üzerinde daha büyük çaplı olduğu tespit edilmiştir.

Antep Savunması’nın geçtiği 1920-1921 yıllarından günümüze kalan yapılar, kesme killi kireçtaşının (keymıh) kullanılarak ve bilhassa varlıklı ailelere ait olmaları sebebiyle daha sağlam olarak inşa edilmiş olan konaklardır. Bu tür yapılar genel itibariyle 19.yüzyıl sonu ile 20.yüzyıl başlarında yapılmıştır.⁴⁹¹ Cenani Konağı Kültür ve Sanat Merkezi’ne dönüştürülen Cenanilerin Konağı, Metin Sözen Eğitim ve Kültür Evi olarak kullanılan Metin Sözen Konağı, butik otel haline dönüştürülen Zeynep Hanım Konağı, Hıdıroğlu Konak, Asude Konak gibi tarihi konakların bir kısmı günümüzde turizme hizmet eden yapılar olarak kullanılmaktadırlar. Buna ilaveten, Emine Göğüş Gaziantep Mutfak Müzesi, Hasan Süzer Etnoğrafya Müzesi, Mizyal

⁴⁸⁹ Stchepinsky, s. 114.

⁴⁹⁰ Şahinbey İlçesi Bağlarbaşı (Mazmahor) Mahallesi’nde ikamet eden 1932 doğumlu Ahmet Yıldız ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 25.05.2013).

⁴⁹¹ Atalar, s. 7.

Galeri Müze, Saklı Konak Bakır Eserler Müzesi, Medusa Cam Eserler Müzesi, Gaziantep Savaş Müzesi olarak kullanılan yapılar da tarihi konaklardan oluşmaktadır. Konaklar haricinde, günümüzde Antep halkının ikamet ettiği tarihi evler de mevcuttur. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin Sokak sağlıklılaştırması çalıştırmaları sonucunda, dış cephe düzenlemeleri yapılan tarihi evlere yoğunlukla Bey, Karagöz, Kepenek, Tepebaşı ve Şekeroğlu mahallelerinde rastlamak mümkündür. Fakat 2013 yılı itibarıyla, Bey Mahallesi'nde yer alanların bir kısmı hariç tutulursa, diğer mahallelerdeki tarihi evlerin turizme hizmet ettiği söylenemez.

Tarihi Antep evlerinin yanı sıra camiler, hanlar ve diğer tarihi yapılardan günümüze kalanlar, bir nevi “Gazi Binalar”⁴⁹² olarak nitelendirilebilir. Antep'te şehir içi savaşın başlangıç tarihi kabul edilen 1 Nisan 1920 ile şehrin Fransızlara teslim olduğu 8 Şubat 1921 tarihleri arasında geçen 11 aylık savaş süresi boyunca yıkılan toplam ev veya diğer tarihi yapıların sayısının ne olduğu hususunda bir rakam belirtmek son derece güçtür. Sadece Fransız bombardımanının yoğunlaştığı 23-29 Mayıs 1920 tarihleri arasındaki bir haftalık sürede bile 35 hane, 1 okul, 1 cami, 1 dükkân, 1 un fabrikası, Hükümet Konağı'nın da dâhil olduğu 5 hanla birlikte toplam 44 yapının harap edildiği belirtilmektedir.⁴⁹³ Konuyu aydınlatmak amacıyla bir başka örnek vermek gerekirse, Atalar(2004)⁴⁹⁴, 1880 yılında Gaziantep'te 6 bin civarında evin bulunduğunu fakat günümüzde resmi kaynaklarda tescilli ev sayısının ise 528 olduğunu belirtmektedir. Verilen rakam arasındaki farkın tamamını şehir içindeki savaşın sonucunda meydana gelen yıkıma bağlamak, şüphesiz doğru bir yaklaşım olarak kabul edilemez. Tarihi bir yapının yok olmasında, zaman da dâhil olmak üzere, birçok fiziki ve savaş haricindeki beşeri çevre faktörlerinin etkisini de göz ardı etmemek kaydıyla, yine de en büyük yıkım veya zararın savaş döneminde yaşandığı söylenebilir.

2.3.3.3.1. Geleneksel Antep Evleri Mağaralarının Savaş Dönemindeki Önemi

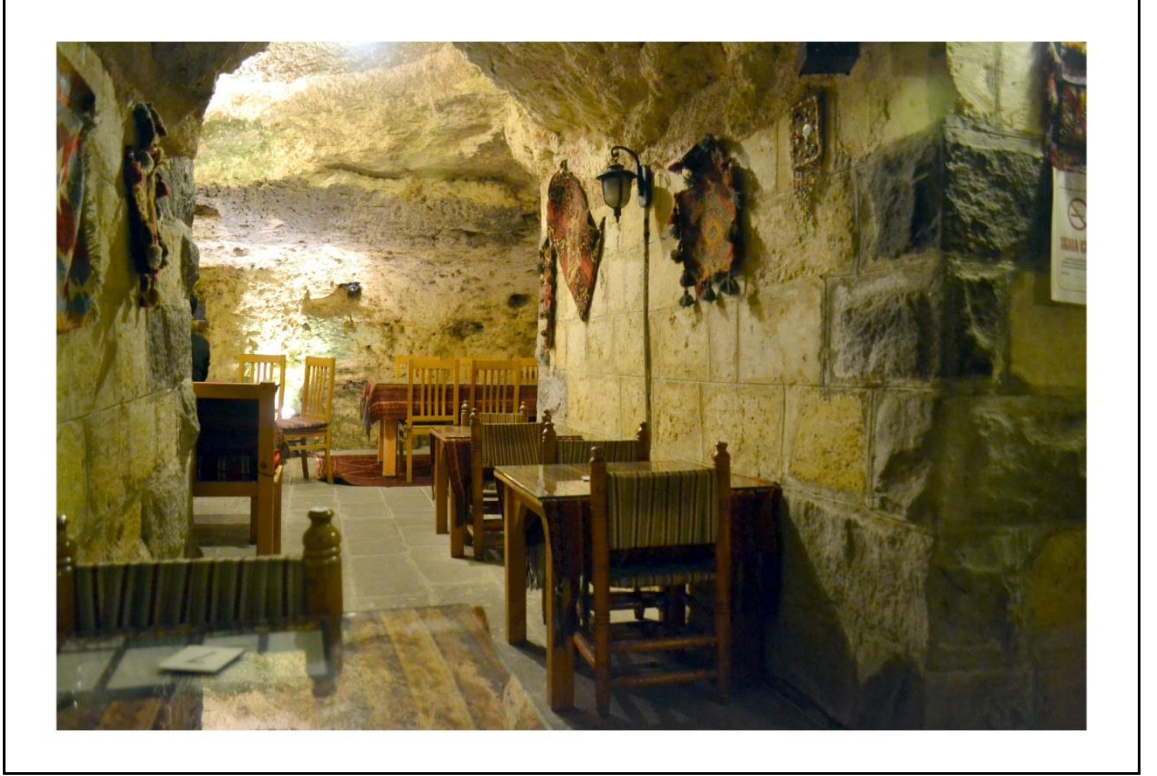
Geleneksel Antep Evlerinde mağaralar, genellikle avlu seviyesinin bir metre kadar altında yer alan mahzenlerin (kiler, depo, ocaklık) bir kat daha altında bulunan ve ebatları evden eve farklılık gösteren yer altındaki boşluklara tekabül eder. Araştırma

⁴⁹² Bozgeyik, 1996, s. 73.

⁴⁹³ Nureddin, s. 72-73.

⁴⁹⁴ Atalar, s. 5-8.

sahası içerisinde tespit edilen mağaraların çoğunluğunda mekân bütünlüğü mevcut değildir. Örneğin Fotoğraf 2.51’de görülen Tütün Hanı mağarası beş galeriden meydana gelmektedir. Başka bir örnek vermek gerekirse, Yeni Han içerisindeki Kaleoğlu Mağarası aralarında kot farkı da bulunan iki farklı galeriden oluşmaktadır. Evlerin altındaki mağaraların galeri sayısı veya mekân bütünlüğü, genel itibarıyla mağaraların büyüklüğü ile ilişkilendirilebilir. Büyük ebatlılarda, çökme ihtimalini minimuma indirmek amacıyla ana kayanın bir kısmı, ev kolonları işlevi görecektir şekilde bırakılmış ve bunun sonucunda mağara içerisinde birbirinden ayrılan galeriler oluşmuştur. Küçük ebatlılar da ise muhtemelen böyle bir ihtiyaca gerek duyulmadığı için ana kaya bir noktadan çevreye doğru genişletilerek tek bir boşluk meydana getirilmiştir.

Fotoğraf 2.50. Günümüzde Kafeterya Olarak Kullanılan Tütün Hanı Mağarası’ndan Bir Görünüm (17.11.2012).

Antep Savunması’nı konu edinen yazılı kaynaklardan tespit edildiği kadarıyla, doğrudan adı zikredilmek suretiyle savaşa konu olan mağara sayısı ikidir. Bunlardan

biri, bir bombardıman olayı anında halkın sığındığı belirtilen Tütün Hanı mağarasıdır.⁴⁹⁵ Ötekisi ise, Sabun Hanı konusunda da bahsi geçen silah imalat atölyesinin içerisinde kurulu olduğu Sabun Hanı Mağarası'dır. Fakat mağaralar bahsi, yazılı kaynaklarda özel isim, mevki adı kullanılmadan genel hatlarıyla ya da diğer bir ifadeyle üstlendikleri fonksiyon itibarıyla ön plana çıkarılmışlardır. Örneğin, Ünler (1969)⁴⁹⁶; yaklaşık bir yıl süren Fransız bombardımanı süresince, evlerinin alt katlarında mağara bulunan ailelerin kendi evlerinde barındıklarını ve evinde mağara bulunmayan ailelerin ise hanların kayadan oyma ahırlarında kaldıklarını belirtmektedir. Sabun Hanı'nda kurulan İmalat-ı Harbiye Fabrikası müdürü olan Lohanlızade Mustafa Nureddin'in, savaştan yıllar sonra yayınlanan eserinde⁴⁹⁷; ağır topların getirdiği tahribat nedeniyle, halkın bütün çoluk çocuğuyla birlikte şehirdeki birkaç yüz senelik rutubetli, pis kokulu taş ocaklarına (kesmeliklere) balık istifi gibi doldurulmak mecburiyetinde kaldığını belirtmektedir. Verilen bilgiler ve yapılan saha araştırması sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle, geleneksel Antep evleri mağaralarıyla ilgili tespit edilen özellikler ve savaş alanlarıyla ilişkisi başlıklar halinde sıralandığında genel hatlarıyla şu çarpıcı sonuçlara ulaşılmaktadır;

✚ Şehrin eski yerleşim yeri içerisinde yer alan mağaraların geçmişi, savaşın başladığı dönemden birkaç yüzyıl öncesine kadar uzanmaktadır. Hatta, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından basılan bilgilendirme amaçlı broşürlerinde, Yeni Han içerisindeki Kaleoğlu Mağarası'nın 500 yıllık bir tarihe sahip olduğu iddia edilmektedir.

✚ Geleneksel Antep evlerinin birçoğunun altında mağara bulunmaktadır ve bunlar savaş süresince sığınak olarak kullanıldı.

✚ Mağaraların diğer bir adı kesmeliktir, taş ocağıdır. Bu ocaklardan çıkarılan kesme kireçtaşları (özellikle keymih), evlerin inşasında kullanıldı.

✚ Fransız topları, kesme kireçtaşından inşa edilen geleneksel Antep evlerini rahatlıkla tahrip etmekteydi. Şehir içerisinde bulunan Antep halkı çareyi mağaralara sığınmakta bulmuştu. Bir dönem taş ocağı, kesmelik olan bu boşlukların günü geldiğinde birer korunak olacakları tahmin bile edilemediği için mağaralar, oluşturulmaları esnasında amaçlanan fonksiyonları dışında farklı bir amaca hizmet etti.

⁴⁹⁵ Üzel, s. 249.

⁴⁹⁶ Ünler, s. 77.

⁴⁹⁷ Nureddin, s. 109.

✚ Mağaralar ışık almayan, nemli mekânlardı. Şehrin 11 aylık işgali süresince halkın mağaralara sığındığı dikkate alındığında, insanların kendi can güvenliklerini sağlamaya çalışırken, sağlıklarını riske attıkları anlaşılmaktadır. Nitekim günümüzde mağara kafe olarak işletilen Kaleoğlu Mağarası ile Tütün Hanı Mağarası güneş ışığından mahrumdur. Evlerin bahçelerindeki avluya açılan birer baca veya halk arasındaki adıyla kuyu, mağara girişi haricinde dışarıyla tek bağlantı noktasını oluşturur. Dolayısıyla havalandırma sistemleri son derece zayıftır. Aynı özelliğe, şuan Gaziantep Savaş Müzesi olarak kullanılan konağın altındaki mağarada da rastlanılmaktadır.

✚ Savaş döneminde halkın barındığı sığınaklar olmaları itibariyle, şehrin eski yerleşim yeri sınırları içerisindeki bütün mağaralar savaş alanları içerisinde değerlendirilebilir.

Savaşın cereyan ettiği bölgeler ile şehir içindeki mağaraların yayılış alanı arasındaki bağlantıdan hareketle, Antep şehrinin 20.yüzyıl başlarındaki yayılış alanı içerisindeki bütün mağaralar savaş alanları turizmi içerisine dâhil edilebilir. Şehrin yeni gelişim sahaları, savaşın cereyan ettiği dönem itibariyle söz konusu sahanın dışında kalmaktadır. Bu hususta sadece iki yer, Acemkayası ile Aydınbaba istisna tutulmuştur. Acemkayası, şehrin eski yerleşim yeri sınırlarının dışında yer aldığı halde, tepenin batı-güneybatısına bakan yamacında yer alan mağaralarda, daha öncede belirtildiği üzere, savaş dönemine ait birkaç araç gereç bulunmuştur. Aydınbaba ise Türk birliklerinin elinde tuttukları önemli bir cepheydi ve şehrin eski yerleşim yeri sınırları dışında kaldığı halde, tepenin batı- kuzeybatı yamacında yer alan birkaç mağaranın savaş esnasında kullanıldığı tahmin edilmektedir. Şehre egemen olmanın yolu şehri dört bir yandan saran tepelere hâkim olmaktan geçtiği için, tepeler, Türk ve Fransız birliklerinin sürekli sıcak çatışmaya girdikleri sahaların başında gelmekteydi. Fakat günümüzde her iki tepenin yamaçlarında yer alan mağaralar, yerleşim yerleri tarafından işgal edilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Aydınbaba Tepesi'ndeki mağaraların tamamına yakını son birkaç yıllık süre içerisinde tahrip edilirken, Acemkayası'ndaki mağaralar şehrin yeni yerleşim yeri olan Seyrantepe'nin gelişim sahasıdır ve şuan süren toplu konut inşaatlarının tehdidi altındadırlar.

Şehrin eski yerleşim yerleri içerisinde kalan mağaralara gelince, büyük çoğunluğu evlerin altında ve özel mülkiyet sahası dâhilindedir. Bu mağaralar, günümüzde eşyaların

konulduğu, kışlık odun-kömür ve diğer malzemelerin yığıldığı depo işlevi görmektedir. Ayrıca yaz aylarında soğuk hava deposu olarak kullanılmaları da mümkündür. Konu turizm açısından ele alındığında ise, turizm amaçlı kullanılanların sınırlı olduğu söylenebilir. Özel hayatın mahremiyeti dikkate alındığında bu mağaralar, şuan için savaş alanları turizminin potansiyel turistik çekicilikleri konumundadırlar. Ancak ilerleyen yıllarda mağaraların bulundukları evler, turistik işletmeler tarafından satın alındıklarında veya ev sahipleri tarafından turistik mekânlara dönüştürüldüklerinde söz konusu potansiyelin atıl durumdan kullanılabilir duruma geçişi mümkün gözükmemektedir. Örneğin günümüzde, Hıdıroğlu Konak ile Zeynep Hanım Konağı'nda bu dönüşümün izlerini görmek mümkündür. 2012 tarihinde otel olarak hizmet vermeye başlayan Hıdıroğlu Konak ile 2009'da otel haline getirilen Zeynep Hanım Konağı'nın avlu zemininin yaklaşık 3-4 m altında yer alan mağaralar temizlenip ışıklandırılmış ve bu düzenleme ile birer turistik çekiciliğe dönüştürülmüştür. Kireçtaşına oyulan Zeynep Hanım Konağı Mağarası'nın tavan yüksekliğinin 2,5 metreyi bulması onu kullanışlı hale getirirken ve yaz aylarında açık büfe kahvaltı salonu olarak kullanılmaktadır. Şuan butik otel olarak kullanılan Hıdıroğlu Konak'ın mağarası ise, tıpkı Zeynep Hanım Konağı'nda olduğu gibi, kireçtaşından oluşan ana kayanın oyulması (taş kesilmesi) suretiyle oluşturulmuştur. Mağaraya, avlunun yarım metre kadar altında bulunan mahzenden inilmektedir. Mağara içi, otele gelen ziyaretçilerin rahatça gezebilecekleri şekilde ışıklandırılmış ve iç düzenlemesi yapılmıştır. Zeynep Hanım Konağı ile Hıdıroğlu Konak'ın bulundukları konum itibarıyla, savaş öncesinde Ermenilerin yaşadıkları ve savaş döneminde işgali altında bulundurdıkları mahallelere tekabül etmesi nedeniyle, savaş döneminde bu konakların mağaralarının Ermeniler tarafından sığınak olarak kullanılmış olabileceği tahminin edilmektedir. Günümüzde, yine turizm amaçlı kullanıldığı tespit edilen mağaralara Metin Sözen Konağı'nın mağarası da örnek verilebilir. Konak ve mağara, savaş öncesinde ve savaş döneminde Ermenilerin yaşadıkları Tepebaşı Mahallesi sınırları içerisinde kalmaktaydı. Abadi'nin "Türk Verdünü Gaziantep" adlı yazılı kaynağı dışında tespit edilen başka yabancı yazara ait kaynak bulunmaması, Ermenilerin yaşadıkları mahallelerde bulunan mağaraların, savaş döneminde tam olarak hangi amaçlarla kullanıldığı tespitini güçleştirmektedir. Fakat Musullu, Balıklı ve Çınarlı Cepheleri'nin ve bu cephelerde yaşanan çatışmaların Ermenilerin işgalindeki mahallelere olan mesafesinin 100 m'ye kadar düştüğü dikkate

alındığında, mağaraların sığınak olarak kullanılmış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Metin Sözen Konağı ise, Amerikan Hastanesi'ne tahminen 200 m mesafede yer alır ve günümüzde eğitim ve kültür evi olarak kullanılmaktadır. Söz konusu mağara konum itibariyle, evin avlusunun altında ve onunla aynı hizaya denk düşmektedir. Kireçtaşıdan oluşan ana kayanın oyulması suretiyle oluşturulmuştur. Günümüzde Metin Sözen Eğitim ve Kültür Evi'nin bir parçası olan mağara, ışıklandırılmış düzeniyle eğitim ve sergi salonu haline dönüştürülmüştür.

Kısaca özetlemek gerekirse, şehir içinde ve evlerin altında yer alan mağaralar savaş döneminde sığınak olarak kullanılırken, günümüzde mağaralardan depo veya turizm amaçlı faydalanılmaktadır. Turistik mekâna dönüştürülenler; kafeterya, otelin bir ünitesi, sergi ve eğitim salonu olarak hizmet vermektedirler. Bu amaçlarla kullanılanlar, genel itibariyle, şehrin eski yerleşim yeri sınırları içerisinde ve turistik mal ve hizmetlerin yoğunlaştığı işlek cadde veya mahallelerde yer almaktadır. Mağaraların yeniden düzenlenip turizme kazandırılmasında tarihi öneminden ziyade, mağaraların yapım, onarım veya ısıtılma gibi hususlarda sağladığı ekonomik avantajların etkili olduğu söylenebilir.⁴⁹⁸

2.3.3.3.2. Cenanilerin Konağı

Antep Savunması öncesi ve Cumhuriyetin ilanından sonraki yıllar itibariyle Cenaniler, Antep'in varlıklı ailelerinden biriydi. Cenaniler ailesinin önde gelen simalarından biri olan M. Ali Cenani Bey, 1908 tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet'ten 16 Mart 1920'de İngilizlerin Meclis-i Mebusan'ı basarak milletvekillerini Malta'ya sürgün etmelerine kadar geçen süre zarfında üç dönem Osmanlı meclisinde mebusluk yapmış ve I. T.B.M.M. döneminden başlayarak vefat ettiği 1934 tarihine kadarki zaman diliminde ise dört dönem Antep'ten milletvekili seçilmiştir.⁴⁹⁹ Oğlu Ekrem Cenani ise, kendilerine ait Asmacık köyünü, o dönem itibariyle Gaziantep'in en modern çiftliği haline dönüştüren kişiydi.⁵⁰⁰ Savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilen, Eyüpoğlu Mahallesi ve Eyüpoğlu Sokak'ta yer alan, tarihi konak da Antep'in bu varlıklı ailesine

⁴⁹⁸ Ahmet Ersin Bircan, *Stability Analysis of Caves in Gaziantep Region*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi İnşaat Mühendisliği, Gaziantep 2007, s. 13.

⁴⁹⁹ Cengiz Şavkılı, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Antep Milletvekili Mehmet Ali Cenani Bey ve Faaliyetleri*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 7 (2), 2008, ss. 405-425.

⁵⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kesici, 1988; Şavkılı, 2008.

aitti. Konak, Fransızlarla imzalanan 20 günlük ateşkes anlaşması süresince, Türk ve Ermeni birliklerinden oluşturulan ve şehir içindeki asayiş korumakla görevlendirilmiş bir inzibat müfrezesinin yerleştirildiği yerd. Konak, yoğunlukla Ermenilerin yaşadıkları ve savaş süresince işgalleri altında tuttıkları bir mahallede (Eyüpoğlu'nda) yer alıyordu ve konumu nedeniyle Türk birlikleri ancak savaşın ikinci dönemin başlangıcına kadar yani ateşkesin yapıldığı 20 günlük süre zarfında, burada varlığını sürdürebildi.⁵⁰¹ Hatırlanacağı üzere, ateşkes anlaşması esnasında, benzer durum Bayazhan'da da yaşanmıştı. Bayazhan, Ermeniler ile Fransızların ilişkisini kesmek, iki gücü birbirinden ayırmak amaçlarına dönük olarak kullanılmıştı. Cenani'lerin Konağı'na yerleştirilen Türk-Ermeni birliklerinden kurulu müfrezenin sadece asayiş sağlamaya dönük oluşturulmadığı, birkaç yüz metre ilerisindeki Bayazhan'ın kullanımıyla hedeflenenlerle benzer amaçlar taşıdığı açıktır. Muhtemelen, yaşanan bu gelişmeler, Türk birliklerinin yürüttüğü savaş stratejisinin bir parçasıydı. Fakat savaşın ikinci döneminin başlamasıyla her iki mevkiinin de boşatılması, stratejinin amacına ulaşmadığının göstergesi olarak ele alınabilir.

Fotoğraf 2.51. Cenani Konağı'nın Dış Cepheden Görünümü (15.12.2012).

⁵⁰¹ Nureddin, s. 73; Ünler, s. 63.

1870 yılında inşa edilen konak 1997 yılında kültür varlığı olarak tescillenirken, 2010 yılında ise Cenani Konağı'nın mirasçıları yani Cenani ailesinin günümüzde yaşayan nesli tarafından Gaziantep Üniversitesi'ne bağışlanmıştır.⁵⁰² Restorasyonu 2011 yılında tamamlanan yapı günümüzde Gaziantep Üniversitesi tarafından Kültür ve Sanat Merkezi, sanatsal etkinliklerin düzenlendiği bir mekân olarak kullanılmaktadır.

Konak, kesme kireçtaşı kullanılarak inşa edilmiştir. Yapının batıya bakan kısmı iki katlı bir binadan, doğusu ise Antep halkının ocaklık adını verdikleri tek katlı fakat avlunun doğusunda boydan boya uzanan mutfaktan oluşur. Konağın eyvanı ile odaların zemini, bazalt ile pembe ve beyaz mermerin kullanımıyla elde edilen geometrik desenlerle kaplıdır. Odalarda, genel itibariyle, gömme dolaplar ve onların üzerini örten ahşap malzeme kullanılmıştır ve halk arasında bu tarz mimari yapıya “Nacarlı Oda” adı verilmektedir.⁵⁰³ Konak ayrıca, mutfak ile asıl konak binasını birbirinden ayıran geniş bir avluya ve avlu zemininin yaklaşık 3 m kadar altında yer alan bir mahzene (depo) sahiptir.

2.3.3.3.3. Dayı Ahmet Ağa Konağı

Dayı Ahmet Ağa, Antep Savunması yıllarında şehir içindeki Tabakhane Cephesi'nin çete reislerinden biriydi. Akçakoyunlu-Antep Yolu üzerinde yer alan Yona (Çaybeyi) Köyü'nde modern bir çiftlik yerleşmesi bulunmaktaydı. Savaş yılları itibariyle Yona, Antep Kuvayi Milliye birliklerinin Akçakoyunlu İstasyonu civarında yer alan Fransızlara baskın yapmadan önce toplandıkları ve lojistik destek sağladıkları bir yerleşim yeri idi. Fransız birliklerinin durumdan haberdar olmasından sonra köy baskına uğradı. Köydeki erzak yağmalandığı gibi Dayı Ahmet Ağa'nın evi de Fransızlar tarafından yakıldı.⁵⁰⁴ Yine o dönem itibariyle Dayı Ahmet Ağa'nın, Düğmecî Mahallesi içerisinde bulunan bir konağını daha bulunmaktaydı. Bu konağını da, Yona Köyü'ndekine benzer amaçlarla, milli mücadelenin hizmetine sundu. Konak ve bahçesi, Antep Kuvayi Milliyesi'nin toplantılar düzenlediği ve barındığı şehir içerisindeki

⁵⁰² Gaziantep Üniversitesi, *Cenani Konağı Kültür ve Sanat Merkezi Broşürü*, Gaziantep Üniversitesi Yayını.

⁵⁰³ Atalar, s. 81.

⁵⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Akçakoyunlu Yolu Boyunca Savaşın Geçtiği Yerler ve Savaş Alanları-Turizm İlişkisi: Yona Köyü.

mekânlardan biri olarak kullanıldı.⁵⁰⁵ Günümüzde ise, İl Özel İdaresi tarafından restore edilerek turizme kazandırılan ve bir süre butik otel ve restorant olarak hizmet eden konak⁵⁰⁶, 2011 yılından beri Anadolu Tevhid Vakfı tarafından kullanılmaktadır. Konak üç katlı olup, birbirine bitişik fakat avluları arasına inşa edilen bir kabaltıyla birbirine bağlanan iki kısımdan oluşmaktadır. Her iki yapının da iç kısımlarının zemini Antep lilerin kırmızı mermer dedikleri pembe renkli Çarpın Köyü'nün taşıyla kaplıdır. Dış cephelerde ise az miktarda bazalt taşına rastlanmakla birlikte çoğunlukla kesme kireçtaşı kullanılarak inşa edilmiştir.

Yapı günümüze sağlam bir şekilde ulaşmasına rağmen, savaş alanları turizmi veya daha genel bir kavramla kültürel turizm amaçlı değerlendirilmemektedir. Şüphesiz vakıflar, tarihi olmayan yapılar içerisinde de faaliyetlerini eksiksiz sürdürebilirler fakat kültürel turizm açısından böyle bir seçenek söz konusu değildir. Bu nedenle Dayı Ahmet Ağa Konağı'nın turizm amaçlı kullanılmasının, Gaziantep turizminin gelişimi ve sürdürülebilirliği açısından daha uygun olacağı söylenebilir.

2.3.3.4. Tarihi Mahalleler

Savaş alanları, araştırma sahası olarak alınan sınır içinde esas itibarıyla, Kilis-Antep Yolu, Akçakoyunlu-Antep Yolu, şehrin kuzeyindeki yollar, şehri çevreleyen tepeler ve şehir içindeki cepheler şeklinde beş bölgeye ayrılarak incelenmiştir. Savaş alanları içerisinde değerlendirilen tarihi mahalleler ise, savaşta cereyan eden olayların bütünlüğünü sağlamak adına şehirdeki cephelere dâhil edilebilirdi. Fakat savaş alanları turizminin turist odaklı faaliyetleri içerdiği gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerekirdi. Çünkü bu tarihi mahallelerin kendisi bile başlı başına önemli birer turistik değer ifade etmektedir. Ayrıca mahalleler içerisindeki camiler ve hanların bir kısmı hala daha savaş döneminin kurşun izlerini taşımaktadır. Ömeriye Camii, Karagöz Camii, Alaüddevle Cami ile Şire Hanı sözü edilen izleri taşıyan yapılardan birkaçıdır. Fransızların şehri sürekli bombardıman altında tutması, cephelerin gerisinde de savaşa ait acılar ve yıkımlar yaşanmasına yol açmıştır. Hanlar, camiler ve geleneksel Antep evleri bahsinde de belirtildiği üzere, zarar gören tarihi yapılar sadece cephe alanından oluşan şehrin dış kenar kuşağı değildi. Buna ilaveten günümüzde cephelerin bulunduğu yerlere tekabül

⁵⁰⁵ T.C. Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2008, s. 100.

⁵⁰⁶ T.C. Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2008, s. 100

eden sahalar, nadir bir iki tarihi yapı dışında tamamıyla yeni binalardan oluşmaktadır. Şehrin asıl turistik çekiciliklerini barındıran tarihi alan, şehrin eski çarşılarının, bedesten ve hanlarının toplandığı ve günümüzde Kültür Yolu'nun geçtiği sahaya tekabül etmektedir. Belirtilen tüm bu nedenlerden dolayı tarihi mahalleler, şehrin içerisindeki turistik çekicilikler konusuna dâhil edilmiştir.

Tablo 2.2. Şehir İçindeki Cepheler ve Bu Cephe Alanlarını İçine Alan Günümüzdeki Mahalle Yerleşimleri

Sıra no.	Cephe adı	Mahalle adlar
1.	Tabakhane	Çakmak, Yaprak, Bostancı, Seferpaşa
2.	Şeyh Camii	Kepenek
3.	Mağarabaşı	Boyacı
4.	Şehreküstü	Kocaoğlu, Kepenek, Suyabatmaz
5.	Aydınaba	Aydınaba, Sultanselim
6.	Musullu	Alaybey
7.	Çınarlı	Bey

Kaynak⁵⁰⁷

Tablo 2.3. Cephelerin Gerisinde Kalan Tarihi Mahalle Yerleşimleri ve Günümüzdeki Adları

Sıra no.	20.yy'daki adı	21. yy'daki adı
1.	Beg (Kayacık)*	Bey
2.	Hayik Zimmiyan*	Tepebaşı
3.	İbn-i Eyüb*	Eyüpoğlu
4.	Karatarla	Karatarla
5.	Düğmeci	Düğmeci
6.	Karagöz	Karagöz
7.	Şekeroğlu	Şekeroğlu

Kaynak⁵⁰⁸

Cephede veya iç kısımlarda kalan mahallelerde, dikkat çekici bir diğer unsur tarihi sokak dokusudur. Dışa kapalı bir topluma özgü çıkmaz sokak kültürünün yaygın olduğu bu yerlerde, sokaklar birbirinden 2-3 m yükseklikteki avlu duvarları ile ayrılırlar ve iki avlu veya ev duvarı arasındaki mesafe yerden yere değişmekle birlikte, genel itibarıyla aynı anda sadece bir arabanın geçebileceği (2-3 m) genişliktedir. Bu

⁵⁰⁷ TİH, s. 129; Ünler, s. 21 ve 74'te verilen cephe adlarından hareketle hazırlanmıştır.

⁵⁰⁸ Bayaz (1994), Canbakal (2009), Dai (1992), Nureddin (1974), Ünler (1969), Üzel (1952)'de adı geçen mahalle adlarından hareketle hazırlanmıştır.

*Savaş süresince Ermenilerin işgali altında kalan mahalle yerleşimleri.

sokaklarda yer alan ve kesme kireçtaşından inşa edilmiş geleneksel Antep evlerinin bir kısmın sokağa bakan cephesinde cumba veya çıkma adı verilen odalar dikkati çeker. Ayrıca, bu evlerde kesme kireçtaşı haricinde az da olsa bazalt, beyaz ve pembe mermer kullanılırken, ahşap malzemeye pek rastlanmaz.

Tarihi mahallelerin yukarıda sıralanan sokak ve ev özellikleri savaş döneminde şehir savunmasını güçlendirirken, işgal edilmesini çok güçleştirmiştir. Fransızların şehir içi muharebeye yanaşmamasının ve şehri top bombardımanına tutup teslim olmaya zorlamasının altında yatan temel neden de tarihi mahallelerin sahip olduğu bu özelliklerden kaynaklanmaktadır.⁵⁰⁹ Fransızlar bu tecrübeyi, Musullu, Mağarabaşı ve Çınarlı cephelerinde, taarruz edilmek suretiyle şehri işgal etmenin güç olduğunu test ederek kazandılar. Ayrıca Maraş'ta şehir içerisinde meydana gelen çatışmalarda, evlerde yoğunlukla ahşap malzemenin kullanılması, Türk ve Ermenilerin karşılıklı birbirlerinin evlerini kundaklamalarına neden olmuştu. Antep'te ise, kundaklama eylemleri, meskenlerde kullanılan yapı malzemesi ve sokak dokusu nedeniyle başarısız bir iki olayla sınırlı kaldı.⁵¹⁰

Fotoğraf 2.52. Tarihi Mahalle Yerleşimlerinden Biri Olan Bey Mahallesi'nin Sokak Düzenlemesinden Bir Görünüm (08.12.2012).

⁵⁰⁹ Dai, s. 52; Üzel, s. 120.

⁵¹⁰ Bayaz s. 101.

2.3.3.5. Antep Kalesi

Antep Kalesi'nin yapım tarihi günümüzde tam olarak açıklığa kavuşturulmamış olmakla birlikte, Roma İmparatorluğu döneminde, Fırat'ın etrafındaki sahanın güvenliğini sağlamak amacıyla 2. veya 3. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir.⁵¹¹ Daha sonra Bizans döneminde, günümüzde var olan hendek ile kaleyi kuşatan ve şuan gün yüzüne çıkarılma çalışmaları devam eden galeri ilave edilmiştir. Eyyubiler döneminde ise kalenin teras katında ev ve cami gibi yapılar inşa edildi.⁵¹² Günümüzde Antep Kalesi'ne, güney-güneybatı yönünde inşa edilen iki tarihi giriş kapısından geçilerek ulaşılmaktadır. Bu kapılardan hendeğe varmadan evvelki ilk kapı, Memlük Sultanı Kayıtbay tarafından inşa edilmiştir. Kapının ardından karşılaşılan hendek, günümüzde mevcut olmayan asma köprü vasıtasıyla geçilmekteydi. Köprü sonrasındaki dik yokuşlu yolun ardından, Osmanlı döneminde inşa edildiği tahmin edilen ve bu nedenle "Osmanlı Kapısı" adı verilen ikinci bir kapıyla karşılaşılır.⁵¹³ Osmanlı Kapısı, kalenin ve kale içerisindeki dehlizin (galerinin) giriş yeri konumundadır. Dehliz ise, yaklaşık 2 m genişliği ve 6 m yüksekliği ile bir tüneli andırmaktadır. Savaşın şehir içerisinde başlamasından evvel, Fransızların top güllelerine karşı korunmak amacıyla bu dehliz, halk tarafından kale çevresinden getirilen toprak yığınıyla doldurulmuştu. 1990 yılında 180-200 m'lik kısmı belirtilen toprak yığınının temizlendi.⁵¹⁴ Bu dehliz veya galeri, günümüzde, Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi olarak hizmet vermektedir.

Karatarla Camii bahsinde belirtildiği üzere, Fransızlar şehrin teslim edilmesi için Antep halkı ve Kuvayi Milliyesi'ne belirli bir süre tanımış ve şehrin teslim edileceğine dair alınacak kararın bir göstergesi olarak kalenin güney duvarı üzerindeki 3-3,5 m duvar yüksekliğine sahip burçlardan birine beyaz bir bayrak çekilmesini istemişlerdi. Fakat Antep halkı, Karatarla Cami avlusunda aldığı bağımsızlık kararından sonra Fransızların isteğine, Kale'nin güneydeki burçlardan birine büyük bir Türk barağı asarak yanıt vermişti. Karatarla Camii, nasıl halkın bağımsızlık ve kurtuluş savaşı

⁵¹¹ Genç, s. 7; Mustafa S. Akpolat, *Gaziantep Kalesi Kentli Kale* [Özet], Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2010, s.45; Nezih Başgelen, *Dünya Kültür Mirasında Gaziantep*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1999, s. 43; Ergeç, s. s. 31-53, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

⁵¹² Akpolat, s. 45.

⁵¹³ Çam, s. 536.

⁵¹⁴ Çam, s. 536.

mücadelesi verme kararını aldığı yer vasfını taşıyorsa, Antep Kalesi'nin de bu özelliği nedeniyle kurtuluş savaşı mücadelesinin ilan edildiği yer özelliğini taşımaktadır.

Fotoğraf 2.53. Gaziantep Kalesi'nin Güney Cephesinden Bir Görünüm (06.07.2013).

Gaziantep Kalesi'nin güney kısmı höyüğün toprak yığını ve kuzey kısmı ise kayalık bir zemin üzerine inşa edilmiştir.⁵¹⁵ Yukarıda da belirtildiği üzere Bizans döneminde, kalenin çevresini saran ve tahminen 10 m civarında derinliğe sahip bir hendek oluşturulmuştur. Bu hendek, Antep Savunması'nda şehir içindeki savaşın sürdüğü 11 aylık süre zarfında, Fransız top mermilerinin isabet ettiği kısımlardan çıkan taşlarla dolmuştur.⁵¹⁶ Savaş sonrasındaki dönemde ise uzun yıllar kaderine terk edilmiş ve 1964-1994 yılları arasında ise sağlamlaştırma ve bir dizi onarım geçirmiştir.⁵¹⁷ 1994 sonrasında başlayan kale çevresinin turizme kazandırılması çalışmaları, 2007 yılındaki Kültür Projesi çalışmalarıyla sürmüştür. Kalenin teras katındaki bir dizi kazı ve resorasyon çalışmalarının ardından yapılan düzenlemeyle kalenin üst kısmı da 2012 yılında ziyaretçilere açıldı. Fakat Memlük Kapısı ile kalenin höyük kısmını birbirinden

⁵¹⁵ Akpolat, [Özet], s. 45; Başgelen, s. 44.

⁵¹⁶ Başgelen, s. 45.

⁵¹⁷ Akpolat, s. 28; Başgelen, s. 45.

ayıran ahşap köprünün höyüğünün bir kısım taşlarıyla birlikte çökmesi sonucunda, Gaziantep Kalesi ve kale içindeki galeride (dehlizde) yer alan Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi ile birlikte 20 Aralık 2012 tarihi itibarıyla ziyaretçilere kapatıldı.

Gaziantep Kalesi ile Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi hakkında üzerinde durulması gereken konulardan biri de, kale ve çevresinde karşılaşılan turizm sorunlarıdır. Gerek Eylül 2011- Ağustos 2012 tarihleri arasında, Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi ile Gaziantep Kalesi giriş kısmında bir yıl süresince yapılan anket çalışmaları esnasında yapılan gözlemler ve gerekse de kale çevresindeki ticari işletme sahipleriyle “Kültür Yolu, Gaziantep turizmi ve kale çevresi” konularında yapılan mülakatlarda⁵¹⁸ tespit edilen başlıca sorunlar şunlardır:

✚ Kale ve çevresinin turizme kazandırılması ve Kültür Yolu Projesi’nin hayata geçirilmesi öncesinde ve sonrasında, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ile Gaziantep İl Kültür Turizm Müdürlüğü başta olmak üzere turizm alanında faaliyet gösteren kurumların özellikle bu sahada yer alan turistik işletmeleri bilgilendirmedikleri ve görüşlerine dahi başvurmadıkları tespit edilmiştir. Oysa turizm olgusu, turist ile fiziki çevre etkileşiminin olduğu kadar aynı zamanda turist ile beşeri çevre etkileşiminin de ürünüdür. İl’de turizm alanında faaliyet gösteren kurumların kendi aralarındaki işbirliği ve halkın da şehirdeki turizm organizasyonun bir parçası haline getirilmesi son derece önemlidir. Bir şehrin turizm başarısı büyük ölçüde turist, halk ve fiziki çevre öğelerinin birlikte organize edilmesiyle mümkündür.

✚ Turizm olgusunun temelinde yatan bir diğer husus güvenlidir. Güvenlik, yeme-içme-uyuma gibi fizyolojik ihtiyaçların başında gelmektedir. Turistik çekiciliklerin ziyaretçi almasının en önemli önceliklerinden biri olmasının yanı sıra turist memnuniyet dereceleri üzerinde son derece belirleyici bir faktördür. Gaziantep Kalesi ve çevresinin turizme açılması ile güvenliğin bir derece daha arttırıldığı söylenebilir. Özellikle çevrenin ışıklandırılması, geceleri Kültür Yolu’ndan faydalanan ziyaretçiler açısından son derece önemlidir. Fakat bu olumlu gelişmelere rağmen güvenlik zafiyetinin tam olarak çözüldüğü söylenemez. Kale çevresindeki Kültür Yolu üzerinde, sadece 2012 yılı içerisinde bile birkaç dükkânın kapılarının kırılması suretiyle

⁵¹⁸ 2012 yılı içerisinde, Gaziantep Kalesi çevresinde, iki müze, bir otel, bir sergi sahibi, beş dükkân sahibi ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir.

gerçekleşen hırsızlık olayları, güvenlik zafiyetinin hala daha devam ettiğinin bir göstergesidir.

✚ Gaziantep Kalesi, kabaca kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan Kültür Yolu'nun adeta başlangıç noktası niteliğindedir. Kültür Yolu'nun üzerindeki diğer noktalarda olduğu gibi, kale çevresinin de en başta gelen sorunlarından biri trafik ve otopark sorunudur. Turistik çekiciliklerin bu derece yoğunlaştığı bir alanda yeterli otoparkın olmaması, gelen ziyaretçilerin uzun süre araçlarını park edecekleri yer aramalarına neden olmaktadır.

✚ Kale ve çevresini içerisine alan saha birkaç yıl öncesine kadar, köylülerin ürünlerini satmak amacıyla kullandıkları pazar yeriydi. Günümüzde büyük oranda azalmakla birlikte, bir kısım köylünün ürünlerini hala daha burada sattığına tanık olmak mümkün. Bu yönüyle yerel ürünlerin, kültür turizmi için destekleyici bir unsur olduğu bile iddia edilebilir. Fakat turistik destinasyon sahası ve Kültür Yolu'nun en önemli noktalarından birinde konumlanmış olması nedeniyle küçük yerel işletmelerin (dükkanlar gibi) bir kısmının müşteri profilinde yaşanan değişimi takip edemedikleri için satışların azalmasından yakındıkları ve yaşanan değişimden memnun olmadıkları tespit edilmiştir. Başka bir açıdan olayı ele almak gerekirse, turistik işletme sahipleri de daha çok yerel halka hitap eden zeytin, çuval, kömür, yün, manifatura dükkânlarının Kültür Yolu ruhuna aykırı kaçtığını ve turizmin değerini düşürdükleri için bu ticari işletmelerin de turiste hitap edecek ürünler sunmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Şüphesiz bu sorun serbest piyasa ekonomisi içerisinde zamanla en uygun çözümü bulacaktır. Fakat Kültür Yolu Projesi'nin uygulayıcısı konumunda bulunan Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin veya İl Kültür Turizm Müdürlüğü'nün toplumu bilinçlendirme hususundaki yükümlülüklerini yerine getirerek, bilgi birikimlerini Kültür Yolu üzerindeki işletmelerle paylaşma yoluna gitmelerinin haricinde yaşanan bu değişimi işletmelerin daha az zararla atlatmalarını sağlayacak çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.3.3.6. Askeri Fırın

İsmetpaşa Mahallesi, Belediye Caddesi üzerinde yer alan tarihi binanın yapım tarihi bilinmemekle birlikte, 1920 yılında Fransızların fırın ve ambar olarak kullandıkları ve savaşın en dramatik olaylarından biri olarak gösterilen 10-12 yaşlarında

Kamil adlı çocuğun Fransızlar tarafından şehit edildiği yer olması sebebiyle savaş alanları turizmi açısından büyük önem taşımaktadır.⁵¹⁹ Önceki konularda belirtildiği üzere ilkin İngilizlerin Antep'i işgali sırasında kullanılan bina, İngilizlerin çekilip yerlerine Fransızların gelmesiyle işgal edilen yerlerde biri olmaya devam etmiştir.⁵²⁰ Fransızların Antep'e girişinin ardından, 30 Aralık 1919'da, işgalin protesto edildiği ilk büyük miting bu fırının yaklaşık 100 m kadar kuzeyinde yer alan Belediye Hanı'nın önünde gerçekleşmiş ve fırın, bu miting sonucunda düzenlenen büyük yürüyüşün yol güzergâhı üzerinde yer alan yerlerden biri olmuştur.⁵²¹ Fakat savaş süresince askeri fırın, Fransız ve İngilizlerin işgali haricinde, 10-12 yaşlarında bir çocuğun üvey annesini canı pahasına koruması esnasında meydana gelen olayla adından söz ettirdi. Olay, 21 Ocak 1920 günü, fırının önünden (caddeye bakan tarafından) geçmekte olan bir Türk kadının peçesinin o esnada fırında görevli bulunan iki Fransız askeri tarafından zorla açılmak istenmesi ve Fransız askerlerinin kendilerine taşla karşılık veren çocuğu süngülemek suretiyle şehit etmesi sonucunda meydana geldi. Olayın ertesi günü halkın büyük kısmının katılımıyla cenaze töreni gerçekleşirken, Ermenilerin işlettikleri hariç bütün dükkânlar ile resmi daireler protesto amaçlı kapalı kaldı.⁵²² Olayın Fransızlara başkaldırı niteliğine dönüştüğünü fark eden Antep'teki Fransız Komutanı, Kamil'in babası Ökkeş Bey'e dökülen kanın bedeli olarak iki yüz altın vermek istemiş fakat babası tarafından; *"Ben oğlumu para ile satamam, O din ve millet yolunda öldü. Milletim sağ olsun, onun intikamını alacaktır"* denilerek teklif reddedildi.⁵²³

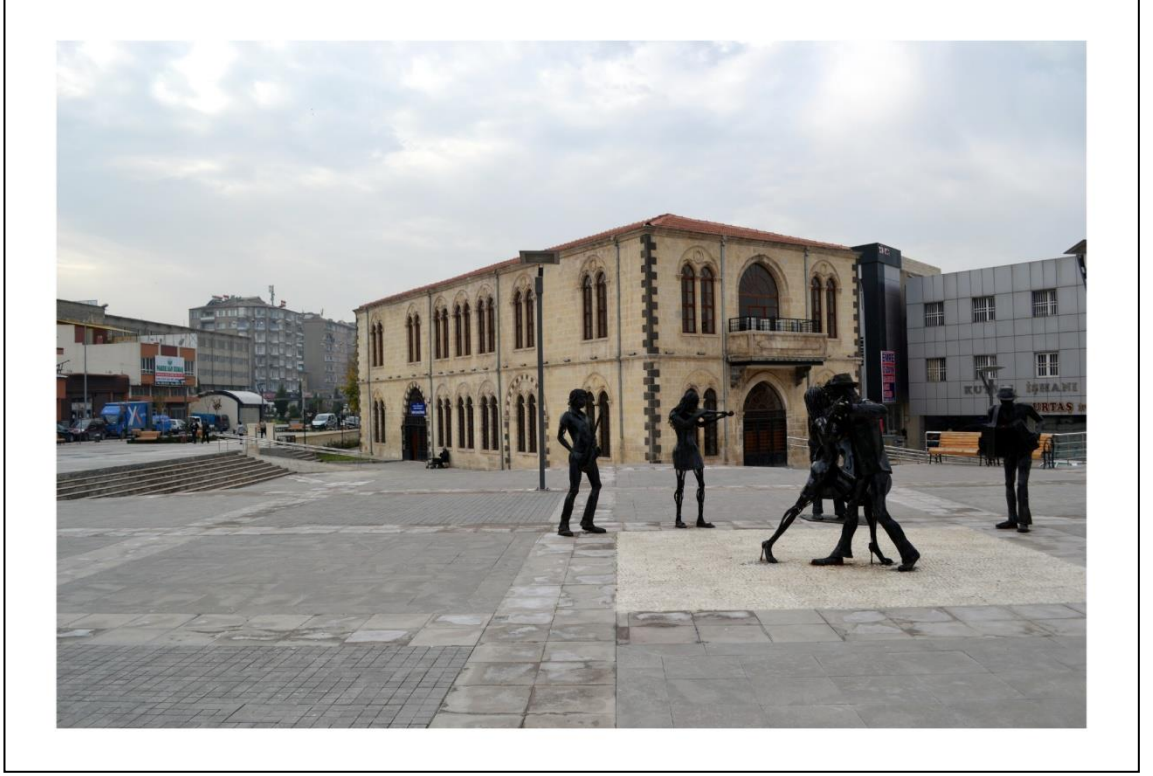
⁵¹⁹ Bozgeyik, 1998, s. 40; Dai, s. 33; Ünler, s. 27-28; Binanın Şehitkamil Kültür Sitesi olarak kullanıldığı 2012 yılı içerisinde bina içinde bulunan bilgilendirme tanıtıcındaki bilgilerden derlenmiştir.

⁵²⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şehir İçinde Savaş'ın Yoğun Olarak Yaşandığı Cepheler

⁵²¹ Ünler, s. 26-27.

⁵²² Bayaz s. 51-52; Dai, s. 33-34; Nureddin, s. 32; Ünler, s. 27-28.

⁵²³ Ünler, s. 28.

Fotoğraf 2.54. Antep Savunması'nda Askeri Fırın Olarak Kullanılan Tarihi Binadan Bir Görünüm (03.11.2012).

Yukarıda belirtilenlerin haricinde Askeri Fırın, 1 Nisan 1920 tarihinde şehir içindeki savaşın ilk kıvılcımını ateşleyen bir dizi olaydan birini oluşturan 20 Fransız askerinin halk tarafından esir alındığı yer olmasıyla da dikkat çekicidir.⁵²⁴ Fakat fırının savaş alanları içerisindeki asıl önemi Kamil adlı çocuğun şehit olduğu yer olmasından kaynaklanır ki bu nedenle Şehit Kamil adı günümüzde Gaziantep'linin zihinlerinde yer edinmeye devam etmektedir. Önce okula (Şehitkâmil İlkokulu)⁵²⁵ ve daha sonra kültür sitesine (Şehitkâmil Kültür Sitesi) dönüştürülen bu askeri fırın binasının ön adlarına Şehitkâmil adı verildi. Fakat 2011 yılında Gaziantep İl Özel İdaresi tarafından da restore edilen ve 2013 yılına kadar Şehitkâmil Kültür Sitesi olarak kullanılan bina, bu yılın başında halk kütüphanesine (Şahinbey İlçe Halk Kütüphanesi) dönüştürüldü. Şehir içerisinde geçen ve şehri iki merkez ilçeye ayıran Sacır suyunun güney tarafına düşmesi nedeniyle Şahinbey adının verilmiş olduğu tahmin edilen bu askeri fırının tarihi bir olayın gerçekleştiği yer olması sebebiyle Şehitkâmil adıyla anılmasının daha doğru

⁵²⁴ Ünler, s. 48.

⁵²⁵ Kaynak: Gaziantep Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, Gaziantep İli Merkezinde Yer Alan 1.Grup Yapı Olarak Tescilinin Devam Etmesine Karar Verilen Tescilli Taşınmaz Kültür Varlığı Anıtsal Yapıların Listesi 2012.

olacağı söylenebilir. Çünkü bir merkez ilçeye (Şehitkâmil İlçesi) adı verilen bu çocuğun isminin asıl iade edilmesi gereken yer söz konusu askeri firındır.

2.3.3.7. Kiliseler

Savaş öncesinde Ermeniler, Türklerden sonra nüfusu en fazla olan topluluktur.⁵²⁶ Antep'in 83 bin olan tahmini nüfusunun 35 binini Ermeniler oluşturmaktaydı.⁵²⁷ Gaziantep'te seyahat eden bazı ziyaretçilerin kulaktan dolma bilgilerle iddia ettikleri gibi Antep, Ermenilerin çoğunlukta bulunduğu bir yer değildi. 19. ve 20. yüzyıllarda tespit edilen nüfus miktarları çok güvenilir olmasa da, Gaziantep sınırları içerisinde bulunan tarihi cami ve kiliselerin sayısı, Türk topluluğunun sayıca çok daha üstün olduğunun günümüzdeki en somut kanıtı olarak durmaktadır.⁵²⁸

Antep Ermenileri dini bakımdan Katolik, Protestan ve Ortodoks olmak üzere üç sınıfa mensuptular fakat büyük kısmını Ortodokslar oluşturmaktaydı.⁵²⁹ Her üç topluluk, nüfusu ve ekonomik gücü oranında ibadet mekânı inşa etme hususunda yarışmıştır. Ermeni nüfusunun çoğunluğunun ve ticaretle uğraşan zenginlerinin Antep şehrinde yaşaması, en büyük ve görkemli kiliselerin de şehirde inşa edilmesine neden olmuştur. Şuan mevcut kiliseler içerisinde, Ortodoksların inşa ettirdiği St. Mary Kilisesi (Kurtuluş Camii) ile Katoliklerin Kendirli Kilisesi önde gelen en görkemli yapılar olarak gösterilebilir.⁵³⁰ Bu iki kiliseyle birlikte araştırma sahası sınırları içerisinde tespit edilen kilise sayısı yedidir. Bunlardan Aziz Nerses, Adaklı, Ehneş ve Fevkani Kiliseleri Nizip ilçe sınırları içerisinde yer alırken, Kendirli, Aziz Bedros ve günümüzde camii olarak kullanılan St. Mary kiliseleri Şahinbey İlçe Merkezi sınırları içerisinde kalmaktadır. Araştırma konusunu oluşturan savaş alanları içerisinde ise savaşla ilgi bir olaya konu olan veya Ermenilerin şehir içerisinde işgal ettikleri mahalleler içerisinde merkezi konuma sahip kiliseler dâhil edilmiştir.

⁵²⁶ Abadi, s. 9.

⁵²⁷ Dai, s. 23.

⁵²⁸ Enç, 62.

⁵²⁹ Abadi, s. 9.

⁵³⁰ Göğüş, s. 157-158.

2.3.3.7.1. Kendirli Kilisesi

Kendirli Kilisesi'nin, diğer adıyla Latin Kilisesi'nin, inşasına 1860 tarihinde başlanmış ve 1900 yılında hizmete açılmıştır. Kilise, plan ve mimari özellikleri açısından Roma'daki St. Fransua Kilisesi örnek alınarak yapılmıştır.⁵³¹ Antep'te yaşayan Katolikler, Protestan Ermeniler gibi zengin olmadıklarından kilisenin yapımı için ünlü Fransız İmparatoru III. Napolyon'dan maddi yardım talebinde bulunurlar ve O'nun sağladığı maddi desteklerle Kendirli Kilisesi'ni ve fakir Ermeni çocuklarının okuması içinde bir okul (Nikoğosyan Okulu'nu) yaptırırlar.⁵³² Bu kilisenin, inşasından 20 yıl kadar sonra Çınarlı Cephe'sinde Antep'i işgal eden Fransızların ve Ermenilerin sığınağı olarak kullanılması tarihin getirdiği bir tesadüf mü bilinmez fakat son derece dikkat çekici bir durum olarak belirtilebilir.⁵³³

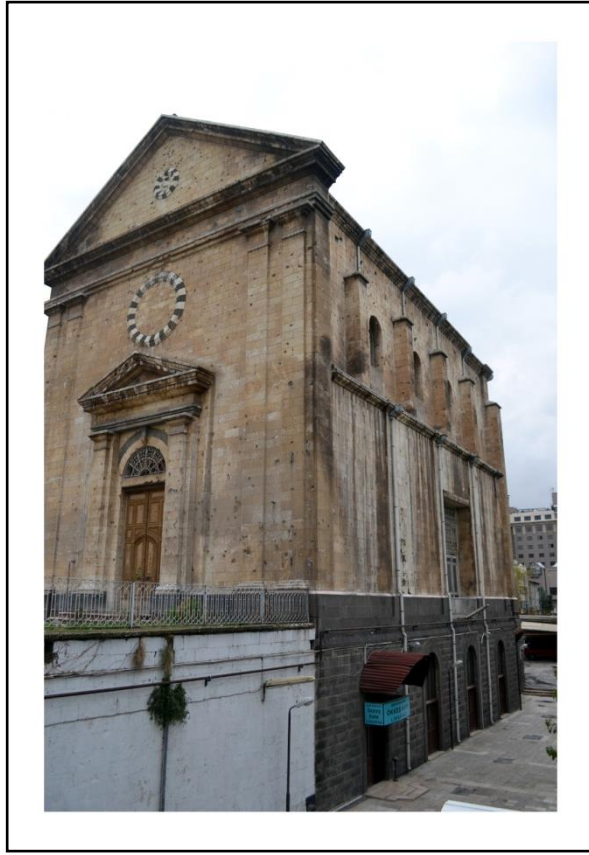
Çınarlı Cephesi, daha önce de belirtildiği üzere, şehir içerisinde yaşanan en şiddetli çatışmalardan birini oluşturur. Antep Kuvayi Milliye birliklerinin Ermeni okulunu ve Çınarlı Cami'ni, Kendirli Kilisesi'ndeki Fransızlara karşı siper olarak kullanması, kilise üzerinde mermi izlerinin var olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nitekim Bozgeyik (1996)⁵³⁴, kilisenin dış cephesinde kurşun izlerinin varlığından söz etmektedir. Günümüzde bu kurşun izlerinin varlığına, Kilise'nin doğuya bakan dış cephesi üzerinde tanık olmak mümkündür (bakınız: Fotoğraf 2.55).

⁵³¹ T.C. Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Gaziantep*, Gaziantep İl Özel İdaresi Basımı, Gaziantep 2008, s. 132.

⁵³² Göğüş, s. 157.

⁵³³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Çınarlı Cephesi.

⁵³⁴ Bozgeyik, 1996, s. 73-74.

Fotoğraf 2.55. Kendirli Kilisesi’nden Bir Görünüm (23.09.2012).

Kendirli Kilisesi, günümüzde Çınarlı Cami bitişiğindeki Şehitler Anıtı ve Şehitliğin 100 m kadar batı-güneybatı istikametine düşer. Yeşilsu Parkı’nın güneybatısında ve Gaziantep Öğretmenevi bitişiğindedir. Hatta öğretmenevinde sabahları açık büfe kahvaltı salonu (şehit öğretmen Ökkeş Kaya Lokantası) olarak kullanılan mekân, Kilise’nin kuzey yönündeki zemin katıdır. Latin Kilisesi, Fransızların Antep’teki Komutanı Abadi(1959)⁵³⁵ tarafından Hükümet Konağı, camiler ve diğer Ermeni kiliseleri ile birlikte şehrin en güzel binaları olarak gösterilmiştir ki günümüzde de bu sözün hala daha geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Kilise, genel itibariyle kesme kireçtaşı (keymıh) kullanılarak inşa edilmiş üç katlı bir yapıdan ibarettir. Kuzey kısmındaki zemin katın yapımında ise bazalt kullanılmıştır. Bazaltın kesme kireçtaşına göre daha dayanıklı bir yapı malzemesi olması nedeniyle nem alma ihtimali yüksek zemin kısmında kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca güney ve doğu cephesinde yer alan iki giriş kapısının üzerindeki kemerli kısımlarda da bazalt kullanımına rastlanılır. Kilisenin mimari açıdan en dikkat çekici kısımları olarak, güney kısmındaki kapının

⁵³⁵ Abadi, s. 11.

tahminen yüksekliği 5 m'ye varan devasa büyüklüğü ve doğu kısmındaki dış cephe üzerinde yer alan daire şeklindeki sembolü belirtilebilir.

Yapı, Tescilli Taşınmaz Kültür Varlığı Anıtsal Yapılar Listesi'ne "Kendirli Kilisesi (Öğretmen Okulu Binası)" adıyla kaydedilmiştir. Bu isimden de anlaşıldığı kadarıyla bina, öğretmen okulu olarak da kullanılmıştır. Bunun haricinde kilise binasının; Milli Eğitim Müdürlüğü binası⁵³⁶, Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi⁵³⁷ olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca kuzeydeki zemin katı günümüzde Öğretmenevi'nin lokanta kısmı olarak kullanılmaya devam etmektedir. Fakat 2013 yılı başlarında kilise'nin önündeki avlunun temizlenerek ziyaretçilerin dikkatini çekecek şekilde yapının önünü açma ve küçük çaplı onarım çalışmalarının ardından, yapının birinci katının doğuya bakan giriş kapısından girilen salonu "Kendirli Gazi Kültür Merkezi" olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde bu salonda, Antep Savunması'nın ve kahramanlarının anlatıldığı bir belgesel film gelen ziyaretçilere ücretsiz olarak sunulmaktadır. Bu salon dışında yapının geriye kalan kısmının ise başka hangi amaçlarla kullanılacağını ileriki yıllar gösterecektir fakat şehrin en görkemli tarihi yapıları arasında yer alan ve miras turizminin önemli çekiciliklerden biri olan bu kilise binasının tamamının turizme kazandırılarak atıl durumdan kurtarılmasının, kilisenin tarihi yapısına daha uygun düşeceği söylenebilir.

2.3.3.7.2. St. Mary Kilisesi (Kurtuluş Cami)

Savaş yıllarındaki konumu itibariyle Kilise, Hayik Zimmiyan ve günümüzdeki adıyla Tepebaşı Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 59 A envanter numarasıyla tescilli taşınmaz kültür varlığı listesine "Kurtuluş Camisi (Eski Kilise)" adıyla kaydedilen anıtsal yapı⁵³⁸, eski cezaevi⁵³⁹ olarak kullanılmasının etkisiyle üzerinde yer aldığı caddeye (Hapishane Caddesi) adını vermiştir.

⁵³⁶ Göğüş, s. 157.

⁵³⁷ T.C. Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2008, s. 132.

⁵³⁸ Gaziantep Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, Gaziantep İli Merkezinde Yer Alan 1.Grup Yapı Olarak Tescilinin Devam Etmesine Karar Verilen Tescilli Taşınmaz Kültür Varlığı Anıtsal Yapıların Listesi 2012.

⁵³⁹ Göğüş, s. 157.

Bir Ortodoks Kilisesi olan St. Mary'nin yapımına 1876 yılında başlanmış olup⁵⁴⁰, inşasında kesme kireçtaşı (keymih) ve bazalt kullanılmıştır. Bazalt ve keymih taşının uyumu ve diğer bazı mimari özellikleri açısından Alaüddevle Camii ile gösterdiği benzerlik dikkat çekicidir. 1909 yılında yapımı tamamlanan Alaüddevle Camisi'nin mimarının Armenak ve ustabaşısının ise Kirkor olması⁵⁴¹, her iki tarihi yapıdaki bu benzerliğin Ermeni taş ustalarının inşa tekniklerinden kaynaklanmış olabileceğini göstermektedir. Ayrıca yapının iki farklı yönden toplam beş giriş kapısı bulunmaktadır. Bu özelliğiyle Gaziantep'te bulunan diğer dini yapılardan farklılık gösterir. Kiliselerde ibadet yönünün doğu olması nedeniyle yapının asıl giriş kapısının batı kısmındaki üç kapıdan biri olabileceği düşünülmektedir.⁵⁴²

Kilisenin ön plana çıkan diğer bir özeliği ise günümüzde mevcut olmayan büyük çanıdır. Nureddin (1974)⁵⁴³, Fransızların bazı kiliselerin çan kulelerine yerleştirdikleri toplar ve makineli tüfeklerle Türk mahallelerini tehdit altına aldıklarını belirtmektedir. Bu bilgidен hareketle, kiliseler içerisindeki en büyük çana sahip olduğu belirtilen St. Mary Kilisesi'nin savaş döneminde bu amaçla kullanılmış olabileceği söylenebilir. Fakat söz konusu çan, yapının camiye dönüştürüldüğü dönemde Gaziantep Arkeoloji Müzesi'ne taşınmıştır.⁵⁴⁴ Ve çanın inşa edildiği batı kısımdaki kilise duvarı (kule platformu) üzerine, daha sonra, tahminen 5 m yüksekliğe yaklaşan uzunluğuyla bir minare inşa edilmiştir.

⁵⁴⁰ Göğüş, s. 157.

⁵⁴¹ Çam, s. 179.

⁵⁴² Göğüş, s. 158.

⁵⁴³ Nureddin, s. 104-105.

⁵⁴⁴ T.C. Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2008, s. 128.

Fotoğraf 2.56. St Mary Kilisesi (Kurtuluş Camii)’nden Bir Görünüm (22.12.2012).

Mahalleler bahsinde de belirtildiği üzere Tepebaşı Mahallesi, Bey (Kayacık) ile birlikte Ermeni nüfusunun büyük kısmının barındığı yerleşim yerleri arasındaydı. Kilisenin bulunduğu tepelik alan ise, Ermenilerin işgali altında bulunan Tepebaşı Mahallesi’nin ortasında kalmaktaydı. Dolayısıyla savaş alanları ilgi odaklı seyahat eden ziyaretçilerin, bu tepelik alanın ve kilisenin yaklaşık 1 km çapındaki yerleşim sahasını içerisine alan bölgeyi, Ermenilerin yaşadıkları ve savaş döneminde işgal ettikleri yer olarak dikkate almaları önerilebilir. Söz konusu bu tespit, Türklerin yaşadığı şehrin doğu kısmı ile Fransızların işgali altındaki bölgelerin ayırt edilebilmesi açısından da son derece önem taşır.

2.3.3.8. Amerikan Müesseseleri

2.3.3.8.1. Amerikan Koleji (Merkezi Türkiye Koleji)

Amerikan Koleji veya asıl adıyla Merkezi Türkiye Koleji, ABD’nin Anadolu’da kurduğu kolejlerden biri olup, 1876’da Antep şehrinin batı çıkış noktasının güneyindeki tepe üzerine kuruldu. Okulu ve yatakhaneleri bulunan binalar topluluğundan ibaret olan kolej, kalorifer ve telefon gibi o dönem itibarıyla Antep’te mevcut olmayan imkânlarla

donatılmıştı.⁵⁴⁵ Kolej binalarının çevresini ise yüksek taş duvar çevrelemekteydi ve kale kapısını andıran büyük bir giriş kapısı vardı.⁵⁴⁶ Sahip olduğu bu imkânlar ve şehrin batı kısmını kontrol altında bulunduran tepe üzerindeki konumu, ilk önce, Antep ve çevresini işgal eden İngilizlerin dikkatini çekti. 17 Aralık 1918’de Antep’e giren İngilizler, Amerikan Koleji’ni karargâh yapıp çevresindeki evleri de kışla haline getirdiler.⁵⁴⁷ İngilizlerin bölgeden çekilmesinin ardından Antep, 5 Kasım 1919’da Fransızlar tarafından işgal edildi ve bu işgal tarihi ile 25 Aralık 1921’de Gaziantep’in hürriyetine kavuşmasına kadar geçen iki yılı aşkın süre zarfında Fransız birlikleri tarafından karargâh merkezi olarak kullanıldı.⁵⁴⁸ Fransızların ana karargâhı olması sebebiyle, Türk birliklerinin Kolejtepe’ye ve koleje yoğun topçu bombardımanı oldu ve okul içerisindeki binalardan bir kısmı zarar gördü.⁵⁴⁹ Özellikle 31 Ocak 1921 günü şehrin kuzeyinden yapılan topçu bombardımanında, İngilizler tarafından bırakılan, 10 tonluk yağ deposu isabet almasıyla Kolej’de önemli hasarlar olduğu belirtilmektedir.⁵⁵⁰

Amerikan Koleji, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kurulan üçüncü fakat misyonierlerin Anadolu’da kurdukları ilk kolejdi.⁵⁵¹ Kolejin yüksek öğretmenlik, hekimlik, yüksek din bilimi ve iktisat bölümleri vardı.⁵⁵² Antep’te yaşayan diğer azınlıklar gibi Ermeniler de 1876’dan itibaren bu kolej okullarında eğitim gördüler. O tarihe kadar kendi aralarında Türkçe konuşan ve ibadet eden bu topluluk, kolejin verdiği eğitimle birlikte Ermeniceyi öğrenip kullanmaya özen gösterdi. Çünkü bu okulların verdiği eğitim-öğretim sadece bilimsel öğretilerden ibaret değildi. Özellikle Ermeni gençlerine aşılarmaya çalışılan milliyetçilik ve Türk düşmanlığı, Antep’in işgaliyle birlikte Ermenilerin işgal güçleri yanında boy göstermelerine sebep oldu. Türkler ise, Koleje rağbet etmediler. Bunda Türk ailelerinin çocuklarını yabancı okullara gönderme hususundaki isteksizliğinin yanı sıra okul idarecilerinin de Ermeniler lehine ve Türkler

⁵⁴⁵ Abadi, s. 13-14.

⁵⁴⁶ Enç, s. 125.

⁵⁴⁷ Uğuroğ Barlas, *Gaziantep Tıp Tarihi ve Kültür Tarihi Araştırmaları*, Hilmi Barlas Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 25.

⁵⁴⁸ Bakınız: Kolejtepe.

⁵⁴⁹ Abadi, s. 55-60; Enç, s. 126.

⁵⁵⁰ Abadi, s. 100.

⁵⁵¹ Faruk Taşkın, “Antep’te Bir Misyonier Üniversitesi: Merkezi Türkiye Koleji”, *International Journal of History Studies*, 4 (4), 2012, p.415-431, Erişim Tarihi:15.06.2013, http://www.historystudies.net/Makaleler/425598592_Faruk%20Ta%c5%9fk%c4%b1n.pdf.

⁵⁵² Taşkın, [Özet], s. 415; Uğuroğ Barlas, *Merkezi Türkiye Kolejleri Gelişim Tarihçesi*, Gaziantep Kültür Dergisi, 13(1), Kasım 1970, s. 9.

aleyhine sergiledikleri tutumlar etkili oldu.⁵⁵³ Fransız Birliklerinin Antep'ten çekilmesinden sonra, Fransızlarla birlikte Ermenilerin de Halep'e taşınmasıyla kolej öğrencisiz kaldı ve bunun sonucunda 1924 yılında Halep'e taşınarak eğitim-öğretim faaliyeti resmen son buldu.⁵⁵⁴ Fakat eğitim-öğretim faaliyetinin fiilen sona ermesi, Fransızların şehri terk etmesiyle yani 1924'ten çok daha önce gerçekleşti. Bu süre zarfında, Batı Cephesi'nde Türk birlikleri Yunanlılara karşı önemli mücadeleler veriyordu ve dolayısıyla ordunun askere ihtiyacı vardı. Anadolu'daki diğer bölgelerde olduğu gibi, Gaziantep'te de askere alma işlemleri başlamıştı ve bu işlemlerin yürütülmesi için Fransızların boşalttıkları Kolej'de bir askerlik şubesi kuruldu.⁵⁵⁵ Bir süre daha bu şekilde kullanılan kolej binaları, Antep Savunması sırasında esir düşen Antep gazilerinin okul binalarında hapsedilmesi ve işkence görmesi nedeniyle zaferden sonra bu binalardan bir tanesi hariç geri kalan kısmı kötü günlerin izlerini silmek amacıyla halk tarafından yıkıldı.⁵⁵⁶ Günümüze ise, okul ve yatakhaneleri olduğunu belirttiğimiz Amerikan Koleji'nden geriye, okul⁵⁵⁷ olduğu tahmin edilen bodrum (zemin) kısmıyla birlikte sadece üç katlı bir bina kaldı. Fransızların Antep'i terk etmesinden sonra bir süre boş kalan yapı, daha sonra kurulan askeri kışlaya yakınlığı sebebiyle devlet tarafından subayların istifadesine bırakıldı. Zemin hariç, diğer iki katında yıllarca subayların aileleriyle birlikte oturduğu bir bina olarak kullanıldı.⁵⁵⁸

Kolej binası, hac planlı şekliyle şehirdeki diğer tarihi yapılardan ayrılır. Kesme kireçtaşıdan inşa edilen yapının pencere kenarlarında ve iki farklı dış cephenin kesiştiği yerlerde bazalt kullanımı görülür. Asıl giriş kapısının bulunduğu doğu kısmında iki katlı, batı kısmında ise tepenin eğimli yamacının etkisiyle bodrum katının ilave edilmesi sonucu üç katlı durmaktadır. Kolejin diğer binalarının yer aldığı tepenin geri kalan kısmı, günümüzde Şahinbey Belediyesi binası, halka açık park alanı ve apartmanlar tarafından işgal edilmiştir. Fakat bu okul binası sağlam bir şekilde ayakta durmaya devam etmekte ve yakın zamanda kültürel amaçlı olarak kullanılması beklenmektedir.

⁵⁵³ Taşkın, (sonuç), s. 423-24; Ünler, (yazarın kendi dipnotu), s. 12-14.

⁵⁵⁴ Taşkın, (Özet), s. 415.

⁵⁵⁵ Enç, s. 124.

⁵⁵⁶ Uğuroğlu Barlas, 13 (1), Kasım 1970, s. 16; Barlas, 1971, s. 16.

⁵⁵⁷ Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, *Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Kurulu Envanteri*; Nusret İnce, "Eski Kolej Binası", *Gaziantep Kültür Bilgi ve Fikir Dergisi*, 4 (44), Ağustos 1961, s. 179.

⁵⁵⁸ İnce, 4 (44), Ağustos 1961, s. 179.

Fotoğraf 2.57. Amerikan Koleji'nden Geriye Kalan ve Okul Binası Olduğu Tahmin Edilen Üç Katlı Yapının Batı Cephesinden Görünümü (14.04.2013).

2.3.3.8.2. Amerikan Hastanesi

Antep Savunması'nın şehir içinde başlamasıyla birlikte, silah ve erzakın yanı sıra talep artışı sağlayan bir diğer ihtiyaç da sağlık hizmetleri olmuştur.⁵⁵⁹ Türklere ait tek hastane, Ermeni birliklerinin işgali altındaki bölge ile daha batıda bulunan Fransızların işgali altındaki bölge arasındaydı ve bu hastane Kolejtepe'den atılan toplarla harabe yığınınna döndü.⁵⁶⁰ Daha önce de belirtildiği üzere, Fransızların şehrin çevresindeki tepeleri işgal etmek suretiyle şehri tam olarak kuşatması sonucunda Türk halkı sağlık ihtiyaçlarını Şeyh Fethullah Cami'sini ve çevresini harp hastanesine dönüştürerek giderme yolunu seçti. Fransızlar ise, Ermenilerin işgali altında bulunan bölge içerisindeki Amerikan Hastanesi'ni bir nevi askeri hastaneye dönüştürerek sağlık hizmetlerinden faydalandılar.⁵⁶¹ Amerikan Hastanesi'ne en yakın konumda bulunan Türk Mahallesi Kozanlı, hastane güvenliğini attırmak amacıyla, 6 Nisan 1920 tarihinde

⁵⁵⁹ Barlas, 2004, s. 25.

⁵⁶⁰ Abadi, s. 10; Ünler, s. 62.

⁵⁶¹ Barlas, 2004, s. 33.

Ermeni birlikleri tarafından işgal edilince Türklerin de hastaneden faydalanma imkânı tamamen ortadan kalktı ve Antep Savunması boyunca sadece Fransızlar ile Ermeniler bu hastanenin imkânlarından faydalandılar.⁵⁶²

Fotoğraf 2.58. Amerikan Hastanesi'nden Bir Görünüm (07.09.2013).

Amerikan Hastanesi konum itibarıyla, St. Mary Kilisesi (günümüzdeki Kurtuluş Cami)'nin 100 m kadar batısında yer alır. Hastane üzerindeki yazılı tarihe göre 1879 yılından beri hizmet vermektedir. 19. Yüzyıldaki adı “Öksürük Deliği” olan şehir içerisindeki tepe üzerinde inşa edilen hastane, Dr. Azariah Smith tarafından kurulmuştur. Amerikalı doktorlar (George E. Post, Van Dyle, Azariah Smith), hastaneyi Türk halkına yakınlaşmanın ve onların sempatisini kazanmanın bir aracı olarak inşa etmeyi amaçlamışlardı.⁵⁶³ Doğrusu, bu doktorların yaptıkları saptama son derece gerçekçi temellere dayanmaktaydı. Nitekim tıp fakültesi ve kolej okulları için gerekli arazi, hastane ve okulun inşa edilme kararından sonra Kethüdazade Taha

⁵⁶² Abadi, s. 14-43.

⁵⁶³ Barlas, 2004, s. 13.

(Göğüş) tarafından bağışlanmıştır.⁵⁶⁴ Fransızların Antep Garnizonu komutanı Abadi (1959)⁵⁶⁵, Türklerin yabancı müesseselerin kurulması hususunda gösterdikleri ihmalin çok büyük boyutlarda olduğunu itiraf etmektedir. Daha sonraları, Gaziantep halkı, Tıp Fakültesi'nin kapatılıp Beyrut'a nakline ses çıkarmazken, Antep Savunması öncesinde kendilerine yararlı olan bu hastanenin savaştan sonra da varlığını devam ettirmesinden yana tavır sergilediler. Amerikan Tıp Fakültesinin kliniklerini oluşturan Amerikan Hastanesi, Cumhuriyetin ilanından sonra Merkezi Türkiye Kolejleri Klinikleri olmaktan çıkıp günümüzde sadece "Sev Amerikan Hastanesi" adı altında hizmet vermeye devam etmektedir.⁵⁶⁶

2.4. SAVAŞ ALANLARI TURİZMİNİN DİĞER TURİSTİK ÇEKİCİLİKLERİ

2.4.1. Müzeler

Modern çağın talepleri doğrultusunda oluşturulan müzeler, arkeolojik-sanatsal-bilimsel veya farklı türde kültürel eserlerin toplandığı turistik çekim merkezleridir. Bazen içerisinde sergilenen eserler yüzyıllar öncesine ait olsa bile, müze kültürü veya müzecilik günümüzün olgusal gerçekliğidir. Gaziantep'te müzeciliğin başlangıcında birkaç yıl öncesine dayanır. İlk olarak 1969'da kurulan Arkeoloji Müzesi'nden 2013 yılına kadar geçen 44 yıllık süre zarfında, araştırma sahası sınırları içerisinde tespit edilen müze sayısı 15'dir (bakınız tablo 2.4.). Bunun haricinde, belirli yönleriyle müze niteliği taşıyan ve müze olma potansiyeli yüksek 6 yer daha bulunmaktadır.⁵⁶⁷ Fakat bunlar içerisinde Antep Savunması'nı konu edinen ve savaşla ilgili çekicilikler barındırdığı tespit edilen müze sayısı 5'dir. Bu nedenle, savaş alanları turizmi içerisinde sadece Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi, Gaziantep Savaş Müzesi, Bayazhan Kent Müzesi, Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi ile Atatürk Anı Müzesi'ne değinilmiştir.

⁵⁶⁴ Barlas, 2004, s. 13-14; Barlas, *Gaziantep Tıp Fakültesi Tarihi ve ...*, 1971, s. 16.

⁵⁶⁵ Abadi, s. 15.

⁵⁶⁶ Barlas, 2004, s. 21; Barlas, *Gaziantep Tıp Fakültesi Tarihi ve ...*, 1971, s. 16.

⁵⁶⁷ Müze olma potansiyeli yüksek 6 yer; Gezegeni ve Bilim Merkezi, Devri Âlem Para Sergisi ve Araştırma Merkezi, Gümrük Hanı (Yaşayan Müze), Düllük Antik Kenti (Açıkhava Müzesi), Rumkale (Açıkhava Müzesi), Gramofon ve Taş Plak Merkezi.

Tablo 2.4. 2013 Yılı İtibariyle Gaziantep'teki Mevcut Müzeler

Sıra no.	Müze adı	Açılış yılı	Ait olduğu kurum veya kişi
1.	Gaziantep Arkeoloji Müzesi	1969	Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
2.	Hasan Süzer Etnografya Müzesi	1988	
3.	Yesemek Ören yeri ve Açık hava Müzesi	1990	
4.	Zeugma Mozaik Müzesi	2011	
5.	Emine Göğüş Gaziantep Mutfak Müzesi	2008	Gaziantep Büyükşehir Belediyesi
6.	Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi (*)	2009	
7.	Bayazhan Kent Müzesi (*)	2009	
8.	Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi	2013	
9.	Atatürk Anı Müzesi (*)	2013	
10.	Gaziantep Savaş Müzesi (*)	2007	Gaziantep Şahinbey Belediyesi
11.	Gaziantep Mevlevihanesi Vakıf Müzesi	2007	Gaziantep Vakıflar Bölge Müd.
12.	Gorgo Medusa Cam Eserler Müzesi	2008	Fusun İşsever
13.	Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi (*)	2009	Gaziantep Üniversitesi
14.	Saklı Konak Bakır Eserler Müzesi	2011	Ali Atalar
15.	Mizyal Galeri Müze	2011	Mizyal Karabiber Nacaroglu

Kaynak⁵⁶⁸

Gaziantep'te var olan müzelerin ziyaretçi sayıları, savaş alanları turizminin potansiyeli ve geleceği açısından nesnel bir değerlendirme yapmamızı sağlayan diğer önemli bir ölçüt olarak ele alınabilir. Her ne kadar ziyaretçi sayılarının elde edilmesinde tam olarak sağlıklı bir yol izlenmediği varsayılsa da, her ölçme aracının beraberinde bazı riskler ve hatalar taşınması da kabul etmek gerekir. Öte yandan teknolojinin gelişmesiyle beraber ziyaretçi sayıları ve diğer elde edilen istatistikî verilerin geçmiş yıllara oranla daha sağlıklı veriler olduğu da söylenebilir. Bu hususta savaş alanları içerisinde değerlendirilen beş müzeden üçünün ziyaretçi sayıları önemli rakamlara ulaşmaktadır ki bu ölçüt, Gaziantep savaş alanlarına olan ilginin büyüklüğünün en

⁵⁶⁸ Tabloda verilen bilgiler, müzelerin bağlı oldukları kurumlar veya özel şahıslardan alınan istatistikî verilere ve bilgilere dayanmaktadır. Hasan Süzer Etnografya Müzesi ile Yesemek Ören yeri ve Açık hava Müzesi'nin açılış yıllarına ait bilgi, Gaziantep Müze Müdürlüğü ile Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nde bulunmadığından, eski Gaziantep Müze Müdürü Hamza Güllüce ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgiye dayanmaktadır (Mülakat Tarihi: 19.09.2013).

(*) Savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilen müzeler

somut göstergesi olarak ele alınabilir. Özellikle Gaziantep’te en fazla ziyaret edilen müze istatistiğine sahip Gaziantep Savaş Müzesi’nin yılda 200 bine ulaşan ziyaretçi sayısı, savaş alanlarına ait çekiciliklere olan talebin büyüklüğü açısından dikkat çekicidir (bakınız: Tablo 2.5).

Tablo 2.5. Gaziantep’teki Mevcut Müzelerin 2008-2013 Yılları Arasındaki Ziyaretçi Sayıları

Müze adı	Yıllara göre ziyaretçi sayıları					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013(*)
Gaziantep Savaş Müzesi	245.236	301.934	251.497	194.447	209.329	84.018
Zeugma Mozaik Müzesi	-	-	-	79.311	171.171	103.689
Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi	-	-	208.410	129.130	144.261	T
Emine Göğüş Mutfak Müzesi	-	-	93.096	82.942	43.115	24.744
Gorgo Medusa Cam Eserler Müzesi	30.000	60.000	65.000	70.000	48.000	42.000
Gaziantep Mevlevihanesi Vakıf	27.839	36.054	32.022	35.103	33.113	17.780
Bayazhan Kent Müzesi	-	-	62.430	26.178	19.628	13.084
Gaziantep Arkeoloji Müzesi	205.144	154.151	184.063	13.803	12.741	T
Hasan Süzer Etnografya Müzesi	16.447	26.202	19.817	8.709	8.964	T
Yesemek Örenyeri ve Açık hava Müzesi	9.701	12.408	16.378	5.615	5.700	2.483
Saklı Konak Bakır Eserler Müzesi	-	-	-	-	6.000	2.500
Mizyal Galeri Müze	-	-	-	-	900	600
Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi	-	-	-	-	-	-
Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi	-	-	-	-	-	-
Atatürk Anı Müzesi	-	-	-	-	-	-

Kaynak⁵⁶⁹

⁵⁶⁹ Tabloda verilen bilgiler, müzelerin bağlı oldukları kurumlar veya özel şahıslardan alınan istatistikî verilere dayanmaktadır. Özel şahsa ait müzelerdeki ziyaretçi sayıları, müze sahiplerinin kusurathı veri vermemesi nedeniyle son rakamlar yuvarlatılmıştır.

(*) 2013 yılı içinde verilen ziyaretçi sayıları ilk 6 aya aittir.

T: Tadilatla

2.4.1.1. Gaziantep Savaş Müzesi

2008 yılından beri turizme hizmet eden ve panolarla Gaziantep Savunması'nın anlatıldığı Gaziantep Savaş Müzesi, geleneksel bir Antep evinin düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. Müze, iki katlı tarihi konağın üst katının tamamı ile alt katın bir kısmı ve avlu zemininin yaklaşık 5 m altında yer alan mağaradan meydana gelmektedir. Konum itibarıyla Suyabatmaz Mahallesi Şehitler Caddesi üzerinde, Şehitler Anıtı'nın hemen batısında yer alır. Gaziantep Kalesi ve çevresindeki çarşılarla, hanlara yaklaşık 1 km mesafede yer alması nedeniyle müze, turistik çekiciliklerin yoğunlaştığı sahanın ve ziyaretçilerin ana uğrak mekânlarının biraz dışında kalmaktadır. Fakat savaş esnasında şehitlerin defnedildiği ilk yer olan Şehitler Anıtı'nın yanı başındaki tarihi bir Antep konağının müze yeri olarak seçilmesinde, tarih-mekân bütünleşmesi açısından doğru bir yaklaşım sergilendiği söylenebilir.

Fotoğraf 2.59. Gaziantep Savaş Müzesi Dış Cephesinden Bir Görünüm (07.09.2013).

Yukarıda da belirtildiği üzere müze, konak kısmı ve mağara olmak üzere iki kısma ayrılarak incelenebilir. Konak kısmında; Antep Savunması'nı anlatan panolar ve kitaplar, savaş katılan gazilerin giydikleri geleneksel giysiler, savaşta kullanılan tüfekler ve diğer savaş araç gereçleri sergilenirken, ana kayanın kireçtaşından teşekkül ettiği zeminin oyulmasıyla oluşturulan mağarada ise İmalatı Harbiye atölyesi ile şehitlerin naaşının nakli, savaş yıllarının kahraman kadınları temsili olarak canlandırılmıştır. Tarihi Antep konaklarının ayrılmaz bir parçasını oluşturan avlusunda, Balıklı ve Çınarlı cephelerinde kullanılan 42'lik Ramazan Topu'nun bir benzeri sergilenmektedir. Fakat bilgilendirme tanıtıcının eksikliği, topun savaş dönemindeki fonksiyonundan haberdar olmayan ziyaretçiler için çekiciliğin anlam ve öneminde bir değer kaybı yaratmaktadır.

Fotoğraf 2.60. Gaziantep Savaş Müzesi İçinden Bir Görünüm (03.11.2012).

Müzelerin ziyaret edilmesini sağlayan temel motivasyonların başında, özel ilgi turizmini doğuran bilgi birikimi, merak duygusu gelir. Fakat savaşları veya hüzünlü bir olayı konu edinen müzelerde durum biraz farklıdır. Temelinde bilgi birikimi olmakla birlikte, duygu yoğunluğunun ön planda yer aldığı söylenebilir. Gaziantep Savaş

Müzesi Ziyaretçi Defteri'nden alınan aşağıdaki alıntılarda da bunun etkilerini görmek mümkündür.

Alıntı 1: *“Gaziler şehri Gaziantep. Gazilik unvanınızı bileğinizin hakkıyla aldınız. Sizlere verilen ödüle çok değer vermediğinizi, sizin için çok önemli olmadığını biliyorum. Bu vatan hepimizin ve bugün NE Mutlu Türküm diyebiliyorsak sizin sayenizedir. Ruhunuz şad, mekânınız cennet olsun”.*

Alıntı 2: *“Bugün 14 Şubat 2012. Sevgililer günü ama biz iki kafadar bu günü ilimizin değerli kahramanlarıyla birlikte geçirmek istedik”.*

Fotoğraf 2.61. Gaziantep Savaş Müzesi Mağarası'nın İçinden Bir Görünüm (03.11.2012).

Turistik çekiciliğin sahip olduğu nitelikler, ziyaretçi profilini belirleyen faktörlerin başında gelir. Turistik çekiciliklerin bir kısmı hem yerli hem de yabancı turistlerin her ikisine birden hitap edecek konumdayken, bazıları ağırlıklı olarak yerli veya yabancı turistlere hitap edebilir. Örneğin, Gaziantep'te yer alan ve oldukça popüler olan Zeugma Mozaik Müzesi'nde sergilenen mozaikler ağırlıklı olarak Yunan Mitolojisi'ni konu edinmektedir. Dolayısıyla Yunan Mitolojisi hakkında yeterince bilgi

sahibi olmayan yerli ziyaretçilerin, mozaikleri sadece taş parçasından ibaretmiş gibi algıladıkları ve hatta “müzede taştan başka bir şey yok” şeklinde olumsuz ön yargılar edindikleri tespit edilmiştir. Konu edildiği eserlerden, ziyaretçi istatistiklerdeki verilerden ve müzede yapılan kısa süreli gözlemlerden hareketle, Gaziantep Savaş Müzesi’nin ise ağırlık olarak iç turizme hitap eden bir turizm çekim merkezi olduğu belirtilebilir. Müze içerisinde yer alan bilgilendirme tanıtıcıları, sadece yerli turiste hitap edecek tarzda oluşturulmuşken, sergilenen çekicilikler de ziyaretçileri duygusal anlamda tatmin edecek yapıdadır. Tüm bu özellikler, müzenin yabancı ziyaretçiler tarafından kesinlikle ilgi görmeyeceği anlamını taşımaz. Sınırlı sayıda da olsa müzeyi ziyarete gelen yabancı turistler olmaktadır fakat bir ildeki tüm turistik çekiciliklerin, hem yerli hem de yabancı turistlerin eşit derecede ilgi odağı olması beklenemez. Özellikle müze kültürünün yeterince gelişmediği ülkemizde, hem kurumlar nezdinde hem de yerli ziyaretçi bağlamında, müzelerin her kesime hitap etmesi gerektiğine dair yanlış bir anlayışın egemen olduğunu yerel bazlı müzelerde rahatlıkla görmek mümkündür. Müzeler nasıl sergiledikleri çekiciliklere göre arkeoloji, mozaik, etnografya, cam eserler, bakır eserler, sanat, para, kent, savaş müzesi gibi adlar altında sınıflandırılabilir, o derece keskin olmasa da ziyaretçi profiline göre de sınıflandırılabilir.

2.4.1.2. Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi

Gaziantep il sınırları içerisinde, ziyaretçi sayısı en yüksek olan müzelerin başında gelen Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi, Gaziantep Kalesi içerisinde yaklaşık 2 m genişliği ve 6 m yüksekliği ile bir tüneli andıran dehliz (galeri) içerisinde yer almaktadır. Antep Kalesi bahsinde de belirtildiği üzere, savaşın şehir içerisinde başlamasından evvel, Fransızların top güllerinden korunmak amacıyla bu dehliz, halk tarafından kale çevresinden getirilen toprak yığınıyla dolduruldu. Dehlizin bir kısmı (180-200 m kadar), belirtilen toprak yığınının 1990 yılında temizlendi ve 2009 yılında müze olarak kullanılmaya başlandı (bakınız fotoğraf 2.62). Açıldığı günden 2012 yılı sonuna kadar turizme hizmet eden müze, 20 Aralık 2012 tarihinde Memlük Kapısı ile Kale Höyüğü arasındaki hendeğin üzerinden ziyaretçi geçişini sağlayan ahşap köprünün, höyük kısmındaki taşlarla birlikte çökmesi

sonucunda ziyaretçilere kapatıldı. Aralık 2013 itibariyle tadilatının tamamlanmamış olması nedeniyle ziyaretçilere açık değildir.

Fotoğraf 2.62. Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi İçinden Bir Görünüm (03.11.2012).

Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi, Tablo 2.5’te de belirtildiği üzere, 2012 yılında aldığı 144 bin ziyaretçi sayısı ile Gaziantep’te en fazla ziyaret edilen üçüncü müzedir. Müzenin bu kadar ilgi görmesinin en önemli nedenlerinin başında bulunduğu konum yani Gaziantep Kalesi içerisinde yer alması gelmektedir. 2011 -2012 yılları arasında sürdürülen anket çalışmaları esnasında gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerde, müzeyi ziyaret edenlerin aslında Gaziantep Kalesi’ni ziyaret amacıyla geldikleri ve o yıllar itibariyle kalenin ziyaretçilere kapalı olmasından dolayı müzeyi gezmekle yetindikleri tespit edilmiştir. Hatta müzenin varlığından bile haberdar olmadan kaleyi dolaşmaya gelen çok sayıda ziyaretçiye rastlanmıştır. Gaziantep Kalesi’nin teras katının restorasyonunun önemli oranda tamamlanıp, terasın Temmuz 2012 tarihinde ziyaretçilere açılmasıyla kale ile müze girişleri Osmanlı Kapısı’ndan sonra iki farklı galeriyle ayrıldı. Fakat giriş gişelerinin Osmanlı Kapısı’na alınmasıyla iki farklı çekiciliğin içine giriş yine tek kapıdan

sağlandı. Gaziantep Kalesi ile müze içine giriş 2012 yılından itibaren bu kapıdan sağlanmaktadır. Dolayısıyla giriş için ödenen bilet ücreti, her iki çekiciliği de kapsayacak geçerliliktedir ve müzenin açılmasından bu yana müze ile kalenin ziyaretçi sayısı birlikte hesaplanmaktadır. Bu nedenle müzenin ziyaretçi sayılarının sadece müze içerisindeki çekiciliklerden kaynaklandığını söylemek son derece yanlış bir değerlendirme olacaktır. Yani müzenin verilen ziyaretçi sayıları, Gaziantep Kalesi ile Gaziantep Savunması ve Karamanlık Panoraması Müzesi'nin ziyaret edilme miktarının toplamıdır. Belirtilmesi gereken diğer bir husus da, kale ile müze girişlerinin ayrılmasıyla elde edilecek ziyaretçi istatistiklerinin yine de nesnel bir değer ifade etmeyeceği gerçeğidir. Öncelikle müzenin içerisinde kurulduğu dehliz (galeri) kalenin bir parçasıdır. Dolayısıyla müze ziyaretleri, sadece müzeye mal edilemez. Ayrıca müze içerisinde ölçülen kale duvarlarının kalınlığı 2.30 m'dir. Bilhassa yaz aylarında Kale terasını gezen ziyaretçiler için müze, serinleyebilecekleri bir mekân işlevi de görmektedir. Temmuz-Ağustos aylarında Osmanlı Kapısı dışında sıcaklık 35-40 °C'yi bulurken, dehliz içerisinde termometre ile ölçülen sıcaklık değerleri 15 °C civarında seyretmektedir. Yine bu nedenle, yaz aylarında müzenin ziyaret edilme nedeninin sadece bünyesinde yer alan çekiciliklerle sınırlı olmadığını belirtmek gerekir. Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen, dehlizdeki çekiciliklerin ziyaretçilerin ilgi odağı olmadığını söylemek de doğru bir değerlendirme değildir. Müze de sergilenen eserleri kısaca özetlemek gerekirse dikkat çekici şu bilgilendirme tanıtıcları, harita ve heykel gibi çekiciliklerden bahsedilebilir;

- ✚ Osmanlı İmparatorluğu'nun kısa bir tarihçesi
- ✚ Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Gaziantep ile ilgili maddeleri
- ✚ Gaziantep'in kısa bir tarihçesi
- ✚ Gaziantep İli kabartma haritası
- ✚ Antep Şehri'ne İngiliz kuvvetlerinin girişini gösteren temsili bir kabartma
- ✚ İngilizlerin Antep'i işgalinin sebepleri
- ✚ Antep Cemiyeti İslamiye üyelerinin özgeçmişleri
- ✚ Antep Müdafaa-i Hukuk üyelerinin portresi
- ✚ Antep Kuvayi Milliyesi'nin önemi
- ✚ Fransızların Antep'e girişinin ve Fransız komutanlarının temsili kabartması

- ✚ İngiliz ve Fransız komutanlarının heykelleri (yerli ziyaretçilerin, bu heykellerin müzede var olmasına tepki gösterdikleri tespit edilmiştir)
- ✚ Karayılan, Şahinbey, Kılıç Ali Bey gibi kahramanların büstleri
- ✚ Antep Halkı'nın direnişinin temsili kabartması
- ✚ Şehir içi çatışmanın temsili olarak canlandırılması
- ✚ Gazi Mustafa Kemal'in heykeli ve istiklal madalyası
- ✚ Gaziantep Kalesi kabartması
- ✚ Şehitler Anıtı minyatürü

Gaziantep Kalesi'nin içerisinde yer almasının haricinde, müzenin iç yapılandırması ile ilgili bazı sorunlar da bulunmaktadır. Bilgilendirme tanıtıçlarının göz hizasının çok altında ve yatay şekilde yer alması loş ışıkla birleşince, yazıların okunması güçleşmektedir. Oysa Panorama müzesiyle amaçlanan konuyu birçok yönüyle ele almak olduğu için bu işlev yerine getirilirken de bilgilendirme tanıtıçlarına başvurulmuştur. Bütün bu çabalar ziyaretçilere dönük olduğuna göre, tanıtıçların da ziyaretçilere hitap edecek tarzda dikey yönde, göz hizasına yakın mesafede, yeteri kadar ışıklandırılması yani yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

2.4.1.3. Bayazhan Kent Müzesi

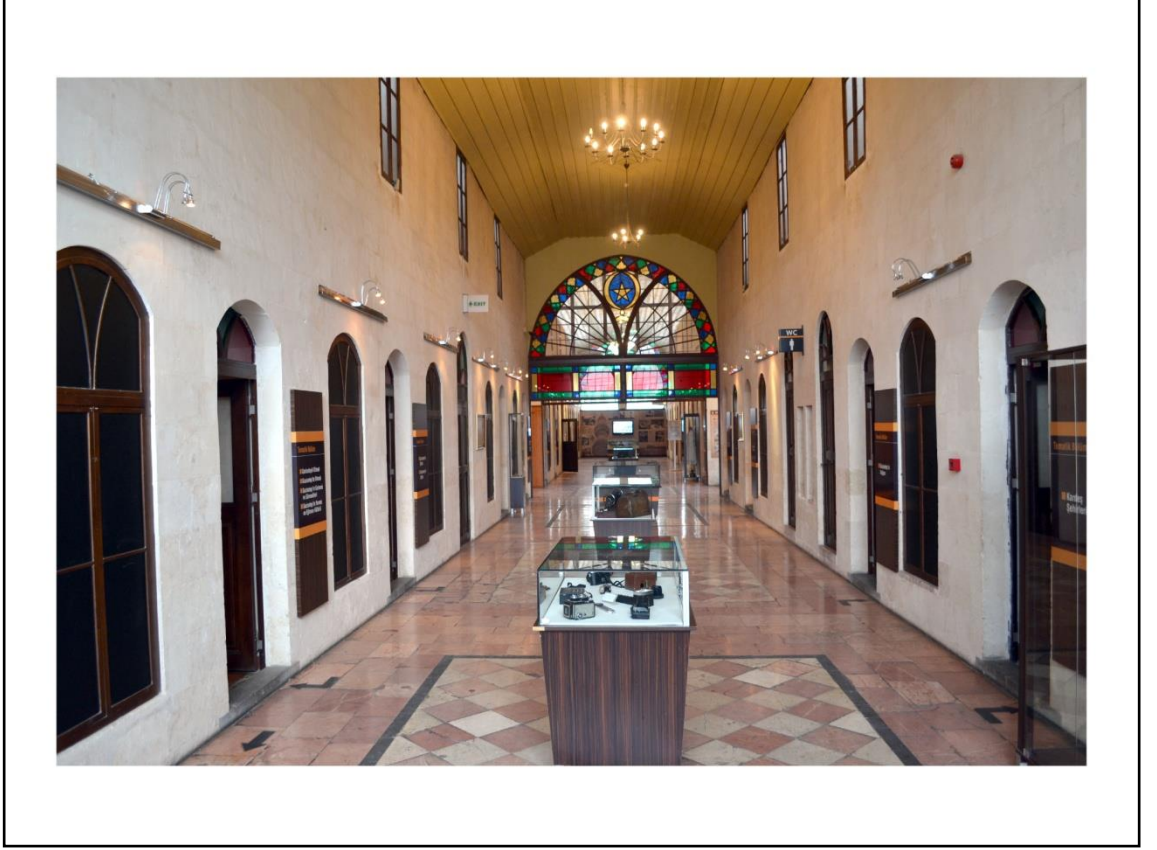
Bayazhan, daha öncede belirtildiği gibi, Ahmet Bayaz tarafından 1909 yılında kesme kireçtaşından şehrin batı kısmına inşa edildi. Bayazhan Kent Müzesi ise Bayazhan içerisinde, 2009 yılında turizme açıldı. Günümüzde hanın önemli bir kısmı restoran olarak kullanılırken, kuzey yönündeki birinci katın sadece giriş bölümü, üst katın ise tamamı müzeye ayrılmıştır.

Müze, içerisinde bulunduğu hanın her bir odasının farklı tematik bölümler halinde düzenlenmesinden oluşturulmuştur. Toplam 17 tematik bölümle, Gaziantep kültürü ve tarihi birçok yönüyle ele alınmaya çalışılmıştır. Her bir tematik bölüm, konu edindiği tema hakkında ziyaretçilere bilgi verme amacına yönelik olarak düzenlenmiş resimli tanıtıçlardan oluşmaktadır. Gaziantep yemek ve eğlence kültürü, Gaziantep'te kültür ve sanat, Gaziantep'te ekonomi ve sivil toplum, Gaziantep folkloru ve halk müziği, Gaziantep'te tarım, Gaziantep el sanatları, Gaziantep'te turizm, yakın dönem Bayazhan tarihi, Gaziantep'i yönetenler ve temsil edenler belirtilen tematik bölümlerden

birkaçıdır. Müzenin giriş katındaki tek bölümden oluşan kısımda ise, bir taraftan şehrin uydudan görüntüsü ve maketine yer verilirken, öte yandan Gaziantep ilçelerinin, Gaziantep'in flora ve faunası ile Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin tanıtımı yapılmıştır.

Bayazhan Kent Müzesinin muhtevası, savaş alanları içerisinde değerlendirilen diğer iki müzeden farklıdır. Gaziantep Savaş Müzesi ile Gaziantep Savunması Kahramanlık ve Panoraması Müzesi tamamıyla Antep Savunması ve onunla bağlantılı olay ve turistik çekicilikleri konu almaktadır. Bayazhan Müzesi, Antep Savunması'na ve turizme hitap eden belirli tematik bölümlere yer verdiği için savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilmiştir. Yukarıda belirtilenler içerisinde Gaziantep turizmi, yakın dönem Bayazhan tarihi, Gaziantep'i yönetenler ve temsil edenler adları altındaki tematik bölümler savaş alanları ile turizmi konu edinmektedir. Gaziantep turizmi kısmında İl'de yer alan müzelere ve antik kentlere, yakın dönem Bayazhan Tarihi içerisinde savaş alanlarının önemli çekiciliklerinden biri olarak ele alınan Bayazhan'a, Gaziantep'i yönetenler ve temsil edenler tematik bölümünde ise Antep Savunması'na yer verilmiştir.

Müzenin tarihi bir yapı içerisinde yer alması, ziyaretçilerin dikkatini üzerine toplamasını sağlayan en önemli avantajlarından biri olarak görülebilir. Fakat bilgilendirme tanıtıcının dikkati çekecek şekilde oluşturulmamış olması, şehir içerisinde müzeyle ilgili yer yön tanıtıçılarının eksikliği, hanın kuzeye bakan kısmının birinci katında yani müzenin giriş kapısının her iki yanında yer alan Bayazhan restoranta ait dükkânlar müzenin yerinin dahi tespit edilmesini güçleştiren önemli olumsuzluklar olarak dikkat çekmektedir. Müze, ziyaretçiler nezdinde, han içerisinde yer alan Bayazhan Restorant ve ona ait dükkânların bir parçası olarak algılanmaktadır. Müzenin taşıdığı ikinci önemli dezavantaj olarak Kültür Yolu üzerinde yer almaması gösterilebilir. Kale ve çevresindeki hanları, tarihi çarşıları, camileri içerisinde alan Kültür Yolu, sahip olduğu farklı türdeki çekicilikleriyle Gaziantep'te turizmin yoğunlaştığı sahaların başında gelmektedir. Fakat Bayazhan'ın, turizmin yoğunlaştığı bu sahaya uzaklığı 2-3 km'yi bulmaktadır.

Fotoğraf 2.63. Bayazhan Kent Müzesi'nin İçinden Bir Görünüm (01.09.2012).

2.4.1.4. Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi

Gaziantep Üniversitesi bünyesinde hizmet veren müze, Gaziantep'e gelen üniversite öğrencilerine Gaziantep kültürünü ve tarihini tanıtmak amacıyla oluşturulmuştur. Günümüzde üniversite öğrencilerinin yanı sıra dışarıdan gelen ziyaretçilere de açık olmasına rağmen Gaziantep şehri içinde müzeye ait bilgilendirme ve yer yön tanıtıaçlarının yer almaması nedeniyle hem il içerisinde hem de dışından gelen ziyaretçiler tarafından bilinen bir yer olduğu söylenemez. Müze, 20. yüzyıl Antep şehrini fotoğraflarla gözler önüne sermesi ve Gaziantep'in kronolojik tarihine yer vermesi nedeniyle çalışma konusu içerisine dâhil edilmiştir. Özellikle Antep'teki tarihi mekânların 20. yüzyılın başlarına ait fotoğraflarla sergilenmesi, Antep Savunması öncesi ve sonrasında şehrin görünümünü hakkında bilgi vermesi açısından müzenin önem arz ettiği söylenebilir.

Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi, 17 Haziran 2005 tarihinde kuruldu fakat eserlerin hazırlanarak ziyaretçilere hizmet vermeye başladığı tarih 25 Aralık

2009'dur.⁵⁷⁰ Açılış tarihinin bile Gaziantep'in kurtuluş yıldönümüne denk düşmesine dikkat edilmiştir. Günümüzde müze, açılış tarihinden bu yana Gaziantep Üniversitesi merkez yerleşkesindeki bir binanın alt katında hizmet vermektedir ve hafta içleri çalışma saatleri içerisinde gelen ziyaretçilere açıktır.

2.4.1.5. Atatürk Anı Müzesi

Atatürk'ün 26 Ocak 1933 tarihinde Gaziantep'i ziyareti ve Bey Mahallesi nüfusuna kayıtlı olmasından hareketle geleneksel bir Antep evinin sembolik olarak seçilip müze haline getirilmesiyle oluşturulmuştur. Atatürk'ün Gaziantep'te kaldığı evin yerinin tam olarak belirlenememesi nedeniyle, Adil Sani Konukoğlu tarafından Atatürk Evi yapılması koşuluyla Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'ne bağışlanan 3 katlı konak düzenlenerek 19 Mayıs 2013 tarihinde "Atatürk Anı Müzesi" adı altında turizme açılmıştır.⁵⁷¹ Müze, Bey Mahallesi sınırları içerisinde ve Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi'nin karşısında yer almaktadır.

Müzede, Atatürk ile ilgili eserlerin yanı sıra Gaziantep Savunması'na da geniş yer ayrılmıştır. Bu konuda en dikkat çekici eser, müzenin avlusunda sergilenen ve Gaziantep'e 2008 yılında TBMM tarafından verilen "İstiklal Madalyası"dır. Müze içerisindeki bilgilendirme tanıtıclarında; TBMM'nin 7 Şubat 2008 tarihinde çıkarılan 5734 sayılı kanunla kurtuluş mücadelesinde gösterdiği kahramanlıkla Gazi unvanıyla şereflendirilen Gaziantep'e İstiklal Madalyası vermeyi uygun gördüğü, İnebolu ve Kahramanmaraş ile birlikte İstiklal Madalyası alan üç kentten biri olma şerefine nail olduğu yazılıdır. Ayrıca müze içerisindeki seminer odasında Şahinbey'in hayatı kısa bir sunumla anlatılırken, müze duvarlarında Karayılan, Şahinbey, Kılıç Ali, Şehit Kamil ile Antep Savunması esnasında hastane haline dönüştürülen Şeyh Fethullah Camii'nde yaralıları tedavi eden ve büyük fedakârlıkları görülen Doktor Mecit Barlas'ın kısaca hayatlarını anlatan bilgilendirme tanıtıclarına yer verilmiştir.

⁵⁷⁰ Müze yöneticisi Rifat Ergeç ile yapılan görüşmede elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat tarihi: 17.09.2013).

⁵⁷¹ Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nden alınan bilgilerden derlenmiştir.

2.4.2. Şehitlerin Mezarları (Mezarlıklar)

Savaş ve savaş alanlarının izleri olarak sayılabilecek önemli çekiciliklerden biri de şehitlerin mezar alanı ve anıt mezarlarıdır. Bunlar gerçek mezar ve anıt mezarlardan oluşabileceği gibi sembolik mekânlar olarak da inşa edilebilirler.⁵⁷² Savaşlarda farklı yaşlara ve farklı karakter özelliklerine sahip insanlar ölürler. Kimisi korkarak ölürken, bir kısmı kahramanlık gösterir. Bazıları içlerinde nefret duygularıyla ölürken, çoğu da dikkatsizliklerinin kurbanı olur. Tüm bunların haricinde savaş mağduru olarak ölenler de vardır.⁵⁷³ Bir kısmı adına, bilhassa savaş kahramanı olarak gösterilenler için, anıt ve anıt mezar yaptırılır. Yaptırılan anıtlar üzerine ise bazılarının adları kazınırken, diğerleri isimsiz kahraman olarak yâd edilir.

Araştırma sahasında yer alan Şehitlik, sembolik olarak 1935 yılında oluşturulmuş ve Antep Savunması'nda vatanlarını koruma pahasına şehit düşenler adına temsilen inşa edilen toplu bir mezarlıktır. Diğer mezarlar ise Gaziantep Savunması'nda önemli kahramanlıklar gösteren Şahin Bey, Boyno oğlu Memik Ağa, Karayılan ve Özdemir Bey'e aittir. Adı Gaziantep'in merkez ilçelerinden birine verilen Şehitkâmil'in ise mezar yeri belirsizliğini korumaktadır. Ayrıca savaş esnasında şüphesiz birbiriyle çarpışan taraflar arasında karşılıklı kayıplar olur. Türk birliklerinin mücadele ettiği Fransızlar ve Ermenilerden de çok sayıda ölenler olduğu yazılı kaynaklarda tespit edilmesine rağmen, Fransız ve Ermeni mezarlığına rastlanmadığı gibi sembolik bir anıt mezar da mevcut değildir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Gaziantep'teki mezarlar, özellikle yerli ziyaretçilerin ilgisini çekebilecek turistik çekicilikler olarak belirtilebilirler.

2.4.2.1. Şehitlik

Şehitlik ve Şehitler Anıtı'nda da yazılı olduğu üzere Antep halkı, Antep Savunması süresince 6317 şehit verdi. Savaş esnasında şehitlerimiz, başta Şehreküstü Şehitler Parkı olmak üzere şehrin birçok farklı yerinde defnedilmişti. 1935 yılında açılan mezarlardan alınan şehit kemikleri, 25 Aralık 1935 tarihinde büyük bir törenle

⁵⁷² Doğaner, (46), ss. 1-21, s. 7.

⁵⁷³ Chris Ryan, *introduction*, (Ed. Chris Ryan), *Battlefield Tourism: History Place and Interpretation*, (ss. 1-10), Elsevier, The Netherlands 2007, s. 4.

bugünkü şehitlik yerine nakledildi.⁵⁷⁴ Şehitlik, günümüzdeki haline ise 2004 yılında getirildi ve yapımcısı “Olaylarla Gaziantep Savaşı” kitabının da yazarı olan araştırmacı Adil Dai’dir.⁵⁷⁵

Fotoğraf 2.64. Şehitlik’in İçinden Bir Görünüm (05.01.2013).

Şehitlik, Antep Savunması esnasında “Arıburnu” olarak adlandırılan Çınarlı Cephesi sınırları içerisinde yer alır. Tek katlı olarak, yanında yer alan dükkânlar ve Çınarlı Camii ile aynı seviyede inşa edilen mekânın üzerine ise Şehitlik Abidesi dikilmiştir. Şehitlik ve Şehitlik Abidesi ile yaklaşık 100 m kadar batısında yer alan Kendirli Kilisesi arasında kalan saha daha öncede belirtildiği üzere savaş döneminin Çınarlı Cephesi’ni, günümüzün ise Yeşilsu Parkı’nı oluşturmaktadır. Park alanı ile Şehitlik ve Çınarlı Camii üzerinin (damının) aynı seviyede bulunması, insanların üzerinde dolaşmasına neden olmakta ve bu durumda, kutsal değerlerin ayaklar altına alındığı gerekçesiyle, halk tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Şehitlik Abidesi’nin de kutsal mekân olarak kabul edilen şehitliğin üzerinde yer alması, abideyi yakından

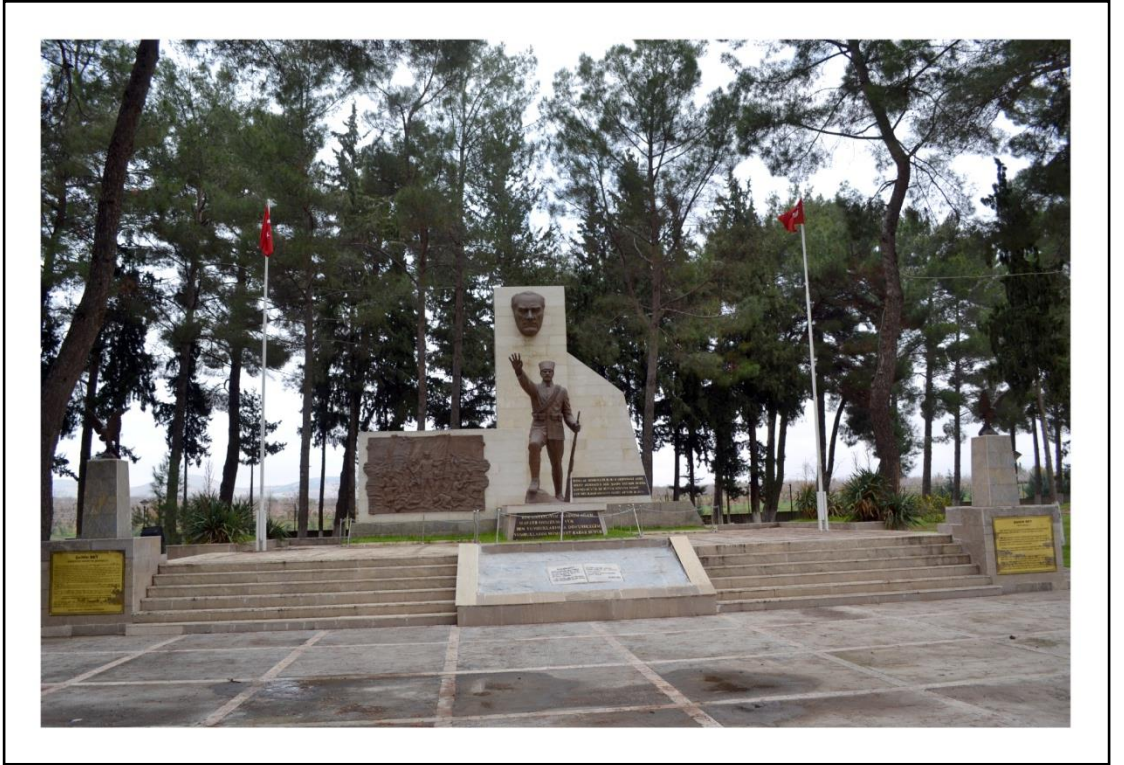
⁵⁷⁴ Dai, s. 230; Ünler, s. 141.

⁵⁷⁵ Gaziantep Şahinbey Belediyesi, Gaziantep Savaş Müzesi, Şahinbey Belediyesi Kültür ve Eğitim Yayınları: 02, 3. Baskı, Gaziantep 2008, s. 133. Ayrıca şehitlikte yer alan bilgilendirme tanıtıçlarındaki bilgilerden faydalanılmıştır.

görmek isteyen insanların şehitliğin üzerinde dolaşmalarına sebebiyet veren bir diğer etken olarak belirtilebilir. Günümüzde Şehitlik, tıpkı Gaziantep'teki müzeler gibi pazartesi hariç, haftanın altı günü ziyaretçilere açıktır.

2.4.2.2. Şahinbey Anıt Mezarı

Konum olarak Şahinbey Anıt Mezarı, Şahin Bey'in Kilis-Antep Yolu üzerinde mücadele ederken şehit düştüğü belirtilen köprünün yaklaşık 100 m kadar kuzeydoğusunda yer alır. Şahinbey İlçesi Zeytinli Orman Köyü'ne (kırsal yerleşkesine) 3 km, Bostancık Mahallesi'ne (kırsal yerleşkesine) ise 2 km mesafede yer alır. Savaş yıllarında Şahin Bey'e yiyecek taşıyan 14 çocuğun şehit düştüğü Dokurcun Değirmeni'nin ise 200 m kadar doğusunda bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.65. Şahinbey Anıt Mezarı'ndan Bir Görünüm (11.11.2012).

Şahin Bey'in şehit düşmesinden sonra naşı ilkin Zeytinli Köyü'ne getirilmiş fakat daha sonra o dönemin çete reislerinden biri olan Mülklü Gâvur Hacı tarafından Mülk

Köyü'ne götürülerek orada defnedilmişti.⁵⁷⁶ Mülk'ten de bugünkü yerine tam olarak hangi tarihte alındığı bilinmemekle birlikte, Şehreküstü Şehitler Parkı'ndaki şehitlerin kemiklerinin şehitliğe taşındığı 1935 yılında Şahin Bey'in mezarı da şuan ki yerine nakledildiği tahmin edilmektedir. Anıt ise, Antep Savunması'nda Fransızları Antep'e sokmamak amacıyla önemli mücadeleler veren Şahin Bey adına yaptırılmış olup, 8 Şubat 2000 tarihinde mezar yerinin üzerine inşa edilmiştir.⁵⁷⁷

Şahin Bey'in asıl adı Mehmet Sait'tir⁵⁷⁸ olup, doğum yeri konusunda ise farklı görüşler bulunmaktadır. Çolakoğlu'na (1991)⁵⁷⁹ göre, toprakları şuan Suriye sınırları içerisinde kalan Zilif Köyü'nde doğmuştur. Ünler (1969) ve Dai (1992)⁵⁸⁰ ise, Şahinbey'in Gaziantep'in Bostancık Mahallesi'nde doğduğunu iddia etmektedirler. Küçük yaşlardan itibaren askeri okullarda eğitim alan Şahin Bey, I. Dünya Savaşı'nda teğmen olarak Çanakkale, Romanya cephelerinde savaşmış ve Filistin'de İngilizlere esir düşmüştür.⁵⁸¹ Mısır'daki bir yıllık esaretten sonra İstanbul'a dönmüş ve askeri vazife olarak Nizip Askerlik Şubesi'ne görevlendirilmiştir.⁵⁸² Buradan da Antep'e gelen Teğmen Mehmet Sait, Antep Heyet-i Merkeziyesi tarafından, Fransızların Kilis-Antep Yolu üzerinden Antep'teki garnizonlarına erzak taşımalarını engellemekle görevlendirilerek Kilis Kuvayi Milliye'sinin başına getirildi.⁵⁸³ Savaş esnasında komutanların rütbelerini söktükleri ve gerçek adlarının dışında farklı bir takma ad kullandıkları bilinen bir gerçektir. Teğmen Mehmet Sait'inde yörede "Şahin" takma adıyla bilinmesi, muhtemelen kendini bu takma ad altında tanıtmış olmasından kaynaklanmaktadır. Şahin adıyla Kilis-Antep Kuvayi Milliyesi başına geçen Mehmet Sait, bu yol üzerinde Fransızlara karşı önemli mücadeleler vermiş ve en son Almalı-Bostancık-Dokurcun Değirmeni hattında Fransızlarla savaşırken Almalı Köprüsü üzerinde şehit düştü.⁵⁸⁴ Vefatından günümüze kadar Antep Halkı tarafından unutulmayan Şahinbey'in adı bir merkez ilçeye, Mülk ile Körkün köylerine, şehir içerisindeki mahalle ve sokaklara verildi. Günümüzde her yıl, şehit düştüğü tarih olan,

⁵⁷⁶ Bakınız: Şahinbey Mülk Köyü.

⁵⁷⁷ Gaziantep Şahinbey Belediyesi, 2008, s. 133.

⁵⁷⁸ Çolakoğlu, 1991, s. 87; Ünler, (yazarın kendi dipnotu), s. 30

⁵⁷⁹ Çolakoğlu, 1991, s. 87.

⁵⁸⁰ Dai, (yazarın kendi dipnotu), s. 38; Ünler (yazarın kendi dipnotu), s. 30.

⁵⁸¹ Ünler, (yazarın kendi dipnotu), s. 30.

⁵⁸² Dai, (yazarın kendi dipnotu), s. 38; Ünler, (yazarın kendi dipnotu), s. 30.

⁵⁸³ Ünler, s. 30-31; Üzel, (yazarın kendi dipnotu), s. 17.

⁵⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kilis Yolu Boyunca Savaşın Geçtiği Yerler ve Savaş Alanları ile Turizm İlişkisi.

28 Mart'ta Şahinbey'i anma etkinliği yapılmakta ve bunun haricinde az sayıda da olsa yerli turistler tarafından ziyaret edilmektedir.

2.4.2.3. Özdemir Bey'in Mezarı

Asıl adı Ali Şefik Özdemir'dir.⁵⁸⁵ Antep Savunması başladığı esnada, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Suriye'deki mücadelesini bırakarak Antep'e geldi.⁵⁸⁶ Gelişinden yaklaşık iki ay sonra, 20 Ağustos 1920'de, şehir içindeki savaşı yürüten Antep Kuvayi Milliyesi'nin başına geçti.⁵⁸⁷ Görevi devraldıktan sonra şehirdeki Kuvayi Milliye birliğini ve cepheleleri yeniden düzenleyerek, şehir içindeki birliklerin organize olmasını sağladı.⁵⁸⁸ Haziran 1920'den Antep'in Fransızlara teslim olduğu 8 Şubat 1921 tarihine kadar geçen süre zarfında, şehir içindeki birliklerin komutanı olarak görevini sürdüren Özdemir Bey⁵⁸⁹, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ise Siirt ve Gaziantep'ten milletvekili seçilerek TBMM'de görev yaptı.⁵⁹⁰ 18 Mart 1951 yılında vefat edince, Gaziantep'e getirilerek Asri mezarlığa defnedildi.⁵⁹¹ Günümüzde Asri mezarlıktaki 84. geçitte yer alan mezarı başında her yılın 25. Aralığında anma töreni düzenlenmektedir. Mezarının üzerine, Gaziantep halkının saygısının bir simgesi olarak üç adet çiçekli saksı konmuştur. Ayrıca Antep Savunması'nda yaptığı fedakârlıklar ve görev unutulmamış, mezarı çevreleyen duvarın üzerine düşülen yazıyla Gaziantep halkının minneti sunulmuştur. Fakat mezar taşına Özdemir Bey'in doğum ve ölüm tarihleri belirtilmediği gibi, mezar taşı ve duvarı üzerindeki yazılarda önemli imla hataları bulunmaktadır. Söz konusu imla hatalarının düzeltilmesi ve doğum-ölüm tarihlerinin de, asri mezarlıktaki diğer mezarlar gibi, belirtilmesi gerekmektedir. Ayrıca Özdemir Bey hakkında bir bilgilendirme tanıtıcının mezarı başına dikilmesiyle de ziyaretçilerin bilgi ihtiyacı giderilmiş olacaktır.

⁵⁸⁵ Ünler, (yazarın kendi dipnotu), s. 74.

⁵⁸⁶ Üzel, (yazarın kendi dipnotu), s. 122; Zekai Güner, "Antep Savunması ve Ali Şefik Özdemir Bey'in Faaliyetleri", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (6), 2007, ss. 49-65, s. 58.

⁵⁸⁷ Güner, s. 58; Ünler, s. 74.

⁵⁸⁸ Güner, s. 58; Ünler, s. 74.

⁵⁸⁹ Ünler, (yazarın kendi dipnotu), s. 75.

⁵⁹⁰ Üzel, (yazarın kendi dipnotu), s. 122.

⁵⁹¹ Zekeriya Türkmen, "Özdemir Bey'in Musul Harekatı ve İngilizlerin Karşı Tedbirleri (1921-1923)" (yazarın kendi dipnotu), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVII (49), 2001, ss. 49-81. <http://atam.gov.tr/dergi/>

Fotoğraf 2.66. Özdemir Bey'in Mezarı (07.09.2013).

2.4.2.4. Boyno oğlu Memik Ağa'nın Mezarı

Memik Boyno, Kertil ve Elmalı-Bostancık hatları (Şahinbey'le birlikte), Dülükbaba, Araptar (Çatalmazı Mevki) başta olmak üzere Fransızlara karşı sürdürülen çok sayıda irili ufaklı çatışmada yer aldı. Büyük Araptar'da Karayılan ile birlikte Fransızları yenilgiye uğrattırken, Dülükbaba Tepesi'nde yaralandı. Antep Savunması sonrasında ise, gösterdiği kahramanlıklar nedeniyle İstiklal Madalyası'yla onurlandırılmıştır.⁵⁹² I. Dünya Savaşı'nda, Irak Cephesi'nde yer alan Memik Boyno, Antep savunmasında çete reisi olarak şehir içi ve özellikle şehir dışında savaşmış ve yaptığı hizmetlere karşılık olarak milis asteğmenliğe terfi ettirilmiştir.⁵⁹³ 1962 yılında, Boyno Köyü'nde vefat eden Antep Savunması'nın bu büyük kahramanının mezarı, Boyno Orman Köyü'nün doğusundaki selvi ağacının altındadır. Mezar 1965 yılında yaşayan akrabaları tarafından yaptırılmıştır.

⁵⁹² Boyno Köyü'nde ikamet eden, 1945 doğumlu, Boyno oğlu Memik Ağa'nın torunu Ekrem Boyno ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir (30.06.2013).

⁵⁹³ Ünler, s. 163.

Fotoğraf 2.67. Memik Boyno'nun Mezarı (30.06.2013).

2.4.2.5. Karayılan'ın Mezarı

Karayılan, tıpkı Boyno oğlu Memik Ağa gibi, kendi teşkil ettiği milli kuvvetlerle Antep Savunması'nda Fransızlara karşı savaşmış çete reislerinden biridir.⁵⁹⁴ 1888 yılında Besni İlçesi'ne bağlı Elif Köyü'nde dünyaya gelen Karayılan'ın asıl adı Mehmet'tir fakat halk tarafından günümüze kadar "Karayılan" adıyla anıla gelmiştir.⁵⁹⁵ Aldığı dini eğitim ve imamlık görevi nedeniyle kendisine Molla Mehmet adı da verilmiştir.⁵⁹⁶

Karayılan, Fransızların Maraş ve Antep bölgelerini işgal etmeleri üzerine, emrindeki Kuvayi Milliye birlikleri ile Fransızlara karşı birçok bölgede savaştı. Özellikle Karabıyıklı'da (Maraş), Akçakoyunlu İstasyonu'nda, Çınarlı'da, Büyük Araptar'da kahramanlıklar gösterdi.⁵⁹⁷ Bunun haricinde Şahinbey'le birlikte Kilis-Antep Yolu'nda savaştı. En son 24 Mayıs'ta 1920'de, Akçakoyunlu'dan gelen Fransız nakliye

⁵⁹⁴ Ünler, s. 171.

⁵⁹⁵ Şahinbey İlçe Merkezi, Şeyh Fethullah Cami Avlusu'nda Karayılan adına mezarının yanı başında yaptırılan kitabede yer alan bilgilerden derlenmiştir.

⁵⁹⁶ Bozgeyik, 1998, s. 54.

⁵⁹⁷ Nureddin, (yazarın kendi dipnotu), s. 31.

kolunun bıraktığı birkaç erzak arabasını ele geçirmek amacıyla Sarımsaktepe’de girdiği çatışma sırasında kalbinden vurularak şehit düştü.⁵⁹⁸ Muhtemelen kurtarılabileceği umidiyle, Antep Savunması’nda hastane olarak kullanılan Şeyh Fethullah Cami’ne getirildi fakat şehit düştüğünün anlaşılmasından sonra cami avlusuna defnedildi.⁵⁹⁹ Mezarı hala daha bu caminin avlusunda yer almaktadır.

Fotoğraf 2.68. Karayılan’ın Mezarı (07.09.2013).

2.4.3. Anıtlar

Savaş alanlarının başlıca işaretlerinden biri de anıtlardır. Yapılış amaçları savaşla ilgili bir hatırayı şekillendirmek olan anıtlar başlangıçta savaş alanlarında inşa edilirken, günümüzde farklı amaçlarla savaş alanlarının yanı sıra şehirlerde de yapılmaya başlanmıştır.⁶⁰⁰ Araştırma sahası sınırları içerisinde tespit edilen sekiz anıttan dördü (Şehitkâmil Anıtı, 14 Şehit Anıtı, Karayılan Anıtı, Ali Şefik Özdemir Bey Anıtı) savaşa konu olmalarına neden olan olayın geçtikleri yerin haricinde inşa edilirken, diğerlerinde ise yere bağlı kalınmıştır. Kilis-Antep Yolu üzerinde Fransızlara karşı önemli

⁵⁹⁸ Ünler, s. 60.

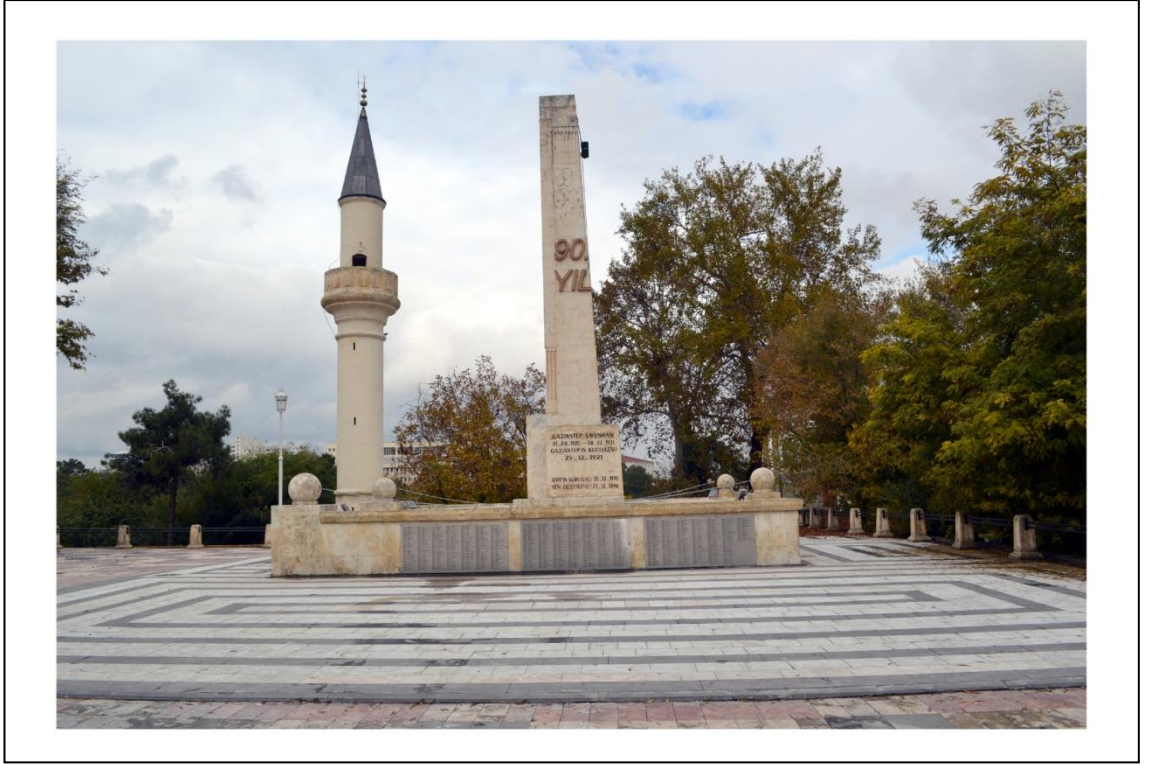
⁵⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şeyh Fethullah Cami.

⁶⁰⁰ Doğaner, ss. 1-21, s. 6.

mücadeleler verip Almalı Köprüsü'nün yakınında şehit düşen Şahin Bey'in anıtı, Gaziantep şehri dışında yer almaktadır. Çalışmada belirtilen diğer anıtların tamamı ise şehir içinde kalmaktadır.

2.4.3.1. Şehitler Abidesi

Çınarlı Cephesi'nin geçtiği saha üzerinde inşa edilen yapılardan biridir. Antep Savunması'nda şehit olanların kemiklerinin defnedildiği şehitliğin hemen üzerinde, Yeşilsu Parkı'nın doğu kısmında yer alır. Abide'nin altında yer alan platformun Atatürk Bulvarı'na bakan kısmında ise Antep Savunması'nda şehit olanların adları ve şehit oldukları tarihler yazılıdır. Ayrıca abide üzerindeki bilgiye göre yapının ilk inşa tarihi 25 Aralık 1935 ve yeniden düzenlendiği tarih ise 25 Aralık 1998 olup, göğe kaldırılmış şahadet parmağı resmedilmiştir. Abidenin yapılış ve yeniden düzenleme tarihleri Gaziantep'in kurtuluş yıldönümüne denk getirilmiştir.

Fotoğraf 2.69. Şehitler Abidesi'nden Bir Görünüm (17.11.2012)

2.4.3.2. Mağarabaşı Anıtı

Mağarabaşı, Fransız ve Ermeni birliklerinden müteşekkil işgal gücüne karşı Antep halkının kahramanca mücadele ettiği şehir içindeki üç cepheden biridir. Diğer cephelerden Çınarlı şehrin eski yerleşim sahasının batısına, Musullu güneyine, Mağarabaşı ise doğu kısmına düşer. Fransız ve Ermeni birliklerinin şehri ele geçirmek amacıyla açtıkları bu cephelerin hepsi, Antep Kuvayi Milliyesi'nin büyük zaferiyle sonuçlandı.⁶⁰¹ Yaşanan bu zaferlerin anısına Çınarlı Cephesi'nin açıldığı alan üzerinde Şehitler Abidesi, Mağarabaşı Cephesi üzerinde ise Mağarabaşı Anıtı yaptırılmıştır. Adına anıt dikilmeyen tek cephe Musullu'dur. Yılların getirdiği ihmalkârlığın eseri olan bu durum, Musullu adının halkın belleğinden yitip gitmesine neden olmuştur. Günümüzdeki Hürriyet Caddesi'nin adının Musullu olduğunu ve Musullu Cephesi'nin şehrin bu kısmına tekabül ettiğini bilen Gaziantepli sayısı yok denecek kadar azdır. Savaşla ilgili bir hatırayı şekillendirmek ve savaşın geçtiği alanda bir iz bırakmak adına, Musullu Cephesi içinde Hürriyet Caddesi üzerinde bir anıt dikilmesi gerekmektedir. Böylece cepheler arasında anlamsal bir bütünlük sağlandığı gibi, üç yönden (doğu, batı, güney) de şehir içindeki cephelerin sınırı belirginleşmiş olur.

Mağarabaşı Anıtı'na gelince, üzerinde yazılı bilgiye göre anıt 2009 yılında, Şahinbey Belediyesi tarafından Kıvanç Gülhan ile Mustafa Bencan'a yaptırılmıştır. Anıtın en dikkat çekici yönü olarak üzerine yazılan sözler gösterilebilir. *“Gaziantep!.. Sen Bir Abidesin! Sen İkinci Bir Plevne, İkinci Bir Çanakkalesin...”* sözleriyle Antep Savunması'nın büyüklüğü, Plevne ve Çanakkale ile eşdeğer tutulmuştur. Aynı anlamsal çağrışım, şehir içinde savaştan Kuvayi Milliye birlikleri tarafından Çınarlı Cephesi'ne “Arıburnu” adı verilmesiyle de yapılmıştır. Bu özelliğin haricinde, Mağarabaşı Cephesi'nde verilen mücadele anıt üzerine resmedilmeye çalışılmıştır.

⁶⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: “Şehir İçinde Savaş'ın Yoğun Olarak Yaşandığı Cepheler”.

Fotoğraf 2.70. Mağarabaşı Anıtı’ndan Bir Görünüm (02.06.2013).

Günümüzde Mağarabaşı Anıtı; Boyacı Mahallesi’nde, Ahmet Taner Kışlalı Parkı’nın içerisinde ve Çıksorut’un ise güneybatısında yer almaktadır.

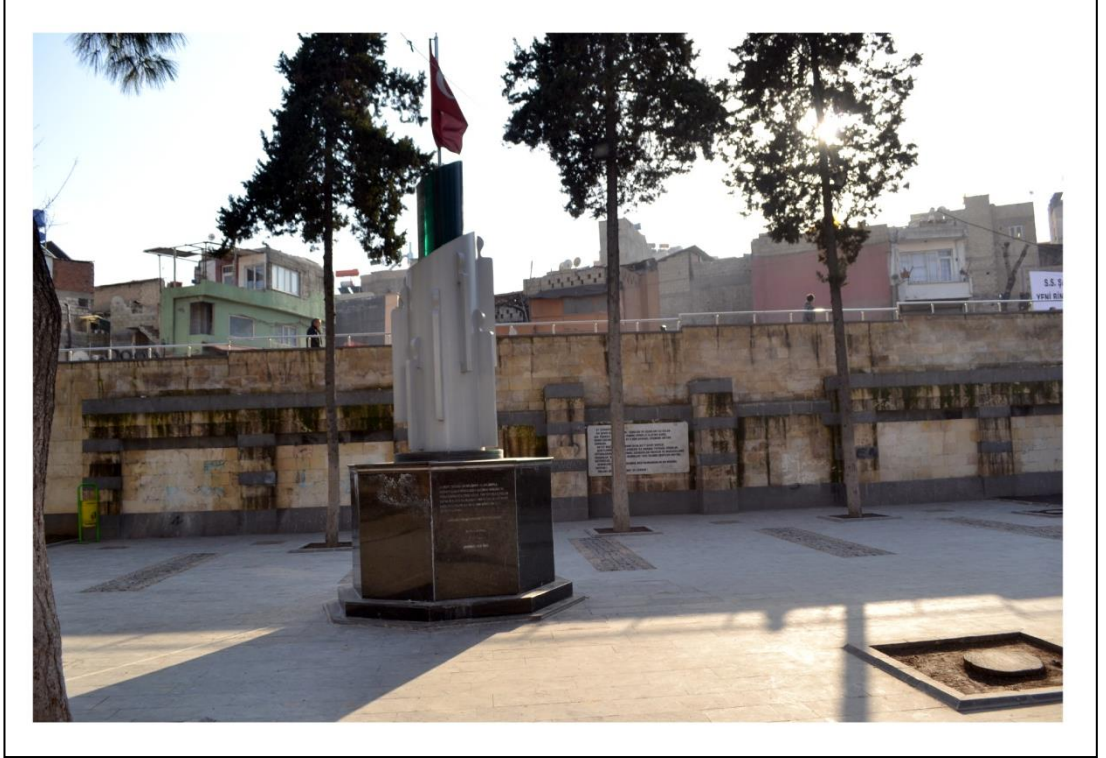
2.4.3.3. Şehreküstü Şehitler Anıtı

Anıt, Şehreküstü Şehitler Parkı içerisinde, Gaziantep Savaş Müzesi’nin 100 m kadar doğusunda yer almaktadır. Anıt üzerinde yer alan bilgilendirme tanıtıcına göre Şehreküstü Şehitler Anıtı 25 Aralık 2004’te yani Gaziantep’in kurtuluş yıldönümünde Şahinbey Belediyesi tarafından dikilmiştir. Anıtın yapımcısı Cahide Erel’dir.⁶⁰² Anıt her şeyden önce Antep Savunması süresince şehit düşen Kuvayi Milliye askerlerinin gömüldüğü yer olması nedeniyle önem ve anlam arz etmektedir. Antep Savunması’nda şehit düşenlerin neden buraya gömüldüğü sorusu tam olarak aydınlığa kavuşturulmamış olmakla birlikte, savaş esnasında hastane haline getirilen Şeyh Fethullah Camisi’ne yaklaşık 200 m mesafede yer alan çukur bir alan olmasının yer seçiminde etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü cami avlusu ve yakın çevresi tamamıyla yaralılarla doluydu ve

⁶⁰² Gaziantep Şahinbey Belediyesi, 2008, s. 133.

camii avlusunun boyutları dikkate alındığında binlerce şehidin buraya defnedilmesi olanaksız gözükmetedir.⁶⁰³

25 Aralık 1935 tarihinde buradaki şehitlikte yer alan şehitlerin kemikleri, yol yapım çalışması nedeniyle Çınarlı Cami yanındaki Şehitler Abidesi'nin altındaki yere taşındı.⁶⁰⁴ Eski şehitlik yeri ise park alanı haline getirildi.

Fotoğraf 2.71. Şehitler Anıtı (02.06.2013).

2.4.3.4. Sarımsaktepe Taarruzu Anıtı

Sarımsaktepe Taarruzu, Sarımsaktepe ve Düztepeyi Fransızlardan geri almak, Fransızların Sarımsaktepe'nin gerisinde bıraktıkları birkaç erzak arabasını ele geçirmek amacıyla Boyno oğlu Memik Ağa ve Karayılan'ında içinde yer aldığı Antep Kuvayi Milliyesi tarafından 23-24 Mayıs 1920'de gerçekleştirildi. Şiddetli çatışmalara sahne olan taarruzda hedeflenen başarı sağlanamadığı gibi, çete reislerinden Karayılan da bu

⁶⁰³ Şehitlik görevlisi 1956 doğumlu Ahmet Tanrısever ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir (Mülakat Tarihi: 10 Eylül 2013).

⁶⁰⁴ Bozgeyik, 1996, s. 113; Dai, s. 230; M. Oğuz Göğüş, "Her Yönüyle Gaziantep'i Tanıtıyorum", *Aylık Tarih ve Sanat Dergisi*, (Haz. M.Oğuz Göğüş), (7), Kasım 1962, s. 20.

çatışmalar esnasında şehit düştü.⁶⁰⁵ Sarımsaktepe Taarruzu Anıtı’da, bu belirtilen olayın ve bilhassa Karayılan’ın şehit düştüğü yer olmasının anısına 2009 yılı başlarında Şahinbey Belediyesi tarafından yaptırılmıştır.

Sarımsaktepe, daha önce de belirtildiği üzere, Aydınbaba tepesinin doğusunda ve Aydınbaba ile Perilikaya arasında yer almaktaydı. Anıt ise, Sarımsaktepe’nin kuzey eteğinin yaklaşık 200 kadar kuzeyine ve Cengiz Topel Caddesi ile Alibaba Caddesi’nin kesiştiği yere yapılmıştır. Sarımsaktepe Taarruzu’nun bir evin duvarı üzerine metal kaplama ile resmedilmesinden oluşmaktadır. Anıtın karşısındaki meydan da ise, dokuma sanayisinin Gaziantep açısından önemini belirten dokuma tezgâhı heykeli yer almaktadır.

2.4.3.5. Şehit Kâmil Anıtı

Anıt, 21 Ocak 1920 günü bir Türk kadınının (Şehit Kamil’in annesinin) peçesinin Fransız Askeri Fırını’nda görevli iki Fransız askeri tarafından zorla açılmak istenmesi ve Fransız askerlerinin kendilerine taşla karşılık veren çocuğu (Kamil’i) süngülemek suretiyle şehit etmesinin anısına dikilmiştir. Fakat bu olayı sadece bir çocuğun şehit düşmesiyle sınırlı kabul etmemek gerekir. Etkileri açısından olay, düşünülen çok daha büyük sonuçlara yol açmıştır. Olayın ertesi günü halkın büyük kısmının katılımıyla cenaze töreni gerçekleşirken, Ermenilerin işlettikleri hariç şehirdeki bütün dükkânlar ve resmi daireler protesto amaçlı kapatılmıştır.⁶⁰⁶ Bir nevi, şehir içindeki savaşın kıvılcımını ateşleyen ilk büyük gelişmeydi. Şehitkâmil adının bir merkez ilçeye, okullara, binalara, yerel yönetimlere verilmesinin altında yatan temel neden de olaydan ziyade olayın yarattığı etkinin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Anıtın değeri ise yine yukarıda bahsedilen olay ve onun sonuçlarıyla ilişkilidir. Yoksa anıt, Şehit Kamil ile annesinin yan yana duran basit bir heykelinden ibaret olup tek başına bir anlam veya değer içermez.

Şehit Kamil Anıtı ziyaretçilerin rahatlıkla ulaşabilecekleri bir yerde, istasyon kavşağında, yer almaktadır. 1991 yılında dikilmiş olup, Haluk Tezozar tarafından yapılmıştır.⁶⁰⁷

⁶⁰⁵ Bakınız: Şehri Çevreleyen Tepeler ve Bu Tepelerin Antep Savunması’ndaki Önemi: Sarımsaktepe (Karayılan).

⁶⁰⁶ Bakınız: Şehir İçinde Savaşa Sahne Olan Tarihi Mekânlar: Askeri Fırın.

⁶⁰⁷ Gaziantep Şahinbey Belediyesi, 2008, s. 133.

2.4.3.6. 14 Şehit Anıtı

14 Şehit Anıtı, Kilis-Antep Yolu üzerinde Fransızlara karşı önemli bir mücadeleler veren Kuvayi Milliye birliklerine ve başlarındaki Şahin Bey'e erzak ulaştırmak amacıyla Almalı-Bostancık Savunma Hattı'nın gerisindeki Dokurcun Değirmeni'ne giden 14 çocuğun, Fransız birlikleri tarafından kurşuna dizilip ardından süngülenmek suretiyle şehit edilmesinin anısına dikilmiştir.⁶⁰⁸ Anıtlar, olayların büyüklüğü oranında değer kazanırlar. İnsanların olaya verdikleri önem arttıkça, anıtlara gösterilen saygının ve atfedilen anlamın derecesi de artar. Ve ikisi arasında ki bağın gücünü belirleyen diğer bir parametre ise olayın geçtiği mekân ile anıtın dikildiği yer arasındaki yakınlıktır. Olaylar, geçtikleri fiziki çevre veya mekânla bir bütünlük gösterirler ve asıl anlamlarını bu çevre veya mekânlarda kazanırlar. Fakat söz konusu 14 çocuğun şehit edildiği yer olan Dokurcun Değirmeni ile 14 Şehit Anıtı'nın inşa edildiği Gaziantep Kalesi'nin 100 m kuzeyi arasındaki mesafe yaklaşık 30 km kadardır. Tamamen şehir içerisindeki çekiciliklerin sayısını arttırmak amacıyla inşa edildiği anlaşılan anıtı, kendi fiziki çevresinden soyutlamak ve ait olmadığı bir yerde dikmek söz konusu anıtın ziyaretçiler nezdinde ki anlam ve önemini azaltmaktadır. Yerel yönetimlerin il merkezlerini tercih etmeleri belki siyasi açıdan doğru bir yaklaşım olarak görülebilir fakat bu tarz popülist uygulamaların sürdürülebilir turizmle bağdaştığını belirtmek son derece güçtür.

2007 yılında dikilen 14 Şehit Anıtı, konum itibariyle, Gaziantep Kalesi'nin 100 m kadar kuzeyine inşa edilmiştir ve Gaziantep Kalesi ile çevresindeki çarşıları, hanları, müzeleri içerisine alan Kültür Yolu üzerinde yer almaktadır.

⁶⁰⁸ Olay hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Kilis Yolu Boyunca Savaşın Geçtiği Yerler ve Savaş Alanları-Turizm İlişkisi: Dokurcun Değirmeni.

Fotoğraf 2.72. 14 Şehit Anıtı’ndan Bir Görünüm (14.10.2012).

2.4.3.7. Karayılan Anıtı

Antep Savunması esnasında ünlü bir çete reisi olan Karayılan, daha önceki konularda da belirtildiği üzere, 24 Mayıs 1920 yılında Sarımsaktepe’de Fransızlarla çarpışırken şehit düştü ve o dönem hastane olarak kullanılan Şeyh Fethullah Camisi’nin avlusuna defnedildi. Fakat kendisi adına 1991 yılında dikilen ve Haluk Tezonar tarafından yapılan anıt⁶⁰⁹, D400 Karayolu (İpek Yolu) Yeşilova Kavşağı kenarında yer almaktadır. Diğer bir deyişle, tıpkı 14 Şehit Anıtı gibi, ait olmadığı bir yere dikilmiştir.

2.4.3.8. Ali Şefik Özdemir Bey Anıtı

Batı yönünden şehre giriş yolu üzerinde yer alan anıt, Özdemir Bey’in bir heykelinden oluşmaktadır. 2011 yılında dikilen anıt, Semih Akdal tarafından yapılmıştır.⁶¹⁰ Batı yönünden şehre giriş yapan ziyaretçilerin ilgisini çekecek bir noktanın anıt yeri olarak tercih edildiği tahmin edilmekle birlikte, Özdemir Bey’in asıl mücadele verdiği şehrin eski yerleşim sahasının dışında kalmaktadır. Konum itibarıyla

⁶⁰⁹ Gaziantep Şahinbey Belediyesi, 2008, s. 133.

⁶¹⁰ Gaziantep Büyükşehir Belediyesi’nden alınan bilgilerden derlenmiştir.

Gaziantep Tıp Fakültesi Hastanesi'nin güneydoğu yönünden karşısındaki yol kavşağı üzerinde yer almaktadır.

2.4.4. Kurtuluş Yıldönümü Etkinlikleri

Sadece şehir bazında değerlendirildiğinde Antep, teslim olduğu 8 Şubat 1921 ile bağımsızlığını kazandığı 25 Aralık 1921 tarihleri arasında kalan yaklaşık 11 aylık bir süre boyunca Fransız işgali altında kaldı.⁶¹¹ Fakat söz konusu tarih Fransızların Antep'e girdiği 5 Kasım 1919 olarak alındığında ki doğru olan da budur, Fransızların işgal süresi 2 yılı aşkın bir zaman dilimini kapsar. I. Dünya Savaşı yıllarında 80 bin civarındaki şehir nüfusu işgal süresi sonunda 20 bine düşmüş, tarihi yapılarının birçoğu zarar görmüştü.⁶¹² Daha da önemlisi bu mücadele boyunca Antep halkı 6317 evladını, vatani uğrunda şehit verdi.⁶¹³ Antep halkının kahramanca mücadelesi ve vatanını kurtarmak amacıyla gösterdiği bütün fedakârlıklar, daha şehir içerisindeki savaş sona ermeden, 6 Şubat 1921'de TBMM tarafından "Gazilik" unvanı verilerek onurlandırılmış ve takdir görmüştür. Bu unvanla Antep (Ayıntab)'ın yeni adı da "Gaziantep" oldu.⁶¹⁴

Türk birliklerinin Batı Cephesi'nde büyük başarı kazandığı Sakarya zaferinden otuz yedi gün sonra, 20 Ekim 1921 tarihinde, T.B.M.M. hükümeti ile Fransa arasında Ankara Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmayla göre Fransa, Anadolu'nun güneyinde işgal ettiği Türk topraklarından tamamıyla çekilecekti. Gaziantep sınırı ise Çobanbey ile Karkamış demiryolu istasyonları arasında uzanan Bağdat demiryoluna paralel olarak, demiryolu Türk arazisi üzerinde kalacak şekilde belirlendi.⁶¹⁵ Ankara Anlaşması'yla Fransa, Anadolu'nun güneyinde ve Suriye'nin kuzeyinde kalan Türk topraklarından Suriye yönünde çekilmeye başladı. 25 Aralık 1921 tarihinde Türk ordusunun (Maraş'ta bulunan 59. Alay'ın), halkın coşkusu, heyecanı ve gözyaşları arasında şehre girişiyle birlikte Gaziantep işgalden tamamıyla kurtuldu.⁶¹⁶ 1921 tarihinden günümüze kadar geçen doksan yılı aşkın süre zarfında Gaziantep halkı, hakkıyla kazandığı bağımsızlığı her yılın 25 Aralığında kutladı. Şehitlerin kemiklerinin 1935 yılında Çınarlı Camii yanına taşınması, Şehitler Abidesi, Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi gibi önemli açılış ve

⁶¹¹ Bakınız: Nureddin, s. 265; Ünler, s. 151-153.

⁶¹² TİH, s. 240.

⁶¹³ Bakınız: Şehitlik.

⁶¹⁴ Bozgeyik, 1998, s. 148; Çam, s. XXX; Dai, s. 163; Ünler, s. 151.

⁶¹⁵ TİH, s. 245-251.

⁶¹⁶ Ünler, s. 153.

olayların çoğu 25 Aralık tarihine denk getirilmeye çalışıldı. “25 Aralık” adı, şehir içerisindeki yerleşim yerlerine ve kamu binalarına verildi. Günümüzde ise anma törenleri ve kurtuluş etkinlikleriyle her yılın 25 Aralığında Gaziantep’in Kurtuluş Yıldönümü kutlanmaktadır. İldeki kamu ve yerel kurumlar tarafından 15 ile 30 Aralık tarihleri arasında çeşitli spor turnuvaları, gösteriler, resepsiyonlar düzenlenmektedir. 25 Aralık günü ise Şehitler Abidesi ve Şehitlik, Şahinbey Anıt Mezarı, Özdemir Bey Mezarı ziyaret edilmekte ve resmi anma törenleri düzenlenmektedir. Fakat söz konusu etkinlikler ile anma törenleri, yerel olmaktan öteye geçebilmiş değildir. Her ne kadar yapılan spor turnuvalarına Türkiye’nin farklı illerinden gelen sporcular, anma törenlerine ise ünlü konuşmacılar katılsa da söz konusu faaliyetlerin önemli bir turistik çekicilik haline dönüştürüldüğü veya ülke içinde turizm hareketi yarattığı söylenemez. Öte yandan sorunu sadece etkinliklerin yeterince ilgi çekici hale getirilmemesine bağlamak da şüphesiz doğru bir değerlendirme olmayacaktır. Milli tarih eğitimimizde uygulanan yanlışlıklar, aidiyet bilincinin yeterince geliştirilmemiş olması, küreselleşmeyle birlikte Anadolu kültüründe yaşanan deformasyon, milli değerlere karşı gün geçtikçe azalan toplumsal duyarlılık vb konular, kurtuluş etkinlikleri ve törenlerinden ziyade, Türkiye’de üzerinde durulması gereken savaş alanları turizminin önündeki önemli sorunlar olarak görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZİANTEP İLİ TURİZM TALEBİ ANALİZİ VE YEREL HALKIN TURİZME BAKIŞI

3.1. TURİZM TALEBİ OLARAK GAZİANTEP'İN ZİYARETÇİ PROFİLİNİ BELİRLEMENİN ÖNEMİ

Dünya üzerinde turizmin hızla gelişmeye başladığı 1945 yılı sonrasında, turizmin bazı sahalarda çevreyi koruduğu, bazı sahalarda mekân tüketen bir sektör haline dönüştüğü gözlemlenmektedir. Turizmin birbiriyle çelişen bu karakteri; turist profili, turizm türü, mekanın yıl içerisindeki kullanım süresi, destinasyonun optimum taşıma kapasitesi, yönetsel kaynaklı sorunlar başta olmak üzere birçok faktöre bağlı olarak değişiklik göstermektedir.⁶¹⁷ Ayrıca dünyada turizm faaliyetine katılan turist sayısı ile bazı turizm bölgelerine (destinasyon sahalarına)⁶¹⁸ duyulan ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Popüler çekim alanlarında büyük ölçekli turizm faaliyetleriyle birlikte fiziki ve kültürel çevre üzerinde yaşanan değer kaybı, sürdürülebilir bir turizm planlaması oluşturulup uygulanmadığı müddetçe, turizme yeni açılan çekim alanları için de söz konusu olacaktır. Kitle turizminin çevre üzerinde oluşturduğu baskıyı azaltmak amacıyla alternatif turizm adı altında sunulan yeni çekim alanları, alternatif problem alanları haline dönüşmekte ve çevre kalitesi ile özgünlüğündeki değer kaybıyla birlikte turizmin gelişimi ve geleceği riske atılmaktadır.

Planlama, her şeyden önce bir arz ve talep meselesidir ve bu nedenle turizm bölgesinin doğal ve beşeri çekiciliklerinin arzı ile bunlara olan potansiyel talebin değerlendirilmesini gerektirir.⁶¹⁹ Turizmde planlama, birçok sebepten dolayı önemlidir. Öncelikle turizm bölgelerinin arazi kullanımında yaşanan değişimi kontrol altında bulundurmaya sağlar. Konaklama, turizm çekicilikleri, ulaşım, piyasa ve insan kaynakları gibi farklı unsurların bütüncül bir şekilde organize edilmesine yardımcı olur. Sosyo-kültürel açıdan mirası ve kültürü korumak amacıyla tedbirli bir kalkınmayı teşvik eder ve ekonomik açıdan da zenginliğin yeniden dağıtımında yol gösterici olur.⁶²⁰

⁶¹⁷ Williams, *Tourism Geography*, Routledge, London and New York 1998, s. 101-102.

⁶¹⁸ Nazmi Kozak, vd., *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*, Detay Yayıncılık, 10. Baskı, Ankara 2010, s. 45.

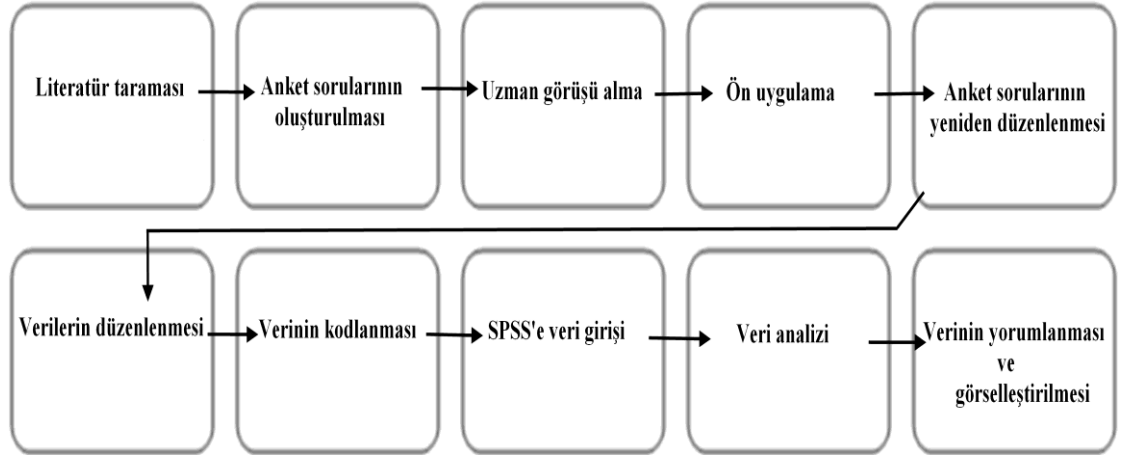
⁶¹⁹ Özgüç, 2007, s. 183.

⁶²⁰ Williams, s. 129-132.

Ayrıca turizm sektörünü yönlendirici bir görev üstlenir.⁶²¹ Turizmde potansiyel belirleme ve planlama ancak bir bölge veya ülkedeki turizm arzı ve taleplerinin doğru bir şekilde tespitiyle mümkündür. Gaziantep'in savaş alanları turizm potansiyelini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada, turizm arzına (çekiciliklerine) çalışmanın II. bölümünde ayrıntılı olarak yer verildiğinden bu bölümde genel itibariyle turizm talebi üzerinde durulmuş, Gaziantep halkının turizme bakışı turizm arzı kapsamında farklı bir açıdan ele alınmıştır.

3.2. VERİLERİN OLUŞTURULMASI, TOPLANMASI VE ANALİZİ

Turizm talep ve arzının saptanmasında veri toplama aracı olarak anketler tercih edilmiştir. Bu tercihte; anketin içerdiği çok sayıda soru vasıtasıyla yeterli miktarda bilgi edinme imkânı, gözlem yoluyla ulaşılamayacak verilerin anket yoluyla toplanabilirliği ve mülakata göre zaman açısından hızlı ve kolay yoldan bilgiye erişim olanağı sağlaması etkili olmuştur. Ancak anketler, basit bir bilgi toplama süreci değildir.⁶²² Anket sorularının oluşturulması ve analiz süreci çeşitli aşamalardan geçtikten sonra raporlaştırılabilir. Bu çalışmada ise sırasıyla aşağıdaki aşamalar izlenerek çalışma sahasının ziyaretçi profili ile halkın turizme bakışı belirlenmiştir (bakınız: Şekil 3.1).

Şekil 3.1. Anketlerin Oluşturulma ve Anket Verilerinin Analiz Süreci

Turizm talebinin ve arzının belirlenmesinde veri toplama aracı olarak kullanılan anketlerde, anketlerin oluşturulduğu 2010-2011 yılları itibariyle araştırma alanında daha

⁶²¹ Bakınız: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 2007.

⁶²² Türker Baş, *Anket*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2010, s. 11.

önceden turizm üzerine yapılmış bir araştırmanın mevcut olmaması, turist profilinin tespiti hususunda hazırlanan sorular ile uygulamada izlenecek yöntemin seçimini önemli oranda etkilemiş ve bu nedenle daha esnek bir yol izlenmiştir. Anket formunda çoktan seçmeli tarzda hazırlanan sorulara “diğer” seçeneğinin eklenmesi verilerin analizini güçleştirmiştir. Ayrıca araştırma sahasıyla ilgili turizm üzerine yapılmış anket araştırması veri analizlerinin yoksunluğu, çalışma sürecinin yönlendirilmesinde dikkate alınacak hususların önceden tahminini de güçleştirmiştir. Bu eksiklik durum tespiti yapılarak giderilmeye çalışılmıştır.

Turizm talebinin ve kısmen de arzının (halkın tutumu) tespitinde bilgilerin ana kaynağı insanlardır. Anket uygulamalarında karşılaşılan sorunlardan biri yanıt vermek istemeyen bireylerden bilginin nasıl alınacağı konusudur. Bu alanda yapılan araştırmalar, bilgi alımındaki başarının her şeyden önce anketin hazırlanma ve soruların düzenlenmesine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.⁶²³ Çalışmada, turistlere ve halka uygulanan anket soruları genel itibariye “kapalı uçlu ve yarı kapalı uçlu”⁶²⁴ sorulardan oluşmaktadır. Sadece, yerli turist anketinde “geldiği yer”, yabancı turist anketinde “geldiği yer” ve “milliyet”, halk anketinde “doğum yeri” soruları bağımsız değişkenler olarak düzenlenmiştir. Yarı kapalı uçlu sorular ise, hazırlanan kapalı uçlu sorulara diğer seçeneğinin eklenmesinden ibarettir. Anket formuna yazılan sorularda dikkat edilen önemli hususlardan bir diğeri anket sorularının sayısı ile sırasıdır. Soru sayısının sınırlandırılmasının en önemli nedeni cevaplayıcının sıkılarak anketi yarım bırakabileceğinden duyulan endişedir.⁶²⁵ Soru sayısının maksimum yirmi ile sınırlı tutulmasının ve soruların arkalı-önlü bir tek yaprakta sunulmasının anketlerin doldurulma ihtimalini arttıracak gerçeği yapılan anket uygulamasında bir kez daha görülmüştür. Soru sıralamasında ise “hassas sorular”⁶²⁶ kategorisinde değerlendirilen demografik sorular (yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, meslek ve medeni durum ile gelir düzeyi) anket formunun sonlarına bırakılırken, başlangıç kısmında seyahatin memnuniyet düzeyi gibi rahatlatıcı ve anketin uygulanma amacını cevaplayıcılara

⁶²³ Nazmiye Özgüç, *Beşeri Coğrafya’da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1979, s. 40.

⁶²⁴ Baş, s. 52.

⁶²⁵ Baş, s. 56.

⁶²⁶ Baş, s. 55.

hissettiren sorulara öncelik verilmiştir. Hatta cevaplayıcıların, anket sorularını soru şeklinde algılamamaları için soru işaretinin kullanımından bile kaçınılmıştır.

Anket sorularının hazırlanmasından sonra izlenen diğer aşamalar, yukarıda da belirtildiği üzere, uzman görüşü alma ile yapılan ön uygulamadır. Uzman görüşü alınırken, araştırmacıların daha önceden anket oluşturan, uygulayan ve analiz yapan kişiler yani tecrübe sahibi olmalarına dikkat edilmiştir. Ön uygulamada ise, uzman görüşü alınan ve son şekli verilen anket formları bir nevi ön denemeye tabi tutulmuştur. Yetmiş turist ve günübirlikçiden oluşan ziyaretçi ile yerli halktan oluşan otuz kişi üzerinde yapılan denemede, cevaplayanların anket sorularına verdikleri tepkiler ve ankette anlaşılması güç yerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Turizm talep ve arzının tespitine yönelik esas uygulamadan önce, görüşüne başvurulardan uzman üç kişinin önerileri ile denemeye tabi tutulan anket sorularının sonuçları yeniden değerlendirilerek ankete son şekli verilmiştir.

Nitel araştırma, ilgili alanın yakından incelenmesini ve olanaklar ölçüsünde verilerin elden toplanmasını gerektirir. Uygulamaya başlamadan önce, araştırma sahası sınırları içerisinde çalışma yapmak amacıyla gerekli yasal izinleri almak ve gerekirse araştırma mekânı yaratmak, araştırmacının yapması gereken işlerden birkaçıdır.⁶²⁷ Bu amaçla, anket uygulamaları için elverişli olduğuna kanaat getirilen ve yasal izinleri alınan Zeugma Mozaik Müzesi, Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi, Gaziantep Kalesi, Emine Gögüş Mutfak Müzesi, Bayazhan Kent Müzesi, Yesemek Örenyeri ve Açık hava Müzesi, Gaziantep Havalimanı Terminali ile 3.500 km²'lik alanıyla Türkiye'nin en büyük kültür parkı⁶²⁸ olarak gösterilen 100. Yıl Atatürk Kültür Parkı, anket uygulama noktaları olarak seçilmiştir.

Anketlerdeki veriler, uygulama esnasında yüz yüze görüşme (karşılıklı görüşme) metoduyla elde edilmiştir. Cevaplayıcı konumunda bulunanlar turist, günübirlikçi ve yerli halktan oluşan kişilerdir. Anketle ilgili gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra, anket formlarının doldurulması işi cevaplayıcılara bırakılmıştır. Daha önce yüz yüze görüşme metoduyla anket formunun araştırmacı tarafından doldurulduğu ön uygulamada (ön

⁶²⁷ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (8.Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, s. 87.

⁶²⁸ <http://kurumsal.kulturturizm.gov.tr/turkiye/gaziantep/gezilecek/yer/100-yil-ataturk-kultur-parki#content>, Erişim tarihi: 31.10.2013.

testte), cevaplayıcıların bazı soruları yanıtlarken yeterince rahat davranamadıkları gözlemlendiğinden, çalışmanın “iç geçerliliğini”⁶²⁹ arttırmak amacıyla cevaplayıcı anket formuyla baş başa bırakılmıştır. Aynı şekilde araştırma alanına yakın olmaya dikkat etme, yüz yüze görüşmeler yoluyla ayrıntılı bilgi toplama, gözlemler yoluyla olayın gerçekleştiği doğal ortam içinde bilgi toplama, uzun süreli bilgi toplama, sürdürülen bu nitel araştırmanın geçerliliğini oluşturmak amacıyla yapılan diğer uygulamalardır.⁶³⁰ Turizm talebi ve arzının tespiti amacıyla uygulanan anketlerde verilerin analizi sorunu istatistik programları vasıtasıyla aşılrken, anket sorularının oluşturulması ve verinin elde edilmesi süreci istatistik programlarından bağımsız olarak ilerler. Bu süreçlerde, araştırmacının yeterliliği ve anketörlerin etik kurallara riayeti ön plana çıkar. Yesemek Örenyeri ve Açık hava Müzesi’nin erişim imkânının diğer anket noktalarına göre sınırlı olması, bu noktadaki çalışmaların anketör yardımıyla yürütülmesini zorunlu kılmış ve bu metotla söz konusu yerden yaklaşık 400’e yakın anket örneği elde edilmiştir. Ayrıca Antep halkına uygulanan anketlerin büyük kısmı 100. Yıl Atatürk Kültür Parkı ile Gaziantep Kalesi anket noktalarından sağlandığından, örnekleme, çeşitliliği yansıtmak (bilhassa ev kadınlarına ulaşmak) amacıyla yüze yakın anket, anketörler yardımıyla elde edilmiştir.

Genellikle evren, araştırmacıların ulaşamayacağı kadar büyüktür. Turist profilinin belirlenmesinde evreni oluşturan ziyaretçi sayısı yüz binlere, hatta bazı sahalarda milyonlara ulaşabilir. Bu nedenle evrenin tamamına erişmek günümüz şartlarında imkân dâhilinde olmadığından, evreni temsil gücüne sahip olduğuna inanılan sınırlı sayıdaki ziyaretçi araştırma kapsamına dâhil edilir.⁶³¹ Örneklem alma adı verilen bu metotla araştırmacı, ulaşılması güç sayıda birim içeren evren yerine daha az ama ulaşılabilir sayıda birime indirgeyerek araştırma sonuçlarını tüm evren için genelleleyebilir.⁶³² Gaziantep’e hava, kara ve demiryolu ile gelen yerli ve yabancı toplam turist sayısı, anketlerin uygulandığı 2011-2012 yıllarında, sırasıyla 149.137 ve 213.780’dir.⁶³³ Buna göre ziyaretçilerden elde edilen 3.790 anket sayısı; 2011 yılında gelen turist sayısının % 2.5’inden, 2012 yılın verileri kıstas alındığında gelen turist

⁶²⁹ Yıldırım, Şimşek, s. 255.

⁶³⁰ Yıldırım, Şimşek, s. 256.

⁶³¹ Yıldırım, Şimşek, s. 101.

⁶³² Ural A., Kılıç İ., s. 28-29.

⁶³³ Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Turizm İşletme Belgeli Tesislerin Konaklama İstatistikleri*.

sayısının yaklaşık % 1,8’inden örneklem alındığını göstermektedir. Elde edilen toplam anket sayısı, 2011-2012 yıllarının toplam ziyaretçi sayısı ile oranlandığında ise örneklem büyüklüğü % 2.1’e denk düşmektedir.

Suriyeli ziyaretçilerden elde edilen 50 anketin, daha önce açıklandığı üzere, farklı sebeplerden dolayı ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulması nedeniyle bu kısımda yapılan analiz 3.740 anket sonucuna dayanmaktadır. Bu sayının 2.734’ü yerli, 1.006’sı yabancı ziyaretçilerden elde edilen anketlerden oluşmaktadır. Turizm talebinin tespiti için alınan bu örneklem miktarı, Türkiye’de ve Dünya’da turist profiline yönelik yapılan anket çalışmalarının çoğundan fazla olmasına rağmen örneklem hatasının giderildiği söylenemez. Diğer bir ifade ile Gaziantep’e gelen 200 binin üzerindeki turist tamamı anket kapsamına dâhil edilmediği müddetçe örneklem hatasından kaçınmak tam olarak mümkün olmadığı bilinmesine rağmen örneklem miktarı arttırılarak söz konusu hata türü en aza indirgenmeye çalışılmıştır.⁶³⁴ Ayrıca çalışmada, anket aracılığıyla turist profilinin belirlenmesine dönük genellenebilir sonuçlara ulaşmak amaçlandığından, zaman-ekonomik koşullar ve diğer imkânların elverdiği ölçüde örneklem büyüklüğü arttırılmaya çalışılmıştır. Anket uygulaması esnasında, “amaçlı örneklem yöntemleri”⁶³⁵ içerisinde bilinçli bir seçim yapılarak çok aşamalı örneklem yöntemi izlenmiştir. Uygulamalarda; daha önceden anket formları oluşturulurken belirlenen 14 yaş kriteri dikkate alınarak kısmen “ölçüt örnekleme”⁶³⁶, grupların özelliklerinin baskın olmaması ve turist profiline çeşitliliği yansıtmak amacıyla şehir içerisindeki farklı mekânlar ile kırsal alandan bir mekân (Yesemek) anket uygulama yerine dahil edilerek ve turla gelen 40-45 kişilik gruplarda ise anket uygulanan ziyaretçi sayısı 5-6 kişiyle sınırlı tutularak “maksimum çeşitlilik örnekleme”⁶³⁷, araştırmaya hız ve pratiklik kazandırmak amacıyla erişilmesi kolay ve yakın yerler seçilerek “kolay ulaşılabilir durum örnekleme”⁶³⁸ oluşan çok aşamalı örneklem metodu izlenmiştir.

Turizm talebi, genellikle ziyaretçiler (günübirlikçi ve turistler) ile onların nitelikleri olarak ifade edilmektedir.⁶³⁹ Ziyaretçilerin sayısal değerinin yanı sıra seyahat

⁶³⁴ Bakınız: Türker Baş, s. 13.

⁶³⁵ Yıldırım, Şimşek, s. 107.

⁶³⁶ Yıldırım, Şimşek, s. 112.

⁶³⁷ Yıldırım, Şimşek, s. 108.

⁶³⁸ Yıldırım, Şimşek, s. 113.

⁶³⁹ Lickorish, Jenkins, s. 175-176.

özellikleri, demografik yapıları, yaşadıkları tecrübe ve algılarından oluşan nitelikleri talebin potansiyelini belirlemede yararlanılan ölçütler olarak belirtilebilir. Söz konusu talebin tespitine dönük olarak Eylül 2011 ile Eylül 2012 tarihleri arasında, bir yıllık süre zarfında, araştırma sahası sınırları içerisinde 3.790 turist ve günübirlikçiye anket uygulanmış ve bu nitel araştırmanın sonuçları SPSS (Statistical Packages for the Social Sciences) programı vasıtasıyla istatistiksel verilere dönüştürülerek analiz edilmiştir. Çünkü birçok bilim dalında olduğu gibi Coğrafyada da bazı coğrafi olaylarla ilgili verilerin toplanması ve sonuçlarının analizi ancak istatistik metotlarının kullanımı ile mümkün olmaktadır.⁶⁴⁰ Turizm talebinin belirlenmesi amacıyla yirmi sorudan oluşan anket formunun binlerce turist ve günübirlikçiye uygulanmasıyla elde edilen sonuçların anlamlı bir bütün haline dönüştürülmesi ancak sayısal değerler (veriler) haline getirilmesiyle mümkündür. Öte yandan istatistik programları, veri analizi sürecinde araştırmacılara, zaman-maliyet ve enerji tasarrufu sağlaması, sonuçların belirli düzen içerisinde alınması ve hesaplamalardan kaynaklanan hata payının ortadan kaldırılması gibi önemli yararlar sağlamaktadır.⁶⁴¹ Doldurulan her bir anket formu için SPSS programına girilen veri sayısı, yerli ve yabancı turistlere uygulanan anketlerde bir miktar değişiklik gösterse de, ortalama olarak 60'tır. Öte yandan turizm arzı çerçevesinde, Gaziantep halkının turist ve turizme karşı tutumunu belirlemek amacıyla yapılan uygulamalardan elde edilen anket sayısı 1.214'tür. Eylül 2011 ile Ocak 2013 tarihleri arasındaki zaman zarfında uygulanan bu anketlerden SPSS programı vasıtasıyla girilen veri sayısı her bir anket formu için 33'tür. Dolayısıyla programa girişi yapılan toplam veri (sayısal değer) sayısı 260 bini aşmaktadır. Bu ebattaki büyük verinin hem giriş hem de analiz sürecinin, bir program kullanılmaksızın yürütülmesi son derece güç gözükmetedir.

İstatistik verilerinin analizinde kullanılan belli başlı metotlardan biri serinin değişkenleri arasındaki oranlardır. Bu oranlar, her bir serinin değerinin (frekansının) 100 ile çarpıldıktan sonra serinin değişkenlerinin toplam değerine bölünmesiyle elde

⁶⁴⁰ Ersin Güngördü, *Eğitim Fakülteleri İçin Coğrafya'da İstatistik Metotları*, (2. Baskı), Gazi Kitabevi, Ankara 2010, s. 3-4.

⁶⁴¹ Ayhan Ural, İbrahim Kılıç, *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Detay Yayıncılık, Ankara 2005, s. 89.

edilir ve ortaya çıkan değer, yüzde (%) cinsinden ifade edilir.⁶⁴² Yüzdeler, anket verilerini özetlemenin en basit yollarından birisidir.⁶⁴³ Bu çalışmanın verilerinin analizinde ve görselleştirilmesinde söz konusu metot izlenmiş olup, serinin değişkenleri arasındaki oranlar yüzde (%) olarak ifade edilmiştir. Kullanılan bir diğer sayısal ifade ise frekans dağılımlarıdır. Frekans dağılımları, anket maddelerine verilen cevaplar arasındaki değişikliği gösterir ve cevapların basitçe sayılması ile elde edilir. Frekans dağılımları da, tıpkı yüzdelere gibi, kolay yorumlanabilmeleri için tablo ve grafiklerde sıklıkla kullanılırlar.⁶⁴⁴

3.3. İKLİM-TURİZM İLİŞKİSİ VE MEVSİMSEL TURİST PROFİLİNİN GÖSTERDİĞİ DEĞİŞİMLER

Bütün turizm türleri gibi savaş alanları turizmi de, coğrafi bir alanı kullanır. Bu alan, fiziki ve biyolojik doğal çevreden ve insan faaliyetleri tarafından oluşturulan öğelerden meydana gelir. İklimin de dâhil olduğu birçok öğeden oluşan coğrafi alan, birçok aktiviteyi destekleyen bir kaynak olarak turizmin gelişim yerini etkileyen bir faktör ve aynı zamanda kendi başına bir çekiciliktir. Farklı coğrafi alanların özellikleri gerçekleştirilen faaliyetleri etkilediğinden, turist aktiviteleri yeryüzünün her tarafına homojen olarak dağılmamıştır. Coğrafi alanların farklı karakter özellikleri göstermesinin önemli etkenlerinden biri olan iklim, alanların nasıl kullanılacağını belirleyen temel ölçütlerden biridir. Aynı zamanda, turizme elverişli alanları sınırlandırır.⁶⁴⁵

İklim, hem temel hem de tamamlayıcı bir turizm kaynağı olabilir. Hava olaylarına doğrudan bağlı bazı turizm aktiviteleri ile güneşlenme süresi, sıcaklık, kar ve rüzgâr gibi iklim elemanları turist talebini yaratan temel kaynaklardır. Bunların haricinde iklimin doğrudan oluşturmadığı fakat turizmin gelişimini kolaylaştıran etkiler yaptığı yürüyüş, avlanma, tırmanma, rafting, golf gibi faaliyetlerde iklim, sadece

⁶⁴² Korkut Ata Sungur, *Coğrafyada İstatistik Metodları*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1979, s. 51.

⁶⁴³ Çavuş Şahin, *Veri Toplama Teknikleri*, (1. Basım), (Ed. Remzi Y. Kınal), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, (ss. 121-179), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010, s. 138.

⁶⁴⁴, s. 138.

⁶⁴⁵ Ma Belen Gomez Martin, Weather, "Climate and Tourism A Geographical Perspective", *Annals of Tourism Research*, 32 (3), ss. 571-591, s. 571-573.

tamamlayıcı bir öğedir.⁶⁴⁶ Ancak her iki durumda da iklim, turizm türlerinin alansal dağılışı ile mevsimlik turizm göçünü yönlendirir.⁶⁴⁷ Birçok yazılı kaynakta, kültürel turizmin mevsimlik olma özelliğinin bulunmadığı, tüm yıla ve tüm bölgelere yayılabilmek özelliği gösterdiği belirtilmektedir. Hatta İngiltere’de kültürel turizm, yerel ve ulusal turizm politikalarının çoğunda, mevsimsellikle mücadele anlamında bile kullanılmıştır.⁶⁴⁸ Fakat iklim elemanları, diğer turizm türlerinde olduğu gibi, kültürel turizm üzerinde de belirleyici rol oynar. İklim elemanları, öncelikle, kültürel turizm talebini doğrudan etkiler. Kültürel turizme en fazla katılım gösteren grup olarak ön plana çıkarılan üçüncü yaş turizminde, iklim elemanlarının turistlerin seyahat kararlarını etkilediği söylenebilir. Ayrıca kültürel turizmin önemli çekiciliklerini oluşturan ve açık havada gerçekleştirilen müzik, folklor, şenlik, anma törenleri gibi faaliyetlerin zamanını belirlediği gibi, kırsal alanlarda yer alan miras turizm çekiciliklerinin de erişimini sınırlandırabilir. Örneğin, savaş alanlarının potansiyel turistik çekiciliklerinin birçoğu kırsal alanlarda (açık havada) yer almaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse, genel turizmde olduğu gibi, kültürel turizm faaliyetlerinin de her safhasında iklimin etkisine örnek vermek mümkündür. Önemli bir turizm tanıtım aracı olan broşürlerin fotoğraflarında bile, tarihi yapılar ve kalıntılarla birlikte temiz ve güneşli bir havanın da reklam aracı olarak kullanıldığı unutulmamalıdır.⁶⁴⁹

Yukarıda verilen bilgilerin yanı sıra, iklim ve turizm ilişkisi ile ilgili üzerinde durulması gereken bir diğer husus iklim konforudur. Turizmde iklim konforu, turizm faaliyetlerine katılan insanların seyahat ettikleri yerlerdeki iklim koşullarıyla ilgili memnuniyet derecesi olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵⁰ Bir coğrafi alanda iklim konforu şartlarının uygun olması, ziyaretçilerin sağlıklı ve dinamik bir ortamda turizm faaliyetlerine katılmaları açısından önemlidir.⁶⁵¹ Bir bölgede turist akışı üzerinde

⁶⁴⁶ Martin, s. 575-576.

⁶⁴⁷ Füsün Soykan, “Turizm Coğrafyası ve Turizm Planlaması”, *Ege Coğrafya Dergisi*, (11), 2000, ss. 39-55, s. 42.

⁶⁴⁸ Yi-De Liu, Chi-Fan Lin, “The Development of Cultural Tourism: A Review of UK Experience”, *Tourism: An International Multidisciplinary Refereed Journal of Tourism*, 6 (2), 2011, ss. 363-376, s. 365.

⁶⁴⁹ M. Cemil Özgül, “Meteorolojinin Turizm Sektörüne Katkısı”, *Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Meteoroloji Dergisi*, (13), 1984, s. 53.

⁶⁵⁰ Yüksel Güçlü, “Doğu Karadeniz Bölümü Kıyı Kuşağında İklim Konforu Şartlarının Kıyı Turizmi Yönünden İncelenmesi”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 8 (2), 2010, ss. 111-136, s. 113.

⁶⁵¹ Yüksel Güçlü, “Ege Bölgesi Kıyı Kuşağında İklim Konforu Şartlarının Kıyı Turizmi Yönünden İncelenmesi” [Özet], *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (1) 2010, ss. 794-823, s. 794.

iklimin etkisinin ve uygun turizm sezonunun belirlenmesinde iklim konforu şartlarının dikkate alınması gerektiği noktasından hareketle, TCI (Turizm İklim İndeksi) geliştirilmiştir.⁶⁵² TCI, turizme etki eden iklim elemanlarının (sıcaklık, bağıl nem, güneşlenme süresi, rüzgâr ve yağış) birlikte değerlendirilebilmesi, farklı turizm türleri için uygulanabilmekte ve iklim-turizm ilişkisinin tespitine elverişli bir metot olması nedeniyle bilimsel çalışmalarda tercih edilmektedir.⁶⁵³ Bu çalışmada ise, uygun turizm sezonu ile mevsimsel turist profilindeki değişim arasındaki ilişkinin tespitinde TCI'den yararlanılmıştır.

TCI (Turizm İklim İndeksi), turist konforu açısından elverişli dönemlerin tespitinde sıkça kullanılan bir yöntem olup, Mieczkowski (1985) tarafından geliştirilen aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır⁶⁵⁴;

$$TCI=2[4.(CID) + CIA) + (2.P) + (2.S) + W]$$

Genel olarak CID (Gündüz konfor indeksi); maksimum sıcaklık ve minimum bağıl nem, CIA (Günlük konfor indeksi); ortalama sıcaklık ve ortalama nem, P (Yağış); toplam yağış, S (Güneşlenme süresi); toplam güneşlenme süresi, W (Rüzgâr); ortalama rüzgâr hızı değerlerinin kullanımıyla hesaplanır.⁶⁵⁵

Turizm İklim İndeksine (TCI) göre Gaziantep, kış haricindeki mevsimlerde yüksek değerler göstermektedir. Kış mevsiminde, düşük CID, CIA ve güneşlenme süresi değerleri nedeniyle turizm konforu sınır değerdedir. Sonbahar ise, genel itibariyle değerlendirildiğinde, turizm konforunun en yüksek olduğu mevsim konumundadır. Ziyaretçilerin memnuniyet derecesinin en yüksek seviyeleri görmesi beklenen bu dönem, aynı zamanda turizmin geliştirilebileceği en ideal mevsim olarak ön plana çıkmaktadır. İlkbahar ve yaz mevsimleri ise TCI değerlerine göre turizmin geliştirilebileceği elverişli iklim şartlarına sahiptir. Gündüz sıcaklıkları yüksek değerlerde seyretmesine rağmen yaz mevsiminin turizm konforu ilkbahar ile eşit seviyededir. Özellikle düşük bağıl nem oranı ve günlük toplam güneşlenme süresinin

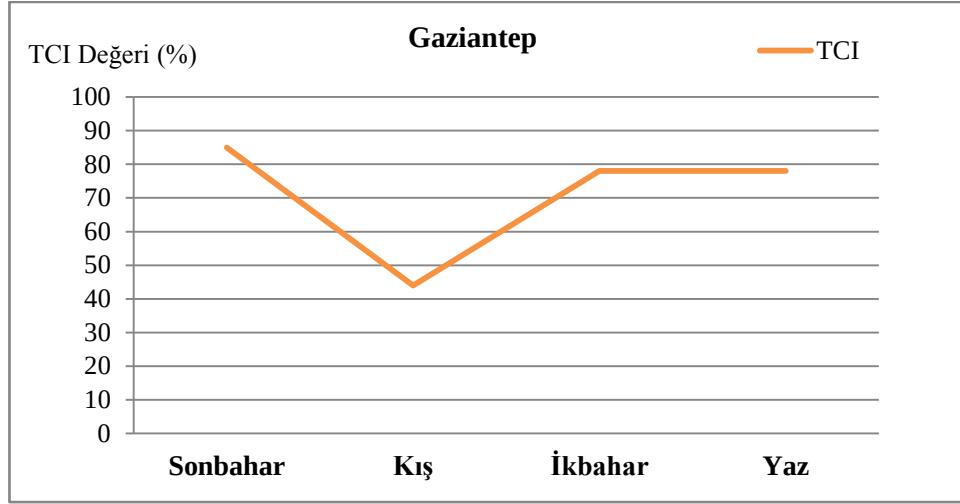
⁶⁵² Güçlü, 8 (2), 2010, s. 116.

⁶⁵³ Gülşen Kum, *İklim Değişikliğinin Türkiye'nin Güneybatı Kıyılarında Turizmin Konfor Şartlarına Etkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 15.

⁶⁵⁴ Kum, s. 15-16.

⁶⁵⁵ Kum, s. 15-23.

uzunluğu nedeniyle yaz, yüksek sayılabilecek TCI değerlerine sahiptir (bakınız: şekil 3.2).

Şekil 3.2. Gaziantep İstasyonu Mevsimlik TCI Dağılımı.⁶⁵⁶

TCI sayısal değerleri; kış mevsimde 44, ilkbahar ve yazda 78, sonbaharda ise 85 olarak hesaplanmıştır. Bu verilerin turizm konfor değerindeki karşılıklarına bakıldığında; sonbahar “ideal”, ilkbahar ve yaz “çok iyi”, kış ise “sınır değerde” gözükmektedir (bakınız: tablo 3.1).

Tablo 3.1. TCI Sayısal Değerlerinin Turizm Konfor Değeri Olarak Karşılığı

TCI Sayısal Değeri	Turizm Konfor Değeri
90-100	mükemmel
80-89	ideal
70-79	çok iyi
60-69	iyi
50-59	kabul edilir
40-49	sınır değerde
30-39	elverişli değil

Kaynak⁶⁵⁷

Gaziantep’in turizm talebini (turist profilini) belirlemek amacıyla yapılan uygulamadan elde edilen toplam anket sayısı, daha öncede belirtildiği üzere, 3.740’dır. Bu anketlerin 2.734’ü yerli ve 1.006’sı ise yabancı ziyaretçilerden sağlanmış olup,

⁶⁵⁶ Çevre ve Orman Bakanlığı Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü’nün Gaziantep İstasyonu için hazırladığı 1975-2010 yılları arasındaki döneme ait verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

⁶⁵⁷ Kum, s. 16; Z. Mieczkowski, “The Tourism Climatic Index: A Method of Evaluating World Climates For Tourism”, *The Canadian Geographer*, 29 (3), 1985, ss. 220-233, s. 229.

mevsimsel turist profilindeki değişimleri saptamak amacıyla da anket uygulamaları tüm yıla yayılmak suretiyle karşılaştırma yapılabilir örneklem yeterliliğine ulaşılmaya çalışılmıştır. Tüm bu çabalara ve dikkate rağmen kış mevsiminde yabancı ziyaretçilerden elde edilen anket sayısının, diğer mevsimlerde elde edilen sayıların gerisinde kalması engellenememiştir. Bu sınırlılık kış mevsiminde gelen yabancıların sayısındaki azalmadan kaynaklanmakla birlikte, elde edilen anket sayısının değerlendirme yapılabilecek sayıya ulaştığına kanaat getirilerek mevsimsel turist profilindeki değişimin saptanmasında yüzde oran üzerinden kıyaslama yapma yoluna gidilmiştir.

Tablo 3.2. Ankete Katılan Ziyaretçilerden (Turist ve Günöbirlikçiler) Elde Edilen Anket Sayılarının Mevsimlere Göre Dağılımı

Mevsim	Yerli	Yabancı	Toplam
Kış	673	155	828
İlkbahar	717	319	1036
Yaz	576	267	843
Sonbahar	768	265	1033

Anketlere katılan yerli ve yabancı ziyaretçilerden elde edilen verilerin analizi yapıldığında ise, mevsimsel turist profilindeki değişim genel itibariyle; kullanılan ulaşım türü, seyahatin şekli, ziyaret amaçları, tercih edilen konaklama tesisleri, tatil süresi ile demografik özellikler üzerinde tespit edilmiştir.

Ulaşım türleri içerisinde en fazla tercih edilenler havayolu ile karayoludur. Demiryolu ile Gaziantep'e giriş yapan ziyaretçilerin oranı, genel itibariyle bütün mevsimlerde % 1'in altında kalmaktadır. Bu nedenle kıyaslama, havayolu ile karayolu üzerinden yapılmıştır.

Tablo 3.3. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Tercih Ettikleri Ulaşım Türüne Göre Mevsimsel Dağılımı (%)

Mevsim	Yerli		Yabancı	
	Havayolu	Karayolu	Havayolu	Karayolu
Kış	72	28	63	37
İlkbahar	49	51	30	69
Yaz	21	78	35	65
Sonbahar	38	62	31	68

Sonbahar ile ilkbahar mevsimlerinde tercih edilen ulaşım türlerinin oranları genel itibariyle benzer özellikler gösterirken, kış ve yaz mevsimlerinde büyük farklılıklar dikkati çekmektedir. Kış mevsiminde hem yerli hem de yabancı ziyaretçiler ağırlıklı olarak havayolunu tercih ederken, yaz aylarında havayolu oranı özellikle yerli ziyaretçilerde en düşük seviyeye inmektedir. Yaz ve kış dönemlerinde, seyahat şekli olarak seyahat acenteleri ile tur operatörlerini tercih eden ziyaretçilerin oranları incelendiğinde, turla seyahat edenlerin oranı yaz mevsiminde % 23, kış mevsiminde ise % 4.6'dır. Bunun yanı sıra kış mevsiminde iş amaçlı seyahat eden yerli ziyaretçilerin sayısındaki yüksek oranda, ulaşım tercihinin belirleyen diğer ana faktör olarak ele alınabilir.⁶⁵⁸

Zamanı ekonomik kullanma isteği, havayolu ulaşımının günümüzde tercih edilme nedenlerinin öncelikleri arasındadır. Çünkü iş amaçlı seyahatlerde zaman, tatil amaçlılara göre daha az esneklik gösterir. Bu farklılığı ortaya çıkaran bir diğer neden de, kış aylarında Türkiye'nin büyük bir kısmında hüküm süren ağır kış şartlarıdır. Türkiye'nin büyük bir kısmında görülen karasal iklimde kışların sert ve kar yağışlı geçmesi, uzun süreli seyahatlerde havayolunun söz konusu avantajını daha da arttırmaktadır.

Gaziantep'e gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin ziyaret amaçları incelendiğinde, yeni yerler ve kültürel zenginlikleri görme ile akraba ve arkadaş ziyareti ön sıralarda gelmektedir. Bu öncelikler dışında, tur programında olduğu için Gaziantep'e uğrayan ziyaretçilerin oranları, özellikle yabancılarda, önemli değerlere ulaşmaktadır (bakınız: tablo 3.4).

Tablo 3.4. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Mevsimsel Seyahat Amaçları İçerisinde Tur Programlarının Önemi (%)

Mevsim	Yerli	Yabancı
Kış	1.0	5.8
İlkbahar	5.6	21.9
Yaz	8.3	15.0
Sonbahar	5.6	15.8

⁶⁵⁸ Serhat Zaman, Erol Uzun, "Kültürel Turizm İçerisinde Yerel Tatların Önemi: Gaziantep Örneği", Cemal Sevindi vd, (Ed.), *I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı: 28-30 Mayıs 2012*, ss. 905-917, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Erzurum 2012, s. 912.

Tablo 3.4’te dikkati çeken hususlardan biri de “tur programında olduğu için” Gaziantep’e uğradığını belirten yerli ve yabancı ziyaretçi oranlarının kış mevsiminde en düşük değerlere ulaşmasıdır. Bu durum doğrudan insanların tatil dönemleriyle ilişkilendirilebileceği gibi, dolaylı yünden de olsa düşük sıcaklık değerlerinin potansiyel turist adaylarının seyahat motivasyonları üzerinde yarattığı olumsuz etkiyle ilişkilendirilebilir. Gaziantep’in öğleden sonraki (saat 14) sıcaklık ortalamalarına bakıldığında; kış mevsimi ortalaması 8.1 °C, ilkbahar 18.5 °C, yaz 33.1 °C, sonbahar 22.9 °C’dir.⁶⁵⁹ Normal şartlarda, seyahat eden insanların hafif bir giyimle dolaşabilecekleri sıcaklık dereceleri 16-18 °C’nin üzerinde kalan sıcaklıklardır.⁶⁶⁰ Dolayısıyla bu sıcaklık değerlerinin altındaki hava sıcaklıklarına sahip kış aylarında ziyaretçilerin açık hava da katılacakları rekreasyon faaliyetlerinde rahat edemeyecekleri söylenebilir. Yaz aylarında ise yüksek sıcaklıklarla birlikte nispi nemin de yüksekliği de turizmin gelişmesinin önündeki önemli iklim engellerinden biridir.⁶⁶¹ Fakat Gaziantep’te 14 saatinin yaz sıcaklık ortalaması 33.1 °C gibi yüksek bir değere ulaşmasına rağmen aynı dönem ve saatte nispi nem oranının % 31.1’de kalması, hissedilen sıcaklığın vücut üzerinde yaratacağı olumsuz etkiyi azaltacaktır. Bu nedenle, yaz mevsiminin TCI sayısal değerlerinin turizm konfor değeri olarak karşılığı “çok iyi” kategorisine denk gelmektedir (bakınız: şekil 3.2 ve tablo 3.1).

Anket analizleri sonucunda tespit edilen anlamlı farklılıklardan biri de, ziyaretçilerin konaklama sürelerinin mevsimlere göre gösterdiği değişkenliktir. Oranlarda bazı farklılıklar olmakla birlikte genel itibariyle, Gaziantep’e gelen ziyaretçilerin % 25’i gününbirlikçidir. Konaklama yapanlar içerisinde ise, en fazla 1-3 günlük kısa süre tercih edilmektedir.

Tablo 3.5. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Konaklama Sürelerinin Mevsimsel Dağılışı (%)

Mevsim	Yerli			Yabancı		
	Günübirlik	1-3 gün	3’den fazla	Günübirlik	1-3 gün	3’den fazla
Kış	25	55	20	16	45	39
İlkbahar	21	61	18	24	65	11
Yaz	24	49	27	22	49	29
Sonbahar	29	51	19	25	57	18

⁶⁵⁹ T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü’nün Gaziantep İstasyonuna ait 1975-2010 yılları arasındaki ortalama sıcaklık verilerinden derlenmiştir.

⁶⁶⁰ Özgüç, 2007, s. 45.

⁶⁶¹ Özgüç, 2007, s. 45.

Yukarıda benzer özellikler üzerinden yapılan genellemeler haricinde dikkati çeken iki önemli farklılık daha bulunmaktadır. Yabancı ziyaretçilerde üç günden fazla süreliğine konaklamanın yapıldığı mevsim kış (% 39) iken, yerli ziyaretçilerin tercihi yaz mevsiminden yanadır (% 27). Yabancı ziyaretçilerdeki bu çarpıcı sonuç, turizm seyahatlerinin bireysel olarak gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü kış mevsimi, yabancı ziyaretçilerin tur programıyla en az seyahate katıldıkları döneme tekabül etmektedir (bakınız: Tablo 3.4). Ayrıca tur rehberlerinden alınan tur programlarında seyahat süreleri içerisinde Gaziantep’e ayrılan toplam sürenin ağırlıklı olarak gününbirlik veya 1-3 günle sınırlı olduğu görülmüştür. Yerli ziyaretçiler de ise farklılığı yaratan ana nedenlerin başında, yurt dışında yaşayan Türk kökenli vatandaşlarımızın yıllık tatillerinde tercihlerini memleketlerinden yana kullanmaları gelmektedir. Yabancı ziyaretçilere uygulanan ankette, “milliyet” kısmını “Türk” olarak belirtenlerin mevsimlere göre oranlarının dağılışı yapıldığında; % 20’sinin kışın, % 18’inin ilkbahar, % 18’inin sonbahar ve % 44’ünün ise yazın Gaziantep’i ziyaret ettikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla, uzak mesafelerden (özellikle Avrupa ülkelerinden) gelen bu ziyaretçilerin, ziyaret sürelerinin 1-3 günle sınırlı olma ihtimali son derece zayıf gözükmemektedir. İkinci bir neden olarak da, insanların tatil dönemi tercihleri gösterilebilir.

Anketlerin veri analizlerinde, yukarıda verilenlerin haricinde, ziyaretçilerin demografik özelliklerinin de mevsimlere göre önemli farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 3.6. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Cinsiyete Göre Mevsimsel Dağılışı (%)

Mevsim	Yerli		Yabancı	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Kış	63	37	63	37
İlkbahar	43	57	49	51
Yaz	48	52	47	53
Sonbahar	52	48	55	45

Yukarıda verilen birçok analiz sonucunda olduğu gibi, cinsiyet oranında da en büyük farklılık kış mevsiminde görülmektedir. İş amaçlı seyahatlerin yanı sıra kışın bireysel olarak seyahat eden ziyaretçilerin büyük kısmının erkeklerden oluştuğu tahmin

edilmektedir. Nitekim Günal (2006)⁶⁶² Mardin ili için yaptığı turist profili analizinde erkeklerin hem bireysel hem grup halinde turizme katılma eğilimi gösterdikleri, kadın ziyaretçilerin ise % 90 oranında gruplar halinde seyahate katıldıklarını tespit etmiştir. Ayrıca daha öncede belirtildiği üzere, tur programları ile Gaziantep'e uğrayan ziyaretçilerin oranının en düşük olduğu mevsim kış olarak dikkati çekmektedir (bakınız: Tablo 3.4).

Biyolojik yapıları itibariyle ideal iklim konforu talebi en fazla olması beklenen yaş grubu 65 ve üzeridir. İklim konforuna en az dikkat edecek grubun ise 14-24 yaş aralığı olacağı varsayımından hareketle, iklimin seyahat kararları üzerindeki muhtemel etkisi bu iki grup üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Turizm konfor kategorisinde en düşük değere sahip olduğu belirlenen kış mevsimi, 65 ve üstü yaş grubundaki ziyaretçiler tarafından en az tercih edilen dönemi oluştururken en yüksek (ideal) değerlere sahip sonbahar, bilhassa yabancı ziyaretçiler tarafından, en fazla tercih edilen dönemlerden biri olarak dikkati çekmektedir. İdeal seviyesinden biraz daha alt (çok iyi) kategorisinde yer alan ilkbahar ve yaz, en fazla tercih edilen diğer dönemlerdir. Yerli ziyaretçiler arasında yaz mevsiminin yüksek oranda tercih edilme nedeninin ise Türkiye'deki tatil dönemleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3.7. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Yaş Gruplarına Göre Mevsimsel Dağılışı (%)

Mevsim	Yerli		Yabancı	
	14-24	65 ve üstü	14-24	65 ve üstü
Kış	15	0.7	31	4
İlkbahar	11	11	9	35
Yaz	29	2	20	23
Sonbahar	20	3	12	34

Ziyaretçilerin yaş gruplarına göre dağılımı ile bu yaş gruplarının muhtemel meslekleri arasında da büyük benzerlik söz konusudur. 14-24 yaşları arasındaki yerli ziyaretçilerin ağırlıkta olduğu yaz mevsimi, meslek grupları içerisinde öğrenci oranının en yüksek olduğu döneme tekabül etmektedir. Yabancı ziyaretçiler içerisinde 14-24 yaş grubunun oranı ile meslek grupları içerisindeki öğrenci oranı, 65 yaş ve üstündeki

⁶⁶² Veysi Günal, *Mardin İli'nde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 205.

ziyaretçilerin oranı ile meslek grupları içerisindeki emekli oranı birbirine son derece yakın değerler göstermektedir.

Tablo 3.8. Ankete Katılan Ziyaretçilerin İki Meslek Grubuna Göre Mevsimsel Dağılışı (%)

Mevsim	Yerli		Yabancı	
	Öğrenci	Emekli	Öğrenci	Emekli
Kış	13	7	34	5
İlkbahar	11	20	13	39
Yaz	24	8	21	21
Sonbahar	16	13	10	36

Rahatsız edici sıcaklık koşulları, insanların bulunduğu yaş, yaptıkları iş ve fiziksel durumu gibi kişisel risk faktörleri ile iklim etmenlerinin birleşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır.⁶⁶³ Açık alanlarda gerçekleştirilen rekreasyon faaliyetleri ile uzun süreli seyahatlerde, yaşlanmayla birlikte kişisel risk faktörü de artar. Gaziantep'in iklim şartları değerlendirildiğinde, daha öncede belirtildiği üzere, ziyaretçilerin faaliyetlerini arttırdıkları öğleden sonraki saat 14'ün sıcaklık ortalamaları kışın 8.1 °C, yazın 33.1 °C'dir. İlkbahar ve sonbahar ise, sırasıyla, 22.9 °C ile 18.5 °C ortalama sıcaklığa sahiptir. Bu sıcaklık değerleri nedeniyle, emeklilerin en çok ilkbahar ve sonbaharı, en az ise kış ve yazı tercih ettikleri görülmektedir.

Ankete katılan ziyaretçilerin öğrenim durumlarında da mevsimsel değişimler söz konusudur. Yerli ziyaretçilerin eğitim seviyesinin en düşük olduğu mevsim yaz iken, yabancılarda kış olarak göze çarpmaktadır. Bu farklılık, gelen ziyaretçilerin yaş ve meslek durumlarıyla yakından ilişkilidir. Yabancılarda 65 yaş ve üstünün ağırlıklı olarak yer aldığı ilkbahar ve sonbahar dönemleri, aynı zamanda emekli ve öğrenim durumu yüksek kitleyi oluşturmaktadır. Yerli ziyaretçilerde ise 14-24 yaş grubunun ağırlıklı olarak yer aldığı yaz mevsimi, ankete katılan öğrenci sayısının en fazla ve dolayısıyla lisansüstü öğrenim durumunun en az olduğu döneme tekabül etmektedir (bakınız: Tablo 3.7, Tablo 3.8, Tablo 3.9).

⁶⁶³ Murat Türkeş, *Klimatoloji ve Meteoroloji*, Kriter Yayınları, İstanbul 2010, s. 546.

Tablo 3.9. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Lisansüstü Öğrenim Durumlarının Mevsimsel Dağılışı (%)

Mevsim	Yerli	Yabancı
Kış	21	20
İlkbahar	19	34
Yaz	12	27
Sonbahar	16	34

Ankete katılan ziyaretçilerin gelir durumu; yaş, meslek ve öğrenim seviyelerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

Tablo 3.10. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Gelir Durumunun Mevsimsel Dağılışı (%)

Mevsim	Yerli		Yabancı	
	1000 ₺ altı	4000 ₺ ve +	1000 € altı	4000 € ve +
Kış	12	24	35	14
İlkbahar	11	28	14	24
Yaz	19	14	23	16
Sonbahar	16	20	18	19

3.4. TURİZM TALEBİ ANALİZİ

Turizm talebi, yeterli satın alma gücüne ve boş zamana sahip, turistik mal ve hizmetlerden faydalanan tüketici topluluğu olarak ele alınabilir. Turistik mal ve hizmetten yararlanan bu tüketici kitle, turist olabileceği gibi günübirlikçi veya transit geçiş yapan herhangi bir grup da olabilir.⁶⁶⁴ Turizm talebinin anlaşılması, turizmin gelişmesine katkı sağlayacak bir başlangıç noktası olarak görülebilir. Coğrafyacılar bu talebin genel itibarıyla mekânsal boyutuyla ilgilenmekle birlikte, tüketicilerin seyahat etme güdülerini ile bunu gerçekleştirme becerileri arasındaki ilişkiler açısından da talep üzerinde durmak gerekir.⁶⁶⁵

Turizm talebini yaratan turist veya turist dışındaki ziyaretçilerin ihtiyaç, istek ve beklentileri birbirinden farklıdır. Bu nedenle satın alma davranışları ve dolayısıyla turist mal ve hizmetler farklılık göstermektedir. Pazardaki bu heterojen talep yapısına homojen unsurların sunulması turizmin gelişimini sağlamak sürdürülebilir turizm

⁶⁶⁴ Kozak, vd., s. 59.

⁶⁶⁵ Özgüç, 2007, s. 33.

ilkeleriyle çelişen bir durum arz etmektedir.⁶⁶⁶ Söz konusu talep yapısı, ziyaretçilerin demografik ve sosyo-kültürel özellikleri ile seyahat bilgilerinin tespitiyle belirlenebilir.

3.4.1. Yerli ve Yabancı Ziyaretçi Profiline Analizi

Bu kısım içerisindeki analizler, soruların türüne göre kategorize edilerek yapılmıştır.

3.4.1.1. Demografik Soruların Veri Analizi

Turizmde talebi belirleyen faktörlerin başında ziyaretçilerin cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum, meslek, milliyet ve gelir özelliklerinden oluşan demografik yapısı gelir.⁶⁶⁷ Demografik yapının bu özellikleri, ziyaretçilerin seyahat kararlarını ve satın alma davranışlarını etkileyen kişisel faktörleri oluşturmaktadır. Ziyaretçilerin demografik özellikleri hakkında elde edilen tam ve doğru bilgiler, onların ihtiyaçlarına uygun turizm faaliyetlerinin ve turistik ürünün geliştirilmesine yardımcı olan önemli belirleyicilerdir.⁶⁶⁸ Bir coğrafi birimde turizmin geliştirilmesini sağlamak amacıyla yapılacak işlerin başında demografik bölümlenme gelmektedir. Ziyaretçileri yaşa bağlı olarak; “genç, yetişkin ve üçüncü yaş”, medeni durumlarına göre; “bekâr ve evliler”, mesleklerine göre; “memur, işçi, çiftçi, emekli, ev kadını, öğrenci”, cinsiyete göre; “kadın ve erkek”, eğitim durumlarına göre; “yüksek eğitimliler, eğitim seviyesi düşük olanlar”, gelirlerine göre; “yüksek gelirliler ve düşük gelirliler” şeklinde bölümlendirmek mümkündür.⁶⁶⁹ Sonuçta bu grupların her birinin seyahat kararları ve seyahat şekli ile turistik ürünlere olan talebi farklıdır.

Demografik sorular, cevaplayıcılar hakkında tanımlayıcı bilgi sağlayan sorulardır. Cinsiyet, yaş, etnik köken, sosyal statü, eğitim düzeyi, yerleşim yeri, medeni hal ile ilgili sorular bu grup içerisinde sıkça kullanılmaktadır.⁶⁷⁰ Demografik sorular aynı zamanda ziyaretçilerin bilgi vermekte hassas davrandıkları soruları oluştururlar. Bu nedenle, demografik sorulara anket formunun son kısmında yer verilmiştir.

⁶⁶⁶ Selma Meydan Uygur, *Turizm Pazarlaması*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007, s. 164.

⁶⁶⁷ Özgüç, 2007, s. 35.

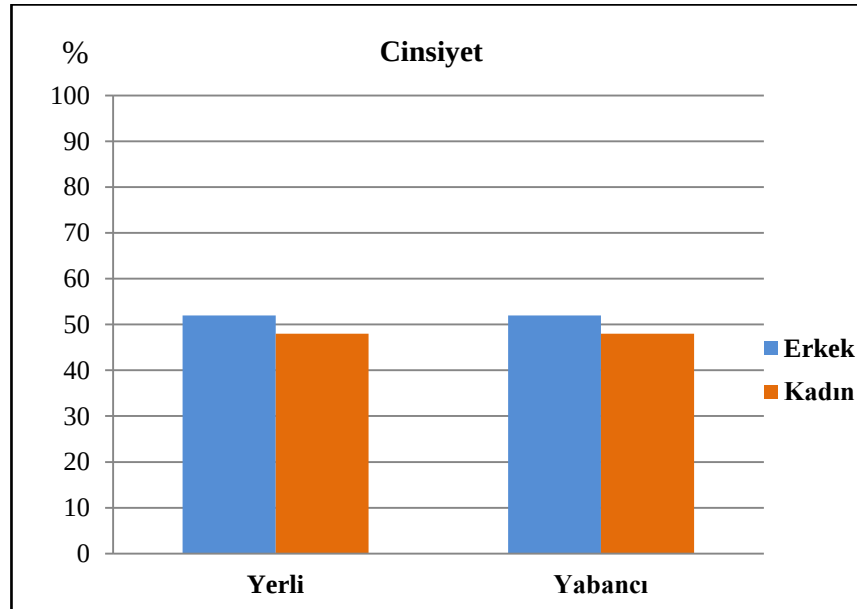
⁶⁶⁸ Uygur, s. 172.

⁶⁶⁹ Uygur, s. 207.

⁶⁷⁰ Baş, s. 59; Kınca, s. 130-131.

3.4.1.1.1. Cinsiyet Durumu

Dengesiz cinsiyet oranı birçok faktörün yansımasıdır.⁶⁷¹ Seyahate genellikle erkek nüfusun ağırlıklı olduğu şehirlerden katılımın gerçekleşmesi, Dünya'nın bazı yerlerinde kadınların turizm olanaklarına erişiminin sınırlı olması, ekonomik kalkınmalarda erkekler lehine yapılan pozitif ayrımcılıklar, kadın sorunlarının ve kaygılarının erkeklerden farklı olması, iş hayatı içerisindeki kadın sayısının hala birçok ülkede erkeklerin çok gerisinde kalması vb gibi nedenler turizm faaliyetlerine katılan ziyaretçiler arasında cinsiyet oranlarının farklılık göstermesine neden olmaktadır.⁶⁷²

Şekil 3.3. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Cinsiyet Profili (%).

Ankete katılanların cinsiyet oranları birbirine yakın değerler göstermekle birlikte, hem yerli hem de yabancı ziyaretçiler arasında erkeklerin oranı (% 52), kadınların oranından (% 48) yüksektir. Mevsimler bazında değerlendirildiğinde; ilkbahar, yaz ve sonbaharın cinsiyet oranları birbirine yakın değerler gösterirken, kış mevsimi erkek ağırlıklı bir profil çizmektedir (bakınız: Şekil 3.3).

⁶⁷¹ Nazmiye Özgüç, Erol Tümertekin, *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür ve Mekân*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2009, s. 272.

⁶⁷² Özgüç, Tümertekin, s. 272-278.

3.4.1.1.2. Yaş Durumu

Turizm hareketlerine katılmada etkili olan ve turist profilini belirlemede kullanılan bir diğer unsurda insanların yaş durumudur. Genellikle yaş gruplarına göre turizm üç türe ayrılmaktadır; “gençlik turizmi”, “orta yaş (yetişkin) turizmi” ve “üçüncü yaş turizmi”. 14 veya 15 yaşları ile 24 yaşları arasındaki bireylerin turizm hareketlerine katılmalarına gençlik turizmi, 25 ile 60 yaş grupları arasında yer alan bireylerin katıldıkları turizm hareketine yetişkin turizmi, 60 ve üzeri yaş grubunda yer alan bireylerin gerçekleştirdikleri turizm hareketine ise üçüncü yaş turizmi adı verilmektedir.⁶⁷³ Gençlik ve yetişkin turizmine katılanların yaş grupları içi genel itibarıyla yukarıdaki değerlere yakın yaş dilimleri esas alınırken, üçüncü yaş turizminin yaş sınırında bölgesel farklılıklar bulunmaktadır. Bu yaş diliminde sınır 55 veya 50’ye kadar inebilmektedir. Hatta bu yaş grubundakiler orta yaşlılar, yaşlılar ve kocamışlar şeklinde bir sınıflandırmaya da tabi tutulmaktadırlar.⁶⁷⁴ Ortalama insan ömrünün uzaması, onların emeklilik sürelerince sağlıklı kalabilmelerini sağlamakta ve turizme katılımını arttırmaktadır. Boş zaman ve yeterli gelire de sahip olan bu grup, emeklilik dönemlerini seyahat ederek geçirmektedirler.⁶⁷⁵

Tablo 3.11. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Yaş Profili (%)

Yaş Grupları	Yerli	Yabancı
14-24	18	16
25-49	60	31
50-64	17	26
65 ve üstü	5	27

Ankete katılan ziyaretçilerin profili, ağırlıklı olarak 25-49 yaşları arasındaki ziyaretçilerden oluşmaktadır. 65 yaş ve üstü, yerli ziyaretçiler arasında en düşük orana sahip olmasına karşın yabancı ziyaretçilerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Üçüncü yaş grubu, 50 yaş ve üstü şeklinde ele alındığında ise yerli ziyaretçiler arasında bu yaş grubundakilerin oranı % 22’ye, yabancı ziyaretçilerde oran % 53’e

⁶⁷³ Kozak, vd., s. 14-15.

⁶⁷⁴ Necdet Hacıoğlu, Bayram Şahin, *Üçüncü Yaş Turizmi*, (Ed. Necdet Hacıoğlu, Cevdet Avcıkurt), “Turistik Ürün Çeşitlendirmesi”, (ss. 17-39), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008.

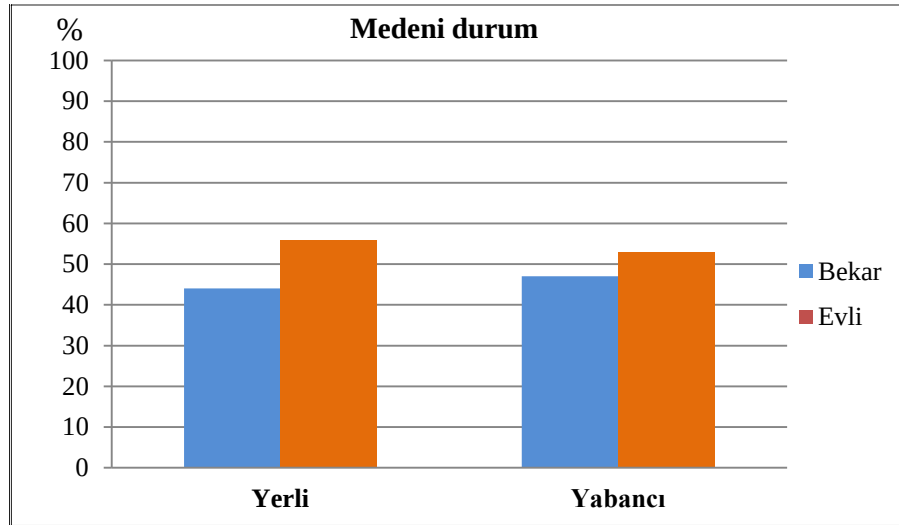
⁶⁷⁵ Kozak, vd., s. 34.

yükselmektedir. Dolayısıyla yabancı ziyaretçilerin büyük kısmının üçüncü yaş grubundakilerden meydana geldiği söylenebilir.

3.4.1.1.3. Medeni Durum

Ziyaretçilerin bekâr, evli ya da çocuklu olup olmama, çocuk sayısı ile ilgili özellikler onların turizm hareketlerine katılmasını, seyahat ve konaklama süresini etkilemektedir. Bekâr ve genç evli çiftler daha sık seyahat etme olanağına sahipken, çocuklu aileler seyahate katılmada önemli sorunlarla karşılaşabilmektedir.⁶⁷⁶

Ankete katılan ziyaretçilerden elde edilen verilere göre, araştırma sahası sınırları içinde seyahate çıkanların yarıdan fazlası evli bireylerden oluşmakla birlikte, her iki grubun oranları birbirine yakın değerler göstermektedir (bakınız: şekil 3.4). Turizm arzı oluşturulurken, bekâr ve evli bireylerin turizmden farklı beklenti içinde olacakları ve farklı tüketici davranışları gösterecekleri dikkate alınmalıdır.

Şekil 3.4. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Medeni Durumu

3.4.1.1.4. Öğrenim Durumu

Bireylerin öğrenim düzeyi, turizmde talebi belirleyen faktörlerin başında gelmektedir. Örneğin toplumun iyi eğitim görmüş bireylerinin seyahate katılma eğilimleri daha fazladır.⁶⁷⁷ Eğitim düzeyi yükseldikçe daha fazla gelir ve toplumsal statü

⁶⁷⁶ Kozak, vd., s. 68.

⁶⁷⁷ Özgüç, 2007, s. 35.

sağlayan mesleklerde çalışma olasılığı artan bireylerin beklenti ve merakları artmakta ve bu bireyler turizm hareketlerine daha aktif katılma eğilimi göstermektedir. Ayrıca eğitim düzeyi düşük kesimin kitle turizmine yönelmesi sonucunda eğitim düzeyi yüksek kesimler için farklı turizm türleri ve bölgeleri turizm pazarına girmiştir.⁶⁷⁸

Ankete katılan ziyaretçilerden hareketle, turist profilinde ağırlıklı olarak üniversite mezunlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Hem yerli hem de yabancı ziyaretçilerde ilköğretim mezunlarının oranları en düşük değere sahiptir. Ziyaretçilerin yarısı ve daha fazlası üniversite mezunu iken, yerli ziyaretçilerde lisansüstü mezunları % 17, yabancılar da ise % 31 oranına ulaşmaktadır. Söz konusu durum üniversite ve üstü bir öğrenim düzeyine sahip ziyaretçiler şeklinde ele alındığında yerli ziyaretçilerin oranı % 78, yabancıların ise % 81 gibi yüksek değerlere ulaştığı görülmektedir (bakınız: tablo 3.12).

Tablo 3.12. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Öğrenim Durumu (%)

Öğrenim Seviyesi	Yerli	Yabancı
İlköğretim (Primary education)	5	3
Lise (High school)	17	16
Üniversite	61	50
Lisansüstü	17	31

3.4.1.1.5. Meslek Durumu

Genellikle ziyaretçilerin eğitim, meslek ve gelir düzeyleri arasında doğrusal bir ilişki vardır. Bireylerin eğitim seviyesi yükseldikçe, ulaşacakları meslek ile gelir düzeyinin de buna paralel olarak artacağı varsayılmaktadır. Ayrıca belirli bir plan ve ücret dâhilinde görevini yerine getiren memur, öğrenci, öğretmen, akademisyen gibi meslek kolları ancak yılın belirli dönemlerinde tatil için zaman ve maddi kaynak ayırabilmektedirler.⁶⁷⁹ Ankete katılanlar arasında sadece yukarıda sıralanan meslek kollarına mensup yerli ve yabancı ziyaretçilerin oranları % 40'lara yaklaşmaktadır. Gaziantep İli'nin turizm stratejisi belirlenirken söz konusu durumun mutlaka dikkate alınması gerekir. Ayrıca yabancı ziyaretçiler içinde oranı en yüksek meslek grubunu

⁶⁷⁸ Kozak, vd., s. 66-67.

⁶⁷⁹ Kozak, vd., s. 67.

emekliler oluşturmaktadır (bakınız: Tablo 3.13). Genel itibariyle üçüncü yaş grubuna dâhil olan emekliler, ekonomik açıdan özgür davranmakta ve durağan aktiviteleri tercih etmektedirler. Ayrıca ankete katılan yabancı ziyaretçilerin 1/3'üne yakın bir oranını oluşturan emekliler; yiyecek-içecek alışkanlıklarında yağlı ve hamurlu yiyeceklerden kaçınmakta, konaklama yeri tercihlerinde tıbbi olanaklar ve konfor talep etmekte, temizliğe ve güvenliğe son derece önem vermektedirler.⁶⁸⁰

Ankete katılan yerli ve yabancı ziyaretçiler içinde en yüksek orana sahip ikinci meslek kolunu öğrenciler oluşturmaktadır (bakınız: Tablo 3.13). Sahip oldukları yaş dönemleri itibariyle büyük çoğunluğu gençlik turizmi kapsamında değerlendirilen öğrencilerin bütçeleri sınırlı, aile bağları ve sorumluluk duyguları zayıf, tatmin olma düzeyleri yüksektir. Konaklamada konfordan ziyade işletmelerin ekonomik olma özelliğine dikkat eden bu grubun tercihleri genellikle hostel, öğrenci yurtları, pansiyon ve kamp çadırından yanadır.⁶⁸¹

Tablo 3.13. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Meslek Kollarına Göre Dağılımı (%)

Meslek türü	Yerli	Yabancı
Memur	15.7	5.5
Öğrenci	15.6	17.6
Serbest Meslek	12.3	7.6
Emekli	12.2	28.5
Mühendis	5.6	1.3
Ev Kadını	5.5	2.4
Öğretmen	3.5	5.5
Akademisyen	3.1	4.1
Esnaf	3.0	3.2
Doktor	2.3	0.7
Diğer	21.2	23.6
Toplam	100	100

3.4.1.1.6. Geldikleri Yer

Turizm, üç mekânsal unsurdan meydana gelir; turist çıkaran bölgeler, turistlerin varış bölgeleri, turist gönderen ve alan yerler arasında yapılan yolculuklar. Turizmin bu

⁶⁸⁰ Hacıoğlu, Şahin, s. 20-22.

⁶⁸¹ Kozak, vd., s. 14.

üç unsuru da, bir mekân bilimi olan coğrafyanın inceleme alanı içinde kalır.⁶⁸² Turist çıkaran bölgeleri tespit etmek amacıyla anket maddeleri içerisinde ziyaretçilerin geldikleri yerler sorgulanmış ve elde edilen verilerin analizi yapılarak ilin iç ve dış turizm pazarı tespit edilmeye çalışılmıştır. Veri analizlerine göre (bakınız: Tablo 3.14);

✚ Yerli ziyaretçilerin büyük çoğunluğu (% 41.6'sı) İstanbul çıkışlıdır. Özellikle havayolu ulaşımındaki gelişmeler, Gaziantep'i, İstanbulluların hafta sonları uğradıkları rekreasyon alanı haline getirmiştir. Gaziantep Havalimanı'ndaki uçuş seferlerinde, havayolu şirketlerinin uçuşlarının büyük kısmını İstanbul'a gerçekleştiriyor olmaları da anket sonuçlarını doğrulamaktadır.

✚ Gaziantep'e Türkiye'deki hemen her ilden yerli ziyaretçi akını olmakla birlikte, ağırlıklı olarak ziyaretçiler; İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerden gelmektedir.

✚ Gaziantep, komşu illerden de önemli miktarda ziyaretçi çekmektedir. Özellikle Hatay, % 3.4'lük ziyaretçi oranıyla bunların başında gelmektedir.

✚ Yabancı ziyaretçilerin büyük çoğunluğu ($\frac{3}{4}$ 'ü), ABD ve Avrupa çıkışlıdır. Geriye kalan kısmı ise; Avustralya, Kanada, KKTC, Japonya, Çin, Irak ve Suriye başta olmak üzere bunlar haricindeki 36 farklı ülkeden gelmektedir.

✚ Türkiye'ye komşu ülkeler içerisinde KKTC, Irak ve Suriye, Gaziantep'e en fazla turist gönderen ülkelerdir.

✚ Yabancı ziyaretçiler içerisinde Gaziantep'e uzak (ABD, Kanada, Avustralya, Japonya, Çin gibi) ülkelerden gelenlerin oranı önemli rakamlara ulaşmaktadır (Ankete katılan yabancı ziyaretçilerin $\frac{1}{3}$ 'ü).

Tablo 3.14. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Geldikleri Yerlere Göre Dağılımı

Sıra no	Yerli		Yabancı	
	Geldikleri yer	Oran (%)	Geldikleri yer	Oran (%)
1.	İstanbul	41.6	ABD	23.1
2.	Ankara	10.1	Almanya	19.1
3.	İzmir	7.7	Fransa	6.2
4.	Adana	4.0	İngiltere	5.5
5.	Hatay	3.4	İsviçre	5.2
6.	Mersin	2.5	Hollanda	4.9
7.	Kahramanmaraş	2.0	Avustralya	4.4

⁶⁸² Özgüç, 2007, s. 16.

Tablo 3.14 (Devam)

8.	Şanlıurfa	2.0	Kanada	3.3
9.	Malatya	1.8	Belçika	2.7
10.	Antalya	1.6	İtalya	2.6
11.	Kilis	1.6	KKTC	2.3
12.	Bursa	1.5	Japonya	1.8
13.	Kocaeli	1.2	Avusturya	1.5
14.	Diyarbakır	1.0	Irak	1.2
15.	Eskişehir	1.0	Çin	1.1
16.	Trabzon	0.8	Polonya	1.1
17.	Ordu	0.8	Suriye	1.0
18.	Konya	0.8	İspanya	1.0
19.	Aydın	0.7	Çek Cumhuriyeti	1.0
20.	Diğer (52 il)	13.9	Diğer (36 ülke)	11.0
Toplam		100	Toplam	100

3.4.1.1.7. Milliyet (Etnik Köken)

Milliyet, turizm talebinin tespitinde yararlanılan demografik değişkenlerden biridir.⁶⁸³ Hem ziyaretçilerin geldikleri yerler ile kökenleri arasındaki ilişkiyi belirlemede, hem de kültürel yakınlığın tespitinde başvuru olan ölçütlerden biri olarak kullanılabilir.

Ankete katılan ziyaretçilerin geldikleri yerler ile köken ilişkisi değerlendirildiğinde şu çarpıcı tespitlere ulaşılmaktadır (bakınız: Tablo 3.15);

✚ Yabancı ülkelerde bulunan ve genellikle “gurbetçiler” olarak adlandırılan Türk vatandaşlarının, Gaziantep’i en fazla ziyaret eden etnik gruplar arasında ön sıralarda geldiği görülmektedir.

✚ Genel hatlarıyla, yabancı ziyaretçilerin geldikleri ülkeler ile milliyetleri arasında oransal paralellik dikkati çekmektedir.

Ankete katılan ziyaretçilerin geldikleri yerler ile kültürel yakınlık ilişkisine ise KKTC örnek verilebilir. Belki Irak ve Suriye ile de, sınır komşuları olmaları nedeniyle yüzyıllardır süren kültürel etkileşim sonucunda oluşan kültürel yakınlıktan da bahsedilebilir. Fakat Amerika, Uzakdoğu, Avrupa bölgeleriyle böyle bir yakınlıktan söz edilemez.

⁶⁸³ Uygur, s. 206-207.

Tablo 3.15. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Milliyetlere Göre Dağılımı

Sıra no	Yabancı	
	Milliyet	Oran (%)
1.	ABD'li	21.9
2.	Alman	16.8
3.	Türk	9.7
4.	Fransız	5.9
5.	İngiliz	5.4
6.	İsviçreli	4.2
7.	Avustralyalı	3.8
8.	Kanadalı	3.7
9.	İtalyan	2.4
10.	Belçikalı	2.3
11.	Japon	2.1
12.	Hollandalı	1.4
13.	Polonyalı	1.3
14.	Avusturyalı	1.2
15.	Çinli	1.2
16.	İspanyol	1.1
17.	Çek	1.0
18.	Iraklı	0.9
19.	Suriyeli	0.8
20.	Diğer (42 millet)	9.7
21.	Cevap Vermeyenler	3.2
Toplam		100

3.4.1.1.8. Gelir Durumu

Turizme olan talebin belirlenmesinde kullanılan ölçütlerden bir diğeri de kişisel harcanabilir gelir düzeyidir. Genel öngörü, kişisel harcanabilir gelir düzeyi ile turistlerin mal ve hizmetlere olan talepleri arasında doğru orantının bulunduğu⁶⁸⁴.

Yerli ve yabancı ziyaretçilere uygulanan anket sorularında cevaplanma yüzdesi en düşük soru gelir sorusudur (bakınız: Tablo 3.16). Demografik sorular genellikle hassas sorular olarak değerlendirilmektedir. Gelir sorunun en düşük cevaplanma yüzdesine ulaşması, ziyaretçilerin bu konuda gösterdikleri hassasiyetin daha yüksek düzeyde

⁶⁸⁴ Kozak, vd., s. 65.

olduğunu göstermektedir. Özellikle yabancı ziyaretçiler arasında her beş kişiden birinin soruyu cevaplamamasının altında, hassasiyetten öte güven kaygısının yattığı düşünülmektedir. Hatta soruyu boş bırakan ziyaretçilerin bir kısmının soru seçenekleri üzerine cevap yok anlamına gelen (N/A) işareti çizdikleri görülmüştür. Belirtilen bu durumlarla birlikte, anket uygulamaları esnasındaki gözlemlere de dayanarak, gelir sorusunun düşük güvenilirliğe sahip sorulardan biri olduğu söylenebilir.

Tablo 3.16. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Gelir Durumu

Yerli		Yabancı	
Aylık gelir	Oran %	Aylık gelir	Oran %
1000 " altı	14	1000 € altı	21
1000–1999 "	23	1000–1999 €	14
2000–2999 "	22	2000–2999 €	16
3000–3999 "	11	3000–3999 €	9
4000 " ve üzeri	22	4000 € ve üzeri	19
Cevap Vermeyenler	8	Cevap Vermeyenler	21

Yabancı ziyaretçiler arasında 1000 € altında gelire sahip olanların oranının yüksekliği, gelir durumunda dikkati çeken hususların başında gelmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, yabancı ziyaretçilerin önemli bir kısmı (% 17.6'sı) öğrencilerden oluşmaktadır. Bu nedenle söz konusu çarpıcı durumun öğrencilerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Gelir durumunda dikkati çeken diğer bir husus yerli ziyaretçiler arasında cevaplanma oranının yabancı ziyaretçilere göre düşük değer göstermesidir. Bu açıdan iç turizme katılanların seyahatleri boyunca duydukları güvenlik kaygısının yabancı ziyaretçilerden çok daha düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşılabilir.

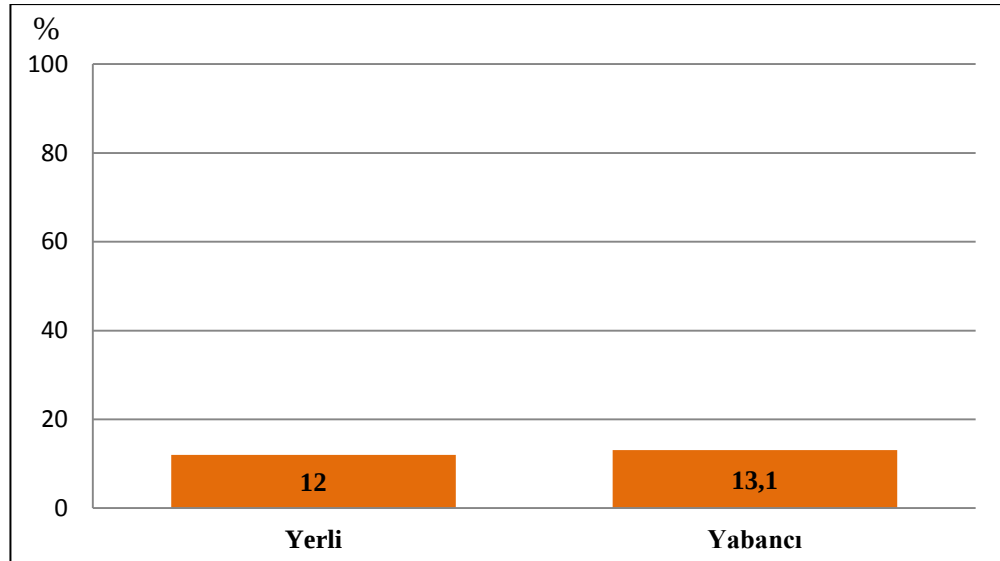
Ayrıca, ankete katılan yerli ziyaretçilerden 1000 " altında gelire sahip olanların da önemli oranda iç turizme katılım gösterdikleri sonucu ilk etapta akla gelse de, yerli ziyaretçilerin % 15.6'sının öğrencilerden oluştuğu gerçeği dikkate alındığında söz konusu seyahate katılan 14-24 yaşları arasındaki bireylerin, ailelerinin ekonomik gücüne dayanarak turizme katılım gösterdikleri daha muhtemel gözükmemektedir.

3.4.1.2. Olgusal Sorular

Ziyaretçilerin yaşadıkları tecrübeler ve gösterdikleri davranışlar ile ilgili bilgilerin toplandığı sorulardır.⁶⁸⁵ Bu doğrultuda ziyaretçilerin karşılaştıkları sorunlar, kullandıkları ulaşım türü, seyahat şekilleri, ziyaret süreleri, konaklama durumları, ziyaret ettikleri mekânlar, sahayla ilgili edindikleri imaj ve seyahatin memnuniyet derecesi gibi seyahat esnasında edindikleri tecrübeler olgusal sorular içerisinde değerlendirilmiştir.

3.4.1.2.1. Seyahat Boyunca Karşılaşılan Sorunlar

Gelen yerli ve yabancı ziyaretçiler içerisinde, seyahatleri boyunca sorun veya sorularla karşılaştıklarını belirtenlerin toplam oranı % 12,4'tür. Bu oran yerli ziyaretçilerde %12'ye düşerken, yabancılarda %13'ün üzerine çıkmaktadır (bakınız: Şekil 3.5).

Şekil 3.5. Ankete Katılan Ziyaretçiler İçerisinde, Seyahatleri Esnasında, Sorunla Karşılaşanların Oranı

Yerli ve yabancı ziyaretçilerin karşılaştıkları sorunlar, dil sorunu haricinde, büyük benzerlik göstermektedir. Gaziantep halkı arasında yabancı dil bilenlerin sayısının az olmasının bir yansıması olarak ele alınabilecek bu sorun, sadece yabancı ziyaretçiler dikkate alındığında % 14'lere ulaşan oranlara varmaktadır. Ankete katılan yerli ziyaretçi

⁶⁸⁵ Baş, s. 59-60; Kınca, s. 131.

sayısının yabancıların yaklaşık üç katına ulaşması, söz konusu sorunu yaşayanların sayısının toplam ziyaretçi sayısına bölünmesiyle genel görünüme % 4 olarak yansımıştır. Yerli ziyaretçiler arasında böyle bir sorunla karşılaştığını belirten bireylerin bulunmaması, sorunlar listesine dil sorunun % 4 olarak yansımaya yol açmıştır ki bu bakış açısı yanıltıcıdır. Bu nedenle sorunu sadece yabancı ziyaretçilere mal ederek, oranını % 14 olarak ele almak daha doğru bir değerlendirme olacaktır (bakınız: Tablo 3.17).

Tablo 3.17. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Karşılaştıkları Başlıca Sorunlar

Sorunlar	Oran (%)
Ulaşım ve park yeri sorunu	34.0
Bilgilendirme ve yer-yön tanıtıcıları ile harita eksikliği sorunu	16.2
Halkın kaba davranışları	9.2
Konaklama ve yeme-içme yerleri ile ilgili sorunlar	8.3
Dil sorunu	4.0
Temizlik sorunu	4.0
Altyapı yetersizliği ile ilgili sorunlar	2.4
Fiyatların yüksekliği	2.0
Hava sıcaklığı (yaz mevsimi)	1.5
Diğer sorunlar	8.4
Sorununu belirtmeyenler	10.0
Toplam	100

Ziyaretçilerin karşılaştıkları sorunlar incelendiğinde en önemli sorunun ulaşım ve park yeri sorunu olduğu görülmektedir. Ulaşım sorunu, erişebilirlik olanağının sınırlılığından ziyade trafik sorunundan kaynaklanmaktadır. Şehir içerisindeki yolların bir kısmının trafiğin akışını engelleyecek boyutlarda dar olması, özellikle turistik çekiciliklerin yoğunlaştığı ve şehrin eski yerleşim çekirdeğinde yer alan Kültür Yolu üzerinde büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı yol üzerinde ziyaretçi sayısında yaşanan yoğunluk, araç yolunun yanı sıra yaya kaldırımlarının da yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Ayrıca bu turistik yol üzerindeki yaya kaldırımlarının genişliği standart değildir. Bazı yerlerde genişlik 3 m'ye kadar çıktığı halde, bazı yerlerde 50-60 cm'ye kadar düşmekte ve yoğun araç trafiğiyle birlikte yaya ve araç geçişlerini zorlaştırmaktadır. Ayrıca Gaziantep Kalesi ve çevresinin eski köylü pazarına

tekabül etmesinin getirdiği alışkanlıkla bazı yerlerde, özellikle zeytin hasadının yapıldığı dönemlere denk düşen zamanlarda, kaldırımlar işletmelerin koydukları tarım ürünleriyle işgal edilmektedir. Park yeri de, yine aynı bölge içerisinde yaşanan sorunlardan biridir. Hem özel araçlarıyla hem de turla gelen ziyaretçiler, yukarıda belirtilen alanın alt ve üst yapısının fiziki kapasite yetersizliği nedeniyle sorun yaratmaktadır.

Yer-yön tanıtıcı ve harita eksikliği, ziyaretçilerin şehir içerisindeki kültürel çekiciliklerin bulunduğu yere kolaylıkla erişimini sınırlamaktadır. Bazı yabancı ziyaretçilerin navigasyon cihazlarını kullanarak söz konusu sorunu aştıkları, büyük çoğunluğunun ise bu imkâna sahip olmadığı veya bu alışkanlığı henüz edinmediği gözlemlenmiştir. Turlarla birlikte seyahat eden ziyaretçilerden ziyade bireysel seyahati tercih edenlerin karşılaştıkları bu sorunun, özellikle bireylerin memnuniyet derecelerini düşürdüğü söylenebilir.

Tarihi yapılarla ilgili bilgilendirme tanıtıcı eksikliği, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Şahinbey ve Şehitkâmil Belediyelerinin çabalarıyla büyük oranda çözülmüş olmasına karşın, kısmen de olsa bazı yerlerde sorun oluşturmaya devam etmektedir.

Seyahat edenlere karşı halkın takındığı rahatsız edici tutum ve davranışlar ziyaretçilerin en çok karşılaştıkları üçüncü önemli sorunu oluşturmaktadır. Dilenci çocuklar, sözlü taciz, rahatsız edici bakışlar, turizm işletmelerinde çalışanların olumsuz davranışları ve toplu ulaşım araçlarını kullananların ziyaretçilere karşı takındıkları tutum ve kullandıkları dil bu sorunların başında gelmektedir.

Konaklama ve yeme-içme yerleri ile ilgili sorunlar, turistik işletmelerin hizmet kalitesinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Hatta temizlik sorunu da, çoğunlukla, bu işletmelerin kalite sorununun meydana getirdiği olumsuz durumlardan biridir. Her iki sorun bir arada düşünüldüğünde, işletmelerden kaynaklanan bu sorunun oranı % 12'yi bulmaktadır. Bayramlarda bazı işletmelerin kapalı olması, içkili mekânların yetersizliği ve eğence mekânlarının eksikliği de bu sorun altında sıralanabilecek alt başlıklar olarak sunulabilir.

Yukarıda belirtilenlerin haricinde; turizm bölgelerinin altyapı eksikliği, yüksek fiyatlar, yaz aylarındaki yüksek hava sıcaklığı, dolandırıcılık, havalimanında döviz bürosunun bulunmaması, turistik çekiciliklerin bulunduğu yerlerde yaşlılar için

düzenlemelerin yapılmamış olması, kültürel uyum, gürültü kirliliği ziyaretçilerin belirttikleri diğer sorunlardır.

3.4.1.2.2. Tercih Edilen Ulaşım Türü

Ulaşım, ziyaretçilerin yerleştiği ve ekonomik faaliyette bulunduğu yerden turizm kaynaklarının bulunduğu yere doğru hareketini sağlayan turizmin tamamlayıcı bir parçasıdır. Ulaşım olanakları ve turizm karşılıklı olarak birbirinin gelişimini etkiler. Turizmin temel unsurlarından birini oluşturan ulaşım (erişebilirlik) hem fiziksel mesafeyi, hem de zaman ve maliyet gibi ölçülerle turizmde belirli kolaylıkların elde edilmesini ifade eder.⁶⁸⁶

Havayolu ulaşımı, uzun mesafeli yolculukların artmasına ve uluslar arası turizm pazarının büyümesine neden olan hızlı ve güvenli bir ulaşım türüdür.⁶⁸⁷ Daha öncede belirtildiği üzere, yabancı ziyaretçiler içerisinde Gaziantep'e uzak (ABD, Kanada, Avustralya, Japonya, Çin gibi) ülkelerden gelenlerin oranı ankete katılan ziyaretçilerin 1/3'ünü oluşturmaktadır. İç turizm de ise gelen ziyaretçilerin yarısından fazlasının Gaziantep'in yakın çevresindeki illerden değil de, İstanbul, Ankara ve İzmir'den gelenlerden oluştuğu görülmektedir (bakınız: Tablo 3.14).

Karayolları, turizm hareketlerinin hem bireysel hem de kitlesel temelde gerçekleştirilmesinde önemli rol oynamaktadır.⁶⁸⁸ Gaziantep'e turlarla gelen ziyaretçilerin bir kısmının sadece karayolunu kullandığı, bir kısmının ise genel itibariyle karayolunu kullanmakla birlikte turun başlangıcında (geliş) veya bitişinde (gidiş) havayolundan faydalandıkları gözlemlenmiştir.

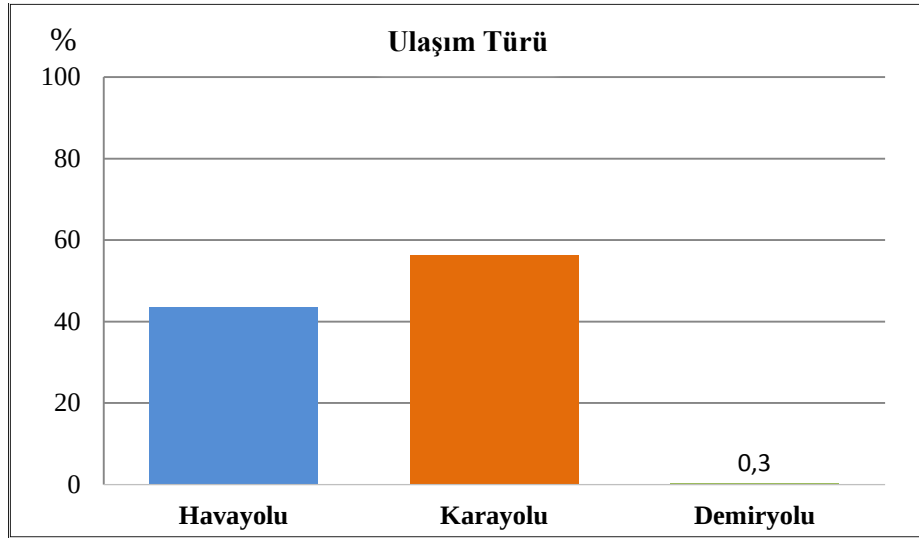
Türkiye'deki demiryolu ulaşım sisteminin gerek ray uzunluğu ve gerekse hız, konfor şartları açısından çağın gereksinimlerini karşılamaktan uzak olması, bu ulaşım türünün turizm amaçlı kullanımını kısıtlamıştır.⁶⁸⁹ Bu etkiyi, ankete katılan ziyaretçilerin Gaziantep'te seyahatleri esnasında tercih ettikleri demiryolu ulaşımı oranından da anlamak mümkündür (bakınız: Şekil 3.6).

⁶⁸⁶ Özgüç, 2007, s. 89.

⁶⁸⁷ Kozak, vd., s. 48.

⁶⁸⁸ Kozak, s. 48.

⁶⁸⁹ Kozak, s. 47.

Şekil 3.6. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Seyahatleri Esnasında Tercih Ettikleri Ulaşım Türü.

3.4.1.2.3. Seyahat Şekli

Kitle turizmi, insanların büyük gruplar halinde katıldıkları turizm faaliyetini ifade eder. Bu turizm türünün en tipik özelliği, seyahatlerin çoğunlukla seyahat işletmeleri (seyahat acenteleri ve tur operatörleri) aracılığıyla gerçekleştirilmesidir.⁶⁹⁰ Seyahat acenteleri; taşımacılık, tur ve organizasyonların bilet satışları, konaklama yiyecek ve içecek gibi hizmetleri ziyaretçi adaylarıyla buluşturan aracı kuruluşlardır. Tur operatörleri ise daha az sayıda ve belirli bir yöreye yönelik limitli sayıda düzenleyip yıllık bazda satışlarını gerçekleştirirler.⁶⁹¹ Gaziantep'e gelen ziyaretçiler arasında bu tip işletmelerle seyahatler daha çok yabancı ziyaretçiler tarafından tercih edilmektedir. Ankete katılan yerli ziyaretçiler arasında seyahat işletmelerinin tercih oranı, diğer seyahat şekillerine göre düşük orana sahiptir (bakınız: Tablo 3.18).

Tablo 3.18. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Tercih Ettikleri Seyahat Şekilleri (%)

Seyahat şekli	Yerli	Yabancı
Seyahat işletmeleriyle	17.6	40.4
Bireysel (yalnız)	11.1	10.2
Aileyle fertleriyle birlikte	33.6	18.5
Arkadaşlarla birlikte	37.7	30.9

⁶⁹⁰ Kozak, s. 12.

⁶⁹¹ Mısırlı, s. 30-32.

Ankete katılanlar arasında, yeni yerler görme veya özgürce seyahat etme isteği gibi nedenlerle turizme bireysel katılan ziyaretçiler de mevcuttur. Özellikle tecrübeli yerli ve yabancı ziyaretçiler, özgürlük ve zaman esnekliği nedeniyle bireysel seyahati tercih edebilirler.⁶⁹² Öğrenci, çalışan ve hatta emekli gibi her yaş ve meslekten ziyaretçilerin tercih ettiği bireysel seyahatlerin oranı toplam ziyaretçilerin % 10'nunu bulmaktadır (bakınız: Tablo 3.18).

Yukarıda verilen seyahat tercihlerinin haricinde en dikkat çekici oranlar arkadaşlarla birlikte gerçekleştirilen seyahatlerde görülmektedir. Yerli ziyaretçilerin büyük çoğunluğu ve yabancı ziyaretçilerin ise önemli bir kısmı seyahatlerini arkadaş gruplarıyla birlikte gerçekleştirmektedir. Bunun haricinde yerli ziyaretçiler arasında aile fertleriyle seyahatler ön sıralarda yer alırken, yabancı ziyaretçilerde bu tarz seyahatler seyahat işletmeleri ve arkadaşlar ile birlikte yapılan seyahatlerin çok gerisinde yer almaktadır (bakınız: Tablo 3.18).

3.4.1.2.4. Ziyaret İçin Ayrılan Toplam Süre

Gaziantep'e gerçekleştirilen ziyaretlerin büyük çoğunluğu "kısa kent tatilleri (*short-city breaks*)"⁶⁹³ diye adlandırılabilen turizm türüne girmektedir. Kısa kent tatilleri; zamanı az fakat yeterli maddi imkâna sahip ziyaretçilerin, zengin turizm çekiciliklerine sahip kentlere yönelik gerçekleştirdikleri kültürel amaçlı seyahatleri kapsamaktadır. Öte yandan sezon dışı zamanlardaki düşük fiyatlardan (ucuz uçak bileti ve düşük konaklama ücretinden) yararlanmak isteyen harcanabilir gelir düzeyi düşük kesimlere de benzer imkânlar sunması açısından önemlidir.⁶⁹⁴ Ankete katılan yerli ve yabancı ziyaretçilerin % 79'u, üç gün ve daha az zaman dilimini içine alan kalış süresine sahiptir. Kalış süresi açısından Gaziantep turizminin, kısa kent tatillerinin karakteristik özelliklerini taşıdığı rahatlıkla söylenebilir.

⁶⁹² Lickorish, Jenkins, s. 58.

⁶⁹³ Zeynep Enlil, vd., *İstanbul'da Kültür Turizmi İçin Yenilikçi Stratejiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 31.

⁶⁹⁴ Enlil, s. 30-31.

Tablo 3.19. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Gaziantep’te Kalış Süreleri (%)

Toplam süre	Yerli	Yabancı
Günübirlik	24.8	22.5
1-3 gün	54.5	55.6
4-7 gün	12.9	9.9
8-15 gün	3.7	5.2
15 günden fazla	4.1	6.8

3.4.1.2.5. Konaklama Durumu

Ankete katılan ziyaretçilerin (yerli ve yabancı toplamının) % 22.7’si konaklama yapmadığını, % 77.3’ü bir konaklama tesisinde veya akraba-arkadaş evinde kaldığını belirtmiştir. Fakat tablo 3.19’dan da anlaşılacağı üzere günübirlikçilerin oranı (% 24.2), konaklama yapmayanların oranından yüksektir. Söz konusu farklılık ilk etapta anketleri cevaplayanların yanıltıcı bilgi verdiklerini akla getirirse de, yapılan gözlemler sorunun özellikle iş amaçlı seyahat eden bazı ziyaretçilerin gecelemedikleri halde otelde konaklamalarından kaynaklandığı yönündedir.

Tablo 3.20. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Konaklama Durumu Ve Türü Tercihleri (%)

Konaklama durumu ve türü	Yerli	Yabancı
Konaklama yapmıyorum	23.0	21.7
Otel	41.7	56.6
Öğretmenevi ve diğer kurumların misafirhaneleri	10.2	4.1
Akraba ve arkadaş evi	23.3	12.0
Diğer	1.8	5.6

Ankete katılan ziyaretçilerin konaklama tercihleri incelendiğinde, hem yerli hem de yabancı ziyaretçilerin büyük çoğunluğunun bu tercihlerini otellerden yana kullandıkları görülmektedir. Gaziantep’in konaklama imkânlarına bakılacak olursa, turizm işletme belgeli otellerin günümüzdeki sayısı 37, turizm yatırım belgelilerin ise 17’dir. Yatak kapasiteleri sırasıyla 4.367 ve 3.770 olan bu otellerin toplam yatak kapasiteleri 8.137’dir. 2012 yılında 301.086 turistin, 2013’ün ilk altı ayı itibarıyla ise 153.741 turistin turizm belgeli bu işletmelerde konaklama yaptıkları belirtilmektedir.⁶⁹⁵

⁶⁹⁵ Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verileri.

Akraba ve arkadaş evi, konaklama açısından turistik mal ve hizmetten faydalanma kapsamı dışında kaldığı için, turizm ekonomisi ve gelişimi açısından dezavantajlı bir durumdur. Ankete katılan ziyaretçilerin % 20.2'sinin tercihlerini bu yönde kullandıkları dikkate alındığında, konaklama yapmayanlarla birlikte bu oran % 43'e varmaktadır. Diğer bir deyişle, ankete katılan ziyaretçilerin yarıya yakını (% 43'ü) herhangi bir konaklama işletmesinden faydalanmamaktadır ki bu oran turizmde konaklama hizmetinin gelişimi açısından arzulanmayan bir sonuçtur. Yerli ziyaretçiler arasındaki akraba ve arkadaş ziyaretinin yüksekliğinden kaynaklanan bu durum, bilhassa ülkemizdeki aile ve toplumsal bağların güçlü olmasından ileri gelmektedir. Geleceğe dönük bir varsayımda bulunmak gerekirse, küreselleşmenin artan etkisiyle muhtemel gözüken aile bağlarının zayıflaması ve toplumsal çözülmeyle birlikte akraba ve arkadaş ziyaretinin azalacağı söylenebilir. Dolayısıyla süreç, turizm açısından sevindirici fakat kültürel açıdan kaygı verici olarak belirtilebilir.

3.4.1.2.6. Gaziantep'te Ziyaret Edilen Mekânlar

Çekicilikler, konaklama ve erişim ile birlikte turizmin arz kaynaklarını oluşturan temel unsurlardan biridir. Ziyaretçilerin seyahat motivasyonları üzerinde önemli rol oynayan coğrafi kaynaklardır.⁶⁹⁶ Gaziantep, yerel ve popüler kültür öğeleri içerisinde barındıran birçok çekiciliğe (turizm arzına) sahiptir. Müzeleri, Gaziantep Kalesi, Zeugma, Dülük, Karkamış gibi antik kentleri, hayvanat bahçesi, tarihi konakları, hanları, tarihi hamamları, kilise, cami, sinagog gibi farklı inançlara ait dini yapıları, çarşıları, turistik işletmelerin bir bölümü haline getirilen mağaraları, tarihi mahalleleri, türbeleri, ilin “Gazi” unvanı almasını sağlayan ve Kurtuluş Savaşı'nın bir parçasını oluşturan Antep Savunması'na ait hatıraları, anıtları, tarihi köprüleri ve yemekleri ile Gaziantep, kültürel çekicilikler açısından Türkiye'nin zengin illerinden biridir. Fakat söz konusu çekiciliklerin il geneline düzenli bir şekilde yayıldığı söylenemez. Örneğin; Sam Köyü Hanı dışındaki onlarca hanın, tarihi çarşıların, Yesemek haricindeki tüm müzelerin, çok sayıda tarihi konağın ve tarihi dini yapılar ile konaklama tesislerinin vb daha birçok çekiciliğin bulunduğu Gaziantep şehri (il merkezi) turizm hareketlerinin de yoğunlaştığı sahaların başında gelmektedir. Hatta şuan ki turizm hareketleri dikkate alındığında, Gaziantep'in büyük oranda kısa kent tatillerinden ibaret olduğu bile

⁶⁹⁶ Özgüç, 2007, s. 44.

söylenbilir. Şehrin, turizmde bu derece ön plana çıkması çok sayıda farklı sebebe bağlanmakla birlikte kuşkusuz en ön sıralarda gelen etkenlerden biri sahip olduğu kültürel çekiciliklerdir. Bu kültürel çekiciliklerin (kaynakların) ziyaretçilerin nezdinde ki önemi ve onların seyahat motivasyonları üzerindeki etkisi farklılık gösterdiği için, ziyaretçi çekebilme potansiyelleri de farklılık göstermektedir.

Tablo 3.21. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Gaziantep'teki Belli Başlı Mekânları Ziyaret Etme Oranları (%)

Mekânlar	Yerli	Yabancı
Müzeler	26.0	36.3
Gaziantep Kalesi	18.3	18.9
Antik kentler (Zeugma, Dülük, Karkamış)	13.8	14.6
Hayvanat bahçesi	9.3	3.5
Tarihi Antep evleri	11.8	10.1
Hanlar	12.4	4.7
Dini yapılar	8.4	11.9

Turizm anketine katılanlardan hareketle, Gaziantep'te ziyaretçilerin uğrak yerlerinin başında gelen kültürel çekiciliklerden birinin müzeler olduğu belirtilebilir. Gaziantep'te müzecilik her ne kadar 1969 yılında hizmete giren Gaziantep Arkeoloji Müzesi ile başladıysa da, müzeciliğin ildeki popülerliğini 2011 yılında açılan Zeugma Mozaik Müzesi ile kazandığı söylenebilir. Günümüzde Gaziantep'te farklı türlerde toplam 15 adet müze bulunmaktadır (bakınız: Tablo 2.4). Bunlardan Yesemek Ören Yeri ve Açık Hava Müzesi haricindeki tüm müzeler, şehir sınırları içinde yer almaktadır.

Gaziantep Kalesi, ziyaretçilerin en önemli uğrak yerlerinde bir diğeridir (bakınız Tablo: 3.21). Kale, miras turizmi içerisinde değerlendirilebilecek yapısının yanı sıra içindeki 180-200 m'lik galeriye kurulmuş Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması ile de ön plana çıkmaktadır. Kalenin, Kültür Yolu'nun başlangıç noktası üzerinde yer alması, ziyaret edilme olasılığını arttıran bir diğer etkidir.

Antik kentlerden Dülük, Gaziantep şehir merkezinin 10 km kadar kuzeyinde yer alırken, Zeugma, Nizip İlçe sınırları içinde ve Karkamış yine kendi adıyla anılan ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi ziyaretçilerin % 80'e yakınının ziyaret süresinin 3 gün ve daha az zaman dilimiyle sınırlı olması, Dülük

haricindekilerin ziyaret edilme olasılığını azaltmaktadır. Ayrıca Karkamış Antik Kenti'nin askeri bölge sınırı içinde yer alması, arazinin mayınlardan önemli oranda temizlenmiş olmasına karşın güvenlik sorununun algısal boyutunun yaratacağı muhtemel etki ve günümüzde süren kazı çalışmaları gibi nedenlerle antik kentin ziyaretçilere kapalı olması turizmin gelişmesinin önündeki diğer engeller olarak görülmektedir. Zeugma Antik Kenti ise, çıkarılan mozaiklerin tamamına yakınının Gaziantep şehri içerisinde yer alan Zeugma Mozaik Müzesi'nde sergilenmesi nedeniyle turizm potansiyelini önemli oranda kaybettiği söylenebilir. Dülük Antik Kenti'ne gelince; erişim kolaylığı, günümüzde ziyaretçilere açık olan büyük tapınağı, kaya mezarları ve Romalılardan kaldığı belirtilen taş ocağı nedeniyle önemli avantajlara sahip olmasına rağmen, tanıtım yetersizliği nedeniyle hak ettiği değeri gördüğü söylenemez.

Gaziantep Hayvanat Bahçesi, ankete katılan yerli ziyaretçilerin % 9.3'ü ve yabancı ziyaretçilerin % 3.5'i tarafından ziyaret edilmiştir (bakınız: Tablo 3.21). Dolayısıyla yabancı ziyaretçilerden ziyade yerli ziyaretçiler tarafından ilgi gördüğü söylenebilir. Fakat söz konusu oranlar, hem yerli hem de yabancı ziyaretçiler arasında, hayvanat bahçesinin yıllık ziyaretçi sayısı (2012 yılında 2.5 milyonu aşan ziyaretçi sayısı)⁶⁹⁷ dikkate alındığında çok düşük değerlerde kalmaktadır. 7 bine varan hayvan sayısı ve 297 tür hayvanı⁶⁹⁸ ile Gaziantep Hayvanat Bahçesi'nin daha çok Gaziantep halkının hafta sonları rekreasyon faaliyetlerinde bulundukları bir turizm çekiciliği olarak işlev gördüğü söylenebilir.

Tarihi Antep evleri, dini yapılar ve hanlar, çalışmanın ikinci bölümünde yeterince ayrıntılı işlendiği için bu kısımda ayrıca üzerinde durulmayacaktır (bakınız: ikinci bölüm).

3.4.1.2.7. Turizm İmajı

Turizm imajı, hedef kitleyi oluşturan turistlerin bir bölge veya bir turizm ürünüyle ilgili düşünceleri ve değer yargıları olarak ifade edilebilir.⁶⁹⁹ Turistik yerlerin imajı, turist veya günübirlikçilerin söz konusu bölgeleri tercih etmesinde etkili olan tecrübe

⁶⁹⁷ Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Hayvanat Bahçesi İstatistikleri.

⁶⁹⁸ Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Hayvanat Bahçesi İstatistikleri.

⁶⁹⁹ Cevdet Avcıkurt, *Turizmde Tanıtma ve Satış Geliştirme*, (2. Baskı), Değişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 18.

veya algılarının toplamından oluşur. Onların kültürel geçmişleri, eğitim düzeyleri, demografik özellikleri ve geçmiş deneyimlerine göre göreceli olarak yorumlanan algısal bir kavramdır.⁷⁰⁰ Söz konusu algının oluşmasında, ziyaretçilerin bireysel özelliklerinin yanı sıra, yönetim biçimi, dış ilişkiler, teknolojik gelişmişlik, ticaret ve iş dünyası, istihdam, tarihi bağlar, çevreye karşı sorumluluk gibi birçok farklı faktör rol oynayabilir.⁷⁰¹

Turizm imajının belirlenmesi çalışmaları, potansiyel ziyaretçilerin hem seyahat öncesindeki algısına hem de seyahat sonrasındaki tecrübelerine dayalı olarak iki farklı şekilde yapılabilir. Ankete katılan ziyaretçilerin Gaziantep hakkında edindikleri imajın sorgulandığı bu kısım onların seyahat kararları öncesindeki algılarına göre değil de, yaşadıkları tecrübe sonrasındaki düşüncelerine dayanmaktadır.

Tablo 3.22. Gaziantep’in, Ankete Katılan Ziyaretçilerin Zihinlerinde Yarattığı Turistik Yer İmajının Özellikleri (%)

Özellik	Yerli	Yabancı
Tarihi ve kültürel doku	45.1	48.4
Halkın olumlu yaklaşımı	18.1	15.1
Şehrin atmosferi	16.0	18.0
Doğal güzellikler	13.1	14.8
Diğer	7.7	3.7

Turistlerin tercihlerinin ve bölgenin güçlü yönlerinin bilinmesi, tanıtım ve pazarlama stratejisi açısından belirleyicidir. Ankete katılan ziyaretçilerin yarıya yakını; “seyahatiniz boyunca Gaziantep’in aklınızda kalan temel özelliği nedir” sorusunu, “yerleşim yerinin tarihi ve kültürel dokusu” şeklinde yanıtlamıştır. Bu yüzden tanıtım ve pazarlama stratejisi belirlenirken ağırlıklı olarak kültürel öğelere yer verilmelidir.

3.4.1.2.8. Ziyaretin Memnuniyet Derecesi

Dünyadaki tüm turizm bölgelerinde ziyaretçilerin istekleri sürekli bir değişim içerisinde. Bu değişimle birlikte turizm arzının yarattığı memnuniyet derecelerinin sürekli değişeceğinden hareketle, ziyaretçi memnuniyetinin düzenli olarak tespit edilmesi gerekmektedir. Periyodik olarak yapılacak memnuniyet anketleriyle birlikte,

⁷⁰⁰ Kozak, vd., s. 45.

⁷⁰¹ Avcıkurt, s. 18-19.

gelen ziyaretçilerin nabızı tutularak turistik ürünlerin ziyaretçi odaklı yenilenmesi ve turizmin sürdürülebilirliği sağlanmış olacaktır.⁷⁰²

Ziyaretçilerin memnuniyet derecesi, aynı turizm bölgesine seyahatin tekrarlanma ihtimalini güçlendirdiği gibi arkadaş-akraba tavsiyesi yoluyla bölge tanıtımına önemli katkılar sağlayabilir. Memnuniyet derecesinin yüksekliği bu rolü olumlu yönde etkilerken, düşüklüğü turizmin gelecekteki gelişimini sekteye uğratabilir.

Ankete katılan yerli ve yabancı ziyaretçilerin yaklaşık % 96'sı Gaziantep'te seyahat etmekten genel itibariyle memnun olduklarını belirtmişlerdir. Daha önce de ifade edildiği üzere Gaziantep'teki seyahatleri esnasında herhangi bir sorunla karşılaşan ziyaretçilerin toplam oranı % 12.4 olduğu halde, bu seyahatten memnun kalmayanların oranının en yüksek olduğu yerli ziyaretçiler de bile oranın % 0.5 civarında bulunması, söz konusu sorunların birçoğunun genel memnuniyete olumsuz olarak yansımadağını göstermesi açısından önemlidir. Memnuniyet derecesinin yüksek olması, arkadaş ve akraba tavsiyesi yoluyla ziyaretçilerin seyahat yeri kararına da olumlu yansır. Nitekim ankete katılan yerli ziyaretçilerin % 40.3'ünün, yabancı ziyaretçilerin % 23.6'sının seyahat kararları üzerinde arkadaş ve akraba tavsiyesinin etkili olduğunu belirtmeleri söz konusu katkıyı kanıtlar niteliktedir (bakınız: Tablo 3.25).

Tablo 3.23. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Memnuniyet Dereceleri (%)

Memnuniyet Derecesi	Yerli	Yabancı
Çok memnun	54.1	62.0
Memnun	42.2	35.2
Biraz memnun	3.2	2.6
Memnun değil	0.5	0.2

3.4.1.3. Yargısal Sorular

Ziyaretçilerin seyahatleri ve seyahat davranışları ile ilgili tutum, fikir, algı ya da inançlarının sorgulandığı sorulardır.⁷⁰³ Bu doğrultuda ziyaretçilerin seyahat amaçları, seyahat yeri kararını belirleyen faktörler, turizm bölgesinin cazip buldukları özellikleri, tercih ettikleri turizm türleri yargısal sorular içerisinde değerlendirilmiştir.

⁷⁰² Zafer Öter, Osman N. Özdoğan, "Kültür Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmajı: Selçuk-Efes Örneği", *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), ss. 127-138, s. 136.

⁷⁰³ Baş, s. 60; Kınal, s. 131-133.

3.4.1.3.1. Seyahat Amaçları

Turizm, seyahate katılan farklı özelliklere sahip ziyaretçilerin oluşturduğu heterojen bir harekettir. Turizmin kapsadığı alan genişledikçe turizm hareketleri de çeşitlenmekte ve özelleşmektedir. Gerçekleştirilen her seyahatte farklı motivasyonlar ve amaçlar yer almaktadır.⁷⁰⁴ Aynı şekilde, Gaziantep’e uğrayan ziyaretçilerin seyahat amaçları ve beklentileri de farklılık göstermektedir. Ankete katılanların büyük çoğunluğu (yerli ziyaretçilerin % 46.2’si, yabancı ziyaretçilerin % 40.8’i) geliş amacını “kültürel zenginlikler ve farklılıkları görmek” olarak belirtirken, “yeni yerler görme” yerli ziyaretçilerin % 20.2’sinin ve yabancı ziyaretçilerin % 31.2’sinin seyahat amacını oluşturmaktadır. Ziyaretçilerin % 70’e yakınının seyahat amacını oluşturan bu iki motivasyon, her ne kadar farklı başlıklar şeklinde kategorize edilmiş olsa da aslında birbirini tamamlayan ve iç içe geçmiş unsurlardır. Çünkü kitle turizm hareketlerinin dışında kalan yeni yerler ve onların sahip olduğu özgün halk kültürünün muhtemel varlığı, kültürel amaçlı seyahatlerin de temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

Tablo 3.24. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Seyahat Amaçları (%)

Amaçlar	Yerli	Yabancı
Yeni yerler görme	20.2	31.2
Kültürel zenginlikleri ve farklılıkları görme	46.2	40.8
Tur programı	3.6	11.1
Akraba ve arkadaş ziyareti	15.1	7.5
İş	6.6	2.5
Alışveriş	4.9	0.9
Diğer	3.4	6.0

3.4.1.3.2. Ziyaretçilerin Seyahat Yeri Kararı Üzerinde Belirleyici Kaynaklar

Ziyaretçiler, turizm hareketinin birçok aşamasında karar verme süreciyle karşı karşıya kalırlar. Bu süreç, seyahat yerini belirleme öncesinde başlayıp seyahatin sona ermesine kadar geçen geniş zaman süresince devam eder. Seyahat esnasında turistik mal ve hizmetten faydalanma durumu ile güzergâh yerleri yeniden gözden geçirilse de esas kararlar seyahat öncesinde verilir ve bu kararların başında da seyahatin yapılacağı yerin

⁷⁰⁴ Lickorish, Jenkins, s. 149-150.

belirlenmesi gelmektedir. Seyahat yerine karar verme sürecinde, karar veren ile seyahati gerçekleştiren kişi aynı olsa da, dış kaynaklı birçok faktör etkili olmaktadır. Tur programları, kitaplar, dergiler, broşürler, televizyon ve internet, arkadaş ve akraba tavsiyesi, iş vb faktörler karar verme sürecini etkileyen faktörlerden birkaçı olarak sayılabilir.

Yapılan araştırmada, ankete katılan ziyaretçilerin seyahat yeri kararını etkileyen faktörlerin başında arkadaş ve akraba tavsiyesinin geldiği görülmektedir. Yerli ziyaretçilerin % 40.3'ü, yabancıların ise % 23.6'sı "sizi Gaziantep'e yönlendiren kaynaklar hangileridir" sorusuna "arkadaş ve akraba tavsiyesi" yanıtını vermiştir. Karar sürecini etkileyen diğer bir faktör olarak ön plana çıkan tur programının, yerli ziyaretçilerin % 15.1'inin ve yabancı ziyaretçilerin ise % 31.6'sının seyahat kararında belirleyici olduğu görülmektedir. Ayrıca kitap, dergi ve broşürler özellikle yabancı ziyaretçiler üzerinde etkiliyken, televizyon ve internetin etkisi beklenilenden çok daha düşük çıkmıştır. Diğer faktörler arasında ise; iş, nişan-düğün, cenaze ve akraba ziyaretinin etkisi görülmektedir.

Tablo 3.25. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Seyahat Yeri Kararını Etkileyen Kaynaklar (%)

Yönlendirici Kaynaklar	Yerli	Yabancı
Tur programı	15.1	31.6
Kitaplar, dergiler, broşürler	12.2	25.8
TV ve internet	14.0	9.9
Arkadaş ve akraba tavsiyesi	40.3	23.6
Diğer	18.4	9.1

3.4.1.3.3. Turistik Yerlerin Ziyaretçiyi Cezbeden Özellikleri

Seyahate çıkma isteği oluşturmada gerekli en temel etkenlerin başında, yeterli miktarda harcanabilir gelire sahip olma gelmektedir. Fakat seyahate çıkmak için yeterli miktarda harcanabilir gelire sahip olan ziyaretçilerin yer seçiminde ön plana çıkan husus turizm bölgesinin sahip olduğu çekiciliklerdir. Ayrıca çekiciliğin yanı sıra, konaklama ve yaratılan imkânlar ile turizm bölgesine erişim de talebi belirlemede etkilidir. Bütün bu faktörlerin birleşimi, turizmin bölgesinin çekiciliğinin ölçüsü olarak dikkate

alınmaktadır.⁷⁰⁵ Fakat bu çekicilik faktörleri, ziyaretçiler nezdinde eşit derecede önem arz etmez. Ziyaretçilerin sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerinin gösterdiği farklılıklar, turizm bölgesindeki çekiciliklerin onları cezbeden yönlerine de yansır. Bu nedenle, ankete katılan yerli ve yabancı ziyaretçilere; “bir turistik yerin sizi cezbeden yönü nedir” sorusu yöneltildiğinde farklı cevaplar alınmıştır. Ziyaretçilerin büyük bir kısmı soruya “mekân” yanıtını verirken, cevaplanma oranına göre onları cezbeden diğer özellikler; yaratılan imkânlar, erişim kolaylığı, fiyat ve kültür olarak belirtilmiştir (bakınız: tablo 3.26).

Tablo 3.26. Turistik Yerlerin Ziyaretçiyi Cezbeden Özellikleri (%)

Özellik	Yerli	Yabancı
Mekân	43.8	66.6
Fiyat	10.7	8.6
Erişim	18.6	9.6
Yaratılan imkânlar	21.0	6.7
Diğer	5.9	8.5

3.4.1.3.4. Ziyaretçilerin Tercih Ettikleri Turizm Türleri

Ziyaretçilerin turizm türü tercihi, onların tatil karakterini belirlemek amacıyla üzerinde durulan konulardan biridir. Ziyaretçilerin seyahat amaçları ile tatil karakterleri arasında bir paralellik olduğundan hareketle, seyahat amaçlarına verilen cevapların yeterince düşünülüp verildiğinden emin olmak amacıyla “kontrol sorularına”⁷⁰⁶ başvurulmuştur. Araştırma konusunu oluşturan savaş alanları turizminin kültürel turizm içerisinde yer alan alt turizm türü olması nedeniyle konunun önemi açısından ziyaretçilerin geliş amaçları ile tercih ettikleri turizm türü arasındaki oranlamaya bakılma ihtiyacı hissedilmiştir. Buna göre; kültürel amaçlı seyahatler toplam ziyaretçilerin % 44.7’si tarafından gerçekleştirilirken, kültürel turizmin tercih edilme oranı % 43.4’tür. Buna dayanarak, araştırma sahası sınırları içinde seyahat eden ziyaretçilerin kültürel turizm ağırlıklı bir profil çizdikleri söylenebilir.

⁷⁰⁵ Lickorish, Jenkins, s. 56.

⁷⁰⁶ Baş, s. 57-58.

Tablo 3.27. Ankete Katılan Ziyaretçilerin Tercih Ettikleri Turizm Türleri (%)

Turizm türü	Yerli	Yabancı
Sağlık turizmi	18.1	9.3
Deniz turizmi	1.4	1.5
Kültürel turizm	41.8	47.6
Macera turizmi	7.9	15.2
Kırsal turizm	5.1	9.0
Şehir turizmi	17.2	9.9
Eko turizm	7.4	6.3
Diğer	1.1	1.2
Genel Toplam	100	100

3.5. GAZİANTEP HALKININ TURİZME VE TURİSTE BAKIŞININ ANALİZİ

Toplum ve onun yarattığı kültür, tıpkı iklim gibi, turizmdeki birçok aktiviteyi destekleyen bir çekicilik unsuru ve aynı zamanda kendi başına bir çekiciliktir. Toplumun özgün kültürel değerleri, turizmin gelişimini sağlayan birer kültürel çekicilik kaynağıdır. Öte yandan bir turizm bölgesinin olumlu imaj geliştirmesine ve ziyaretçilerin memnuniyet derecelerinin artmasına katkı sağlaması açısından turizm faaliyetleri tamamlayıcı bir unsurdur. Örneğin ankete katılan yerli ziyaretçilerin % 18.1'i ve yabancı ziyaretçilerin % 15.1'i, “seyahatiniz boyunca Gaziantep’in aklınızda kalan temel özelliği nedir” sorusunu “halkın olumlu yaklaşımı” şeklinde yanıt vermişlerdir (bakınız: Tablo 3.22). Bu durumun, turizm imajını olumlu geliştirmede ve ziyaretçilerin memnuniyet derecelerini arttırmada Gaziantep turizmine olumlu katkı sağladığı rahatlıkla söylenebilir.

Dünya üzerinde hiçbir beşeri faaliyet, halka karşı ve onların olumsuz tutumlarına rağmen sürdürülemez. Aynı durum, beşeri bir faaliyet olan turizm içinde söz konusudur. Bir bölgede turizmin gelişimi, bölge halkında turizm bilincinin yerleşmiş (turizminin öneminin kavranmış) olmasıyla mümkündür. Yerel halkın, yabancı ziyaretçilere karşı önyargılı düşünceye sahip olmaları ve onların kendi kültürel yapılarını olumsuz şekilde etkileyeceklerini düşünmeleri, toplumda olumsuz davranışlar şeklinde kendini göstermektedir.⁷⁰⁷ Turizmin gelişme aşamasında olduğu bölgelerde oluşabilecek bu tarz olumsuz davranış ve tutumlar, uluslar arası turizm faaliyetleriyle birlikte iç turizmin

⁷⁰⁷ Kozak, vd., s. 71-73.

gelişimi teşvik edilerek olumlu yönde değiştirilebilir. Yerli ziyaretçilerin seyahat ve halkla iletişimde dil ve din engelinin bulunmaması, halkın ön yargılı tutumunu değiştirerek muhtemel tepkisini azaltacaktır.⁷⁰⁸

Üzerinde durulması gereken bir diğer konu da yerel halkın potansiyel bir ziyaretçi olarak bulundukları bölgede turizmin gelişimine sağladıkları katkıdır. Ankete katılan yerli ziyaretçilerin sadece % 9.3'ü ve yabancı ziyaretçilerin de sadece % 3.5'i Gaziantep Hayvanat Bahçesi'ni ziyaret ettiği halde, bu yerin yıllık ziyaretçi sayısının 2.5 milyonu aşması bu duruma örnek gösterilebilir. Fakat turist ve günübirlikçiler ile yerel halkın bu ziyaretlerdeki motivasyonlarının benzerlik gösterdiği söylenemez. Turist ve günübirlikçilerin motivasyonlarında yeni yerler görme ve yeni tecrübeler kazanma ön plandayken, yerel halk muhtemelen sosyal yaşam çerçevesinde ziyaretini gerçekleştirmektedir.⁷⁰⁹ 2013 yılı itibariyle toplam nüfusu 2 milyonu bile bulmayan bir ilde, bir turistik çekiciliği ziyaret edenlerin sayısının 2.5 milyonu aşması sosyal yaşamın bir gerekliliği olarak bu ziyaretin yılda birkaç kez gerçekleştiğinin kanıtı olarak sunulabilir.

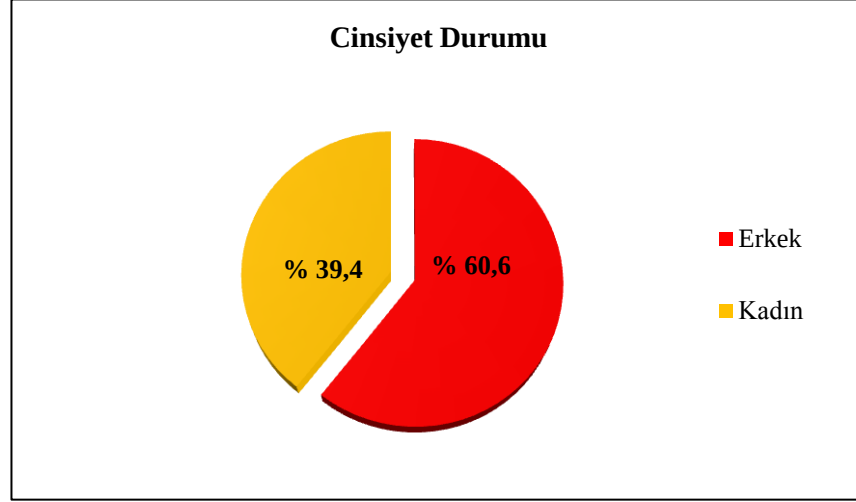
3.5.1. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Demografik Özellikleri

3.5.1.1. Cinsiyet Durumu

Cinsiyet durumuna göre; ankete katılanların % 60.6'sını erkekler, % 39.4'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Erkek oranının yüksekliği, onların ankete katılmada gösterdikleri ilgiden ziyade Türk toplumunda etkisi önemli oranda devam eden ataerkil aile yapısından kaynaklanmaktadır.

⁷⁰⁸ Lickorish, Jenkins, s. 81-83.

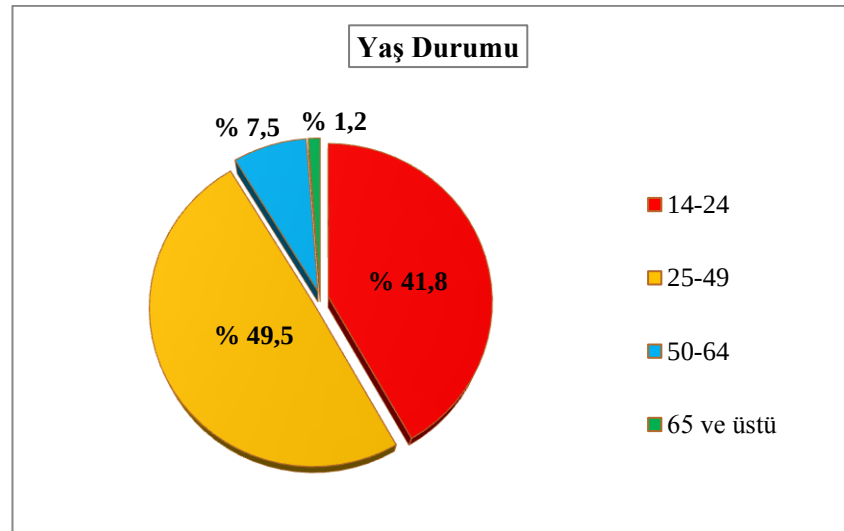
⁷⁰⁹ Greg Richards, "The Market for Cultural Attractions", (Ed. Greg Richards), *Cultural Attractions and European Tourism*, (ss. 31-53), CABI Publishing, Oxon and New York 2001, s. 46.

Şekil 3.7. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Cinsiyet Profili

3.5.1.2. Yaş Durumu

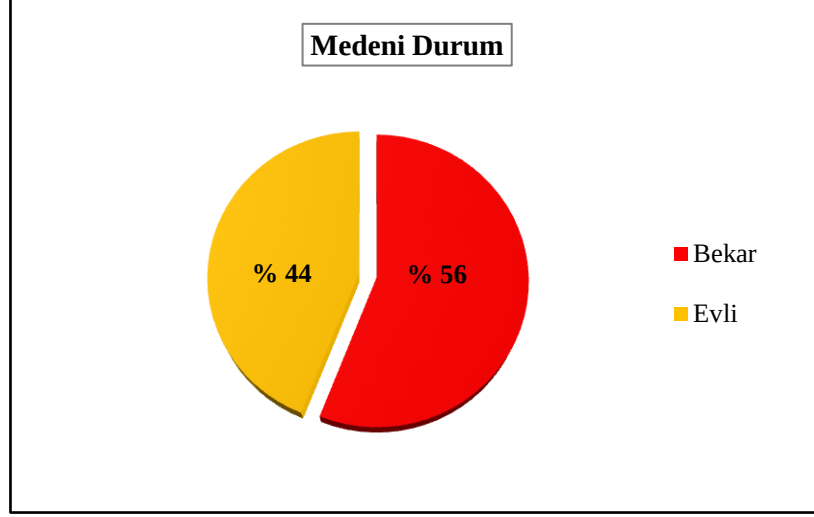
Yaş gruplarına göre; ankete katılanların % 41.8'ini 14-24 yaşları arasındakiler, % 49.5'ini 25-49 yaşları arasındakiler, % 7.5'ini 50-64 yaşları arasındakiler, % 1.2'sini ise 65 yaş ve üzerindekiiler oluşturmaktadır. Yaş gruplarındaki dağılımın dengeli olmaması birçok etkene bağlı olmakla birlikte, bunların en başında Türkiye'nin genç nüfusa sahip olması gelmektedir.

Şekil 3.8. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

3.5.1.3. Medeni Durum

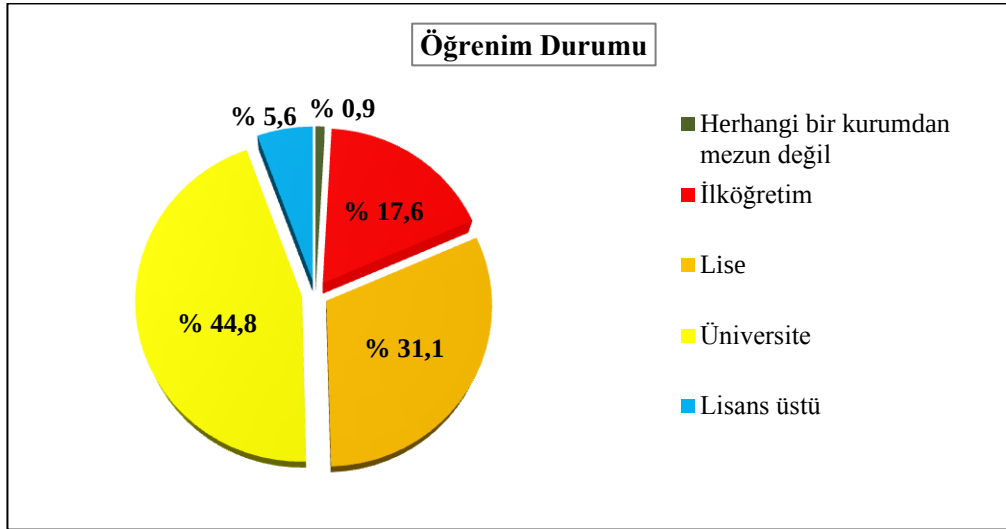
Medeni duruma göre; ankete katılanların % 56'sı bekâr, % 44'ü ise evlidir. Bekâr ağırlıklı profil, katılımcılar arasındaki öğrenci oranının yüksekliğinden ileri gelmektedir.

Şekil 3.9. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Medeni Durum Profili

3.5.1.4. Öğrenim Durumu

Öğrenim durumuna göre; ankete katılanların % 0.9'unu herhangi bir kurumdan mezun olmayanlar, % 17.6'sını ilköğretim mezunları, % 31.1'ini lise mezunları, % 44.8'ini üniversite mezunları ve % 5.6'sını lisans üstü mezunlar oluşturmaktadır. Ankete katılanların profilinin öğrenci ağırlık olması, lise ve üniversite mezunlarının oranlarına olumlu yansımıştır. Ayrıca üniversite mezunlarının yüksekliği muhtemelen Gaziantep halkının eğitim seviyesindeki yüksekliğe de bağlanmakla birlikte, o eğitim grubundakilerin anket uygulamasına karşı gösterdiği duyarlılıkla ilgili görünmektedir.

Şekil 3.10. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Öğrenim Durumu

3.5.1.5. Meslek Durumu

Meslek durumuna göre; ankete katılanların büyük çoğunluğu öğrencilerden meydana gelmektedir. Bu durumun oluşmasında öğrenci grubunun, anket çalışmasına karşı gösterdiği duyarlılığın yanı sıra, şehir içindeki rekreasyon faaliyetlerine diğer meslek gruplarına göre daha fazla katılmalarından da kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca memurlar (% 12.6), serbest meslekte olanlar (% 9.8), işçiler (% 8.8), esnaf (% 7.7), ev kadınları (% 7.3) ankete katılım oranı yüksek diğer meslek kollarını oluşturmaktadır (bakınız: Tablo 3.28).

Tablo 3.28. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Meslek Kollarına Göre Dağılımı

Meslekler	Oran (%)
Öğrenci	35.6
Memur	12.6
Serbest meslek	9.8
İşçi	8.8
Esnaf	7.7
Ev kadını	7.3
Emekli	4.3
Öğretmen	3.2
Mühendis	1.8
Çiftçi	1.2
Doktor	0.9
Diğer	6.8

3.5.1.6. Gelir Durumu

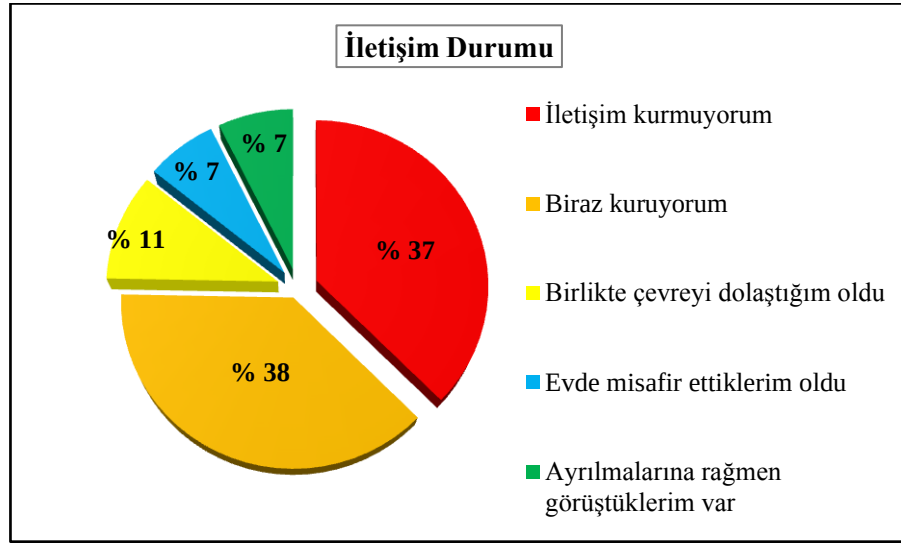
Gelir durumu, turist ve g n birlik ilerde olduğu gibi, cevaplanma oranı en düşük soruların başında gelmektedir. Ayrıca anket uygulamaları esnasında yapılan gözlemlerde, bazı meslek grubundaki bireylerin aylık gelirlerini düşük gösterme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Bu nedenle gelir sorusunun, düşük güvenirliğe sahip olduğu söylenebilir. Gelir durumuna göre; ankete katılanların b   k çoğunluğunun (% 40.4'ünün) aylık geliri 1000  'nin altındadır. Daha önce de belirtildiği üzere, meslek gruplarının % 35.6'sının öğrencilerden oluşması gelir düşüklüğünün diğer önemli nedeni olarak belirtilebilir.

Tablo 3.29. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Aylık Gelir Durumu

Aylık gelir	Oran (%)
1000 � altı	40.4
1000-1999 �	25.3
2000-2999 �	13.4
3000-3999 �	3.0
4000 � ve �zeri	7.3
Cevap Vermeyenler	10.6

3.5.2. Ankete Katılanların Turistle İletişim Durumu

İletişim; ziyaretçiler ile halkın birbirine karşı besleyecekleri muhtemel olumsuz tutumları, önyargıları ve turistlerin yaşayacakları bazı sorunları azaltmaya katkı sağlayacak etkenlerin başında gelmektedir. Özellikle dil farklılığı yabancı ziyaretçiler ile halk arasındaki iletişimi sınırlarken, yerli ziyaretçilerle halkın iletişimi b   k oranda seyahat özellikleri ve süresi ile kültürel yakınlığa bağlı olarak değişkenlik gösterecektir. İletişim kurma durumuna göre; ankete katılan Gaziantep halkının % 37'si turistle iletişim kurmamakta ve % 38'inin iletişim derecesi sınırlı gözükmektedir (bakınız: Şekil 3.11). Gaziantep'te seyahat eden ziyaretçilerin yarıya yakınının kültürel amaçlarla ilgili uğradıkları göz önüne alındığında, iletişim yetersizliğinin, kültür turistinin önemli gereksinimlerinden biri olan yerel halkla etkileşimini olumsuz etkileyeceği açıktır. Nitekim daha önce de belirtildiği üzere, yabancı ziyaretçilerin % 14'  dil sorunuyla kar ıla tıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç, Gaziantep halkı arasında yabancı dil bilenlerin sayısının az olmasının bir yansıması şeklinde ele alınabilir.

Şekil 3.11. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Turistle İletişim Kurma Durumu

Her iki grup arasında iletişim eksikliğinin nedenleri sorgulandığında ise; halkın % 60.6'sı dil sorununu, % 13.9'u halk ile turistlerin birbirine karşı sergiledikleri olumsuz tutumları, % 9.9'u turistlerin ziyaret sürelerinin kısalığını, % 6.3'ü turistlerin çekingen tavırlarını ve geriye kalan % 9.3'ü ise başka farklı etkenleri neden olarak belirtmiştir.

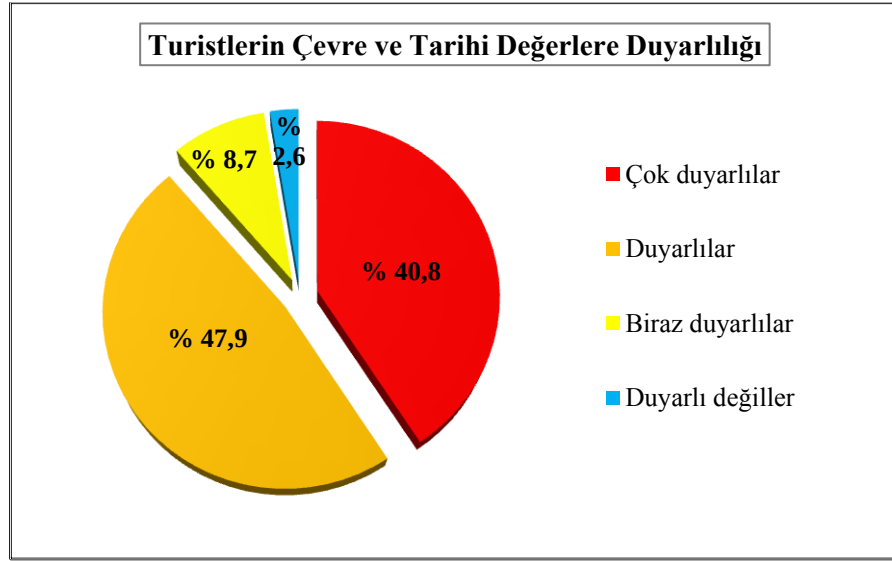
3.5.3. Ankete Katılanların Turiste Bakış Açısı

Turizmin gelişmekte olduğu birçok yerde görüldüğü gibi, Gaziantep'te de halkın turiste ve turizme bakış açısı olumludur. Hatta beklenti ve olumluluk oranının % 90'nın üzerinde yer aldığı söylenebilir. Bu sonucu birçok farklı anket sorusuna verilen cevaplarda görmek mümkündür. Örneğin, turisti tanımlama şekli sorulduğunda; halkın büyük çoğunluğu (% 56.5'i) "Gaziantep'in tanıtımını yapacak kişi", % 19.2'si Gaziantep'e döviz bırakan kişi, % 14.8'i yeni meslek ve iş imkanlarının oluşmasına katkı sağlayan kişi olarak tanımlamıştır. Aynı soruda turisti olumsuz tanımlayanların oranı ise sadece % 3 civarındadır (bakınız: Tablo 3.30).

Tablo 3.30. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Turisti Tanımlama Şekli

Turistin Tanımı	Oran (%)
Gaziantep'e döviz bırakan kişi	19.2
Yeni meslek ve iş imkânlarının oluşmasını sağlayan kişi	14.8
Halkın kültürel değerlerini olumsuz etkileyen kişi	2.9
Gaziantep'in tanıtımını yapacak kişi	56.5
Diğer	6.6

Olumlu bakış açısı, turistlerin çevre ve tarihi değerlere karşı gösterdiği duyarlılığın sorgulandığı soruya verilen cevaplarda da kendini göstermektedir ki bu soruda turistlerin çevreye ve tarihi değerlere karşı duyarlı davranmadığını belirtenlerin oranı sadece % 2.6'dır. Duyarlılık derecesini “biraz” olarak belirten % 8.7'lik kısmın ifadelerindeki kısmi olumsuzluk da buna ilave edildiğinde toplam olumsuzluk oranının % 12'yi aşmadığı görülmektedir (bakınız: Şekil 3.12).

Şekil 3.12. Ankete Katılan Gaziantep Halkının, Turistlerin Çevreye Ve Tarihi Değerlere Karşı Gösterdiği Duyarlılık Konusundaki Düşünceleri

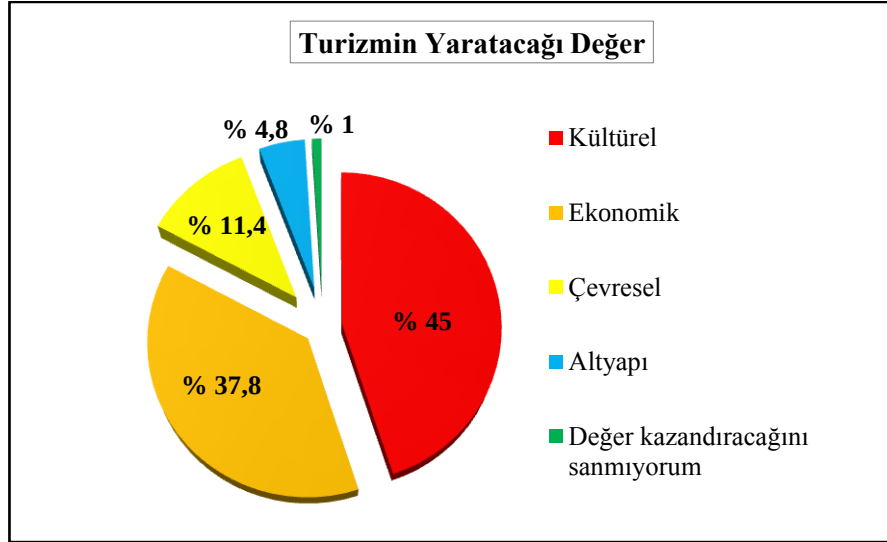
3.5.4. Ankete Katılanların Turizme Bakış Açısı

Bir bölgede turizmin sürdürülebilirliği bir açıdan o bölgede yaşayan halkın toplumsal taşıma kapasitesine bağlıdır. Taşıma kapasitesi, ziyaretçi tatmini düşürmeden ve yerel halkın hoşgörü sınırını aşmadan turizmin gelişmesini ifade eder.⁷¹⁰ Dolayısıyla yerel halkın turizme bakışının sorgulandığı çalışmada, halkın hoşgörü sınırının şuan ki hali analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bu kısımda, halkın turizme bakışı iki farklı açıdan ele alınmıştır. Geniş kapsamda turizmin ilde yaratacağı etki sorgulanırken, dar kapsamda bireyin turizm sektörüne karşı takındığı tutum belirlenmeye çalışılmıştır.

Ankete katılan Gaziantep halkının ortalama olarak % 99'u, turizmin bulundukları ile değer katacağını düşünmektedir. Bu katkının özellikle kültürel ve ekonomik

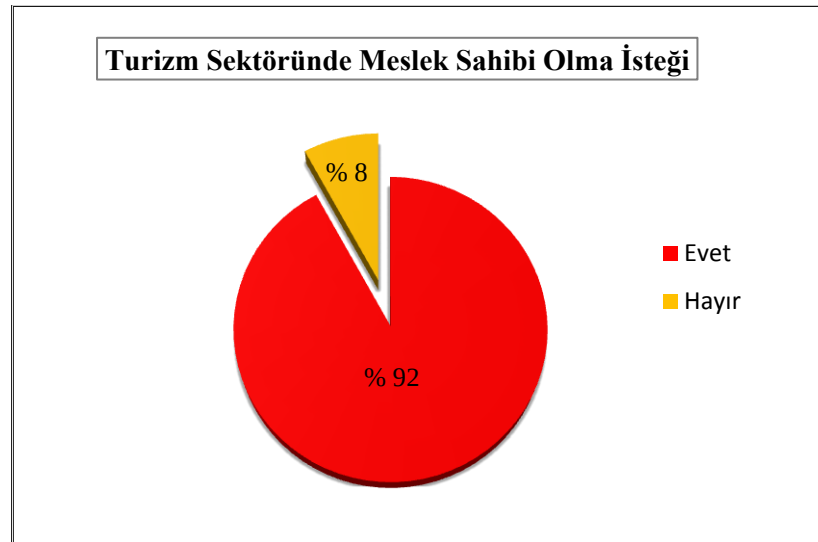
⁷¹⁰ Nilgün Avcı, “Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi”, *Ege Akademik Bakış*, 7 (2), 2007, ss. 485-501, s. 490-492.

alanlarda olacağını düşünenler çoğunlukta, az da olsa çevresel ve altyapının gelişeceği ümidini taşıyanlar da bulunmaktadır.

Şekil 3.13. Ankete Katılan Gaziantep Halkının Turizmin Yaratacağı Değer Konusundaki Görüşleri

Ankete katılanlar, turizmin İl bazında olumlu katkı sağlayacağını düşündükleri gibi, kişisel bazda da aynı olumluluğu taşımaktadırlar. “Ailenizden bir bireyin turizm sektöründe bir meslek sahibi olmasını ister misiniz” sorusunu, katılımcıların % 92’si “evet” şeklinde yanıtlamıştır (bakınız: şekil 3.14).

Şekil 3.14. Ankete katılan Gaziantep Halkının, Ailesinden Bir Bireyin Turizm Sektöründe Meslek Sahibi Olma İsteği

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma konusunun temel dayanağını oluşturan Antep Savunması, 3 Şubat 1920 ile 8 Şubat 1921 tarihleri arasındaki dönemde meydana gelen çok sayıdaki savaş ve olayı kapsamaktadır. Bu nedenle savaş alanları, bir savaşın geçtiği tek bir jeomorfolojik üniteden ibaret değildir. Fransızların, Antep şehrinde yer alan garnizonlarına erzak taşımak amacıyla kullandıkları Kilis-Antep Yolu ve Akçakoyunlu-Antep Yolu'nun yanı sıra, şehri ele geçirmek amacıyla şehir içinde ve şehrin yakın çevresindeki tepelerde Antep Kuvayı Milliyesi ile girdikleri tüm çatışma sahalarından oluşan çok geniş bir arazi ünitesini kapsamaktadır. Bu arazi ünitesi genel itibarıyla Gaziantep il sınırları içerisindeki alandan ibaret olmakla birlikte, Kilis-Antep Yolu üzerinde bir yıl boyunca süren çatışma ve olayların devamını teşkil eden fakat Kilis'in il olmasıyla bu ilin sınırlarına dâhil edilen Acar Köyü, Kızılburun Tepesi, Cercik (Polatbey) Köyü, Kantara (Ceritler) Köyü, Til Habeş'i (Yavuzlu Beldesi) de içine alan geniş bir sahaya tekabül etmektedir.

Gaziantep'te, Antep Savunması içerisinde geçen çatışmaların meydana geldiği sahalar haricinde, savaş alanları turizm çekiciliklerinin oluşturulmaya başlandığı dönem 1990 yılı sonrasına rastlar. Şehitlik, Antep Savunması'nın şehit ve gazileri adına düzenlenen anıtlar, savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilen müzelerin açılış tarihleri, Gaziantep'te savaş alanları turizminin günümüzden yaklaşık 13-14 yıl önce gelişmeye başladığını göstermektedir. Gelişimi yakın döneme rastlasa da, savaş müzesinin 2008-2012 yılları arasında 240 binlere ulaşan yıllık ortalama ziyaretçi sayısı, savaş alanları turizmine olan talebin önemli bir göstergesidir. Nitekim aldığı bu ziyaretçi sayısı ile Gaziantep Savaş Müzesi, Gaziantep'te şuan mevcut bulunan müzeler arasında ön sıralarda gelmektedir. Savaş alanları turizm çekicilikleri açısından bakıldığında ise; tarihi mahalleler, hanlar, dini mekânlar (cami, kilise ve sinagog), savaş döneminin Amerikan müesseseleri, müzeler, şehitlik, şehitlerin anıt ve mezarları, kurtuluş yıldönümü etkinlikleri, şehir içinde ve dışında savaşın cereyan ettiği sahalar ve bu sahalarda yer alan yapılarıyla Gaziantep, büyük turizm potansiyeline sahiptir.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bir parçasını oluşturan Antep Savunması, dâhil olduğu Güney Cephesi'ndeki mücadelenin en uzun ve en şiddetli olanıdır. Urfa ve Maraş'ta süren savaş bir iki ayı geçmezken, Antep Savunması bir yıl kadar devam etmiştir.

Üstelik Urfa, Antep ve Maraş'ta geniş bir coğrafyada mücadele eden Fransızlar, Maraş ve Urfa'dan çekildikten sonra tüm birlikleri ve gücüyle Antep'te toplandıkları için savaşın şiddeti ve süresi de artmıştır. Antep'teki mücadelenin daha uzun sürmesi ve daha şiddetli geçmesi, ilin savaş alanları turizm potansiyelinin Güney Cephesi'ndeki diğer illere göre daha yüksek olmasını sağlamıştır.

Savaş alanları ve savaşlarla ilişkili olayların ihtiva ettiği özgünlük, diğer turizm çekiciliklerine göre taklit edilmeye veya başka bir yerde oluşturulmasına imkân vermeyen yapıdadır. Hatta çatışmaların yoğun olarak yaşandığı Kilis-Antep Yolu ile Akçakoyunlu-Antep Yolu, aynı savaşın birer parçası olmasına rağmen, savaşların gerçekleştiği şartlar, savaş boyunca cereyan eden olaylar ve bu olayların gerçekleştiği coğrafi yeryüzü bakımından kendine özgü özellikler göstermektedir. Bu nedenle savaş alanları turizminin temelinde, ziyaretçilere, başka yerlerde elde edemeyecekleri özgün deneyim vaadi bulunmaktadır.

Antep Savunması'nda savaşların yoğun olarak yaşandığı yerler arasında olan şehrin kuzeybatı (İslâhiye ve Maraş'a), güneydoğu (Akçakoyunlu'ya) ve güneybatısına (Kilis'e) açılan yollar, aynı zamanda savaş alanları turizm potansiyelinin yüksek olduğu yerler arasındadır. Savaş alanları içerisinde değerlendirilen Kilis-Antep Yolu ile bu yol üzerindeki kırsal yerleşim yerleri ve topoğrafik özellikler, büyük oranda savaş dönemindeki konum ve özelliklerini korumaktadır. Şahin Bey'in yol üzerinde oluşturduğu üç savunma hattından Kızılburun-Dazburun Hattı'nda sonradan Seve Baraj Gölü inşa edilmesine ve Kertil tepesinde yer yer toprak alımı nedeniyle çukurlar oluşmasına rağmen, günümüzde bütün müdafaa hatlarının izlerini sürebilmek mümkündür. Bununla birlikte bu yol güzergâhı boyunca süren savaşa ait bazı somut çekicilik unsurları da büyük oranda özgün yapılarını korumaktadır. Cercik (Polatbey) Köyü'ndeki "Polat Bey Karargâhı", günümüzdeki adı Yavuzlu Beldesi olan Til Habeş Köyü'nün "Yanan Köy" adını almasına neden olan yakılma olayından günümüze sağlam bir şekilde ulaşan tek yapı olan "Abdullah Yananlı'nın Evi", Ulumahsere (Zeytinli) Köyü'nde su yüzünden köylüler ile köyde karakol kuran Fransız birlikleri arasında savaş alanları arasında nadir görülebilecek olaylardan birine sebebiyet veren kuyular, Şahin Bey'in şehit düştüğü yer ile Fransızlar tarafından 14 çocuğun kurşuna dizilerek şehit edildiği yer olan "Dokurcun Değirmeni" özgün yapılarını önemli oranda koruyan çekiciliklerden birkaçıdır.

Akçakoyunlu-Antep Yolu üzerinde de savaşların cereyan ettiği sahayı ve topoğrafik özellikler ile bağlantısını kurmak mümkündür. Tıpkı Kilis-Antep Yolu gibi, Akçakoyunlu-Antep Yolu'nun günümüzde geçtiği güzergâh ile Antep'teki garnizonlarına erzak ulaştırmak amacıyla Fransızların geçtiği yol güzergâhı büyük oranda benzerlik göstermektedir. Günümüzde Akçakoyunlu Yolu'nun içinden veya yanı başından geçtiği yerlere (Nafak Boğazı, İkizkuyu Köyü, Karaburun ve Kızıldağ tepeleri, Yona Köyü) bakıldığında, söz konusu yerlerin aynı zamanda savaşların yoğun olarak yaşandığı yerler arasında yer aldığı görülmektedir. Akçakoyunlu Yolu'nun en güney ucunu oluşturan Akçakoyunlu Demiryolu İstasyonu, Fransızların Antep'e yardım gönderirken sürekli kullandıkları ve birliklerini topladıkları merkezlerden biriydi. İstasyonu meydana getiren binalar günümüzde önemli oranda sağlam durmakla birlikte, kapı ve pencereleri sökülmiş şekilde atıl vaziyette durmaktadır.

Şehrin kuzeyindeki yollar üzerinde yer alan İbrahimli, Dülük, Sam ve Beylerbeyi yerleşimleri adlarını koruyarak günümüzde varlıklarını devam ettirirken, Güce Köyü'nün adı "Aktoprak" ve Büyük Araptar Köyü'nün adı "Yeşilce" olarak değiştirilmiştir. Boyno Köyü'ne ise önce "Ağaçlı" adı verilmiş fakat daha sonra tekrar eski adını almıştır. Söz konusu yerleşim yerleri ile Dülükbaba Dağı (1209 m), Antep Savunması süresince Türk birliklerinin bulundukları ve Antep şehrinin batısını işgal eden Fransızlara karşı mücadelesini sürdürdükleri yerler olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca günümüzde mahalle olan Aktoprak'ta karargâh ve telgrafhane merkezi olduğu tahmin edilen tarihi bir yapı, Boyno'da Antep Savunması'nın önde gelen kahramanlarından biri olan Memik Boyno'nun mezarı bulunmaktadır.

Her ne kadar savaşın cereyan ettiği sahalar arasında Kilis, Akçakoyunlu ve Maraş yol güzergâhları yer alsada, Antep Savunması esasında bir şehir savunmasından ibarettir. Yol güzergâhları boyunca Kuvayi Milliye birliklerinin verdiği mücadeleler de şehir savunmasının bir parçasını oluşturmaktaydı ve Fransızların şehirdeki işgalini sona erdirmeye yönelikti. Şehir içinde sürdürülen savaşlarda ise şehri kuzey, güney ve doğu yönlerden çevreleyen tepeler ön plana çıktı. Fransızlar bu tepeleri, şehrin teslim olmasını sağlamak amacıyla birer gözetleme kulesi olarak kullandılar. Günümüzde Antep Savunması'nın zihinlerde canlandırılmasına olanak tanıyan bu tepeler, aynı zamanda şehir ve manzara turizminin önemli seyir noktaları konumundadırlar. Fakat bu tepelerden bir kısmının (Kurbanbaba, Mardintepe, Düztepe, Çıksorut, Perilikaya,

Türktepe) yoğun yerleşmeye sahne olması, görüş mesafesini ve kalitesini düşürdüğü ve hatta tamamıyla ortadan kaldırdığı söylenebilir. Aydınbaba'nın kuzey-kuzeybatıya (şehre) bakan yamaçlarının park alanı yapılması ve tepenin Kültür Yolu'na yakın mesafede yer alması, savaş alanları içerisinde bu tepeyi diğerlerine göre avantajlı konuma getirmiştir. Birkaç yıl önce yerleşmeye açılan fakat yerleşmeler tarafından henüz tamamen işgal edilmemiş olan Cünüt Tepe ile Acemkayası'nda da, Aydınbaba gibi, şehre dönük yamaçlarının park alanı yapılması halinde doğu yönünden de şehir içindeki savaşın ziyaretçilerin zihinlerinde canlanmasına imkân veren şartların yaratılmış olacağı söylenebilir.

İlin savaş alanları turizmi potansiyeli sadece Antep Savunması esnasında yaşananlarla sınırlı değildir. İlin, 6 Şubat 1921'de TBMM tarafından "Gazilik" unvanı alması ve 25 Aralık 1921 tarihinde işgalden tamamen kurtulmasının ardında da Gaziantep turizmine yeni çekicilikler kazandırılmıştır. Fakat bu turizm çekicilikleri, bazı bölgelerde görüldüğü gibi, turizmin etkisiyle sonradan oluşturulmuş özgün olmayan kültürel yapılar değildir. Şehitlik, Antep Savunması'nın kahramanları adına yaptırılan anıtlar, Antep Savunması'nı konu edinen müzeler veya Antep Savunması'yla ilişkili tarihi Antep konakları, dini mekânlar, hanlar ve tarihi mahalleler gibi çekicilikler sonradan turizme kazandırılmış olsalar bile savaş alanlarıyla ilişkili oldukları için özgün turizm çekicilikleridir.

Savaş alanları turizmi, sadece savaşların meydana geldiği sahalardan ve savaşla ilişkili sonradan meydana getirilen beşeri çekiciliklerden oluşmamaktadır. Diğer turizm türlerinin birçoğunda olduğu gibi, savaş alanları turizmi de tamamlayıcı bazı fiziki çevre öğelerine ihtiyaç duyar. Bunların başında da, savaş alanları turizm talebini belirleyici ve turizm faaliyetlerini kolaylaştırıcı rol oynayan iklim gelmektedir. Kültürel turizm içerisinde yer alan savaş alanları turizmine, ağırlıklı olarak yetişkin veya üçüncü yaş grubundaki ziyaretçiler arasındaki profesyonel insanların (mesleki uzmanların) ilgi göstereceği gerçeği dikkate alındığında, yaş faktöründen dolayı iklimin turistlerin seyahat kararlarını ve zamanını etkileyeceği söylenebilir. Ayrıca savaş alanlarına yapılan seyahatlerin önemli oranda açık havada gerçekleştirilen faaliyetlerden oluşması da iklim elamanlarının belirleyici rolünü güçlendirmektedir. İklimin turizm talebi üzerindeki bu etkilerinden dolayı, Gaziantep iklim değerleri kullanılarak, İl'in mevsimsel "turizm iklim indeksi (TCI)" belirlenmiştir. Turizm açısından elverişli

dönemlerin tespitinde yaygın olarak kullanılan TCI, seyahatler esnasında ziyaretçilerin memnuniyet derecesini arttıran önemli bir tamamlayıcı unsurdur. TCI değerlerine göre, Gaziantep’te turizm konforunun en yüksek olduğu dönem sonbahardır. Turizm konfor değeri olarak “ideal” kategorisinde yer alan sonbahar, savaş alanları turizmi açısından en uygun mevsim olarak ön plana çıkmaktadır. Turizm konfor değeri olarak “çok iyi” kategorisinde yer alan İlkbahar ve yaz ise, turizmin gelişimine uygun diğer mevsimleri oluşturmaktadır. Sıcaklık değerleri yüksek olmasına rağmen, Gaziantep’in nem değerlerinin düşük olması nedeniyle çok iyi kategorisinde yer alan yaz mevsiminin, esasında savaş alanları turizminin gelişimi için uygun dönem olacağı söylenemez. Gaziantep’teki savaş alanlarının önemli bir kısmının yüksek tepelerden oluşması ve bununla birlikte yaz mevsiminin sahip olduğu yüksek sıcaklık değeri, seyahatin konforunu düşüren ana etkenler olarak belirtilebilir. Bu mevsim belki de, tarihi Antep konaklarında, hanlarında, dini mekânlarında gerçekleştirilen turizm faaliyetleri için, bilhassa miras turizmi kapsamında, düşünülebilir. Yine TCI değerlerine göre “çok iyi” kategorisinde yer alan ilkbaharın, saha çalışmalarının yapıldığı dönemlerdeki gözlemlere de dayanarak, sonbahardan sonra savaş alanları turizminin gelişimine en uygun diğer dönemi oluşturduğu söylenebilir. TCI değerlerine göre kış mevsiminin turizm konforu “sınır” değerlerdedir. Yani diğer bir deyişle kış, turizmin gelişimine en az uygun mevsim olarak gözükmektedir. Nitekim toplam 3.740 yerli ve yabancı ziyaretçiye uygulanan anket sonuçları analizlerine göre turizm konforu kategorisinde en düşük değere sahip kış mevsimi, 65 ve üstü yaş grubunun en az tercih ettiği dönemi oluşturmaktadır. Kış mevsiminde Gaziantep’e gelen 65 ve üstü yaş grubundaki yerli ziyaretçilerin oranı % 0.7 ve yabancı ziyaretçilerin oranı ise % 4 olarak tespit edilmiştir. Yine aynı yaş grubunun en fazla geldiği dönemler; yerli ziyaretçiler arasında % 11 oranı ile ilkbahar, yabancı ziyaretçiler arasında ise % 35 ve % 34 değerleri ile sırasıyla İlkbahar ve Sonbahar çıkmıştır. Sonuç olarak, 65 yaş ve üstünde yer alan ziyaretçilerin Gaziantep’e en fazla geldikleri dönemin ilkbahar ve sonbahar olması ile en az geldikleri dönemin kış olması, mevsimlerin turizm iklim indeksi değerleriyle genel itibariyle uyushmaktadır.

Savaş alanları turizminin gelişiminde üzerinde durulması gereken hususlardan biri de turizm talebidir. Turizm talebinin anlaşılması, savaş alanları turizmine katkı sağlayacak ana etmenlerin başında gelmektedir. 2.734’ü yerli, 1.006’sı yabancı olmak

üzere toplam 3.740 turist ve günübirlikçiye (ziyaretçiye) uygulanan anket sonuçlarına göre katılımcıların demografik özellikleri değerlendirildiğinde; yerli ziyaretçiler 25-49 yaş grubundakilerden, yabancılar ise ağırlıklı olarak 50 yaş ve üstündekilerden oluşmaktadır. Meslek ve eğitim düzeyi ile gelir seviyesi ise, yine, ziyaretçilerin yaş gruplarına bağlı olarak şekillenmektedir. Yerli ziyaretçilerin yarısından fazlasını dört meslek grubu (memur, öğrenci, serbest meslek, emekli) oluştururken, yabancı ziyaretçilerin ise yarıya yakını sadece iki meslek grubundan (emekli ve öğrenci) oluşmaktadır. Meslek gruplarıyla ilgili tespit edilen çarpıcı sonuçlardan bir diğeri de mevsimlere göre dağılımlarda görülen önemli farklılıklardır. Kış ve yaz mevsimlerinde ziyaretçilerin büyük çoğunluğunun öğrencilerden oluştuğu dikkati çekerken, ilkbahar ve sonbahar çoğunlukla emekliler tarafından tercih edilmektedir. Özellikle emekli ve öğrenci ağırlıklı yabancı ziyaretçi profili, 1000 € altında aylık gelire sahip olanların oranının yüksek çıkmasına sebep olmuştur. Fakat anket formu içerisinde yer alan soru grupları arasında gelir durumunun en düşük cevaplanma oranına sahip olması nedeniyle, sonuçların güvenilirliğinin yüksek olduğu söylenemez. Son olarak ziyaretçilerin öğrenim durumuna bakıldığında, % 80'e varan oranla lisans ve yüksek lisans ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Turizm talebi analizinde üzerinde önemle durulan konulardan biri de ilin iç ve dış turizm pazarıdır. Ankete katılan yabancı ziyaretçilerden elde edilen verilerin sonuçlarına göre ziyaretçilerin yarıya yakını (% 42'si) ABD ve Almanya çıkışlıdır. Ziyaretçilerin geldikleri yer ABD ve Avrupa kıtası şeklinde ele alındığında bu oran toplam ziyaretçi sayısının $\frac{3}{4}$ 'üne tekabül etmektedir. İlin dış turizm pazarı milliyet ölçütüne göre değerlendirildiğinde ise, ziyaretçilerin çıkış yerleri ile büyük oranda benzerlik gösterdiği söylenebilir (bakınız: tablo 3.14 ve tablo 3.15). İstisna olarak belirtilebilecek tek durum Türk kökenli ziyaretçilerde rastlanmaktadır. Türk kökenlilerin çıkış yeri olan KKTC'den % 2.3 oranında ziyaretçi gelirken, milliyetini Türk olarak belirtenlerin oranı % 10'a ulaşmaktadır. Ülkeler bazında, KKTC dışında, Türk Cumhuriyetlerinden gelenlerin sayısı yok denecek kadar az olduğu halde meydana gelen bu önemli farklılık, genel itibarıyla “gurbetçi” olarak nitelenen vatandaşlarımızın tatil amaçlı memleketlerini ziyaretinden ileri gelmektedir. Yerli ziyaretçiler arasında ise en büyük pay % 41.6'lık oran ile İstanbul'a ait olmakla birlikte, geldikleri yer İstanbul, Ankara, İzmir olarak ele alındığında bu oran % 60'ı bulmaktadır.

Ulaşım, ziyaretçilerin yerleştiği ve ekonomik faaliyette bulunduğu yerden turizm kaynaklarının bulunduğu yere doğru hareketini sağlayan, diğer turizm türlerinde olduğu gibi savaş alanları turizminin de tamamlayıcı bir parçasıdır. Ulaşım türleri ise, turizm talebinin belirlenmesinde yararlanılan ölçütlerden biri olarak kullanılmaktadır. Günümüzde havayolu, karayolu ve demiryolu ile ulaşılabilen ilde, 1976'da iç hat ve 1993'te dış hat seferlerinin Gaziantep Havalimanı'nda başlamasıyla birlikte uzun mesafeli yolculuklar artmış ve uluslararası turizm pazarı da büyümüştür. Bu etkiyi uygulanan anket sonuçlarında da görmek mümkündür. Örneğin, yabancı ziyaretçiler içerisinde Gaziantep'e uzak (ABD, Kanada, Avustralya, Japonya, Çin gibi) ülkelerden gelenlerin oranı ankete katılan ziyaretçilerin $\frac{1}{3}$ 'ünü oluşturmaktadır. İç turizm de ise gelen ziyaretçilerin yarısından fazlasının İstanbul, Ankara ve İzmir çıkışlı olduğu görülmektedir (bakınız: Tablo 3.14).

Ziyaretçilerin seyahat şekli de turizm talebinin tespitinde yararlanılan ölçütlerden biridir. Kitle turizminde seyahatler büyük gruplar halinde gerçekleşirken, sürdürülebilir alternatif turizm türlerinde küçük gruplar veya bireysel seyahatler ön plana çıkmaktadır. Ankete katılanlardan elde edilen verilere göre, Gaziantep'e gelen ziyaretçilerin büyük çoğunluğu arkadaşlarıyla birlikte seyahat etmektedir. Konu sadece yabancı ziyaretçiler açısından ele alındığında ise "seyahat işletmeleri" aracılığıyla gerçekleşen seyahatlerin daha fazla olduğu görülmektedir.

Turizm talebinin tespitinde belirlenen en önemli detaylardan biri de ziyaretçilerin kalış süreleriyle ilgilidir. Anketlerden sağlanan veriye göre, Gaziantep'e gelen ziyaretçilerin yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ünü günübirlikçiler oluşturmaktadır. Kalış süresi 1-3 gün arasında olanların oranı % 55'leri bulurken, günübirlikçilerle birlikte değerlendirildiğinde ise bu oran % 79'a çıkmaktadır. Bu nedenle, gerçekleştirilen seyahatlerin büyük çoğunluğu "kısa kent tatilleri" olarak adlandırılan turizm türüne girmektedir. Zamanı kısıtlı fakat yeterli maddi imkânı olan ziyaretçilerin, zengin turizm çekiciliklerine sahip kentlere yönelik gerçekleştirdikleri kültürel amaçlı bu seyahatler, ilin turizm stratejisi belirlenirken mutlaka dikkate alınmalıdır.

Ankete katılan ziyaretçilerin konaklama tercihleri incelendiğinde, ziyaretçilerin yaklaşık olarak yarısının (yerli ziyaretçilerin % 41.7'sinin, yabancı ziyaretçilerin % 56.6'sının) otelleri tercih ettiği görülmektedir. % 20.2 oranı ile fazla tercih edilen ikinci

konaklama yeri ise arkadaş ve akraba evidir. Özellikle yerli ziyaretçiler arasında akraba ve arkadaş ziyaretinin yüksekliğinden kaynaklanan bu durum, bilhassa ülkemizdeki aile bağları ile toplumsal bağların güçlü olmasından ileri gelmektedir. Yabancı ziyaretçilerin ise 12'sinin akraba ve arkadaş evinden faydalandığını belirtmesi, akrabalık ilişkilerinin yanı sıra Türk aile yapısındaki misafirperverlik geleneğinden kaynaklanmaktadır. Konaklama açısından turistik mal ve hizmetlerden faydalanma kapsamı dışında kalan akraba ve arkadaş evini tercih edenler ile yine aynı kategoride değerlendirilen konaklama yapmayan günöbirlikçiler birlikte ele alındığında, gelen ziyaretçilerin sadece % 57'sinin konaklama yapmak amacıyla turistik işletmelerden faydalandığı görölmektedir. Bu sonuç, aynı zamanda, konaklama işletmelerinin hedefledikleri gelişimi gösteremeyecekleri anlamına da gelmektedir.

Turizm imajı, ziyaretçilerin bir bölgeyi tercih etme nedenini oluşturan algı, düşünce ve tecrübelerle dayanmaktadır. İmajın belirlenmesi çalışmaları, potansiyel ziyaretçilerin seyahat öncesindeki algı ve düşüncelerine dayalı olarak yapılabileceği gibi, ziyaretçilerin seyahat sonrasındaki tecrübelerine göre de yapılabilir. Bu çalışmada ise turizm imajının tespitinde ikinci metot tercih edilmiştir. Ankete katılan ziyaretçilerin yarıya yakını; “seyahatiniz boyunca Gaziantep’in aklınızda kalan temel özelliği nedir” sorusuna, “tarihi ve kültürel doku” yanıtını vermiştir.

Turizm talebinde, üzerinde durulan bir diğerkonu da ziyaretçilerin memnuniyet derecesidir. Memnuniyet derecesinin yüksekliği seyahatin tekrarlanma ihtimalini arttırdığı gibi, arkadaş-akraba tavsiyesi yoluyla ilin tanıtımına önemli katkılar sağlayabilir. Ankete katılan yerli ve yabancı ziyaretçilerden elde edilen verilerin sonuçları değerlendirildiğinde, Gaziantep’te seyahat eden ziyaretçilerin yaklaşık % 96’sının memnuniyet derecesinin yüksek olduğu görölmüştür. Yaklaşık % 3’ünün memnuniyeti “biraz” seviyesindeyken, memnun olmayanların oranı % 0.5’i aşmamaktadır. Ayrıca ziyaretçilerin seyahat yeri tercihinin belirleyen etkenlere bakıldığında, yerli ziyaretçilerin % 40’ı ve yabancı ziyaretçilerin ise % 23’ü üzerinde “arkadaş ve akraba” tavsiyesinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Turizm talebini oluşturan ziyaretçilerin sahip oldukları farklı özellikler, onların seyahat amaçlarının ve beklentilerinin de farklılık göstermesine neden olmaktadır. Yapılan anket uygulamalarına katılan ziyaretçilerin yarıya yakını geliş amacını “kültürel

zenginlikleri ve farklılıkları görmek” olarak belirtirken, “yeni yerler görme” yerli ziyaretçilerin % 20.2’sinin ve yabancı ziyaretçilerin ise % 31.2’sinin seyahat amacını oluşturmaktadır. Fakat söz konusu iki seyahat amacının birbirini tamamlayan nitelikte olması, seyahat motivasyonlarının büyük oranda benzer özellikler taşıdığını göstermektedir.

Ziyaretçilerin turizm türü tercihi, onların tatil anlayışını ve turizme bakışını belirlemek amacıyla üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Ankete katılan ziyaretçilerin yarıya yakınının tercih ettiği turizm türünü “kültür turizmi” olarak belirtmesi, onların seyahat amaçları ve seyahat sonunda edindikleri turizm imajıyla da benzerlik göstermektedir. Öte yandan kültür turizmi içerisinde değerlendirilen fakat ankette farklı bir seçenekte sunulan şehir turizmi, ziyaretçilerin yaklaşık olarak % 15’i tarafından tercih edilmiştir.

Bir bölgede turizmin gelişmesi veya sürdürülebilirliği, o bölge de yaşayan yerel halkın turiste ve turizme karşı takındığı tutum ile toplumsal taşıma kapasitesine bağlıdır. Turizmin yeni gelişmekte olduğu birçok yerde görüldüğü gibi, Gaziantep’te de halkın turiste ve turizme bakışı olumludur. Bu sonuca, Gaziantep halkının turist ve turizme karşı tutumunu belirlemek amacıyla yapılan anket uygulamalarından elde edilen 1.214 anket sayısına dayanılarak ulaşılmıştır. Yerel halka uygulanan anketin içeriğindeki farklı sorulara verilen cevaplardan hareketle, olumluk oranının % 90’nın üzerinde yer aldığı rahatlıkla söylenebilir. Örneğin turisti olumsuz tanımlayanların oranı sadece % 3 civarındayken, turistlerin çevreye ve tarihi değerlere karşı duyarlı davranmadığını belirtenlerin oranı % 2.6, turizmin bulundukları ile değer katacağını düşünmeyenlerin oranı % 1, ailesinden bir bireyin turizm sektöründe bir meslek sahibi olmasını istemeyenlerin oranı ise % 8’dir. Bu konuda belirtilebilecek tek eksiklik, halk ile turist arasındaki iletişim yetersizliğidir.

Gaziantep yüksek bir turizm potansiyeline sahip olmasına rağmen, ilin önemli turizm sorunları da bulunmaktadır. Bu sorunlardan bir kısmı turizm çekicilikleriyle, bir kısmı da yerli ve yabancı ziyaretçilerin seyahat sorunlarıyla ilişkilidir. Turizm çekicilikleriyle ilgili olanlara bakıldığında başlıca sorunlar ve çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir:

✚ Savaş alanları turizmine yönelik olarak sonradan oluşturulan turistik çekiciliklerden bir kısmı olayın meydana geldiği yerde değil de, ziyaretçilerin yoğun olarak uğradıkları şehir içindeki kavşak veya meydanlarda sergilenmektedir. 14 Şehit Anıtı, Karayılan Anıtı, Ali Şefik Özdemir Bey Anıtı, Şehit Kâmil Anıtı bunlardan birkaçı olarak gösterilebilir. Söz konusu çekicilikleri çevresiyle hiçbir bağı bulunmayan bir yerde oluşturmak yerine, olayın geçtiği yerde sergilemek mekân-olay ilişkisi açısından daha güçlü bir etki yaratacaktır.

✚ Araştırma sahasında karşılaşılan sorunlardan biri de, savaş alanları içerisinde değerlendirilen köy, mahalle, sokak ve tepe adlarında yapılan değişikliklerdir. Köyler arasında; Kantara, Cercik, Til Habeş, Mizmiz, Ulumahsere, Mazmahor, Körtün, Büyük Araptar, Gücüge, Nurgana, Bebirge (Babilge), Aşağıkilisecik, Büyükkızılhisar, Yona, mahallelerde; Tabakhane, Mağarabaşı, Şhreküstü, Musullu, sokak veya cadde adlarında; Azaz Yokuşu, Küçük Salavat ve Büyük Salavat, Musullu, Saray, tepe adlarında; Kuşçu dağı, Acemkayası, Cünüt adı değiştirilen yer adları olarak tespit edilmiştir. Tarihi olayların geçtiği yerle arasındaki bağı zamanla azalmasına neden olan yer adlarından, kötü anlam içermeyenlerin adlarının iade edilmesi savaş alanları turizminin gelişimi açısından önemlidir.

✚ Savaş alanları turizmi içerisinde değerlendirilen müzelerin başında gelen Gaziantep Savaş Müzesi girişinin ücretsiz olması, sürdürülebilir turizm ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Bir turistik işletmenin varlığını devam ettirebilmesi büyük oranda verdiği hizmetin karşılığını maddi olarak da elde etmesine bağlıdır. Müzelerin güvenlik, temizlik, bakım ve onarım vb ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede maddi gelir sağlayamaması durumunda, Gaziantep'te müzeciliğin sürdürülebilir olmaktan çıkacağı söylenebilir. Bunun haricinde, ücretsiz müze girişleri uygulaması; farklı amaçlarla müzeye uğrayan insanların müze güvenliğinden sorumlu çalışanların işlerini zorlaştırması, özel müzelerin verdikleri hizmet karşılığında aldıkları ücretlerin turistler ve yerel halk tarafından yadırganması gibi başka sorunları da beraberinde getirmektedir.

✚ Antep Savunması'nda şehir içindeki mücadelenin yoğun olarak sürdüğü yerlerin başında, şehri güneyden-doğudan ve kuzeyden çevreleyen tepeler gelmektedir. Savaş alanlarının öneminin anlaşılması ve nedensellik ilkesi doğrultusunda, tepelerden bazılarının birer seyir noktası haline getirilmesi gerekmektedir. Şehre dönük yamacında

oluşturulan park alanıyla Aydınbaba belirtilen imkânı elde ederken, diğer tepelerde bu tarz çevre düzenlemelerinin yapıldığı söylenemez. Özellikle yerleşmeler tarafından tam anlamıyla işgal edilmemiş Kargasekmez, Acemkayası ve Cünüt Tepe'nin savaş alanları ve manzara turizminin gelişimine imkân sağlayan birer seyir noktası haline getirilmesi mümkündür.

✚ Savaş alanları turizmi açısından önem arz eden konulardan biri de, turizm çekiciliklerinin asıl amaçları doğrultusunda kullanılmalarıdır. Yona Köyü'ndeki ve Tabakhane Cephesi'ndeki konaklarını ve sahip olduğu diğer imkânları Kuvayı Milliye'nin hizmetine sunan Dayı Ahmet Ağa'nın bıraktığı miras günümüzde farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Fransızların baskın düzenlediği Yona Köyü okul binası günümüzde bir ailenin barınağı olarak kullanılırken, Tabakhane cephesindeki Dayı Ahmet Ağa Konağı bir vakfın hizmetine verilmiştir. Yona Köyü'ndeki okul binasının boş kalmaması ve bakımının yapılması adına belirli şartlar altında ailenin kullanımına verilmesi uygun düşerken, Dayı Ahmet Ağa Konağı için aynı durum söz konusu değildir. Günümüzde şehir merkezinde bulunan bu konak, bir dönem otel olarak kullanılmış ve günümüzde ise vakıf binası olarak kullanılmaktadır. Şüphesiz vakıflar, tarihi olmayan yapılar içerisinde de faaliyetlerini eksiksiz sürdürebilirler fakat kültürel turizm veya daha özeldir savaş alanları turizmi açısından böyle bir seçenek söz konusu değildir. Bu nedenle Dayı Ahmet Ağa Konağı'nın turizm amaçlı kullanımı, Gaziantep turizminin gelişimi ve sürdürülebilirliği açısından daha uygun düşmektedir.

✚ Antep Savunması süresince Fransızların, Antep şehrinde yer alan garnizonlarına erzak taşımak amacıyla kullandıkları Akçakoyunlu Demiryolu İstasyonu binaları günümüzde kaderine terk edilmiştir. Bu yapılardan bir kısmının kapı ve pencereleri bulunmazken, duvar sıvaları da dökük haldedir. Günümüzde bir kısmı boş olan ve bir kısmı depo amaçlı kullanılan bu binaların restore edilerek turistlerin ziyaretine açılması gerekmektedir. Ayrıca binaların sınır boyunca uzandığı ve bu nedenle güvenlik sorununa yol açtığı gerekçesiyle turistlerin ziyaretine, fotoğraf çekmesine günümüzde izin verilmemesi, turistik çekiciliğin turizme açılmasının önündeki en büyük engeldir.

✚ Savaş alanları turizminin gelişimini etkileyen bir diğer faktörde, alternatif turizm türlerinin oluşturulmasıyla ilgilidir. Saha araştırması ve turizm talebinin tespitine

yönelik yapılan anket çalışmaları esnasında ilin, gastronomi (yeme-içme) turizmi, iş turizmi, inanç turizmi, miras turizmi potansiyelinin de yüksek olduğu tespit edilmiştir. Gaziantep'te bu turizm türlerinin gelişmesi, özellikle turistik mal ve hizmetler açısından, savaş alanları turizminin de gelişimine olumlu olarak yansiyacaktır.

✚ Gaziantep'te yer alan özel müzeler haricindeki müzelerde, sürdürülen uygulamalardan biri de ilköğretim çağındaki çocuklara müze ziyareti alışkanlığı kazandırmaya yönelik gerçekleştirilen müze ziyaretleridir. Bazen 100'e varan sayıda ilköğretim öğrencisi ve sorumlu bir iki öğretmen eşliğinde gerçekleştirilen bu ziyaretler; müzedeki ziyaretçileri rahatsız etmekle birlikte tarihi yapıların da korunmasını güçleştirmektedir. Söz konusu öğrenci ziyaretlerinden hedeflenen amaçlara ulaşılması ve müzelerde sorun teşkil etmemek adına; öğrenci gruplarındaki sayının azaltılması, okullarda müze eğitime yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi ve sorumluluk alabilecek yaştaki öğrencilere yönelik olması gerekmektedir.

✚ Bu çalışmada, savaş alanları turizmi kapsamında beş müze ele alındığı halde, doğrudan Antep Savunması'nı konu edinen müze sayısı sadece ikidir. Bunlardan Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi, 20 Aralık 2012 tarihinde Memlük Kapısı ile Kale höyüğü arasındaki hendeğin üzerinden ziyaretçi geçişini sağlayan ahşap köprünün, höyük tarafındaki taşlarla birlikte çökmesi sonucunda ziyaretçilere kapatıldı. Aralık 2013 tarihi itibarıyla, müzenin turizme kapatılmasının zerinden bir yıl geçtiği halde hala daha onarılıp, ziyaretçilere açılmış değildir.

✚ Antep Savunması boyunca şehir içinde en şiddetli çatışmalar Mağarabaşı, Musullu ve Çınarlı cephelerinde yaşandı. Bunlar içerisinde şuana kadar adına anıt dikilmeyen tek cephe Musullu'dur. Günümüzde, Hürriyet Caddesi'nin adının Musullu olduğunu ve Musullu Cephesi'nin şehrin bu kısmına tekabül ettiğini bilen Gaziantepli sayısı yok denecek kadar azdır. Savaşla ilgili bir hatırayı şekillendirmek ve savaşın geçtiği alanda bir iz bırakmak adına, Musullu Cephesi için de Hürriyet Caddesi üzerinde bir anıt dikilmesi gerekmektedir. Böylece cepheler arasında anlamsal bir bütünlük sağlandığı gibi, üç yönden (doğu, batı, güney) şehir içindeki cephelerin sınırı da belirginleşmiş olur.

✚ Günümüzde Kolejtepe üzerinde, Şahinbey Belediye binasının park alanı içerisinde yer alan ve Amerikan Koleji'ne ait olduğu tahmin edilen haç şekilli mimariye

sahip bir okul binası durmaktadır. Bu bina, 2013 yılı itibariyle sağlam fakat atıl vaziyettedir. İle en fazla uğrayan yabancı ziyaretçilerin başında da ABD çıkışlı ziyaretçilerin geldiği dikkate alındığında, savaş alanları turizminin dış pazara hitap eden önemli çekiciliklerinden birinin günümüzde atıl (boş) vaziyette bırakılmak yerine turizm amaçlı değerlendirilmesi gerekir.

İlin savaş alanları ve kırsal turizminin gelişimi önündeki en önemli engellerden biri, kırsal yerleşim yerlerinde konaklama tesislerinin bulunmamasıdır. Savaş alanları içerisinde adı geçen köylerden bir kısmının sahip olduğu tarihi konaklar, İkizkuyu’da olduğu gibi, bilhassa yıkılmak üzere olup boş bırakılanlar restore edilerek turizme kazandırılabilir.

Yerli ve yabancı ziyaretçilerin, Antep’teki seyahatleri boyunca karşılaştıkları başlıca sorunlar ve çözüm önerileri ise şu şekilde sıralanabilir:

Ankete katılan ziyaretçilerin en fazla karşılaştıkları sorunların başında “ulaşım ve park yeri” sorunu gelmektedir (bakınız: Tablo 3.17). Bu sorun, erişim sınırlılığından ziyade, şehir içindeki trafikten ve özellikle Kültür Yolu üzerindeki yolların trafiğin akışını engelleyecek derecede dar olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca aynı yol üzerinde turistik çekiciliklerin yoğun olmasının beraberinde getirdiği ziyaretçi yoğunluğu, araç yolunun yanı sıra yaya kaldırımlarının da yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Yaya kaldırımlarının genişliğinin bazı yerlerde 50-60 cm’ye kadar düşmesi, yoğun araç trafiğiyle birlikte yaya geçişlerini de sınırlamaktadır. Park yeri sorunu da yine aynı yol güzergâhındaki sorunların bir sonucudur. Tüm bu nedenlerden dolayı Kültür Yolu’nun motorlu araç ulaşımına kapatılarak sadece yaya kullanımına açık bir yol haline dönüştürülmesi, söz konusu sorunları ortadan kaldıracağı gibi, Kültür Yolu üzerindeki çekiciliklerin daha fazla ön plana çıkmasını sağlayacaktır.

Ankete katılan ziyaretçilerin çok fazla karşılaştıklarını belirttikleri bir diğer sorun, turistik çekiciliklerin bulunduğu yerlerdeki bilgilendirme, yer yön tanıtıcıları ile lokasyon haritaları eksikliğidir. Tur işletmeleri aracılığıyla seyahat edenler, turun rehberi aracılığıyla bu sorunu aşarken, bireysel seyahat edenler için tanıtıcıların yetersizliği önemli bir eksikliktir. Bireysel seyahat eden bazı ziyaretçiler navigasyon

cihazlarını kullanarak bu sorunu aşarken, büyük kısmının bu alışkanlığı henüz edinmedikleri veya bu imkâna sahip olmadıkları gözlemlenmiştir.

✚ Ziyaretçilerin en fazla karşılaştıkları üçüncü sorun, halkın kaba davranışları şeklinde anketlere yansımıştır. Özellikle müzeler önündeki dilenci çocuklar, sözlü taciz, rahatsız edici bakışlar, turizm işletmelerinde çalışanların olumsuz davranışları ve toplu ulaşım araçlarını kullananların ziyaretçilere karşı takındıkları tutum ve kullandıkları dil bu sorunların başında gelmektedir.

✚ Ziyaretçilerin belirttikleri bazı sorunlar da turizm işletmeleriyle ilgilidir. Bayramlar başta olmak üzere Türkiye’deki resmi tatil günlerinde şehirdeki çoğu işletmenin kapalı olması, temizlik sorunu, şehirdeki içkili mekân ile eğlence mekânlarının yetersizliği, ziyaretçilerin yakındıkları sorunlar arasındadır. Özellikle resmi tatil günlerinde açık bulunacak işletmelerin listeleri, tıpkı nöbetçi eczanelerde olduğu gibi, tüm turizm işletmelerinin girişine asıldığı takdirde bu sorunun önemli oranda aşılabileceği düşünülmektedir. Şehirdeki içkili mekânlar ile eğlence mekânları eksikliği ise, oluşan taleple birlikte serbest piyasa şartlarında kendiliğinden zamanla çözüm bulacaktır.

✚ Özellikle kültürel turizm ve bu kavram altında sıralanan alt turizm türleri açısından büyük bir sorun olarak gösterilebilecek “dil sorunu”, yabancı ziyaretçilerin yaygın olarak karşılaştığı sorunlar arasındadır. Ankete katılan yabancı ziyaretçilerin % 14’ü bu sorunla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Turistik ürün sunan işletmelerde yabancı dil bilen kalifiyeli personelin istihdamı ile rahatlıkla aşılabilecek bu sorun, şehirdeki turizm işletmelerinin kalite yetersizliğini göstermesi açısından da dikkat çekicidir.

Yukarıda belirtilen turizm çekicilikleri ve ziyaretçilerin seyahat sorunları haricinde, Gaziantep’in karşı karşıya olduğu başka önemli sorunlarda bulunmaktadır. Bu sorunlar da genel hatlarıyla şu şekilde sıralanabilir:

✚ Gaziantep turizminin önündeki en önemli sorunlarından biri kamu kurum ve kuruluşları arasındaki işbirliği yetersizliği ile eşgüdüm eksikliğidir. Özellikle, ilde turizmin gelişimi konusunda ön plana çıkan Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Gaziantep Büyükşehir Belediye’si arasında bu işbirliğinin sağlandığı söylenemez.

Hatta Büyükşehir Belediyesi ile kendisine bağılı alt belediyeler arasında da bilgi paylaşımı veya tek bir veri tabanı oluşturulmuş değildir. Örneğin günümüzde Şahinbey Belediyesi'ne ait Gaziantep Savaş Müzesi'nin verileri sadece bu belediyeden temin edilebilmektedir. Ayrıca T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı kapsamında, işbirliği kurma görevini yerine getireceği söylenen ve 2009 yılında oluşumu tamamlanmış olması gereken “İl Turizm Konseyi” 2013 yılı sonu itibariyle hala daha oluşturulup aktif hale getirilmiş değildir. Tüm bu eksikliklerden dolayı Gaziantep, turizm alanında gelişimini sürdürdüğü halde turizm sorunları da var olmaya devam etmektedir.

✚ Gaziantep'te ciddi anlamda oluşturulması gereken turizm ihtiyaçlarından biri de ilin SWOT veya diğer bir adla GZFT analizleridir. Ülkemizde söz konusu analizler, araştırmacılar tarafından kolayca oluşturulmuş basit ve nesnellikten uzak betimsel ifadeler listesinden ibarettir. Özellikle turizmin multidisipliner özelliğe sahip olması, konunun çok yönlü olarak ele alınmasını ve farklı alanlarda uzmanlaşmayı gerektirmektedir. Belirtilen tüm bu nedenlerden dolayı, Gaziantep'te turizm alanında faaliyet gösteren ve yukarıda adı zikredilen kurum temsilcileri ile Ar-ge çalışmalarını yürüten birimlerin ancak işbirliği ve uzun araştırmaları sonucunda, GZFT analizlerinin oluşturulabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadi, M., *Türk Verdünü Gaziantep*, (Çev. Ali Nadi Ünler, vd.) Gaziantep Kültür Derneği Yayınları, Gaziantep 1959.
- Akbıyık, Y., *Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)*, Kültür Bakanlığı Yayınları Kaynak Eserler Dizisi 43, Ankara 1990.
- Akkirpik, N., “Kazıklı”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 10 (113), (Mayıs 1967).
- Akpolat, M. S., *Gaziantep Kalesi Kentli Kale*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2010.
- Aksoy, Ö. A., *Gaziantep Ağzı-III: Sözlük ve Kullanılmayan Kelimeler*, T.D.K. yayınları, İstanbul 1946.
- Aksoy, Ö. A., *Hasip Dürri Hayatı-Eserleri*, Gaziantep Kültür Derneği Yayınları, (19), Gaziantep 1959.
- Alaeddinoğlu F., Aliagaoglu, A., “Savaş Alanları Turizmine Tipik Bir Örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı”, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (2), 2007, 215-225.
- Albayram, H., *Gelişimi, Yapısı ve Sorunları ile Gaziantep Sanayii*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2004.
- Aliagaoglu, A., “Savaş Alanları turizmi İçin Tipik Bir Yer: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı”, *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 78, 2008, 88-104.
- Anlaroglu, F., “Gaziantep’te En Eski Türk El Sanatları Taşçılık Ölüyor”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 11 (22), (Şubat 1968).
- Avcı, N., “Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi”, *Ege Akademik Bakış*, 7(2), 2007, 485-501.
- Avcıkurt, C., *Turizmde Tanıtma ve Satış Geliştirme*, (2. Baskı), Değişim Yayınları, İstanbul 2005.
- Atalar, A., *Osmanlı Dönemi Antep Evleri*, Merinos Halı A.Ş’nin Kültür Hizmeti Yayını, İstanbul 2004.
- Balta, N., *Gaziantep Yer Adları Üzerine Bir İnceleme*, Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Gaziantep 2010.
- Barlas, U., “Merkezi Türkiye Kolejleri Gelişim Tarihçesi”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 13 (1), (Kasım 1970).

- Barlas, U., *Gaziantep Tıp Fakültesi Tarihi ve Azınlık Okulları*, Gaziantep Kültür Derneği Yayınları no: 57, Gaziantep 1971.
- Barlas, U., *Gaziantep Tıp Tarihi ve Kültür Tarihi Araştırmaları*, Hilmi Barlas Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul 2004.
- Basarın, V. (J.), *Battlefield Tourism-Anzak Day Commemorations at Gallipoli: An Emprical Analysis*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Deakin University, Melbourne 2011.
- Baş, T., *Anket*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2010.
- Başgelen, N., *Dünya Kültür Mirasında Gaziantep*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1999.
- Bayaz, H., *Antep Savunması Günlüğü*, Cem Yayınevi, İstanbul 1994.
- Beşe, İ., *İşgalden Kurtuluşa Kilis Aralık 1918-1921*, (Yayınevi bilinmiyor), Ankara 2009.
- Bozgeyik B., *Her Yönüyle Gaziantep*, Gaziantep Şehitkamil Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları no: 4, Gaziantep 1996.
- Bozgeyik B., *İstiklal Harbinde Gaziantep*, Gaziantep Şehitkamil Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 3. Baskı, Gaziantep 1998.
- Brotherton, B., Himmetoğlu, B., "Beyond Destination-Special Interest Tourism", *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 8(3), 1977, 11-30.
- Büyükoğlu, Y., *Milli Mücadele Döneminde Güneydoğu Anadolu*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2012.
- Canbakal, H., *Society and Politics in an Ottoman Town: Ayntab in the 17th Century*, (Çev. Zeynep Yelçe), 17. Yüzyılda Ayntab, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- Çam, N., *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Gaziantep 27*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXVIII (10), Ankara 2006.
- Çolakoğlu, Ş., *Kilis Direniş-Kurtuluş ve Sonrası*, (Yayınevi bilinmiyor), Ankara 1991.
- Çolakoğlu, Ş., *GAP'ın İki İli Kilis-Gaziantep*, (Yayınevi bilinmiyor), Ankara 2000. ÇED ve Planlam Şube Müdürlüğü, *Gaziantep İl Çevre Durum Raporu: 2011 Çevre Durum Raporu*, ÇED ve Planlam Şube Müdürlüğü, Gaziantep 2012.
- Çitçi, A. E., *İlkçağdan Günümüze Gaziantep Tarihi*, (Yayınevi bilinmiyor), Gaziantep 2009.

- Dai, A., *Olaylarla Gaziantep Savaşı*, Gaziyurt Matbaası Basımı, Gaziantep 1992.
- Doğanay, H. Zaman, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Pegem Akademi Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2013.
- Doğaner, S., Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları, *Türk Coğrafya Dergisi*, (46), 2006, 1-21.
- Enç, M., *Selamlık Sohbetleri*. İstanbul : Ötüken Neşriyat A.Ş. Yayınları, İstanbul 2007.
- Enlil, Z., vd., *İstanbul'da Kültür Turizmi İçin Yenilikçi Stratejiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.
- Ergeç, R., “Dülük, Kale ve Antep Şehri”, (Haz. S.Özpalabıyıklar), *Gaziantep Dört Yanı Dağlar Bağlar*, (ss. 31-53), Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.
- Erzin, M., “Muhsin Erzin’in Akbaba Savaşı Hatıraları”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 3 (28), (Nisan 1960).
- Evliyaoğlu, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık Basımı, Ankara 1988.
- Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve ÇEKÜL Vakfı, *Gaziantep Kültür ve Çevre Yolu Üzerindeki Hanlar ve Çarşı*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Yayını, Gaziantep 2012.
- Gaziantep Şahinbey Belediyesi, *Gaziantep Savaş Müzesi*, Şahinbey Belediyesi Kültür ve Eğitim Yayınları: 02, 3. Baskı, Gaziantep 2008.
- Gaziantep Üniversitesi, *Gaziantep Üniversitesi Cenani Konağı Kültür ve Sanat Merkezi Broşürü*, Gaziantep Üniversitesi Yayını.
- Gaziantep Ticaret Odası, *Gaziantep Turizm Raporu 2012*, Gaziantep Ticaret Odası, Gaziantep 2012.
- Gaziantep Ticaret Odası, “Baseline”, *Analysis Report of the City of Gaziantep with Respect to Tourism and Life-Long Learning*, Gaziantep Ticaret Odası, Gaziantep 2011.
- Genç, A., *Üç Yapraklı Yonca Antep Maraş Urfa*, (Yayınevi bilinmiyor), Gaziantep 2010.
- Goodheart, A., “Hallowed Ground Us Civil War Battlefields See New Conflicts”, *National Geographic*, Sayı: 4, 2007, 62-85.
- Göğüş, M. O., “Her Yönüyle Gaziantep'i Tanıtıyorum”, *Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, (7), (Kasım 1962).

- Göğüş, M. O., *İlk İnsanlardan Bugüne Çeşitli Yönleriyle Gaziantep*, Basım Cihan Ofset, (Basım tarihi ve yeri bilinmiyor).
- Gömeç, S., *Milli Mücadelede Gaziantep*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- Güçlü, Y., “Doğu Karadeniz Bölümü Kıyı Kuşağında İklim Konforu Şartlarının Kıyı Turizmi Yönünden İncelenmesi”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 8(2), 2010, 111-136.
- Güçlü, Y., “Ege Bölgesi Kıyı Kuşağında İklim Konforu Şartlarının Kıyı Turizmi Yönünden İncelenmesi”, *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 2010, 794-823.
- Güçyetmez, C., “Ali Nadi Ünlerin Hatıraları”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 3(28), (Nisan 1960).
- Gülcü, E., “Milli Mücadele Döneminde Kilis”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 2012, 1-37.
- Güleryüz, N. A., *Gaziantep Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. Yayınları, İstanbul 2012.
- Güllü, R. E., *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gaziantep Ermenileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.
- Gültekin, V., *Gaziantep Turizmi ve Turizm Pazarlaması Sorunları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2011.
- Günel, V., *Mardin İli'nde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- Güner, Z., “Antep Savunması ve Ali Şefik Özdemir Bey'in Faaliyetleri”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 2007, 49-65.
- Güngör, A., *Kurtuluş Savaşı Alanlarının Turizm Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Güngör, M. B., *Antep Harbi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004..
- Güngördü, E., *Eğitim Fakülteleri İçin Coğrafya'da İstatistik Metodlar*, Gazi Kitabevi, 2.Baskı, Ankara 2010.
- Güngördü, E., *Türkiye'nin Turizm Coğrafyası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003.
- Gür, S., *İlk İnsandan Selçuklu'ya Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler*. Alfa Yayınları, 2.Basım, İstanbul 2010.

- Güzel, Ö., “Türkiye’de İç Turizm Pazarı Analizi ve Pazarı Canlandırmaya Yönelik Alternatif Turizm Olanakları”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 2011, 127-144.
- Güzelbey, C.C., “Bebirge”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 10(113), (Mayıs 1967).
- Güzelbey, C.C., “Çıksorut”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 9(108), (Aralık 1966).
- Güzelbey, C.C., “Değiştirilen Köy Adları”, *Yöre Dergisi*, Sayı: 7, (Eylül 1991).
- Güzelbey, C.C., “Dutluk”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 10(110), (Şubat 1967).
- Güzelbey, C.C., *Gaziantep Camileri Tarihi*, Türk-İslam Eğitim-Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları Yayın no:1, Gaziantep 1992.
- Güzelbey, C.C., *Gaziantep’ten Kesitler*, (Yayınevi bilinmiyor), Gaziantep 1992.
- Güzelbey, C.C., “Hasip Dürri”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 12(135), (Mart 1969).
- Güzelbey, C.C., “Humanız”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 7(73), (Ocak 1964).
- Hacıoğlu, N., Şahin, B., “Üçüncü Yaş Turizmi”, (Ed. Necdet Hacıoğlu, Cevdet Avcıkurt), içinde, *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*, (ss.17-39), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008.
- İnce, H. İ., *Milli Mücadele’de Kilis*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2004.
- İnce, N., “Eski Kolej Binası”, *Gaziantep Kültür Bilgi ve Fikir Dergisi*, 4(44), (Ağustos 1961).
- Johnson, N. C., “Where Geography and History Meet: Heritage Tourism and the Big House in Ireland”, *Annals of the Association of American Geographers*, 86(3), 1996 (online 2005), 551-566.
- Kalelioğlu, E., “Gaziantep Platosu ve Çevresinin İklimi”, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, (1), 1966, 297-320.
- Kalelioğlu, E., “Gaziantep Yöresi’nin Fiziki Coğrafyası”, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, (3-4), 1971, 139-204.
- Kaplan, T., *Gaziantep Kültür Turizmine Halkbilimsel Bir Yaklaşım*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2011.
- Kesici, Ö., *Kilis Yöresinin Coğrafyası*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kilis Kültür Derneği Genel Yayınları no:12, Araştırma Dizisi-1, Kilis 1994.

- Kesici, Ö., *Türkiye-Suriye Sınırı Boylarındaki Köy Yerleşmelerinin Başlıca Sorunları: Asmacık Köyü Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1988.
- Kılıç, B., Akkurt, H., “Destinasyon İmajı Oluşturmada Hüzün Turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 2011, 209-232.
- Kozak, N., Kozak, M. A, Kozak, M., *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*, (10. Baskı), Detay Yayıncılık, Ankara 2010.
- Kum, G., *İklim Değişikliğinin Türkiye'nin Güneybatı Kıyılarında Turizmin Konfor Şartlarına Etkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- Küçükaslan, N., *Özel İlgi Turizmi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2007.
- Lickorish, L. J., Jenkins, C. L., *An Introduction to Tourism*, Butterworth-Heinemann, Oxford 1997.
- Liu, Y. D., Lin, C. F., “The Development of Cultural Tourism: A Review of UK Experience”, *Tourismos: An International Multidisciplinary Refereed Journal of Tourism*, 6(2), 2011, 363-376.
- Martin, M. B. G., “Weather, Climate and Tourism A Geographical Perspective”, *Annals of Tourism Research*, 32(3), 2005, 571-591.
- Mieczkowski, Z., “The Tourism Climatic Index: A Method of Evaluating World Climates for Tourism”, *The Canadian Geographer*, 29(3), 1985, 220-233.
- Miles, S. T., *Battlefield Tourism: Meanings and Interpretations*, (PHD Thesis), University of Glasgow, Glasgow 2012.
- Mısırlı, İ., *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*, Detay Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara 2008.
- Moeller, M., *Battlefield Tourism in South Africa with Special Reference to Isandlwana and Rorke's Drift KwaZulu-Natal*, (MPhil Thesis), University of Pretoria, Pretoria 2005.
- Nureddin, L. M., *Gaziantep Müdafaası*. Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları, Gaziantep 1974.

- Öter, Z., Özdoğan, O. N., “Kültür Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmajı: Selçuk-Efes Örneği”, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 2005, 127-138.
- Özbilge, A., “Karaca Kiya’nın Gaziantep Savaşı Hatıraları”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 5(58), (Ekim 1962).
- Özbilge, A., “Karaca Kiya’nın Gaziantep Savaşı Hatıraları”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 6(64), (Nisan 1963).
- Özgüç, N., *Beşeri Coğrafya’da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları. İstanbul 1979.
- Özgüç, N., Tümertekin, E., *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür ve Mekân*, Çantay Kitabevi. İstanbul 2009.
- Özgüç, N., *Turizm Coğrafyası*, (5. Baskı), Çantay Kitabevi, İstanbul 2007.
- Özgül, M. C., “Meteorolojinin Turizm Sektörüne Katkısı”, *Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Meteoroloji Dergisi*, (13), 1984, 53-59.
- Özyüksel, M., *Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları*, Arba Yayınları, İstanbul 1988.
- Pamuk, B., *Bir Şehrin Direnişi: Antep Savunması*, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Prideaux, B., “Echoes of War: Battlefield Tourism”, (Ed. Chris Ryan), *Battlefield Tourism History-Place and Interpretation*, (ss.17-28), Elsevier, Amsterdam and Oxford 2007.
- Richards, G., “The Market for Cultural Attractions”, (Ed. Greg Richards) içinde, *Cultural Attractions and European Tourism*, (ss.31-53), CABI Publishing, Oxon and New York 2001.
- Ryan, C., “Introduction”, (Ed. Chris Ryan), *Battlefield Torism: History Place and Interpretation*, (ss.1-10), Elsevier, Netherlands 2007.
- Sander, O., *İlkçağlardan 1918’e Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi, 23. Baskı, Ankara 2012.
- Seaton, A. V., “War and Thanatourism: Waterloo 1815-1914”, *Annals of Tourism Research*, 26(1), 1999, 130-158.
- Sezen, T., *Osmanlı Yer Adları*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2006.

- Smith, V. L., “War and Tourism An American Ethnography”, *Annals of Tourism Research*, 25(1), 1998, 202-227.
- Soykan, F., “Turizm Coğrafyası ve Turizm Planlaması”, *Ege Coğrafya Dergisi*, (11), (2000), 39-55.
- Sönmez, M., *Yerleşme Yeri Seçimi ve Alansal Gelişimi Açısından Gaziantep*, Özserhat Yayıncılık, Malatya 2012.
- Stchepinsky, V., “Maraş-Gaziantep Bölgesi Jeolojisi”, *MTA Dergisi*, (29), 113-114.
- Sungur, K. A., *Coğrafyada İstatistik Metodları*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1979.
- Şahin, Ç., “Veri Toplama Teknikleri”, (Ed. Remzi Y. Kıncal), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (ss.121-179), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010.
- Şavklı, C., “Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Antep Milletvekili Mehmet Ali Cenani Bey ve Faaliyetleri”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 2008, 405-426.
- Tanrısevdi, A., Çavuş, Ş., “Özel İlgi Turizmi ve Özel İlgi Turizmi Kapsamında Kuşadası ve Çevresinde Var Olan Potansiyel Kaynaklar Üzerine Kuramsal Bir İnceleme”, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14 (1), 2003, 9-22.
- Taşkın, F., “Antep’te Bir Misyoner Üniversitesi: Merkezi Türkiye Koleji”, *International Journal of History Studies*, 4(4), 2012, 415-431.
- T.C. Gaziantep İl Özel İdaresi, *Gaziantep İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri*, Gaziantep İl Özel İdaresi Yayınları, Gaziantep 2007.
- T.C. Gaziantep Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *Gaziantep İl Çevre Durum Raporu*, ÇED ve Planlama Şube Müdürlüğü, Gaziantep 2012.
- T.C. Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Gaziantep*, Gaziantep İl Özel İdaresi Basımı, Gaziantep 2008.
- T.C. Genel Kurmay Başkanlığı Harp Dairesi, *Türk İstiklal Harbi (TİH) IV. Cilt Güney Cephesi*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları Seri No:1, Ankara 1966.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Hatay Turizm ve Tanıtma Bölge Müdürlüğü, *Hatay-Gaziantep-Kahramanmaraş 1983 Turizm Envanteri*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Hatay Turizm ve Tanıtma Bölge Müdürlüğü Yayını, Hatay (Yayın tarihi bilinmiyor).

- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 2007.
- Türkeş, M., *Klimatoloji ve Meteoroloji*, Kriter Yayınları, İstanbul 2010.
- Türkmen, Z., zdemir Bey'in Musul Harekatı ve İngilizlerin Karşı Tedbirleri (1921-1923). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVII, 2001, 49-81.
- Umar, . O., *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.
- Ural, A., Kılıç, İ., *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Detay Yayıncılık, Ankara 2005.
- Uygur, S. M., *Turizm Pazarlaması*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007.
- nler, A. N., *Türk'n Kurtuluş Savaşında Gaziantep Savunması*, Kardeşler Matbaacılık, İstanbul 1969.
- Özel, S., *Gaziantep Savaşı'nın İ Yüzü*, Doğuş Ltd. O. Matbaası Basımı, Ankara 1952.
- Williams, S., *Tourism Geography*, Routledge, London and New York 1998.
- Yener, Ş. S., Dayı Ahmet Ağa, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 2(15), (Ocak 1959).
- Yener, Ş. S., *Gaziantep Yakın Tarihinden Notlar: Dayı Ahmet Ağa*, Gaziantep Yüksek Tahsil Okutma ve Kültür Derneği Kitap Yayınları, Cilt: 1, Gaziantep (Yayın tarihi bilinmiyor).
- Yener, Ş. S., Kurtuluş Savaşından Sonra Gaziantep'te Ağaç Dikimi, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 12 (139), (Temmuz 1969).
- Yeşildağ, B., *Savaş Alanları Turizmi Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı rneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2010.
- Yetkin, H., Gaziantep İli'nin Coğrafi Durumu, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 11(129), (Eylül 1968).
- Yıldırım, A., Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (8. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.
- Zaman S., Uzun, E., Kültürel Turizm İçerisinde Yerel Tatların nemi: Gaziantep rneği, Cemal Sevindi vd. (Ed.), *I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu: 28-30 Mayıs 2012 Bildiriler Kitabı* (ss.905-917), Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Erzurum 2012.

Zaman, S., Coşkun, O., Milli Parklarda Kaynak Değer Kullanımı İçin Bir Öneri: Nene Hatun Tarihi Milli Parkı. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 16 (3), Sayfa:117-134, Erzurum, 2012.

İNTERNET ADRESLERİ

<http://atam.gov.tr>

<http://ftpmirror.your.org>

<http://kurumsal.kulturturizm.gov.tr>

<http://mkt.unwto.org>

<https://tez.yok.gov.tr>

<http://www.csb.gov.tr>

<http://www.devletarsivleri.gov.tr>

<http://www.eskiliufaksozluk.com>

<http://www.gaziantep.dhmi.gov.tr>

<http://www.gaziantep-bld.gov.tr>

<http://www.historystudies.net>

<http://www.mta.gov.tr>

<http://www.tbmm.gov.tr>

<http://www.tuik.gov.tr>

<http://www.e-unwto.org>

<http://www2.unwto.org>

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Elazığ'da doğdu. İlköğrenimini Bahçedere Köyü İlkokulu ve Atatürk Ortaokulu'nda, ortaöğrenimini ise Korgeneral Hulusi Sayın Lisesi'nde tamamladıktan sonra yüksek öğrenimini Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği Bölümü'nde tamamladı. Lisans mezuniyeti sonrasında başladığı öğretmenlik görevine farklı liselerde 5,5 yıl boyunca devam eden Uzun, 2010 yılı başından itibaren ise Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisi olarak görevini sürdürmektedir.